

2016

XXXII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція

29 – 30 листопада 2016 р.

Секції:

Біологічні науки

Географія та геологія

Державне управління

Екологія

Економіка

Історія

Математика

Мистецтво

Педагогіка

Політологія

Право

Психологія

Соціологія

Сучасні інформаційні технології

Соціальні комунікації. Медіа.

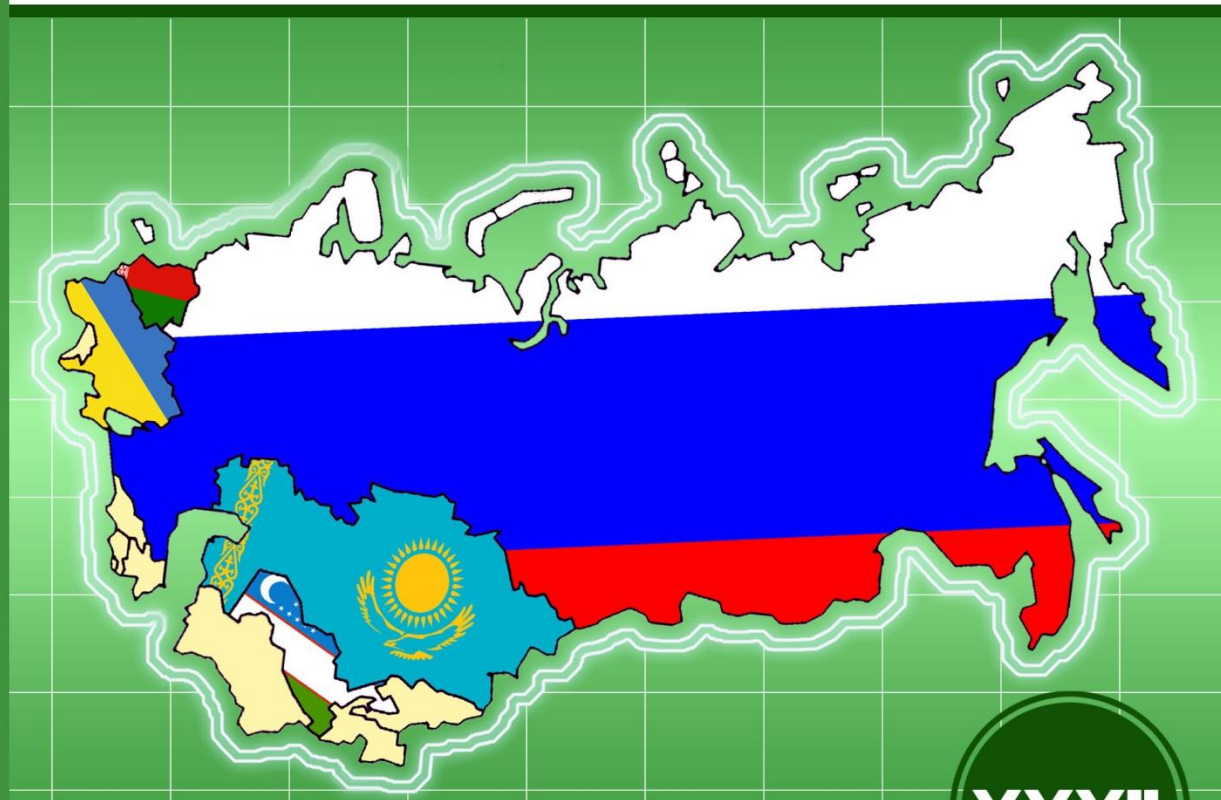
Технічні науки

Фізична культура та спорт

Філологічні науки

Філософія

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
НАУКИ НА ПОЧАТКУ ТРЕТЬОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ
У КРАЇНАХ ЄВРОПИ ТА АЗІЇ

Переяслав-Хмельницький
2016

XXXII

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»

молодіжна громадська організація
«НЕЗАЛЕЖНА АСОЦІАЦІЯ МОЛОДІ»

студентське наукове товариство історичного факультету
«КОМІТЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ТА СУЧАСНОСТІ»

МАТЕРІАЛИ

XXXII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
**«Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у
країнах Європи та Азії»**

29 – 30 листопада 2016 р.

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ УКРАИНЫ
ГОСУДАРСТВЕННОЕ ВЫСШЕЕ УЧЕБНОЕ ЗАВЕДЕНИЕ
«Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет
имени Григория Сковороды»

молодежная общественная организация
«НЕЗАВИСИМАЯ АССОЦИАЦИЯ МОЛОДЕЖИ»

студенческое научное общество исторического факультета
«КОМИТЕТ ИССЛЕДОВАНИЯ ИСТОРИИ И СОВРЕМЕННОСТИ»

МАТЕРИАЛЫ

XXXII Международной научно-практической интернет-конференции
**«Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия в
странах Европы и Азии»**

29 – 30 ноября 2016 г.

СБОРНИК НАУЧНЫХ РАБОТ

Матеріали XXXII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції **«Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії»** // Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2016 р. – 158 с.

Материалы XXXII Международной научно-практической интернет-конференции **«Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия в странах Европы и Азии»** // Сборник научных трудов. – Переяслав-Хмельницкий, 2016 г. – 158 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

В.П. Коцур,

доктор історичних наук, професор, дійсний член НАПН України,
ректор ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

В.П. Коцур,

доктор исторических наук, профессор, действительный член НАПН Украины, ректор ГВУЗ
«Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды».

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

С.М. Рик – к.ф.н., доцент;

Т.М. Боголіб – д.е.н., професор;

Г.Л. Токмань – д.п.н., професор;

Н.В. Ігнатенко – к.п.н., професор;

В.В. Куйбіда – к.біол.н., доцент;

В.А. Вінс – к.псих.н.;

Ю.В. Бобровнік – к.і.н.;

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

С.М. Рик – к.ф.н., доцент;

Т.М. Боголиб – д.э.н., профессор;

Г.Л. Токмань – д.п.н., профессор;

Н.В. Игнатенко – к.п.н., профессор;

В.В. Куйбида – к.биол.н., доцент;

В.А. Винс – к.псих.н.;

Ю.В. Бобровник – к.и.н.;

Члени оргкомітету інтернет-конференції:

І.В. Тиха,

А.П. Король,

Ю.С. Табачок.

Члены оргкомитета интернет-конференции:

И.В. Тыха,

А.П. Король,

Ю.С. Табачок.

Упорядники збірника:

І.В. Тиха,

А.М. Вовкодав.

Составители сборника:

И.В. Тыха,

А.М. Вовкодав.

СЕКЦІЯ: БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Віра Тюкіна, Валерія Берестова, Ольга Рудакова
(Харків, Україна)

ЗНАЧЕННЯ БОТАНІКИ, ЯК НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ В ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ФАРМАЦІЇ

Пріоритетними напрямками роботи навчальних закладів у сучасних умовах є формування у майбутніх фахівців сучасного світогляду, розвиток їх здібностей і навичок самостійного наукового пошуку, самоосвіти і самореалізації у подальшій професійній діяльності. Все це зумовлює постійне оновлення змісту навчання та підходів до формування фахових компетентностей.

Проблемою сучасної освіти все ще залишається інформаційно-пояснювальне навчання, яке повинне у сучасних умовах трансформуватися в особистісно-розвиваюче, що сприятиме формуванню логічного мислення та свідомого використання навчального матеріалу. Розв'язання проблеми можливе лише за умов активізації самостійної роботи студентів із впровадженням інтерактивних технологій навчання в систему фармацевтичної освіти.

Успішному втіленню поставлених задач в нашому Коледжі сприяє низка чинників, серед яких вагома частка належить мультимедійному супроводу лекційного матеріалу, використанню на практиці різноманітних педагогічних прийомів (візуалізація, мозковий штурм, ділові ігри тощо). Також велике значення має організація самостійної роботи студентів із використанням комп'ютерних технологій, сутність яких полягає в постійній активній взаємодії всіх студентів, у формуванні аналітичних і комунікативних здібностей.

У педагогічній практиці викладання фундаментальних і профільних навчальних дисциплін як ботаніка, біологія, фармакогнозія в Коледжі НФаУ використовуються традиційні методи навчання, які поєднанні з інформаційними технологіями: мультимедійні презентації програмного матеріалу та більш поглиблених тем гурткової роботи, комп'ютерне тестування, використання відео та фотоматеріалів та гербарних зразків лікарських рослин для вивчення морфологічних ознак.

Використання гербарних зразків та рослинної сировини, дозволяє студентам орієнтуватись у місцевій флорі при проходженні фармакогностичної практики влітку, де студенти займаються заготівлею гербарних зразків та лікарської рослинної сировини з урахуванням отриманих знань з ботаніки та фармакогнозії.

При викладанні курсу ботаніки, що вивчає рослинний світ, ми використовуємо мультимедійний супровод лекцій. Завдяки візуалізації, теоретичний матеріал стає більш доступнішим для сприйняття.

На практичних заняття береться до уваги знання методик приготування тимчасових мікропрепаратів з рослинної сировини та вміння працювати з мікроскопом.

Для гармонійного засвоєння навчального матеріалу наприкінці заняття проводиться дидактична гра або мозковий штурм, які дозволяють закріпити вивчений матеріал з анатомічної будови рослинної клітини, тканини, вегетативних, генеративних органів та систематики.

Ботаніка є фундаментальною навчальною дисципліною, яка створює основу для подальшого поглибленого вивчення фармакогнозії, що є основою професійних знань фармацевтів, які у своїй практичній діяльності будуть користуватись лікарськими препаратами рослинного походження.

Разом з іншими навчальними дисциплінами природничо-наукового циклу (неорганічна хімія, біологія, анатомія та фізіологія тощо), вивчення ботаніки дозволяє створити наукове підґрунтя для опанування інших професійно-спрямованих навчальних дисциплін, таких, як фармакологія, фітотерапія тощо.

Ботаніка формує спектр необхідних професійних навичок: здійснення контролю якості лікарської рослинної сировини, її заготівля, знання хімічного складу та застосування лікарських рослин і лікарських засобів на їх основі.

Розділи ботаніки, які включають вивчення загальних біологічних ознак живих організмів; спільність походження рослин і тварин, та їх відмінність; анатомію та морфологію рослин, допомагають сприйняти рослину як цілісний складний організм, що синтезує біологічно-активні речовини, які необхідні для лікування та профілактики захворювань людей.

Особлива увага приділяється анатомії, морфології, цитології, систематиці, географії рослин, які найбільш тісно пов'язані з розділами фармакогнозії.

Тож, питання відносно доцільності викладання у фармацевтичних навчальних коледжах ботаніки, як однієї з біологічних наук, безперечна.

Якісна підготовка з ботаніки з використанням інформаційних технологій та інших інтерактивних методів навчання, орієнтованих на формування творчої особистості, закладає фундамент для професійних компетентностей спеціалістів фармації, пов'язаних з використанням лікарських рослин в майбутній професійній діяльності.

СЕКЦІЯ: ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

Валерія Новикова
(Черкаси, Україна)

ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД: СТРУКТУРА, СТАН В УКРАЇНІ ТА ЧЕРКАСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Актуальність. Головним еталоном цивілізованості країни вважають захищеність її природних багатств, тому питання забезпечення охорони і збереження природних комплексів та їхніх компонентів завжди будуть на часі.

Мета статті – виявити особливості структури природно-заповідного фонду України, проаналізувати його стан в цілому у державі та на території Черкаської області.

Виклад основного матеріалу. Згідно із Законом України «Про природно-заповідний фонд України» він представляє собою ділянки суходолу і водного простору, природні комплекси та об'єкти, які мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонових моніторингу навколишнього природного середовища. До природно-заповідного фонду України (ПЗФ) належать природні території й об'єкти як природного походження, так і штучно створені людиною (табл. 1).

Об'єкти ПЗФ України мають різний ціннісний ранг: міжнародне, загальнодержавне або місцеве значення. Найвищий рівень заповідання у біосферних заповідників, природних заповідників, заповідних урочищ, адже основною метою їх створення є збереження в природному стані (з найменшим впливом людини, максимальним виключенням будь-якої господарської діяльності) природних комплексів, які мають відповідно всесвітню, національну та регіональну цінність.

Таблиця 1

Характеристика об'єктів природно-заповідного фонду України (за [1, 3])

Походження	Об'єкти природно-заповідного фонду	Що охороняється та зберігається	Мета створення
створені природою	біосферні заповідники	найтипівіші природні комплекси біосфери	збереження в природному стані природних комплексів
	природні заповідники	типові або унікальні для цієї ландшафтної зони природні комплекси з усією сукупністю їх компонентів	збереження в природному стані природних комплексів
	національні природні парки	природні комплекси та об'єкти, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню й естетичну цінність	збереження, відтворення й ефективне використання природних комплексів
	заповідні урочища	відокремлені цілісні ландшафти, що мають важливе наукове, природоохоронне й естетичне значення	збереження у природному стані ландшафтів
	регіональні ландшафтні парки	типові або унікальні природні комплекси й об'єкти	збереження, відтворення й ефективне використання природних комплексів
	заказники	комплекси або окремі компоненти природних територій (акваторій)	збереження і відтворення природних комплексів або їх окремих компонентів
	пам'ятки природи	окремі унікальні природні утворення, що мають особливе природоохоронне, наукове, естетичне і пізнавальне значення	збереження у природному стані природних утворень
створені людиною	парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	найбільш визначні та цінні зразки паркового будівництва	охорона зразків паркового будівництва і використання в естетичних, виховних, наукових, природоохоронних та оздоровчих цілях
	дендрологічні парки	різноманітні види дерев і чагарників та їх композиції	збереження і вивчення у спеціально створених умовах видів дерев і чагарників
	ботанічні сади	рідкісні і типові види місцевої й світової флори	збереження, вивчення, акліматизація, розмноження в спеціально створених умовах видів флори
	зоологічні парки	рідкісні, екзотичні та місцеві види тварин	організація екологічної освітньо-виховної роботи, створення експозицій видів тварин, збереження їх генофонду

Національні природні парки та регіональні ландшафтні парки, які створюються для збереження, відтворення й ефективного використання природних комплексів, мають відповідно національний та регіональний ціннісний ранг, а ступінь їх заповідного режиму не відзначається значною суворістю. Заказники, пам'ятки природи, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, дендрологічні парки, ботанічні

сади, зоологічні парки залежно від їх екологічної, наукової, історико-культурної цінності можуть бути або загальнодержавного, або місцевого значення (рис. 1).

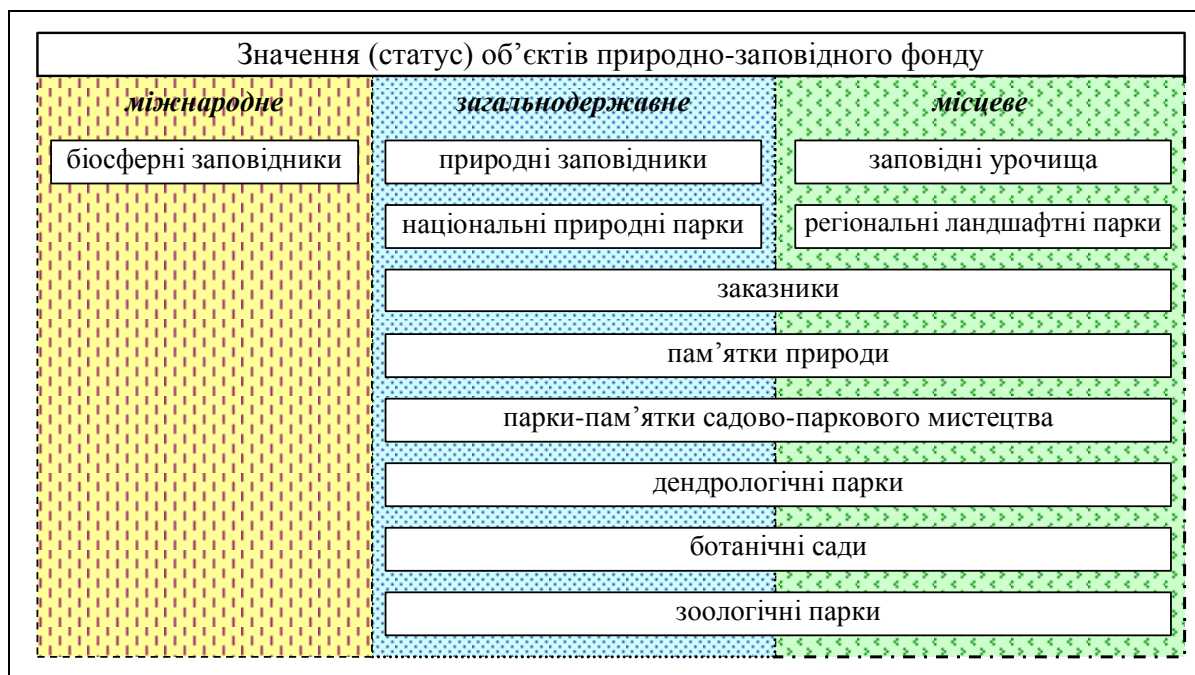

Рис. 1. Ціннісний ранг об'єктів природно-заповідного фонду України

Кількість об'єктів природно-заповідного фонду України постійно зростає: з 5602 у 1992 р. до 8102 у 2014 р. Збільшується і площа природно-заповідного фонду України: якщо у 1992 р. вона становила близько 1255 тис. га (понад 2% території України), у 2000 р. – близько 2400 тис. га (майже 4%), у 2005 р. – близько 2760 тис. га (більше 4,5%), то у 2014 р. – майже 4000 тис. га, що перевищує 6,5% території України (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка кількості та площі об'єктів ПЗФ України за 1992–2014 рр. (за матеріалами [2, 3])

Категорії територій та об'єктів ПЗФ України	1992 р.		2000 р.		2005 р.		2014 р.	
	Кількість	Площа, тис. га	Кількість	Площа, тис. га	Кількість	Площа, тис. га	Кількість	Площа, тис. га
Природні заповідники	15	207,5	16	160,7	17	163,7	19	200,5
Біосферні заповідники	–	–	4	212,1	4	226,3	4	252,1
Національні природні парки	3	123,2	11	599,8	15	670,9	48	1221,8
Державні заповідно-мисливські господарства	1	34,1	–	–	–	–	–	–
Заказники:	1711	746,7	2432	987,5	2648	1073,3	3103	1373,5
загальнодержавного значення	227	330,0	281	344,8	292	356,4	309	460,1
місцевого значення	1484	416,7	2151	642,7	2356	716,9	2794	913,4
Пам'ятки природи:	2661	16,3	2992	22,0	3044	24,6	3388	28,8
загальнодержавного значення	123	4,9	132	5,7	132	5,7	132	5,8
місцевого значення	2538	11,4	2860	16,3	2912	18,9	3256	23,0
Ботанічні сади:	16	1,9	22	2,0	22	1,9	28	2,0
загальнодержавного значення	16	1,9	17	1,9	17	1,8	18	1,9
місцевого значення	–	–	5	0,1	5	0,1	10	0,1
Зоологічні парки:	6	0,1	12	0,4	12	0,4	13	0,4
загальнодержавного значення	6	0,1	7	0,1	7	0,1	7	0,1
місцевого значення	–	–	5	0,3	5	0,3	6	0,3
Дендрологічні парки:	19	1,2	35	1,4	41	1,5	57	1,8
загальнодержавного значення	19	1,2	19	1,3	19	1,3	19	1,5
місцевого значення	–	–	16	0,1	22	0,2	38	0,3
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва:	497	13,1	516	13,4	537	13,4	556	13,1
загальнодержавного значення	83	5,8	88	6,0	88	6,0	88	5,7
місцевого значення	414	7,3	428	7,4	449	7,4	468	7,4
Регіональні ландшафтні парки	1	42,1	28	410,3	44	605,3	77	769,0
Заповідні урочища	672	68,5	740	76,0	785	83,7	809	95,9
Разом	5602	1254,7	6808	2398,7	7169	2757,4	8102	3939,9
Частка площі ПЗФ від площі України, %		2,08		3,97		4,57		6,57

Із таблиці 2 видно, що зростання і кількості, і площі об'єктів ПЗФ України відбувається по всіх категоріях. Значні позитивні зміни слід відмітити серед національних природних парків: у 16 разів збільшилась їх кількість у 2014 р. порівняно із 1992 р., а площа – майже у 10 разів. Трохи менше, ніж на третину зросла за цей же період кількість пам'яток природи та заказників. Подвоїлась кількість зоопарків і потроїлась кількість дендропарків. Але найсуттєвіші зміни у категорії «регіональні ландшафтні парки»: якщо у 1992 р. він був один і займав площу понад 42 тис. га, то у 2014 р. їх створено 77 загальною площею майже 770 тис. га.

На території Черкащині (станом на 01.01.2015) розташовано 523 природоохоронних об'єкта загальною площею понад 74 тис. га. Їх кількість і площа постійно зростає, тому частка площі ПЗФ від площі області збільшилась вдвічі у порівнянні з 2000 р. (1,6%) і у 2014 р. становила 3,6% [3], хоча цей показник майже у 2 рази менший загальноукраїнського (6,6%) (табл. 3).

Із таблиці 3 видно, що за період з 2000 р. по 2014 р. на території Черкаської обл. відбулися такі зміни у структурі природно-заповідного фонду:

– більше, ніж у 4 рази зросла площа Канівського природного заповідника і зараз становить понад 8,6 тис. га;

– з'явилися такі об'єкти ПЗФ, як національні природні парки: Білоозерський (2009 р., 3,4 тис. га, Канівський р-н) та Нижньосульський (2010 р., 7,9 тис. га, Чорнобаївський р-н), створений на базі ландшафтного заказника загальнодержавного значення «Сулинський»;

– на третину збільшилась кількість заказників місцевого значення (із 142 до 217) і більше, ніж у 2,5 рази – їх площа;

– на 44 об'єкти стало більше в категорії «пам'ятки природи місцевого значення», на 16 – в категорії «парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення», відповідно і збільшилась їх площа.

Таблиця 3

Динаміка структури природно-заповідного фонду Черкаської області за 2000–2014 рр.
(за даними Управління природних ресурсів у Черкаській обл.)

Категорія природоохоронних територій та об'єктів (значення)	2000 р.		2002 р.		2014 р.	
	кількість	площа, га	кількість	площа, га	кількість	площа, га
Природні заповідники	1	2027,0	1	2049,3	1	8634,9
Національний природний парк	–	–	–	–	2	11227,2
Заказники (загальнодержавне)	5	13882,3	4+ф	13882,3	5	13882,0
(місцеве)	148	11062,0	164	11453,6	217	28308,0
Пам'ятки природи (загальнодержавне)	6	700,5	6	680,0	6	680,0
(місцеве)	142	477,97	157	470,1	186	719,9
Заповідні урочища	29	3911,0	40	4131,3	52	3743,1
Регіональні ландшафтні парки	–	–	ф	5562,5	ф	5562,5
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва (загальнодержавне)	6	683,7	6	683,7	6	688,9
(місцеве)	30	613,58	32	643,4	46	662,4
Зоологічні парки (загальнодержавне)	1	8,0	1	8,0	1	4,4
Дендрологічні парки (загальнодержавне)	1	160,0	1	152,0	1	179,2
Разом	369	33526,1	412+2ф	39716,2	523	74292,5
Частка площі ПЗФ від площі області, %		1,60		1,90		3,55

Примітка: «ф» – філія, територія якої знаходиться в межах іншого регіону.

Крім цього, за досліджуваний період площа:

– регіонального ландшафтного парку «Трахтемирів», створеного 2000 р. на території Черкаської (5562,5 га) та Київської (5148,7 га) областей з метою збереження відносно незмінених природних ландшафтів та природних екосистем, історико-культурної та археологічної спадщини, фактично не змінилась;

– всесвітньо відомого Національного дендрологічного парку «Софіївка», який називають «Перлиною України», адже він є одним із унікальних парків Європи з чудовими ландшафтами, численними водограями, рукотворними гротами, вишуканою античною скульптурою, а його колекції рослин внесені до реєстру Національного надбаня, децю збільшилась (майже на 20 га);

– одного із семи зоологічних парків України загальнодержавного значення, утвореного у 1983 р. у м. Черкаси, де утримується понад 120 видів тварин, 13 з яких занесено до Червоної книги України, зменшилась майже удвічі.

На Черкащині статус загальнодержавного значення мають 22 об'єкта природно-заповідного фонду, займаючи площу понад 35 тис. га, та місцевого значення – 501 об'єкт, розташовуючись на площі близько 40 тис. га.

Висновки. До територій та об'єктів природно-заповідного фонду України відносяться такі, що створені безпосередньо природою та створені людиною в природі. Вони можуть бути міжнародного, загальнодержавного або місцевого значення. Постійно зростає не тільки кількість об'єктів природно-заповідного фонду України (у 16 разів за 1992–2014 рр.) по всіх категоріях, а й їхня площа (майже у

10 разів за цей же період). Тенденцію до збільшення має і ПЗФ Черкаської обл., що нараховує 523 об'єкта площею понад 74 тис. га: з 2000 р. до 2014 р. частка заповідності зросла більше, ніж у двічі.

Джерела:

1. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» № 2456-ХІІ від 16.06.1992 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2456-12>.
2. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2010 році. – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2011. – 254 с.
3. Природно-заповідний фонд України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Природно-заповідний_фонд_України.

СЕКЦІЯ: ЕКОЛОГІЯ**Любов Теличко
(Київ, Україна)****ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНЕ ВИРОЩУВАННЯ КУКУРУДЗИ ЦУКРОВОЇ**

Сільськогосподарське виробництво завжди було основою економіки України, добробуту її громадян, важливою складовою формування світосприйняття та способу життя українців. Сучасні технології перетворюють аграрний сектор на цілком індустріальний підрозділ, створюють негативний вплив на навколишнє природне середовище і тим самим сприяють розвитку небажаних екологічних явищ [1].

Галузь виробництва сільськогосподарської продукції в Україні розвивається швидкими темпами. Практично з 2010 по 2015 р. виробництво зерна збільшилося від 39,3 до 63,8 млн т. Такий різкий приріст врожаю забезпечується за рахунок інтенсифікації виробництва [2].

В умовах Лісостепу України валове виробництво зерна досягається переважно за рахунок озимої та ярої пшениці, ячменю та кукурудзи. В успішному вирішенні зернової проблеми велика роль належить кукурудзі - одній з найбільш високопродуктивних культур багатопланового використання. Кукурудза — культура, яка за популярністю не поступається гречці, рису і пшениці. Цукрова кукурудза вважається цінною овочевою культурою та одною з найбільш дохідних культур. Попит на неї завжди високий. Серед сільськогосподарських культур попит на кукурудзу посідає друге місце після картоплі. Цукрова кукурудза має хороший смак та містить дуже багато вітамінів, тому є надзвичайно корисною для людини. Її вживають свіжозвареною, а також використовують для тривалого зберігання – заморожують, маринують або консервують. У порівнянні із зерною зубовидною кукурудзою, цукрова містить у два рази більше цукрів та жирів. Завдяки цілющим властивостям кукурудзу застосовують також в цілях профілактики різних хвороб і для загального оздоровлення організму.

За останні роки ринок споживання та виробництва цукрової кукурудзи на території України росте швидкими темпами. Якщо 10 років тому консервовану кукурудзу ми куштували в основному «Бондюель», то зараз вже в Україні є понад десяток вітчизняних виробників. Аналіз стану виробництва продуктів харчування з зерна кукурудзи в Україні показує, що їх асортимент і кількість повною мірою не задовольняють потреби населення. В структурі посівних площ частка цукрової кукурудзи незначна. В нашій країні 2/3 споживчого ринку імпорт з країн ЄС та Росії [5, 6].

Враховуючи, що попит на зерно даної культури з кожним роком помітно зростає, передбачено розширити посівні площі цього підвиду кукурудзи [7, 8]. Запорука отримання високої урожайності та якості овочевої продукції, зокрема цукрової кукурудзи, – впровадження ефективної технології вирощування.

У збільшенні виробництва та підвищенні якості сільськогосподарської продукції важливу роль відіграє захист рослин від шкідливих організмів.

Блискучі успіхи органічної хімії за останні роки призвели до стрімкого росту хімічної промисловості та появи деяких абсолютно нових галузей хімічного виробництва, зокрема засобів хімічного захисту рослин. Виникло масове виробництво синтетичних органічних ядохімікатів. На даний час в різних країнах світу застосовується декілька тисяч фірмових препаратів ядохімікатів, основою для яких є понад 900 діючих речовин.

Хімічний метод має явні переваги над іншими способами захисту рослин: він доступний, порівняно дешевий, швидко та ефективно знищує шкідливі комахи. Однак масове та зазвичай непотрібне застосування хімічної боротьби швидко виявило не лише її достоїнства, але й слабкі сторони.

Створення нових ефективних контактних інсектицидів є одним із найбільш видатних досягнень сільськогосподарської науки за останні роки. Здавалося б майже повне знищення всіх комах на всій площі посівів, яке здавна вважалося кінцевою метою хімічної боротьби з шкідниками тепер стало здійсненим. Однак пригнічення шкідників, що досягається в підсумку фактичного очищення від них посівів, всупереч очікуванням не було постійним. Швидко відбувалась поява нових видів шкідників, а деякі із шкідливих видів, проти яких проводилися обробки, розмножувалися знову із надзвичайною швидкістю. Щоб уникнути цих небажаних наслідків хімічної боротьби, токсикологи намагалися підвищити стійкість застосовуваних інсектицидів або збільшували частоту обробітку з метою накопичення токсичних залишків. Це не завжди збільшувало очікувану тривалість дії ядохімікатів, але часто призводило до збільшення їх витрат та посиленню проблеми їх залишку в продуктах та ґрунті.

Порушувалась біологічна рівновага в біогеоценозах, на деяких хижаків та паразитів шкідливих комах та кліщів інсектициди діяли сильніше ніж на самих шкідників, що призводило до нових спалахів їх розмноження. Деякі комахи та кліщі – раніше малопомітні перетворилися на найважливіших шкідників внаслідок масової загибелі їх хижаків та паразитів, значно більше чутливих до дії ядохімікатів, ніж їх жертви або господарі.

Виявлення різних побічних шкідливих наслідків масового застосування ядохімікатів є причиною протягом останнього десятиліття більш вдумливого та обачного відношення до хімічної боротьби із шкідниками та все більшого інтересу до біологічного методу боротьби.

Біологічна боротьба із шкідниками настільки очевидно заснована на використанні екологічних принципів, що її часто розглядають як прикладну екологію. Найголовніша перевага методу біологічної

боротьби заключається не лише в тому, що шляхом впливу на біотичні фактори досягається придушення шкідливих видів в результаті погіршення умов оточуючого середовища, але й в його здатності надовго закріпити таке несприятливе становище. Біологічна боротьба являється по суті безперервною, і це одна із її найважливіших сторін [3].

Важливим резервом подальшого збільшення виробництва сільськогосподарської продукції є застосування найбільш прогресивних технологій захисту рослин від шкідливих організмів. Зокрема, переведення цих технологій на екологічну, а точніше на агробіоценотичну основу передбачає науково обґрунтоване управління фітосанітарним станом посівів шляхом максимального використання природніх регулювальних факторів агробіоценозу.

Принципи бережливого, науково обґрунтованого й раціонального використання рослинного і тваринного світу, забезпечення відтворення природніх багатств та захисту навколишнього середовища сприяють розвитку нового напрямку в біологічному захисті врожаю – збереженню і використанню корисних організмів, що живуть у посівах сільськогосподарських культур. З погляду на це було б невинувато при захисті врожаю від шкідливих організмів не скористатися можливостями, які надає нам сама природа.

Практика свідчить, що біоценотичні підходи не тільки забезпечують збереження й відтворення чисельності корисних організмів агробіоценозу, а й дають змогу значно скоротити витрати пестицидів на проведення захисних заходів – в 3-4 рази при майже повному збереженні продукції рослинництва [4].

Орієнтація на підвищення родючості ґрунту, інтенсивні агротехнічні заходи вирощування культур, широке впровадження відносно стійких сортів збільшує стійкість рослин проти шкідників і хвороб, підвищує їхні компенсаторні реакції на пошкодження.

Пізнання спеціалістами сільського господарства агроекологічних підходів до захисту врожаю, особливо при сучасних інтенсивних технологіях вирощування культур, сприятиме значному скороченню обсягів застосування хімічних засобів, допоможе зберегти і максимально використати регулювальні механізми самих агроценозів.

Біологічний метод полягає у використанні для захисту рослин від шкідливих організмів їх природніх ворогів (хижаків, паразитів, гербофагів, антагоністів), продуктів їх життєдіяльності (антибіотиків, феромонів, ювеноїдів, біологічно активних речовин) та ентомопатогенних мікроорганізмів з метою зменшення їх чисельності та шкодочинності і створення сприятливих умов для діяльності корисних видів у агробіоценозах, тобто застосування “живого проти живого”. Позитивним фактором у застосуванні біологічного методу є його екологічність. Біологічні засоби можна використовувати без обмеження кратності застосування, в той час як кількість обробок рослин хімічними пестицидами суворо регламентована. Біологічний метод захисту рослин — сучасна фундаментальна прикладна галузь знань, головною метою якої є отримання високоякісної екологічної продукції і збереження природного різноманіття сільськогосподарських культур. Біологічний захист рослин ґрунтується на системному підході, комплексній реалізації двох основних напрямків: збереження і сприяння діяльності природніх популяцій корисних видів (ентомофагів, мікроорганізмів), самозахисту культурних рослин в агробіоценозах та поновлення агробіоценозів корисними видами, яких в них не вистачає або тих, які відсутні [9].

В умовах хімізації сільського господарства важливе і перспективне значення при вирощуванні кукурудзи цукрової має застосування біопрепаратів, які активно впливають на проростання насіння і розвиток рослини, відкривають широкий спектр їх застосування з метою підвищення продуктивності агрофітоценозів та поліпшення якісних характеристик рослинницької продукції. Не менш важливим аргументом на користь застосування біопрепаратів є те, що вони екологічно безпечні та мають відносно низьку вартість.

У захисті рослин від шкідників і хвороб широко застосовують мікробні препарати на основі різних видів мікроорганізмів і метаболітів, які вони синтезують. Біопрепарати застосовуються як інсектициди, фунгіциди і протруювачі для захисту рослин від шкідників і хвороб. Слід зазначити, що біологічний метод ефективний за постійного поповнення агроценозів біологічними агентами. Крім того, мікробні препарати сприяють зростанню чисельності ґрунтових мікроорганізмів, що свідчить про метаболічні зміни бактеризованих рослин, та змінюють на краще продукційний процес сільськогосподарських культур.

Мікробіопрепарати є одними з найважливіших засобами захисту рослин від шкідників і хвороб. Їх особливість в тому, що вони нешкідливі для людини, навколишнього середовища, тварин, бджіл, ентомофагів, але з їх допомогою можливе отримання екологічно чистої продукції.

Проблеми екологічного плану, що загострилися сьогодні, примушують активізувати пошук шляхів їх вирішення. Перспективною і єдиною вірною для України є орієнтація сільського господарства на біологічне землеробство, яке передбачає економію енергії, забезпечення круговороту речовин, збереження родючості ґрунту, підвищення якості продуктів харчування і умов життя людей.

Одним з основних шляхів одержання екологічно безпечної продукції рослинництва є застосування біологічного методу захисту рослин як основного стратегічного еколого-біологічного заходу контролю шкідливих організмів у посівах сільськогосподарських культур та екологічного землеробства.

Література:

1. Агроекологія: монографія /О.І. Фурдичко. - Аграр.наука, 2014. – 400 с.

2. Наукові основи виробництва органічної продукції в Україні: монографія / за ред. д-рас.-г. наук.проф., акад. НААН Я.М. Гадзала, д-рас.-г. наук.проф., чл.-кор. НААН В.Ф. Камінського. - К.: Аграрна наука, 2016.- 592 с.
3. Биологическая борьба с вредными насекомыми и сорняками. Пер. с англ. Н.А. Емельяновой. М., изд-во «Колос», 1967.
4. Сільськогосподарська екологія /В.К. М'якушко, Д.О. Мельничук, В.Ф. Вольвач та ін;.- К. Урожай, 1992.- 264 с.
5. Болотських О.С. Овочі України /О.С. Болотських. – Х.: Орбіта, 2001 – 1088 с.
6. Болотских А.С. Энциклопедия овощевода / А.С. Болотских. – Х.: Фолио, 2005. – 799 с.
7. Завалин А.А. Биопрепараты, удобрения и урожай./ М.: Издательство ВНИИА, 2005, - 302 с.
8. Веклич О.А. Эколого-экономические противоречия / О.А.Веклич. - К.: Наук. думка, 1991. – 144 с.
9. Наукове забезпечення сталого розвитку сільського господарства. Лісостеп. Київ – 2004 р. 2 томи.

Науковий керівник:

кандидат сільськогосподарських наук, Ящук Валентин Ульянович.

СЕКЦІЯ: ЕКОНОМІКА

Олена Лаврова, Ганна Лютова
(Черкаси, Україна)

ОПТИМІЗАЦІЯ СИСТЕМИ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ СТРАХОВИКІВ

Страхові компанії України вже протягом чотирьох років застосовують міжнародні стандарти фінансової звітності. При цьому, не зважаючи на широкий спектр розкриття інформації у примітках до такої звітності, страховики додатково подають спеціалізовану звітність – звітні дані, перелік показників яких досить часто видозмінюється. Відповідно, дослідження змісту звітних даних на тлі сучасних ринкових трансформацій набуває особливої актуальності.

Метою даного дослідження є виявлення проблем процесу формування та змістового наповнення звітних даних страховиків у сучасних умовах. Питанням складання звітності страховиків, як завершальному етапу облікового процесу, приділяють певну увагу сучасні науковці, зокрема О.О. Гаманкова, Т.О. Гарматій, В.С. Лень, О.В. Бондаренко, М.О. Белгородцева, О.О. Сидоренко тощо. Проте питання складу звітності та доцільності розкриття певних об'єктів обліку в ній висвітлені поверхово.

Виклад основного матеріалу. Звітні дані страхових компаній складаються у відповідності з статтею 28 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», статтями 33 та 34 Закону України «Про страхування», статтею 14 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України (далі – Нацкомфінпослуг) від 03.02.2004 № 39, яким затверджено Порядок складання звітних даних страховиків [1, 2, 3, 4].

Згідно зазначеного порядку звітні дані страховика включають:

- загальні відомості про страховика;
- звіт про доходи та витрати страховика;
- звіт про страхові платежі та виплати за структурними підрозділами страховика;
- пояснювальна записка до звітних даних страховика

При цьому, переважна більшість представленої в таких звітних даних інформації розкривається і у фінансовій звітності [6]. Проведені раніше дослідження доводять недоцільність формування звітних даних страховиків як окремого пакету форм. На нашу думку, специфічні показники страхової діяльності варто відобразити у складі приміток до фінансової звітності у вигляді окремих таблиць або спеціально розробленої для страховиків форми.

На сучасному етапі звітні дані не здатні задовольняти і потреби Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг. На підтвердження цього, на офіційному сайті регулятора, 30 червня 2016 року розпочато громадське обговорення Проекту змін до Порядку складання звітних даних страховиків, яке успішно завершилося 3 листопада 2016 року. На сьогодні спільнота учасників страхового ринку очікує на схвалення даного Проекту. На думку авторів Проекту змін інформація у регуляторній звітності, яка розкривається страховиками, не є повною для визначення фінансового стану таких суб'єктів нагляді (зокрема щодо якості активів, розміщення коштів страхових резервів), у деяких звітних формах існують технічні недоліки та логічна невпорядкованість [5]. Саме з метою подолання окреслених недоліків і сформовано аналізований Проект, що згідно з його текстом дозволяє:

- удосконалити порядок складання, формування та подання страховиками звітності щодо їх діяльності;
- отримувати більш широку та достовірну інформацію про діяльність страховиків;
- підвищити ефективність здійснення Нацкомфінпослуг нагляду за страховиками та дотримання ними вимог щодо складання та подання звітності щодо здійснення страхової діяльності;
- посилити захист майнових прав та інтересів споживачів страхових послуги [5].

Для встановлення достовірності задекларованих положень ефективності даного проекту проаналізуємо пропонувані зміни більш детально (табл. 1).

Таблиця 1. Положення Проекту змін до Порядку складання звітних даних страховиків

№ п/п	Пункт Змін	Коментар та / або пропозиції автора
1	2	3
1	Удосконалення понятійно-категорійного апарату	
1.1	Доповнення трактуванням сутності поняття «звітні дані» - звітність страховика (інша, ніж фінансова та консолідована фінансова звітність), складена на підставі даних бухгалтерського обліку за відповідний період і містить показники діяльності та подається за формою та у обсязі, визначеному цим Порядком	На нашу думку, не розкриває сутності поняття в достатньому обсязі, оскільки таке визначення не характеризує призначення звітних даних. Пропонуємо використовувати: Звітні дані – сукупність спеціалізованих показників фінансової звітності суб'єктів страхової діяльності, що складена за даними бухгалтерського обліку та розкриває специфічні показники такої діяльності з метою забезпечення інформаційних потреб установи-державного регулятора

		даного сегменту ринку
1.2	Формування переліку складу звітності страховика у складі: фінансова звітність, консолідована фінансова звітність (у разі якщо страховик відповідно до законодавства складає консолідовану фінансову звітність) та звітні дані страховика	На нашу думку та за умов прийняття до уваги потреби у відмови від звітних даних як окремої звітності, такий склад має бути обмежений фінансовою звітністю та консолідованою фінансовою звітністю (у разі якщо страховик відповідно до законодавства складає консолідовану фінансову звітність)
2	Удосконалення порядку подання звітності	
2.1	Даним пунктом передбачається доповнення обов'язкових реквізитів, уточнення порядку їх заповнення, а також передбачено, що «Відповідність інформації паперової форми звітності електронній формі підтверджується підписом керівника страховика, засвідчується печаткою (за наявності) на титульному аркуші звіту, а також у належних полях кожної форми звітності відповідно до цього Порядку»	На нашу думку, на сучасному етапі розвитку інформаційно-телекомунікаційних технологій для квартального типу звітності доречно передбачити подання виключно в електронній формі. Паперова форма звітності може бути передбачена виключно для річного періоду, достовірність якої підтверджується аудиторським висновком
3	Уточнення періодичності подання звітності	
3.1	Доповнено: «Звітним періодом для складання річної звітності страховика, яка подається до Нацкомфінпослуг, є календарний рік. Проміжна звітність страховика складається щокварталу за I квартал, перше півріччя та 9 місяців наростаючим підсумком з початку звітного періоду станом на кінець останнього дня кварталу»	На нашу думку та за умов прийняття до уваги потреби у відмови від звітних даних як окремої звітності, таке уточнення є недоречним, оскільки повністю повторює вимоги ст. 13.1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо фінансової звітності
4	Достовірність звітності	
4.1	Доповнено: «Достовірність та повнота річної фінансової звітності, річної консолідованої фінансової звітності (у разі якщо страховик відповідно до законодавства складає консолідовану фінансову звітність), а також впевненість щодо річних звітних даних страховика щодо здійснення страхової діяльності повинна бути підтверджена аудитором, який внесений до реєстру аудиторів, які можуть проводити аудиторські перевірки фінансових установ, відповідно до вимог Міжнародних стандартів аудиту»	На нашу думку та за умов прийняття до уваги потреби у відмови від звітних даних як окремої звітності, таке уточнення є недоречним, оскільки повністю повторює вимоги ст. 34 закону України «Про страхування»
5	Терміни оприлюднення звітності	
5.1	Запропоновано скоротити термін оприлюднення фінансової звітності та тексту аудиторського висновку з періоду «до 1 червня» до періоду «до 30 квітня» року, наступного за звітним, при цьому терміни подання звітності до Нацкомфінпослуг залишаються незмінними	Термін оприлюднення фінансової звітності страховиками до 30 квітня» року, наступного за звітним передбачений ст. 14 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», тож дублювати його недоречно
6	Склад звітності	
6.1	Запропоновано Додаток 5 «Звіт про корпоративне управління» виключити	На нашу думку та за умов прийняття до уваги потреби у відмови від звітних даних як окремої звітності, таке уточнення є недоречним, оскільки Звіт про корпоративне управління є бажаним компонентом річного звіту страховика, особливо на тлі розвитку парадигми соціального обліку
6.2	Запропоновано розширити зміст Пояснювальної записки до звітних даних страховика	На нашу думку, наведені пропозиції дублюють зміст тестової частини річного звіту страховика, складеного за міжнародними стандартами фінансової звітності. Відповідно, представлення їх як окремого звіту є недоцільним

Джерело: складено автором із використанням матеріалів [5]

Таким чином, в ході аналізу Проекту змін до Порядку складання звітних даних страховиків, котрий перебуває на стадії затвердження Нацкомфінпослуг, встановлено, що даним нормативно-правовим документом жодним чином не вирішуються актуальні проблеми звітності страховиків, а саме не

усувається проблема дублювання інформації у фінансовій звітності та звітних даних. На нашу думку, спеціалістам Нацкомфінпослуг, як державному регулятору страхової діяльності варто зосередити увагу на розробці Методичних рекомендацій (або Порядку) щодо складу, порядку формування та подання фінансової звітності страхових компаній із застосування міжнародних стандартів фінансової звітності. Саме такий документ дасть змогу оптимізувати перелік форм звітності, склад та наповнення показників, розвантажити облікові та аналітичні служби, встановити перелік суттєвої інформації щодо страхової діяльності.

Виходячи із тексту проаналізованого Проекту змін до Порядку складання звітних даних страховиків, затверджуючи цей нормативно-правовий акт, Нацкомфінпослуг має на меті удосконалити нагляд за страховиками шляхом отримання повної та прозорої інформації щодо фінансового стану страховика, стану його активів та зобов'язань, інвестиційної політики, що, у свою чергу, дозволить покращити держане регулювання у сфері страхування [5]. При цьому, вже існуючі форми фінансової звітності цілком здатні задовольнити такі інформаційні потреби регулятора, а за умови використання і текстової частини звітності та доповнення її мінімальним переліком змін можливо досягти значно більшого соціального та економічного ефекту від перегляду звітних даних.

Отже, аналіз Пропозицій Нацкомфінпослуг щодо змін до Порядку складання звітних даних страховиків дозволив довести їх недоцільність. В ході дослідження встановлено, що звітні дані треба переглядати докорінно, а не за окремим рядками, і найбільш доречним способом такого перегляду стане доповнення звітності фінансової і використання єдиного пакету форм.

Література:

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996 від 16.07.99 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.zakon.rada.gov.ua
2. Закон України № 85/96-ВР від 07.03.1996 р. «Про страхування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.zakon.rada.gov.ua
3. Закон України № 2664-III від 12.07.2001 р. «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.zakon.rada.gov.ua
4. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України № 39 від 03.02.2004 р. «Про затвердження Порядку складання звітних даних страховиків» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.dfp.gov.ua
5. Інформаційне повідомлення Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України про оприлюднення доопрацьованого проекту розпорядження „Про затвердження Змін до Порядку складання звітних даних страховиків” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://nfp.gov.ua/news/1561.html>
6. Лютова, Г.М., Лаврова, О.О. Особливості обліку та звітності страхових компаній [Текст]: // Вісник Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ). Збірник наукових праць. – 2010. - № 3 (9) (грудень). – С. 283-286

**Лаура Байтуова, Анара Елбаева, Гаухар Уржанова
(Астана, Қазақстан)**

САТЫП АЛУШЫЛАР МЕН ТАПСЫРЫС БЕРУШІЛЕРДІҢ БОРЫШТЫҚ ЕСЕБІ

Кәсіпорындар мен ұйымдардың 1210 Сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің қысқа мерзімді дебиторлық қарызы деп аталатын бөлім шоттары сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің осы кәсіпорынға деген әр түрлі қарыздары жайлы ақпараттарды қорытындылау үшін арналған.

Бұлар активті шот болып табылады. Сондықтан да бұл шоттардың дебитінде борыштың сомасы жазылса, ал кредитінде борыштың азаюы көрсетіледі. Алынуға тиісті шоттар (дебиторлық қарыздар шоты) сатып алушы заңды немесе жеке тұлғалардың сатып алған тауарлары, сондай-ақ кәсіпорынның оларға көрсеткен қызметі үшін қарыз сомаларын білдіреді.

"Алынуға тиісті шоттар" деп аталатын шотта тиеліп жіберілген өнімдер (тауарлар), атқарылған жұмыстары мен көрсетілген қызметтері үшін сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің банк мекемесі қабылдаған есеп айырысу құжаттары бойынша төлеуге тиісті сомасы есептеледі. Жалпы "Алынуға тиісті шоттар" шотын сипаттай келе олардың қысқа мерзімді активтер екендігін және олардың сату нәтижесінде пайда болатындығын аңғаруға болады. Сондықтан оларды кейбір уақыттарда "саудалық міндет-темелер" деп те атайды. Олар тауарларды несиеге сату кезінде де пайда болады. Міндеттемелердің өтелу (орындалу) көздеріне басқадай нұсқаулар болмаған жағдайда, оларды сатудан алынды деп санайды.

Халықаралық тәжірибеде кез келген адамға тауарларды несиеге сату кең көлемде етек алған, сонымен бірге сатып алушылар үшін сатып алған тауарларының төлемін бір немесе бірнеше айдан кейін төлеу (өтеу) құқығы да берілген. Мұндай несиені коммерциялық несие деп те атайды.

Тауарларды несиеге сататын фирмалар, сатып алушының шотты тиісті уақытында төлеу қабілеттілігі бар болатындығына бақылау шараларын жүргізулері қажет. Сол үшін әрбір ұйымдарда несиелік бөлімдер жұмыс істейді. Бұл бөлімдер арқылы, жеке және заңды тұлғалардың немесе

комианиялардың қаржылық жағдайларын білуге, сатып алушыға тауарды несиеге сатуға немесе бермеу жайлы мәселені шешуге керекті ақпараттарды білуге болады, сонымен қатар тауарлар сатушының арнаулы ақпараттың несиелік бюролар арқылы да клиент жайлы басқадай мәліметтер алуға мүмкіндігі бар. Осындай несиелік ақпарат бөлімдерінің мәліметтері бойынша да несиеге тауарларды сату, сатпау жайлы шешімдер қабылданады. Несиелік бөлім төлем сомасын ұсынуды, несиелік көлемін шектеуді және сатып алушылар мен тапсырыс берушілерден несиелік уақтылы өтеуді қамтамасыз ететін белгілі бір қаражаттарды талап етуі мүмкін.

1210 - Сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің қысқа мерзімді дебиторлық қарызы шоттарына қатысты бухгалтерлік есепте мынадай корреспонденциялар жазылады:

«ABC» ЖШС сатып алушылар мен тапсырыс берушілерге 300000 (үш жүз мың) теңгенің дайын өнімдері 500000 (бес жүз мың) теңгеге сатылды (соның ішінде 65000 (алпыс бес мың) теңге ҚҚС сомасы).

Сатылған тауарлардың өзіндік құнына:

Д-т: 7010- Сатылған дайын өнімдердің өзіндік құны 300000 тг.

К-т: 1320-Дайын өнімдер 300000 тг.

Сатылған тауарлардан алынатын сомаға:

Д-т: 1210-Алынуға тиісті қарыздар шоты 435000 тг.

К-т: 6010-Дайын өнімдерді сатудан алынатын табыс шоты 435000 тг.

Сатылған тауарлар үшін есептелген ҚҚС сомасына:

Д-т: 1210-Алынуға тиісті қарыздар шоты 65000 тг.

К-т: 3130-Қосылған құн салығы сомасы 65000 тг.

Сатылған тауарлар үшін алынатын сома келіп түскенде:

Д-т: 1010-Ақшалар шоты 500000 тг.

К-т: 1210- Алынуға тиісті қарыздар шоты 500000 тг.

Жоғарыдағы екі жақты жазудан көріп отырғанымыздай кәсіпорындар мен ұйымдардың сатқан (тиеп жіберген) тауарлары, атқарған жұмыстары мен көрсеткен қызметтеріне байланысты қосылған құн салығы есептелгенде "Алынуға тиісті қарыздар" шоты дебиттелініп, "Қосылған құн салығы" шоты кредиттелінеді.

Ал сатылған материалдық емес активтер, негізгі құралдар, бағалы қағаздар бойынша дебиторлық қарыздардың пайда болуына "Алынуға тиісті қарыздар (шоттар)", "Алынған вексельдер", "Сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің өзге де қарыздары" деп аталатын шоттардың тиістілері дебиттелініп, оған сәйкес "Материалдық емес активтердің есептен шығарылуынан алынатын кіріс", "Негізгі құралдардың есептен шығарылуынан алынатын кіріс" және "Құнды қағаздардың есептен шығарылуынан алынатын кіріс" деп аталатын шоттардың тиістілері кредиттелінеді.

Сатылған материалдық емес активтер, негізгі құралдар, бағалы қағаздар бойынша қосылған құн салығы есептелінгенде "Алынуға тиісті қарыздар", "Алынған вексельдер", "Сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің өзге де қарыздары" деп аталатын шоттардың тиістілері дебиттелініп, "Қосылған құн салығы" шоты кредиттелінеді.

Шетелдік валютада сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің тиімді баға айырмашылықтарының пайда болуына "Алынуға тиісті қарыздар", "Алынған вексельдер", "Сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің өзге де қарыздары" деп аталатын шоттардың тиістілері дебиттелініп, "Бағамдық айырмашылықтан алынатын кіріс" шоты кредиттелінеді.

Алынуға тиісті айыппұлдардың, өсімақылардың сомаларына "Алынуға тиісті қарыздар", "Алынған вексельдер", "Сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің өзге де қарыздары" деп аталатын шоттардың тиістілері, "Негізгі емес қызметтен алынған басқадай кірістер" шоты кредиттелінеді.

Сатып алушылардан оларға сатылған өнім, тауар және атқарылған жұмыстар мен көрсетілген қызметтер үшін төлемдер келіп түскенде "Ақшалар" бөлімінің тиісті шоттары дебиттелініп, "Сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің қарыздары" деп аталатын бөлім шоттарының тиістілері кредиттелінеді.

Сатылған тауарлар мен дайын өнімдер әр түрлі себептермен кейін қайтарылған жағдайда "Сатылған тауарлардың қайтарылуы" деп аталатын шот дебиттелініп, "Сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің қарыздары" — деп аталатын бөлім шоттарының тиістілері кредиттелінеді.

Кейін қайтарылған тауарларға жасалған сату және баға шегерімдерінің сомасына "Сату шегерімі" немесе "Баға шегерімі" шоттардың тиістілері дебиттелініп, "Алынуға тиісті қарыздар", "Алынған вексельдер", "Сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің өзге де қарыздары" деп аталатын шоттардың тиістілері кредиттелінеді.

Қайтарылған тауарлар мен өнімдерге (жұмыстар мен қызметтерге) есептелінген қосылған құн салығы сомасы "Алынуға тиісті қарыздар", "Алынған вексельдер", "Сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің өзге де қарыздары" деп аталатын шоттардың тиістілерінің дебитіне, "Қосылған құн салығы" шоттың кредитіне жазылып сторно етіледі (алып тасталады).

Сатып алушылар және тапсырыс берушілермен есеп айырысу операциялары арнаулы тізімдемелерде есептеліп, оңқа сатылған айналымнан тыс активтер, қаржылық инвестициялар, тауарлық-материалдық қорлар бойынша шот фактуралары немесе басқадай есеп айырысу құжаттары жинақталып, топтастырылып бөлек көрсетіледі.

Тізімдемелердегі жазулар - шоттар, фактуралар немесе олардың орнына қолданылатын басқадай құжаттар негізінде активтердің топтары бойынша жазылады. Тізімдеменің бағандарында (графасында)

сатып алушылар (тапсырыс берушілер) бойынша ай басындағы қалдықтар көшіріледі және бұйымдардың аттары немесе топтары бойынша сатылған активтердің сандық мәліметтері көрсетіледі. "Сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің борышы" шотының бөлімше шоттарының кредиті бойынша операциялардың есебі үшін №11 Журнал-ордер қолданылады.

Тауарларды сату мен сатып алу кезіндегі барлық қатынастар, жеткізу келісімдері, консигнация жайлы келісімдер мен сату және сатып алу келісімдері, сондай-ақ келісімшарттарымен және тағы да басқа құжаттар құқықтық рәсімделуі қажет. Келісімнің және соған сәйкес есептің басты объектісі "тауар" болып табылады.

Сондықтан келісімшартта тауарлардың сипаттамасы толығымен көрсетіліп, оның бағасы мен келісілген жалпы құны аталып өтуі қажет. Келісім бағалары тұрақты, тұрақсыз, және бекітілген (фиксированный) болып көрсетілуі мүмкін. Тұрақты баға келісімшартта көрсетіліп, тауарларды төлеу кезінде қадағаланады және өзгерістерге ұшырамайды.

Инфляция жағдайында (ақшаның құнсыздануы), әсіресе келісімшартқа қол қою мен тауарды жеткізу арасындағы уақыт айырмашылығына байланысты сатушы теңгені арадағы есеп айырысуға тұрақты пайдаланған жағдайда теңге құнының (бағамының) өзгеруіне байланысты тиімсіз (қиын) жағдайға тап болуы мүмкін.

Сондықтан келісуші жақтар бағаны тұрақты валюта түрінде белгілеуге тырысады. Бұл жағдайда тауардың жалпы валюталық сомасы анықталады және теңгедегі валюталық эквивалентті қайта санау тәртібі мен бағамы белгіленеді.

Әр түрлі банктердегі бағамдар әр түрлі болғандықтан, бағам тауардың жеткізілген күніне, болмаса белгілі бір банктегі оның төлемі жүргізілген күніне таңдап алынуы мүмкін. Осындай кезде сатушы үшін тауардың белгілі бір сомасының немесе 100% (пайызы) сомасының төленгендігі тиімді болады.

Тұрақсыз баға келісімшартқа отыру барысында тұрақты бағаны анықтау қиын болған жағдайда белгіленеді.

Бағаға әсер ететін факторлар жиі өзгерген, уақытта (кезде). Бұл жағдайда базистік (бастапқы) бағасы белгіленіп, оны есептеудің әдістері мен жағдайлары қарастырылады. Келісімшартта қосылған құн салығы көрсетілмейді, алайда шот-фактурада салықтың бұл түрінің болуы міндетті.

Келісімшарттың басты элементі ретінде қаржылық жағдай саналады. Қаржылық жағдай есептеудің түрлерін, тәсілдері мен нысандарын анықтайды.

Кесте 1: Сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің қарыздары шоты бойынша жүргізілетін операциялар

	Шаруашылық әрекеттің мазмұны	Дт	Кт
1	Тиеп жіберілген тауарға, өнімге, көрсетілген қызметке есептелінген сатып алушы, тапсырыс берушілердің борышы	1210	6010
2	Тиеп жіберілген тауарға, өнімге, көрсетілген қызметке есептелінген қосылған құн салық сомасы	1210	3130
3	Борыш сомасы бұрын алынған аванс сомасынан шегерілді	3510	1210
4	Сатып алушы және тапсырыс берушілер-ден есеп айырысу шотына келіп түскен сома	1040	1210
5	Сатып алушы және тапсырыс берушілердің борышы олардың кредиторлық қарызы есебінен өтелінді	3210	1210
6	Сатылған (тиеп жіберілген) тауар, өнім, көрсетілген қызметінің алынған вексель	1220	1210 1220-1230
7	Сатып алушы және тапсырыс берушілер берген вексельдері үшін қарыздарын төледі	1040	1220

Қолданылған әдебиеттер:

1. Кеулімжаев Қ.К., Құдайбергенов И.А. «Бухгалтерлік есеп принциптері» /Алматы. Экономик'С - 2003 жыл.
2. Кеулімжаев К.Қ., Әжібаев З.Н., Құдайбергенов Н.А., Жантаев А.Ә. «Қаржылық есеп» /Оқу құралы. Алматы: Экономика, 2001 жыл
3. Международные стандарты финансовой отчетности (International Accounting Standards) /2007 г: издание на русском языке. М: Аскери – АССА, 2007 г

Ғылыми жетекшісі:

«Қаржы академиясы» АҚ «Есеп және аудит» кафедрасы
«Экономика» магистрі, аға оқытушы Байтуова Лаура Толегетаевна.

Лаура Байтуова, Динара Габдуллина, Бибарс Мыктыбаев
(Астана, Қазақстан)

НЕГІЗГІ ҚҰРАЛДЫҢ ТОЗУЫН ЖӘНЕ АМОРТИЗАЦИЯСЫН ЕСЕПТЕУ

Негізгі құрал өндіріс процесіне қатысуымен, жылдар мерзімінің әсерімен, табиғат күшінің әсер етуімен пайдалану процесінде біртіндеп тозады. Тозудың екі түрі болады: табиғи және сапалық (моральдық).

Негізгі қорлардың табиғи тозуы олардың өндіріс процесіне қатысу нәтижесінен және негізгі құралдардың пайдалануға тікелей қатыспай-ақ, түрлі сыртқы факторлардың әсерінен: ылғалдан, атмосфералық құбылыстар нәтижесінен, металдардың тот басуынан, ескіруінен пайда болады.

Негізгі құралдардың сапалық тозуы техникалық прогреске, өндіріс әдістерін жетілдіруге және жаңартуға байланысты болып келеді. Техника мен технологияны жетілдіру жұмыс істеп тұрған негізгі құралдардың ұқсас өнімдерінің арзандауына ықпал етеді. Осыған орай, пайдаланылудағы негізгі құралдар өздерінің құнының бөлігін жоғалтып, құнсызданғандай болады. Машиналардың, жабдықтардың, үйлер мен ғимараттардың барынша жаңа, неғұрлым жетілдірілген және үнемді түрлерін өндіріске енгізуге байланысты пайдаланылып жүрген негізгі құралдарды бұдан әрі қолдану экономикалық жағынан тиімсіз болып қалады.

Негізгі құралдардың сапалық тозуын мынадай факторлар арқылы анықтайды: өндірісте немесе жабдықтарды жаңартудағы жаңалықтар; технологиялық процесті жетілдіру – жаңа технология қолданған кезде пайдаланудағы машиналар мен жабдықтар жарамайды; шығарылатын өнімнің номенклатурасын өзгерткенде және жаңартқанда; жұмысшы күшінің еңбекке қамтылуындағы, жұмысшылар біліктілігіндегі, өндірісті орналастыру географиясындағы өзгерістер өндірістің және пайдаланылатын машиналар мен жабдықтар санының азайтылуын талап етуі мүмкін; өндірістің өңдеуші салаларындағы өнімнің жекелеген түрлерін шығаруға қажетті шикізат құрамындағы өзгерістер өнеркәсіптің өндіретін салаларында өндіріс көлемінің қысқаруына әкеліп соғуы мүмкін.

Моральдық тозудың әсері нәтижесінде табиғи тозу мерзімі келгенге дейін негізгі құрал- жабдықтар объектілері жаңасына, әрі неғұрлым пайдалы (үнемді) түріне ауыстырылады. Моральдық тозуды болдырмау мақсатында негізгі құрал-жабдықтар объектілерін қайта құрып, жаңарту жұмыстарын жүргізеді. Мұражай және көркем туынды құндылықтары, кітапхана кітаптары, фильм қорлары, сәулет және өнер көрсеткіштері болып табылатын үйлер мен ғимараттар және басқа барлық негізгі құралдар моральдық тозуға ұшырайды.

Амортизация (латынның «өтеу» деген сөзінен) – тозудың құндық көрінісін білдіреді.

Амортизацияланған құн бастапқы құны мен жою құнының арасындағы айырма. Амортизациялық аударымдар әрбір есептік кезеңнің шығысы ретінде танылады.

Жаңадан пайдалануға берілген негізгі құралдар бойынша амортизация есептеу келіп түскен айдан кейінгі айдың бірінші күнінен басталады, ал шығып кеткен негізгі құралдар бойынша – шыққан айдан кейінгі айдың бірінші күнінен бастап тоқтатылады.

Толығымен амортизацияланған негізгі құралдар бойынша амортизацияны есептеу қорлардың құны өнімнің құнына толықтай ауысқан айдан кейін туатын айдың бірінші күні тоқтатылады.

Тоқтап тұрған негізгі құралдар бойынша техникалық тұрғыдан қайта жарақтандыру барысында, консервацияға ауыстырылған кезінде амортизация есептелінбейді.

Жалға алынған негізгі құралдар бойынша амортизация есептеуді жалға беру шартының немесе шарт талаптарына сай жалға беруші немесе жалға алушы жасайды.

Одан басқа, мына төмендегі негізгі құралдар бойынша амортизация есептелінбейді: жер, өнім беретін малдар, кітапхана қоры, мұражай құндылықтары, ескерткіш архитектурасы мен өнері, ортақ пайдаланатын автомобиль жолдары.

Негізгі құралдардың тозуын есептеу үшін 2420 «Негізгі құралдардың тозуы» бөлімшесінің мынандай синтетикалық шоттары: 2421 «Үйлер мен ғимараттардың тозуы», 2422 «Машиналар мен жабдықтардың, өткізгіш тетіктердің тозуы», 2423 «Көлік құралдарының тозуы», 2424 «Басқа негізгі құралдардың тозуы» пайдаланылады.

Негізгі құралдардың амортизациясын есептеудің әртүрлі әдістері бар. Шаруашылық жүргізуші субъектінің бухгалтерлік есеп стандартына сәйкес дербес тұрғыда, өздерінің есеп саясатында амортизацияны есептеудің тәсілі бойынша жасалынады, олар:

- құнын бірқалыпты (түзу сызықты) жолмен есептен шығару;
- құнын орындалған жұмыстың көлеміне пропорционалды етіп есептен шығару (өндірістік әдіс);
- жеделдетіп есептен шығару;
- қалдығын азайту жолымен есептен шығару;
- құнын сандардың жиынтығы бойынша (кумулятивтік әдіс) есептен шығару.

Негізгі құралдардың түрлері бойынша амортизацияны есептеудің әрқилы әдістері пайдаланады. Бұл кезде негізгі құралдың бір түрі бойынша бір ғана тәсілі пайдаланылады.

Таңдап алған амортизацияны есептеу әдісі субъектінің есептік саясатымен анықталуы тиіс және ол бір есептік жылдан екінші бір есептік жылға өтуі мүмкін. Егер де амортизацияны есептеу әдісі өзгермейтін болса, онда оның себебін ашу керек.

Ал бюджеттік мекемелер бойынша тозудың есептеу әдісін таңдау құқығы өкілетті органдардың еншісінде болады.

Негізгі құралдардың құны бойынша амортизацияны бірқалыпты (түзу сызықты) есептеу әдісі, яғни объектінің құны, оның қызмет ету мерзімі ішінде өндіріс шығындарына біркелкі норма бойынша жатқызылады. Бұл әдіс негізгі құралдардың тозуына, оның қызмет ету мерзімінің ұзақтығына байланысты болып келеді.

Бұл тәсілде амортизациялық соманы аудару үшін:

– қызмет етудің пайдалы мерзімі. Бұл кезде пайдалануға берілген объектінің жағдайы ескеріледі және күтіп ұстау жағдайына да байланысты болып келеді.

– Қазақстан Республикасының салық заңдылықтарының белгіленген амортизациялық нормасының шегінде. Шаруашылық жүргізуші субъектіндегі белгіленген нормалар, салық заңдылығының нормасынан аспауы тиіс. Мысалы, жүк автокөлігінің бастапқы құны – 100 000 теңге, 5 жыл мерзімі өткеннен кейін оның жойылу құны 10 000 теңгеге тең болады. Мұндай жағдайда жыл сайынғы амортизациялау нормасы амортизациялаушы құнның 20%-ін құрайды немесе бірқалыпты тәсілге сәйкес 18 000 теңге болады.

Негізгі құралдардың амортизациясының бірқалыпты әдісі мына формула бойынша есептелінеді.

$$\begin{aligned} \text{Бастапқы құн- жойылу құны} &= 100\ 000 - 10\ 000 \\ &= 18\ 000 \text{ теңге} \\ \text{Пайдалану мерзімі} &= 5 \text{ жыл} \end{aligned}$$

Осыған сәйкес ай сайынғы амортизация сомасы 150 мың теңгеге тең болады (18 000:12)
Төменде негізгі құралдардың амортизациясын бірқалыпты әдіс бойынша есептеу жолы көрсетілген.

Негізгі құралдардың амортизациясын бірқалыпты әдіс бойынша есептеу

Мерзімі	Бастапқы құны	Амортизацияның жылдық сомасы	Жинақталған тозу сомасы	Қалдық құны
Сатып алынған мерзімі				
1-ші жылдың аяғында	100 000	18 000	18 000	82000
2-ші жылдың аяғында	100 000	18 000	36000	64000
3-ші жылдың аяғында	100 000	18 000	54000	46000
4-ші жылдың аяғында	100 000	18 000	72000	28000
5-ші жылдың аяғында	100 000	18 000	90000	10000

Негізгі құралды пайдалану барысында бірқалыпты табыс алынатын болып топшыланса ғана біртіндеп азайғанын көрсетеді.

Амортизацияны орындалған жұмыстардың көлеміне пропорционалды түрде есептеу әдісі (өндірістік тәсілі) негізгі құралдардың тозуы тек олардың пайдалану нәтижесі болып табылады және оны есептеу процесінде уақыт кесіндісі ешқандай роль атқармайды. Жоғарыда сөз болған автокөлік белгілі бір операцияларды орындады делік, ал оның жүретін жолы 900000 километрге есептелген. Онда әрбір километрге есептелінетін амортизациялық шығындар төмендегідей жолмен анықталады.

$$\text{Бастапқы құн – жойылу құны} = (100\ 000 - 10\ 000) : 900\ 000 \text{ км} = 0,10 \text{ тг}$$

Орындалатын жұмыстың болжамды мөлшері

Егер пайдаланудың бірінші жылында автокөлік 200 000 шақырым (км) жол жүрсе, екінші жылы – 300000 шақырым жол жүрсе, үшінші жылы – 100000 шақырым, төртінші жылы – 200000 шақырым және бесінші жылы – 100000 шақырым жол жүреді деп шамаланса – амортизация жарнасын есептеу төмендегідей жолмен есептелінеді.

Негізгі құралдардың амортизациясын өндірістік тәсіл бойынша есептеу

Мерзімі	Бастапқы құны	Екі еселенген амортизацияның жылдық сомасы	Жинақталған жылдық амортизацияланған сомасы	Айға есептелген амортизацияның сомасы (теңге)
Сатып алынған мерзімі				
1-ші жылдың аяғында	100 000	40%*100000=40000	40 000	3333
2-ші жылдың аяғында	100 000	40%*60 000=24000	64000	5333
3-ші жылдың аяғында	100 000	40%*36 000=14400	78400	6533
4-ші жылдың аяғында	100 000	40%*21 600=8640	87040	7253
5-ші жылдың аяғында	100 000	2960	90000	7500

Бұл кестеде жылдық амортизация сомасы мен. Орындалған жұмыстың өндіріс процесінде тікелей пайдалануымен байланысты екенін көреміз. Жинақталған тозу сомасы жыл сайын орындалған жұмыстың көлеміне немесе пайдалануға тікелей байланысты өсіп отырады, ал қалдық құн жойылу құнына жеткенше орындалған жұмыстың бір өлшем бірлігіне тікелей пропорционалды түрде азайып отырады.

Өндірістік әдіс бойынша амортизацияны есептеу тау-кен өнеркәсібінде ең қолайлы әдіс болып саналады. Аталған өндірісте амортизацияны есептеу тонна мөлшерлемесе бойынша жүргізіледі. Бұл әдіс негізгі құралдарды пайдалану мерзімі ішінде объектінің қайтарымы барынша дұрыс есептелінсе ғана пайдаланады.

Амортизацияны есептеудің жеделдетілген әдістері. Бұл әдіс өндірістік мақсатта пайдаланылатын негізгі құралдардың көптеген түрлері бойынша пайдаланылады, бірақ ол оның алғашқы жылдарында өндірілетін өнімнің өзіндік құнын негізсіз күрт өсіреді, сондықтан оны іс жүзінде пайдаланудың өзі екіталай. Дегенмен де, теоретиктер, оның екі түрін ұсынады:

а) Кумулятивтік әдісі

ә) Азайып отыратын қалдық әдісі

Кумулятивтік әдіс – латын тілінен аударғанда - өсу, жиналу деген мағынаны білдіреді, яғни сандарды қосудың көмегімен тозудың сомасы есептелінеді, демек объектінің қызмет ету мерзіміндегі жылдар санын қосу арқылы анықталады. Мысалы, автокөліктің болжамды қызмет ету мерзімі 5 жыл. Бірінші жылы объектінің бастапқы құнының 5:15 бөлігіне амортизация есептелінеді. Екінші жылы 4:15 бөлігіне, үшінші жылы 3:15, төртінші жылы 2:15, бесінші жылы 1:15 бөлігіне.

Жыл сайынғы амортизациялау нормасы: бөлімінде жылдар санының қосындысы, ал алымында: бірінші жыл үшін – 5, екінші жыл үшін – 4, үшінші жыл үшін – 3, төртінші жыл үшін – 2, бесінші жыл үшін – 1 болатын бөлшек саны болып табылады. Әрбір бөлшек санды амортизацияланушы құнға (90000 теңге) көбейту арқылы жыл сайынғы амортизациялық соманы анықтайды.

Төменде негізгі құралдардың тозуын кумулятивтік әдісі бойынша есептеу жолы көрсетілген.

Негізгі құралдардың амортизациясын кумулятивтік әдісі бойынша есептеу

Мерзімі (жылдары)	Бастапқы құны	Кумулятивтік саны мен амортизация лаудың нормасы	Жинақтал ған жылдық тозу сомасы	Айға есептел ген аморт сомасы (теңге)
Сатып алынған мерзімі				
1-ші жылдың аяғында	100 000	$5/15 \cdot 90000 = 30000$	30000	2500
2-ші жылдың аяғында	100 000	$4/15 \cdot 90000 = 24000$	54000	4500
3-ші жылдың аяғында	100 000	$3/15 \cdot 90000 = 18000$	72000	6000
4-ші жылдың аяғында	100 000	$2/15 \cdot 90000 = 12000$	84000	7000
5-ші жылдың аяғында	100 000	$1/15 \cdot 90000 = 6000$	90000	7500

Кестенің мәліметтерінен кумулятивтік әдіс бойынша есептелген амортизация сомасы объектіні пайдаланудың бірінші жылында күрт өсіп, соңғы жылдарында азайғанын көреміз.

Азайып отыратын қалдық әдісі. Бұл әдіс те кумулятивтік әдістің принциптеріне негізделген. Оны екі еселенген амортизациялау нормасын қолдану арқылы азайып отырған қалдық әдісі деп те атайды. Мысалы, жоғарыда айтылған автокөліктің қызмет ету мерзімі 5 жыл. Бірқалыпты үлестіру әдісінде амортизациялау нормасы 20% болады ($100\%:5$).

Екі еселенген нормасымен есептелініп, азайып отыратын қалдық әдісінде амортизациялау нормасы мынаған тең 40% ($20\% \cdot 2$) болады. Бұл белгіленген ставка (40%) қалдық құнға әрбір жылдың соңында жатқызылады.

Қалдық құнды азайту үшін қажетті шамамен шектелетін соңғы жылды қоспағанда, тозуды есептеген кезде құны есепке алынбайды деп саналады.

Қолданылған әдебиеттер:

1. В.К. Радостовец, Т.Ф. Фабуллин, В.В. Радостовец, О.И. Шмидт. «Print-S» баспасы: Кәсіпорындағы бухгалтерлік есеп. Алматы: Қазақстан-аудит орталығы, 2002, 37-84 бб.
2. С.Б. Баймуханова, Ә.Ж. Балапанова. «Қазақ университеті» баспасы: Бухгалтерлік есеп, оқу құралы. Алматы, 2003, 79-124 бб.
3. Ә. Әбдіманапов: Бухгалтерлік және қаржылық есеп принциптері. Алматы, 2006, 371-375 бб.
4. Қ.Қ. Кеулімжаев, З.Н. Әжібаева, А.Ә. Жантаева, Н.А. Құдайбергенов: Қаржылық есеп. Алматы, 2002.

Ғылыми жетекшісі:

«Қаржы академиясы» АҚ «Есеп және аудит» кафедрасы «Экономика» магистрі, аға оқытушы Байтуова
Лаура Толегетаевна.

ИННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЯК ШЛЯХ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Жоден ринок не може існувати без конкуренції. Завдяки конкуренції він насичується різними видами товарів, споживачі отримують можливість вибору. Основним способом участі в конкурентній боротьбі є удосконалення своєї діяльності, тобто модернізація процесу виробництва, поліпшення сервісного обслуговування, розширення асортименту, активна рекламна діяльність.

Кожна держава прагне досягти добросовісної конкуренції за допомогою антимонопольної політики. Як методи використовуються регулювання цін і формування політики оподаткування. Безумовно, вітчизняна антимонопольна політика тільки починає розвиватися і потребує постійного вдосконалення. Для повного розкриття теми статті необхідно розкрити основні терміни.

Конкурентоспроможність підприємства - здатність певного суб'єкта відповідати запитам зацікавлених осіб в порівнянні з іншими аналогічними суб'єктами.

Підприємство - самостійний господарюючий суб'єкт, який має право юридичної особи та здійснює виробничу, науково-дослідницьку і комерційну діяльність з метою отримання прибутку [2].

У сучасних трансформаціях економіки ми зіштовхуємося з двома взаємозалежними проблемами – ринкових перетворень і переходу економіки до зростання. Як відомо, зростання сучасної економіки – це, насамперед, виробництво інноваційної продукції і її збут, які динамічно розширюються. Виходячи з цього, тип економічного розвитку залежить від того, з якою продукцією, на які ринки та на який попит орієнтована економіка. З метою обґрунтування типу економічного розвитку і повинна розроблятися стратегія розвитку, через яку реалізується державна інноваційно-промислова політика.

Ми вважаємо, що саме поєднання промислового та інноваційного потенціалу, які в Україні поки досить потужні, дозволить досить швидко і результативно завершити заходи з реформування і вийти на новий виток економічного розвитку країни.

Як показує досвід розвинутих країн, перехід до ринкових відносин передбачає розроблення комплексу інноваційних заходів, які повинні містити в собі елементи, пов'язані за створенням зовнішнього і внутрішнього середовищ для розвитку підприємництва в інноваційній сфері, заохочення конкуренції, обмеження монополізму в цій сфері. При цьому варто мати на увазі, що прогрес формування інноваційних заходів має досить істотну специфіку. Вона пов'язана з тим, які інноваційна сфера має свої закономірності розвитку, що визначаються внутрішньою логікою пізнання природних і суспільних явищ, вона чинить вплив на соціально-економічні цілі розвитку суспільства. Крім того, для ефективного розвитку інноваційної сфери необхідне створення організаційно-правових і економічних умов, що сприяють її активізації й адаптації до динамічно мінливої виробничої сфери. Саме інноваційна сфера детермінує мету і завдання економічного розвитку національної економіки.

Відзначене особливо актуально для української економіки, в якій у результаті так званих ринкових реформ найбільшому руйнуванню піддалася саме сфера науки і наукомістких видів виробництва. На початку реформ передбачалося, що рух до ринкових відносин стане могутнім фактором прояву інтересу у підприємств і організацій до інновацій. Однак цього не відбулося, тому що всі наявні стимули інноваційності були зламани, а підприємці сконцентрувалися винятково на прибутках. І оскільки інноваційна політика держави не була розроблена (її нема ще й на сьогодні!), відбувся регрес інноваційного потенціалу підприємств промисловості та інших галузей економіки і практично була зруйнована фундаментальна наука [1].

Аналіз інноваційної діяльності на підприємствах промисловості показав, що найбільшу частку займають проектно-конструкторські і технологічні роботи, меншу – науково-дослідні роботи, а ще меншу – науково-технологічні послуги. Отже, технологічна і виробнича структура економіки України стає все менш ефективною й усе відчутніше відстає від найрозвиненіших країн. Це спричиняє необхідність серйозних змін у всій системі відтворювальних відносин. За даними Глобального огляду конкурентоспроможності (Global Competitiveness Report) за 2013-2014 рр. Україна займає 84 місце в рейтингу конкурентоспроможності [5].

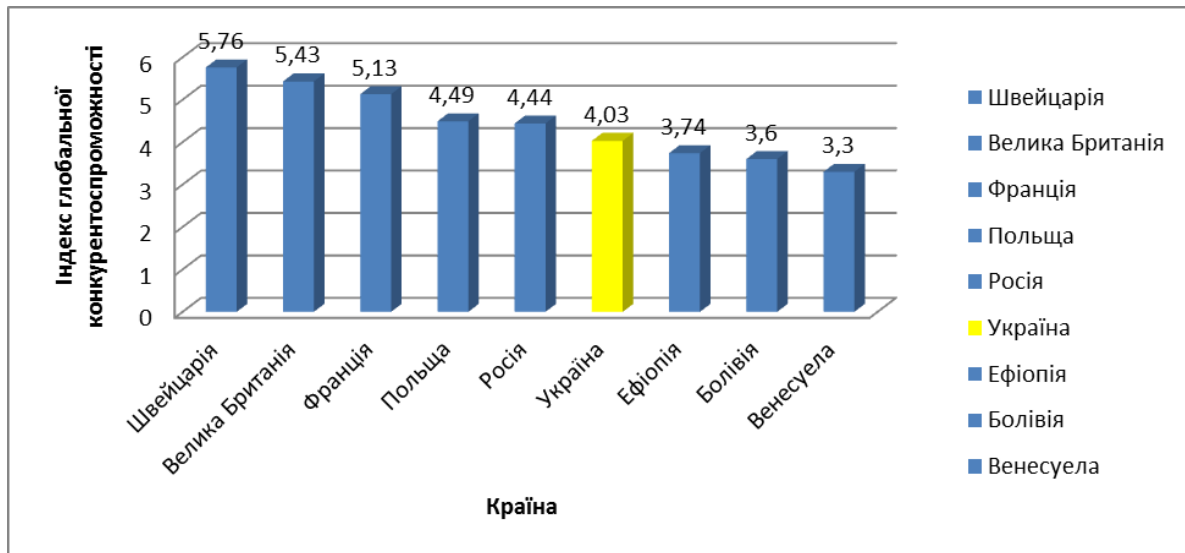

Рисунок 1. Рейтинг країн за індексом глобальної конкурентоспроможності 2015-2016р.р.

Проаналізувавши рейтинг глобальної конкурентоспроможності деяких країн світу за 2015-2016р.р., можна стверджувати, що Україна має достатньо низьке значення індексу, що свідчить про низький рівень конкурентоспроможності у порівнянні з Швейцарією, Великою Британією, Францією, Польщею та Росією. Але якщо брати до уваги такі країни як Ефіопія, Болівія та Венесуела, то показник конкурентоспроможності України є більш перспективним. Незважаючи на краще положення України серед вищезазначених країн, наша держава займає 79 місце серед усіх країн світу, що свідчить про низький рівень розвитку країни в системі світового господарства. Об'єктивні умови розвитку світового співтовариства, внутрішні і зовнішні фактори вимагають від кожної країни, у тому числі і від України, чіткого визначення свого місця і ролі на світовій арені. Для виконання цієї умови необхідно, щоб найважливішою складовою державної політики був інноваційний компонент, що ініціює серйозні структурні зміни в економіці.

Тенденції переходу від між фірмової конкуренції до конкуренції могутніх наднаціональних компаній і до конкуренції угруповань лідируючих країн із іншими країнами світу, що підсилилися у світі, змушують започатковувати могутні зусилля для інтеграції у світове співтовариство. Для цього Україні необхідні конкретні і реальні дії і, насамперед, потужний інноваційний потенціал. Розроблення і реалізація інноваційної стратегії повинні стати визначними в ринкових трансформаціях економіки [3].

Як відомо, стратегії класифікують за різними ознаками. Для розуміння зв'язку між стратегією інноваційної діяльності і процесом прийняття інноваційних рішень доцільна класифікація, за якої розрізнялися б запланована стратегія і реалізована. У свою чергу, запланована стратегія складається зі свідомої і нереалізованої, а реалізована включає свідому і виникаючу у процесі реалізації стратегію.

Принципово новою є ідея про виникаючу стратегію, що поєднується з адаптованістю і здатністю впровадити нове. Цю виникаючу стратегію іноді називають поступовою стратегією, у процесі реалізації якої звичайно відбувається переміщення ресурсів, у тому числі, розвиток або придбання нових. Усередині організації це виглядає як стратегічні інноваційні рішення.

Для вибору стратегії розвитку промислових підприємств з урахуванням інноваційного потенціалу принципово важливими є такі рішення:

- Співвідношенні інвестиційної підтримки базових і перспективних підприємств країни;
- Співвідношення між орієнтацією на зовнішній і внутрішній науково-технічний потенціал;
- Ступінь централізації ресурсів для підтримки науково-технічної діяльності;
- Співвідношення короткострокових і довгострокових інтересів. Залежно від ринкової кон'юнктури

найпріоритетнішими є інтегруючі інновації, що являють собою фінішні етапи збирання здавання «під ключ» складних наукомістких комплексів з перевірених світовою практикою утворюючих підсистем-модулів [4].

Виходячи із зазначеного, пропонуємо такі варіанти стратегій розвитку промислових підприємств інноваційної орієнтації, згрупованих навколо визначальних принципів підходів.

1. Якісно нова, інтенсивна спрямованість інноваційного розвитку. Нова модель інноваційних перетворень – це переорієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки країни на базі найпередовіших ідей, науково-технічних досягнень світового рівня, освоєння конкурентоспроможних наукових і технологічних видів продукції, що відповідають вимогам майбутнього.

2. Загальнодержавна інноваційна стратегія – стрижень економічного процвітання країни. Розвиток приватного й акціонерного капіталу, розширення можливостей підприємництва підсилюють значення державної політики в зазначеному аспекті. Різноманіття форм власності й організаційно-правових форм господарювання в перехідний період створює основу для активізації інноваційної діяльності різних ланок, сприяє підвищенню ефективності і конкурентоспроможності національної економіки. При цьому об'єктивно необхідним стає кваліфікований координуючий початок з боку держави, що забезпечує необхідні пріоритети в розв'язанні соціально-економічних завдань.

3. Стратегія докорінних структурних перетворень підприємств на інноваційній основі. Мистецтво структурних перетворень полягає в багаторівневому стимулюванні найефективніших структурних змін у самому широкому плані, націлених на забезпечення високої конкурентоспроможності економіки. Ми вважаємо, що першочергові структурні зміни необхідні в таких напрямках:

- ✓ Розвиток матеріально-технічної бази з урахуванням життєвого циклу найважливіших галузей: промисловості (машинобудування), інформатики та інше;
- ✓ Розширення виробництва найважливіших видів техніки, устаткування, енергії, сучасних матеріалів і сировини;
- ✓ Збільшення виробництва непродовольчих товарів народного споживання;
- ✓ Підвищення науково-інформаційного та інноваційного потенціалу і інвестицій;
- ✓ Збільшення експортно-імпортного потенціалу;
- ✓ Розширення інноваційної інфраструктури та інноваційного ринку;
- ✓ Формування кадрового і освітнього потенціалу.

Висновок:

В результаті вивчення літератури та методичних матеріалів з оцінки конкурентоспроможності можна зробити наступні висновки.

Одним з найважливіших умов успіху підприємства на ринку є висока конкурентоспроможність продукції. Національна економіка від підвищення конкурентоспроможності продукції отримує ряд переваг: збільшення експортного потенціалу і прибуткової частини платіжного балансу країни, підвищення життєвого рівня населення і зміцнення економічних позицій держави в світовому співтоваристві.

Конкурентоспроможність - це відносна й узагальнена характеристика товару, що виражає його вигідні відмінності від товару-конкурента за ступенем задоволення потреби і за витратами на її задоволення. Конкурентоспроможною є та продукція, яка на одиницю своєї вартості (ціни) задовольняє більше потреб, ніж продукція конкурентів.

На конкурентоспроможність впливає безліч факторів, при реалізації яких підприємство буде конкурентоспроможним. Найважливішим завданням менеджерів є визначення ключових факторів успіху та успішне виконання дій по реалізації стратегії.

Вивчення конкурентоспроможності має вестися безупинно і систематично на всіх фазах життєвого циклу продукції. Це забезпечує безперервне управління конкурентоспроможністю в часі.

Методика оцінки рівня конкурентоспроможності повинна включати послідовне застосування диференціального і комплексного методів, заснованих на одиничних і групових показниках, які дозволяють з'ясувати, наскільки властивості оцінюваної продукції задовольняють потребам споживачів.

Література:

1. Финансовый менеджмент: теория и практика: учебник / Под ред. Е.С. Стояновой. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Изд-во «Перспектива», 2003. – 656 с.
2. Иохин В.Я. Види конкуренції [Текст]: підручник / В.Я. Иохин // Економічна теорія. - 2006. - с. 681
3. Єфімов О.М. Економіка підприємства: навчальний посібник / Єфімов О.Н.- Вузівська освіта, 2014. - 732 с.
4. Голубков, Є. П. Основи маркетингу: Підручник. / Є.П. Голубков. - М.: Видавництво «Финпресс», 1999. - 656 с. 334-335
5. The Global Competitiveness Report 2013 – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www3.weforum.org/>

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, доцент Попадинець Олена Василівна.

**Юлія Матейчук
(Київ, Україна)**

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. На всіх етапах розвитку суспільства торгівля відіграє важливу роль. Вона є основою для підвищення рівня економіки країни. Так як сьогодні неможливо уявити діяльність будь-якого підприємства без застосування можливостей мережі Інтернет, то Інтернет набуває все більше поширення. І саме у процесі розвитку та розповсюдження мережі Інтернет відбувається становлення різних видів електронних комерційних відносин, одним із яких є «електронна торгівля». Це поняття є відносно новим, саме тому необхідно звернути увагу на його сутність та стан розвитку в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженням сутності та особливостей електронної торгівлі займалися такі вчені як: Н.М. Тягунова, А. Новицький, В.О. Соболев, М.І. Возний, О.Р. Шишка, В. Циганков, Г.М. Лозікова, В. Тріз, Л. Стюарт, Т.Г. Затонацька, В.Л. Плєскач, Ю. Лисенко, В. Андрієнко та ін.

Метою дослідження є розкриття сутності та огляд стану розвитку електронної торгівлі в Україні.

Виклад основного матеріалу. В економічній літературі досліджуються поняття «електронний бізнес», «електронна комерція» та «електронна торгівля». Так, автор К.А. Єсіпова під електронним бізнесом (e-business) розуміє орієнтовану на отримання прибутку діяльність організації або індивіду, в якій основні бізнес-процеси, а також зовнішні та внутрішні зв'язки здійснюються шляхом застосування електронних технологій [1]. Прикладами електронного бізнесу є електронна комерція або торгівля. Часто на практиці терміни «електронна комерція» та «електронна торгівля» ототожуються і використовуються як синоніми. Проте під електронною комерцією розуміється технологія, яка забезпечує повний замкнений цикл операцій, включаючи замовлення товарів, проведення платежів, участь в управлінні доставкою товарів або виконання послуг на основі Інтернет-технологій, і забезпечує перехід права власності або користування від однієї юридичної або фізичної особи до іншої [1].

Поняття «електронна комерція» наведено в нормативних джерелах. Так, Закон України «Про електронну комерцію» визначає електронну комерцію (e-com) як відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистанційно з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру. Згідно з Законом до електронної комерції відносять електронну торгівлю, яка є господарською діяльністю у сфері електронної купівлі-продажу, реалізації товарів дистанційним способом покупцю шляхом вчинення електронних правочинів із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем [2].

На основі таких трактувань можна представити схематичну залежність між поняттями «електронний бізнес», «електронна комерція» та «електронна торгівля» (рис.1.1).

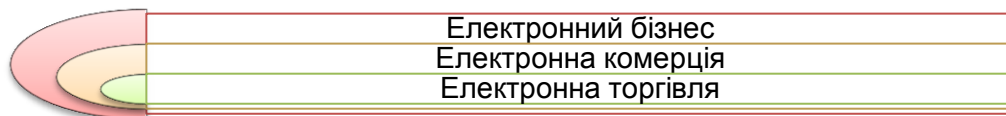

Рис. 1.1. Схематична залежність понять

Отже, «електронний бізнес» – найширше з трьох представлених понять, яке включає «електронну комерцію». А до «електронної комерції», в свою чергу, відноситься і «електронна торгівля».

Зазначимо, що електронна торгівля як один з найпоширеніших видів електронної комерції, на відміну від останньої, охоплює не весь процес товарно-грошового обміну, а тільки ту частину, яка безпосередньо пов'язана з купівлею-продажем.

Загалом електронний бізнес об'єднує якісно нові підходи та методи роботи

компаній, надаючи у такий спосіб можливість забезпечити конкурентні переваги за рахунок зменшення витрат на взаємодію, розширення ринків і сфери діяльності, проникнення на вже існуючі ринки та виявлення нових каналів збуту, залучення нових та поліпшення обслуговування старих клієнтів, більшої мобільності та оперативності під час прийняття управлінських рішень [3].

При розгляді сутності електронної торгівлі слід розглянути її особливості, які значно відрізняють електронну торгівлю від інших форм комерції (рис.1.2).

Віртуальність	• брак особистого контакту між фізичними особами-суб'єктами процесу купівлі-продажу, тобто електронна роздрібна торгівля здійснюється в режимі on-line
Інтерактивність	• адекватне інформаційне забезпечення покупця його запиту у вигляді інтерфейсу, тобто німого діалогу
Глобальність	• брак часових, просторових, адміністративних, соціально-демографічних, асортиментно-товарних меж
Динамічність	• спроможність on-line торгівлі до моментальних змін і адаптації до нових умов
Ефективність	• спроможність забезпечити прибуток, інші економічні вигоди, а також соціальний ефект

Рис. 1.2. Особливості електронної торгівлі

Окрім особливостей доцільним є розгляд форм електронної торгівлі, що дасть змогу повністю розкрити інформацію про об'єкт дослідження.

В теорії електронної торгівлі склалось декілька форм, які відображають взаємозв'язок між учасниками торговельних відносин (табл.1).

Сучасні форми електронної торгівлі

Форма	Характеристика
Бізнес для бізнесу (business-to-business, B2B)	Є взаємозв'язком компаній в електронному середовищі; через віртуальні майданчики B2B підприємства і компанії отримують можливість обмінюватись інформацією, знаходити нових партнерів, постачальників і проводити торгові операції
Бізнес для користувача (business-to-consumer, B2C)	Має значення взаємозв'язку компаній з кінцевими користувачами в мережі, тобто роздрібний продаж товарів і послуг приватним особам через Інтернет. Це найбільш перспективний напрямок електронної комерції
Користувач до користувача (consumer-to-consumer, C2C)	Встановлює взаємодію між користувачами Інтернет-послуг (кінцевими споживачами). Така взаємодія відбувається завдяки Інтернет аукціонам, які виступають у ролі посередників між покупцями і продавцями
Бізнес для адміністрації (business-to-Government, B2G)	Є взаємозв'язком компаній з державними адміністративними органами; в цю категорію включаються ділові зв'язки комерційних структур з урядовими органами, місцевими та міжнародними організаціями
Користувач для адміністрації (consumer-to-Government, C2G)	Встановлює взаємозв'язки користувачів з адміністрацією. Цей напрямок є найменш розвиненим, але має великий потенціал і використовується для організації взаємодії уряду і споживача (особливо в соціальній і податковій сферах)

Схему форм електронної торгівлі, що виражає взаємозв'язки між суб'єктами кожної із вищезазначених систем представимо у вигляді рис.1.3.

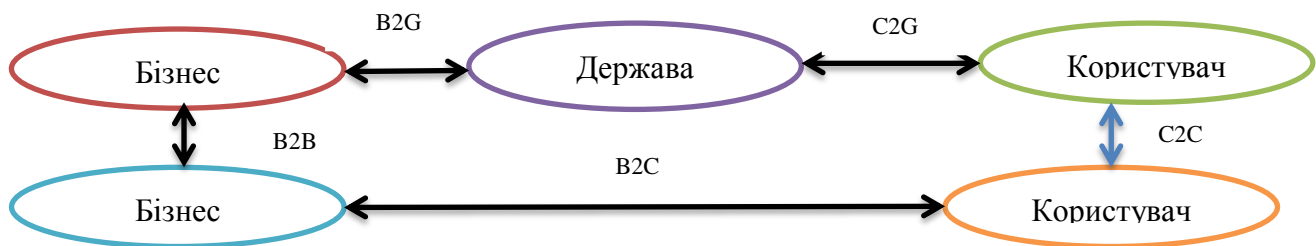

Рис. 1.3. Схема форм електронної торгівлі

Користувачами у даних системах можуть виступати громадяни України, інших держав, особи без громадянства, а також установи, соціальні заклади та інші види споживачів [4].

З удосконаленням технічних і програмних можливостей глобальної комп'ютерної мережі Інтернет виникають нові форми електронної торгівлі – інтернет-магазини, електронні моли тощо.

Зокрема, інтернет-магазин розглядається як програмний комплекс, який дозволяє реалізовувати товари чи послуги через електронну мережу Інтернет та автоматизувати управління економічною діяльністю. Вони можуть бути різні за рівнем складності: простий магазин; магазин із системою внутрішнього адміністрування та віртуальним кошиком споживача для замовлень [5].

Залежно від того, наскільки складні функції виконуватиме Інтернет-магазин, а також від того, на який термін він створюється, з якою кількістю й асортиментом товару виходить на ринок, від багатьох інших чинників, що реабілітують економічну доцільність проекту, підприємство створює: Web-сайт, який для забезпечення його роботи в мережі Інтернет розміщується на дисковому просторі провайдера (віртуальний сервер); WWW-сервер Web-сайт, самостійно розміщений підприємством в Інтернеті, за допомогою його власного обладнання.

А таку форма як електронні моли (електронний торговельний центр) можна вважати накопиченням в одній web-системі великої кількості різноманітних торгових організацій зі спільною інфраструктурою. Це своєрідне "місто" магазинів, зорієнтованих на обслуговування покупців певного регіону. Важливу роль в електронному молі відіграє провайдер, який здає в оренду свої програмно технічні потужності, забезпечує роботу електронного молу, але не бере участі у бізнесі електронних магазинів [5].

Сьогодні масштаби електронної торгівлі збільшуються неймовірними темпами. Учасниками ринку електронної торгівлі було встановлено, що обсяги електронної торгівлі зросли майже в 5 разів в період з 2010 по 2016 рр. [6]. У докризовому ж 2013 році, як показує дослідження Української асоціації директ-маркетингу (УАДМ), обсяг ринку онлайн-комерції становив \$ 2 млрд, що можна порівняти з тією сумою, яку країна отримує в рік за перекачку російського газу. Особливо активно через інтернет продається одяг, електроніка, книги і побутова техніка. Набирає обертів і торгівля продуктами харчування – більшість учасників ринку вважають саме цей сегмент найперспективнішим на найближчі 5 років. І згідно з прогнозами експертів, ринок електронної комерції буде і далі успішно відвойовувати покупців у звичайній торгівлі.

На сучасному етапі розвитку української електронної торгівлі налічує велику кількість Інтернет-магазинів. Щодо магазинів техніки та товарів для дому, то у 2015 р. найбільшу частку в даній галузі займали такі Інтернет-магазини як: Rozetka, Allo, Otos, Fokstrot; серед магазинів одягу та взуття можна виділити такі магазини як: Le Boutique, Bon Prix, Modna Kasta.

Розглянемо ранжування магазинів в грошовому вимірі. За оцінками фахівців у сфері торгівлі товарообіг Інтернет-магазинів за підсумками 2015 року зріс на 40-60%, а кількість замовлень на 20-30%. В результаті обсяг ринку збільшився з 19 млрд. грн. в 2014 році до 25 млрд. грн. в 2015-м. Найбільшим попитом купівлі через Інтернет-магазини користується товарна група «Одяг, взуття, аксесуари», найменшим – «Медицина». На фоні зростання курсу долара, інфляції і зростання патріотизму, істотно зростає попит на товари українських виробників. На Prom.ua товарообіг збільшився в 3 рази, а кількість замовлень на 130%. Кожен п'ятий товар, придбаний на майданчику в 2015 році, був українського виробництва. Найбільш популярними серед зарубіжних країн стали українські продукти харчування і напої, на другому місці продукція сільського господарства, а на третьому місці дерево і пиломатеріали [6].

Основними драйверами росту електронної торгівлі є зростання показника розповсюдження Інтернету і збільшення частки онлайн покупців. За даними Світового банку, розповсюдження Інтернету в Україні щорічно підвищується в середньому на 5%. У 2015 році цей показник склав 49%. Станом на початок 2016 року в Україні підключено 63% домогосподарств. Регулярно – раз на місяць або частіше – користуються Інтернетом 62% сімей (наприкінці 2015 роки - 58%). При цьому частка онлайн покупців в роздрібній торгівлі щороку зростає в середньому на 4% (у 2015 році частка дорівнювала приблизно 21%), що свідчить про швидкий темп зростання електронної торгівлі в Україні [7].

Висновки. Отже, електронна торгівля є феноменом у розвитку світової економіки та еволюції міжнародних економічних відносин. Вона характеризується швидким кількісним (за вартісним обсягом) зростанням і все більш глибоким упровадженням в економічні структури розвинених країн та країн, що розвиваються. Аналізуючи дані статистичних довідників можна зробити висновок, що з кожним роком електронна торгівля займає все помітніше місце, і вже відіграє роль не тільки засобу пошуку нових ринків збуту, а й, що значно важливіше, передбачає нові способи виробництва, перерозподілу та збуту товарів та послуг.

Література:

1. Єсіпова К.А. Єдність і відмінності понять електронний бізнес та електронна комерція /К.А. Єсіпова// Матеріали III міжнародної наукової інтернет конференції «Інновації та традиції в сучасній науковій думці», 2012.- [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=56084>
2. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 № 675-19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/675-19>
3. Балик У.О., Колісник М.В. Електронна комерція як елемент системи світового господарства / У.О. Балик, М.В. Колісник // Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2014. – ст.11-19. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/29214/1/003_011_019.pdf
4. Шемет А.Д. Форми електронної комерції та її склад в системі цифрової економіки/А.Д. Шемет// Дніпропетровськ: Наука та прогрес транспорту, 2012. – № 41 – с.311-315
5. Мартинович І.В. Розвиток форм електронної торгівлі на світовому ринку/І.В. Мартинович// Соціально-економічні трансформації в епоху глобалізації: Матеріали Всеукр. наук.-прак. конференції. - Т.1 – Полтава, 2005. – с. 202-206.
6. Електронна комерція в Україні. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.trust.ua/news/124066-elektronnaya-kommerciya-v-ukraine.html>
7. Блог про інтернет-маркетинг для бізнесу. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://netpeak.net/ru/blog/15-slaydov-o-tom-kak-razvivaetsya-rynok-elektronnouy-kommercii-v-ukraine/>

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, доцент Шаповалова Алла Павлівна.

**Кантуреев Мансур, Жулдыз Орманова
(Талдыкорган, Казахстан)**

О НЕКОТОРЫХ АСПЕКТАХ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ В РК

Казахстан в советский период развивался как союзная республика в единой экономической системе, поэтому размещение производительных сил осуществлялось согласно общесоюзной схеме. При этом интересы отдельных регионов Казахстана учитывались слабо. Казахстан не проводил самостоятельной региональной политики, соответственно слабое развитие получала и теория регионального развития. Между тем, для Независимого Казахстана с его протяженной территорией и значительным разнообразием

соціально-економічних і природно-кліматических умов траєкторія розвитку во многом определяється преобразованиями на регіональному рівні.

Поэтому Президент РК Н.А. Назарбаев в своих Посланиях народу страны подчеркнул, что нельзя добиться форсированной диверсификации без реформы регионального развития, а индустриализация страны должна формировать новую парадигму региональной политики [1].

В основе любой региональной политики и комплекса мер, предпринимаемых органами государственной власти для регулирования социально-экономического развития регионов, лежит определенная модель или теория. От выбора теоретической основы региональной политики зависят эффективность реализации, и, следовательно, стабильность темпов экономического роста, рациональное использование имеющихся на территории ресурсов, возможность выравнивания уровней социально-экономического развития регионов страны и повышение качества жизни ее населения. В этой связи особого внимания заслуживает изучение и адаптация региональных теорий к условиям Независимого Казахстана, их использование в решении прикладных задач обеспечения устойчивого развития регионов. В 90-е годы 20-го столетия, совпавшие с рыночными экономическими реформами, становлением государственной независимости и глубоким экономическим кризисом, основные принципы теории регионального развития использовались слабо. Поэтому формирование рыночных отношений в каждом из регионов республики осуществлялись на фоне глубоких кризисных явлений и в экономике, и в социальной сфере.

Итогом проведенных социально-экономических преобразований явилось то, что Казахстан первым среди стран СНГ получил статус страны с открытой рыночной экономикой, а его банковская система международными экспертами была признана лучшей на постсоветском пространстве. Оценивая состояние экономики регионов Казахстана за годы реформ, можно сказать, что показатели их развития оставались лидирующими на территории СНГ, а по прогнозам специалистов устойчивый рост экономики планируется и в предстоящее десятилетие, несмотря на негативное влияние мирового экономического кризиса.

Территориальные особенности, разный стартовый уровень, различия в структуре и специализации хозяйств, неоднозначность остроты и глубины кризисных процессов в первые годы рыночных реформ, темпов и форм их осуществления поставили регионы нашей страны в неравные условия, что способствовало углублению их дифференциации. В результате, за годы независимости и рыночных преобразований сложилась новая иерархия регионов. Если раньше экономический профиль Казахстана определяли такие, так называемые, индустриальные регионы, как Восточно-Казахстанская, Карагандинская, Павлодарская области, то теперь начинают доминировать регионы добычи топлива на экспорт, а также районы концентрации торгово-банковского капитала (г. Астана и Алматы).

Экономическая неравномерность развития регионов обусловила сохранение значительной социальной дифференциации Казахстана. Существенные региональные различия наблюдаются по таким показателям, как денежные доходы на душу населения, уровень безработицы. Таким образом, несмотря на проведение рыночных реформ в области регионального развития Казахстана, ключевыми проблемами в этой сфере остаются: - высокая дифференциация по уровню социально-экономического развития и качеству жизни населения между территориями с «сырьевой» и «несырьевой» направленностью экономики; - растущий разрыв в ряде регионов, включая сырьедобывающие, в уровне жизни городского и сельского населения; отставание регионов по основным показателям уровня жизни от среднего республиканского уровня. Наличие важных региональных проблем, унаследованных от предыдущего этапа развития и еще более обострившихся в новых экономических и политических условиях, требует корректировки региональной политики государства и совершенствования механизмов ее реализации.

В целях научного и институционального обеспечения регионализации социально-экономических преобразований в республике были предприняты определенные шаги. Благодаря принятым мерам, а также влиянию благоприятных факторов в последние годы в большинстве регионов Казахстана наблюдается подъем экономики. Однако основные региональные проблемы еще не решены. Правительством была разработана Стратегия территориального развития Республики Казахстан, предполагающая переход от политики выравнивания региональных различий к политике формирования и всемерной государственной поддержки «полюсов роста», способных стать «локомотивом» подъема всей экономики территории. В этой связи появилась необходимость в развитии региональных теорий с целью обоснования новой региональной политики, соответствующей современным реалиям глобализации, учитывающей специфику Казахстана и его регионов, обеспечивающей рациональное размещение производительных сил, их устойчивое развитие и на этой основе повышение качества жизни населения, проживающего на каждой территории нашей страны.

Современные региональные концепции экономического развития во все большей мере связаны с возрастанием роли отдельных территорий в экономике страны, с изменением степени вмешательства государства в экономические процессы, с новыми аспектами освоения пространства, внесенными НТП (новые виды энергии, транспорта и др.). Изменились традиционные и появились новые факторы размещения, связанные с расширением процессов глобализации, появлением новых технологических укладов, развитием информационных и телекоммуникационных сетей и технологий, развитием производственной и рыночной инфраструктуры [2].

Региональное развитие стало рассматриваться не с точки зрения строительства физических объектов (предприятий, дорог и т.п.) на территории страны, а с позиции нематериального подхода. Доминантой новых теоретических концепций регионального развития в период независимости в казахстанской региональной экономической науке стало осмысление идей Президента страны относительно перспектив экономического роста в Казахстане и его регионах в долгосрочной перспективе до 2050 года.

В соответствии с Концепцией перехода Республики Казахстан к устойчивому развитию главной целью Локальной программы устойчивого развития для Казахстана явилось содействие сбалансированному развитию регионов (районов, городов, поселений страны), минимизация их негативного влияния на окружающую природную среду. В результате в начале XXI века в Казахстане, также же, как и в некоторых республиках СНГ (Россия, Азербайджан), сложились высокие темпы экономического роста - 8-10%. Несмотря на негативное влияние глобального экономического кризиса, в республике в современных условиях сохраняется положительная динамика экономического роста, имеются значительные внутренние резервы для развития регионов и проведения курса на выравнивание региональных различий.

Как показал анализ, в современных исследованиях и программных документах Казахстана все больший акцент делается на точечный подход в региональной экономике. На этот подход нацеливает и Президент РК Н.А. Назарбаев в Послании народу страны, подчеркивая необходимость начать формирование центров экономического роста на западе, в центре, на севере, юге и востоке страны.

В Казахстане в качестве центров роста развиваются, прежде всего, регионы, где складывается наиболее благоприятная среда для повышения инновационной активности, в частности имеются предприятия обрабатывающей промышленности как потенциально наиболее активные инноваторы, развита рыночная инфраструктура, финансовый сектор и сектор услуг. В этом отношении наилучшие перспективы имеют в первую очередь гг. Алматы и Астана, а также ряд староиндустриальных центров (гг. Караганда, Петропавловск, Павлодар, Усть-Каменогорск, Уральск).

При реализации стратегии поддержки «точек роста» в нашей стране возможно принятие мер, которые позволят обеспечить минимально приемлемый уровень жизни и объем государственных услуг в беднейших регионах. В Казахстане это такие регионы, как Жамбылская Южно-Казахстанская и Северо-Казахстанская области. При этом цель нового подхода в региональной политике в условиях экономического роста должна заключаться не столько в выравнивании уровня экономического развития регионов, как это делалось при советском планировании, а в обеспечении благосостояния населения и сокращении бедности на всей территории страны.

Таким образом, в новых условиях посткризисного развития Независимого Казахстана целесообразно формирование и осуществление «новой региональной политики», характеризующейся следующими отличительными чертами. Во-первых, переносом акцента с государственных, безвозмездных субсидий на поддержку децентрализованных инициатив на уровне местных органов власти и самоуправления. Такая политика себя оправдала и дала положительный результат, например, в Италии, Китае. Во-вторых, стимулированием и поддержкой роста в беднейших регионах, что нашло отражение в активной региональной политике Бразилии, имевшей эффект в относительно бедных северо-восточных регионах страны.

В-третьих, применением комплексного подхода, обеспечивающего использование конкурентных преимуществ региона и страны и содействие развитию региональных «точек роста». При таком подходе наибольшее внимание уделяется инвестициям в инновации и научно-техническую сферу, в человеческий капитал, поскольку такие вложения дают наибольшую отдачу.

В-четвертых, в настоящее время в условиях глобализации мировой экономики получил распространение достаточно широкий подход к составу производительных сил, куда, наряду с традиционными экономическими показателями, включены новые элементы, такие как информационные, организационные и географическое положение [3].

Выгодное географическое положение Республики Казахстан в центре Евразийского континента позволяет ей быть международным транспортным коридором, и использование территориального преимущества при достаточной развитости транспортной инфраструктуры может сыграть значительную роль в формировании эффективной структуры хозяйства страны. Перечисленные подходы к осуществлению региональной политики направлены на модернизацию хозяйства регионов, экономический рост, создание условий для социального развития и обеспечение экологической безопасности.

Литература:

1. Послание Президента РК Н. Назарбаева народу Казахстана. Астана 29.01.2010 г.
2. Стратегический план Министерства регионального развития Республики Казахстан на 2013 – 2017 годы. Утвержден постановлением Правительства Республики Казахстан от 30 апреля 2013 года № 442
3. Е. Беркутова, Основные контуры региональной политики Республики Казахстан: стратегическое планирование, власть и экономика. Институт мировой экономики и политики (ИМЭП) при Фонде Первого Президента РК - Лидера Нации. – Астана – Алматы, 2015. – 72 с.

Научный руководитель:

доктор экономических наук, профессор Кантуреев М.Т.

ЛИДЕРСТВО ЖЕНЩИН В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

Лидеров в современном мире сейчас огромное количество, как мужчин, так и женщин. Поэтому постепенно меняются стереотипы, сформированные в течение долгого времени относительно места женщины в социуме. Именно XXI век стал веком женского предпринимательства. Другое дело, если речь идет о женщине-руководителе во структурах власти и управления. Мы привыкли к тому, что руководителем в таких организациях как правило выступают мужчины. Это связано с тем, что наше общество традиционно считает женщину слабою. Однако все больше женщин занимают руководящие должности в различных структурах и успешно решают поставленные перед ними задачи. При этом практика показывает, что чем больше женщин среди руководства, тем большего успеха добивается организация [1]. Известно, что руководитель – это прежде всего человек, на поведение которой ориентируются члены этого коллектива. Именно руководитель задает тон и стандарт поведения, определяет цели и задачи предприятия, фирмы или организации, которым он руководит. Это человек, имеющий определенную власть и взявший ответственность за подчиненных. Характерным для современного руководителя лидера является его интеллектуальная независимость.

Сегодня с переходом на западную модель культуры, в Украине формируется тот тип деловой женщины, который раньше не существовал. Для этой новой роли женщина вынуждена отказаться от традиционных женских ценностей, принимая чисто мужские ценности. При этом, в управленческих структурах нередки случаи, когда женщина успешно справляется со своими обязанностями в течение нескольких лет и если появляется вакансия на высшую должность ее предлагают мужчине, несмотря на меньший опыт работы в данной организации. Это можно объяснить тем, что женщина никогда не афиширует свои успехи. Мужчина, как правило, прилагает максимум усилий для того, чтобы продемонстрировать свои преимущества. В определенной степени это связывают с психологией человека. Наиболее полно психологию деловой женщины изучили американки Маргарет Хенё Нинг и Анн Жарден. В своих исследованиях они пришли к выводу, что деловая женщина должна постоянно доказывать себе и окружающим, что она занимается своим делом, и постоянно вынуждена объединять роль руководителя на работе и исполнителя в домашнем хозяйстве. Портрет идеальной «леди-босс», составленный исследователями, сегодня прекрасно может удовлетворить требования к женщине-руководителю. «Леди-босс» – это яркая личность, она женственная, не жестока, не холодна, интеллектуально и физически активна, решения принимает лично, готовая к риску [2].

Женщина как профессионал имеет перед мужчинами ряд преимуществ. Например, давно известно, что женщина более усидчива и может дольше выполнять поставленную задачу, нежели это делает мужчина. Именно поэтому в различных банках кассирами берут именно женщин, потому что они могут быть дольше сконцентрированы на выполнении работы более продолжительное время, нежели мужчины. Это является ещё одной позитивной чертой женщин. Вообще, ряд исследователей утверждает, что у женщин намного больше способностей, чем у мужчин. Но в то же время женщины больше доверяют интуиции, а мужчина – собственным знаниям и уму.

Каждый человек может уделять время саморазвитию, вне зависимости от пола. Но зачастую люди просто впустую тратят своё время, учитывая то, что люди могут просто читать книги, развивая себя, повышая свой интеллект и автоматически совершенствуя свои навыки в той или иной сфере деятельности [5].

Если же рассматривать более конкретную и глобальную информацию о лидерстве женщин в современном мире, то самым ярким представителем является Маргарет Тэтчер. Некоторые считают что она была отменным политиком, другие наоборот. Но единицы ей могли отказать. И то, как она элегантно и умело шла к своим целям, не может не восхищать. Её не любили практически все политические оппоненты. Тэтчер никогда не скрывала своего отношения к политикам, а мужчин открыто называла слабаками: «Все мужчины слабы, а слабее всех джентльмены». Она, ни смотря ни на какие преграды и критику в ее адрес, делала все для Англии. То, как она управляла, вполне можно назвать авторитарным стилем. В 1989 году Тэтчер поборов все сомнения уволила большую половину своего кабинета министров, избавившись от всех, кто имел хоть каплю сомнения в ее политике. «Если я буду выступать одна против сорока восьми, мне будет жаль этих сорок восемь», – как-то раз сказала она в разгар политической борьбы.

Маргарет Тэтчер вела политику, которая была направлена на снижение прямых налогов на доход и повышение косвенных налогов, в том числе налога на добавленную стоимость. С целью снижения темпов инфляции и объёмов денежной массы была увеличена учётная ставка. Так же, для борьбы с бюджетным дефицитом применялись крайне непопулярные меры: сокращены дотации оставшимся государственным предприятиям, сокращена помощь депрессивным регионам, снижены расходы на социальную сферу (образование и жилищно-коммунальные услуги).

К 1982 году в экономике Великобритании были уже заметны положительные сдвиги, говорившие о её восстановлении: уровень инфляции снизился с 18 % до 8,6 %. Хотим заметить, что впервые с 1930-х годов количество безработных составило свыше 3 млн. человек. К 1983 году темпы экономического роста

увеличились, а уровень инфляции и ставки кредитования по ипотеке достигли самых низких с 1970 года показателей. Несмотря на это, объём производства по сравнению с 1970 годом упал на 30 %, а количество безработных достигло своего пика в 1984 году — 3,3 млн человек. К 1987 году уровень безработицы в стране снизился, состояние экономики стабилизировалось, а темпы инфляции были относительно низкими. Хотя и Тэтчер частенько сравнивали с мужчинами (один из политических оппонентов даже сказал, что она «единственный мужчина в консервативной партии»), она была и является сейчас, одним из символов английской женственности, она и есть само воплощение «леди». Всегда сдержанна, холодна, элегантна и уверена в себе. «Я исключительно терпелива, если в конечном итоге всё выйдет по-моему», – по-женски с легким кокетством признавалась она.

Когда коллеги по партии раскритиковали её реформы на одной из партийных конференций, Тэтчер ответила очень просто: «Поворачивайте, если хотите. Леди не поворачивает!». Как выяснилось позже уже после отставки Тэтчер, за 11 лет ее политической деятельности средние темпы экономического роста в Великобритании стали в три раза выше чем в предыдущее десятилетие и оказались самыми высокими среди всех крупных промышленно развитых стран мира за исключением Японии. Британии удалось осуществить структурную перестройку и модернизацию своей экономики.

Ее вклад для Англии нельзя не заметить, в период её премьерства увеличилось количество жителей Британии, владевших акциями (с 7 до 25 %); более миллиона семей смогли приобрести дома, которые ранее принадлежали муниципальным советам, это увеличило число домовладельцев (с 55 до 67 %). Общее личное благосостояние выросло на 80 %.

Но в 2013-м году у Маргарет случился еще один инсульт - она не смогла его перенести и умерла в возрасте 87 лет. Реакция масс на смерть "железной Леди" была неоднозначной, одни опускались до вульгарных оскорблений, устраивались вечеринки, другие же открыто именовали её «величайшим британским премьер-министром».

В последнее время наблюдается, как в развитых странах женщины начинают завоевывать более лидирующие позиции в бизнесе и политике. Женщины начинают занимать в структуре занятости большую долю, чем мужчины, также растёт количество и среди руководителей-женщин, директоров, менеджеров.

Многие компании сами нанимают женщин, потому что у них совершенно другой подход к работе и приглашая женщин на работу организации полностью полагаются на женскую модель лидерства. Замечено, что мужской стиль руководителя в работе более эффективен в простых задачах, либо в задачах где есть высокий уровень неопределенности, а женский подход более эффективен в рутинных ситуациях.

Как показывают многочисленные исследования, мужчины еще с самого детства проявляют независимость, они более доминантны и обладают высокой самооценкой, женщины же с точностью наоборот, им больше присуща взаимозависимость, они очень доверчивы и именно у них больше развиты способности заботиться или воспитывать остальных. При этом по таким показателям, как социальная тревожность, импульсивность, активность, рефлексивность, локус контроля и аккуратность, значимых различий между полами не выявлено [3].

К сожалению, до сегодняшнего времени сложился стереотип: «Женщина не может быть руководителем» и согласно этому стереотипному взгляду считается, что мужчины более подходят для подобных должностей. Именно из-за этого стереотипного мышления часто стоит выбор об отборе женщин на определенные должности, продвижение по карьерной лестнице для них тоже закрыто, если женщинам попался начальник с подобным мышлением любая работа в любой организации может быть недооценена только потому, что вы женщина [4].

К тому же по мнению психологов, у женщин есть ряд качеств, которые дают им преимущество перед мужчинами. Очень часто в работе мужчины оказываются более чувствительны к любым стрессам. Женщины же более устойчивы, меньше болеют, да и по характеру более открыты.

Стиль руководства у женщин - более гибкий, они склонны делить власть с остальными, вовлекать в общую работу и подчиненных показывать им их значимость в коллективе. Также отлично умеют устанавливать личностный контакт. Женщины-руководители, в отличие от мужчин, более открыты, они очень часто приуменьшают свой вклад в дело, дабы выделить работу подчиненных. И это еще одно доказательство того, что женщина благодаря выше сказанным преимуществам вполне может быть руководителем.

Стиль руководства у мужчин более сдержан, для них очень важна официальность в отношениях с подчиненными и они в принципе больше обеспокоены субординацией.

Вопрос о том, кто лучше в роли руководителя - мужчина или женщина, вообще некорректен. В отношениях, которые складываются в деловых кругах, вопрос о том кто какого пола вообще не должен учитываться. А если такие вопросы все же возникают, то с такими людьми лучше дела не иметь, ведь какая разница мужчина ты или женщина, главное то, что у тебя в голове и как ты справляешься со своими обязанностями. Да и вообще с такими взглядами вряд ли получится достигнуть каких-либо успехов, то есть такие люди не «двигаются вперед», а скорее «стоят на одном месте».

Известно, что психологи выяснили: успешные модели бизнеса осуществляют те руководители, которые независимо от пола имеют психологический сценарий поведения по управлению. А это означает, что и мужчины и женщины имеют равные возможности для управления бизнесом.

Так уж исторически сложилось, что опыт руководства семейными делами укрепил понимание «женщина-менеджер» лишь на уровне семьи и семейной экономики. И даже когда проводили исследования в области руководства персоналом, ориентир был направлен на мужчину-руководителя. И поэтому это стало считаться стандартом, так как именно мужчины во все времена возглавляли руководящие должности, что в бизнесе, что на государственной службе. Но ничего не стоит на месте, и это есть хорошо, женщины начинают верить в себя, не думают о мнении остальных и разрывают стереотипы, которые складывались веками. Но ни в коем случае нельзя говорить о том, что мужчины - руководители хуже, при любых обстоятельствах, в любой сфере бизнеса не должен учитываться пол человека, главное это его профессионализм.

Литература:

1. Менделл А. Игры, в которые играют мужчины. / А. Менделл. –СПб.: Питер – 160 с.
2. ПЕТРОВА І.А. Фактори, що формують ділові якості жінки- керівника силових структур // ФП. – 2004. – №3. – С. 296-299.
3. Бендас Т. В. Психологія лідерства: навч. посібник. СПб.: Питер, 2009; Майерс Д. Соціальна психологія. СПб.: Питер, 2000; та ін.
4. Бутаева М.А. // Власть. – 2010. - № 9 Женщина в современном обществе [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/zhenschina-v-sovremennom-obschestve> – Заглавие с экрана.
5. Мингазова А.И., Хайруллина Я.Ф. Гендерные особенности лидерского поведения // Современные наукоемкие технологии. – 2014. – № 7 (часть 1) – С. 65-66. [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.top-technologies.ru/ru/article/view?id=34190> – Заглавие с экрана.

Научный руководитель:

кандидат экономических наук, доц. Попадинец Елена Васильевна.

**Дильфуза Расулова
(Ташкент, Узбекистан)**

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ И ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Экономическое положение семьи, а также ее состав и репродуктивное поведение, взаимосвязано с общим состоянием экономики страны. Как показывает мировой опыт, экономический рост создает объективные предпосылки для повышения материального благосостояния семьи, а имущество семей и её собственность определяют богатство страны в целом. Рост благосостояния семьи является неременным условием увеличения этого богатства и усиления экономической мощи государства. В то же время спад экономики ухудшает условия воспроизводства населения и формирования семьи. Все это показывает, что экономическое положение семьи является важным аспектом при разработке социально-демографической политики страны.

Следует отметить, что научные споры относительно взаимосвязи демографических процессов и экономического развития имеют давнюю историю, начиная еще с древних времен. Мыслители античного мира считали, что ухудшение состояния населения является важнейшим фактором общего ослабления государства. Так, Полибий (Греция, 2 в. до н.э.) писал: «В наши дни во всей Греции рождаемость упала до очень низкого уровня и численность населения сократилась настолько, что города обезлюдели, а земли остаются необработанными, хотя не было ни продолжительных войн, ни эпидемий» [1].

В новейшей истории проблема взаимосвязи демографических и экономических процессов не утратила своей актуальности. Дискуссии продолжаются уже более двух столетий, начиная от опубликования памфлета Томаса Роберта Мальтуса «Опыт о законе народонаселения и его воздействие на улучшение общественного благосостояния...» (1798 г.). В этой работе Мальтус впервые выдвинул идеи о негативных последствиях роста численности населения, с соответствующими математическими расчетами (10 лет назад он получил в Кембриджском университете ученую степень по математике). В этой и последующих работах Мальтус выдвинул и обосновал теорию о росте населения, опережающем производство продуктов питания, которая до сих пор находит немало сторонников.

В начале 19 века научная мысль признавала связь между ростом населения и экономическим развитием, включая изменения в состоянии экономики и технологических процессах. Однако впоследствии, по мнению Ричарда А. Истерлина, усилия ученых стали больше сосредоточиваться на кратковременных аспектах проблемы взаимосвязи населения и экономики, в результате длительное время в научной литературе она недооценивалась, а «... когда на Западе изменились демографические условия, представления Мальтуса утратили былое значение, а сам он был объявлен лжепророком» [2]. Считалось, что вопросы народонаселения никак не связаны с экономическими проблемами. Значительно позже, когда снова встали долговременные проблемы развития общества, изучение народонаселения стало снова насущным [3].

Этого же положения придерживаются члены «Римского клуба», исследования которых позволили сделать вывод о том, что для экономического роста и образа жизни важнейшее значение имеет

взаимодействие демографических факторов и экономики. В своих расчетах эксперты «Римского клуба» определили пределы роста численности населения в условиях быстрого роста потребления, истощения природных ресурсов и усилившегося противостояния между севером и югом [4].

Вопросами взаимодействия демографических и экономических процессов интересовалась и советская наука, но оно рассматривалось как планомерный процесс: в плановом хозяйстве растущая экономика должна быть обеспечена соответствующим ростом населения и трудовых ресурсов. Положительная демографическая динамика этого периода обеспечивалась большими социальными программами, бесплатной медицинской помощью и бесплатным образованием. Не случайно длительное время позитивная демографическая динамика сопровождалась достаточно высокими темпами производительности труда и экономическим подъемом.

На современном этапе развития мировой экономики взаимосвязь демографического и экономического развития государств уже не подвергалась сомнению. Стало очевидным, что не только состояние населения зависит от экономики, но и экономика напрямую зависит от демографической ситуации, в частности, от процессов формирования численности и качественного состава населения и трудовых ресурсов.

В Узбекистане в сложный переходный период к рыночной экономике, когда снизились темпы роста ВВП и уровень жизни значительной части населения заметно ухудшился, воспроизводство населения существенно сократилось. По данным Государственного Комитета республики по статистике, в Узбекистане за 90-е годы общий коэффициент рождаемости упал с 34 до 19 промилле, а суммарная рождаемость – с 4,199 до 2,347, т.е. в 1,8 раза. Такого снижения рождаемости, с учетом устоявшихся национальных тенденций многодетности, трудно было представить. Эти тенденции в последующие годы постепенно преодолевались, одновременно с ускорением экономического роста и повышением уровня жизни населения.

В настоящее время, когда важнейшим фактором производства становится человеческий капитал, изменения в состоянии демографических процессов и структурах населения оказывают самое непосредственное воздействие на экономику, особенно на воспроизводство общественного продукта. Демографические проблемы все чаще стали рассматриваться с позиций национальной и экономической безопасности, особенно в странах с неблагоприятной демографической ситуацией [5]. Во многих странах мира вопросы демографической безопасности по своей значимости приравниваются к военной, экономической и политической безопасности. В связи с этим важнейшей задачей государства становится выделение демографических приоритетов как общенациональных интересов.

Несмотря на то, что дискуссии относительно взаимосвязи демографических процессов и экономического развития продолжают, в последние годы мнение относительно причинных связей между этими двумя явлениями стало достаточно прочным. Причем, экономические проблемы в странах увязываются как с расширенным, так и с суженным воспроизводством населения. Так, в докладах Фонда ООН по проблемам народонаселения неоднократно приводились наблюдения экспертов на примере развивающихся стран, что быстрый рост населения и многодетность замедляют экономический рост и способствуют сохранению бедности населения. В то же время в странах с низкой рождаемостью проблемы экономического роста связываются с убылью населения и сокращением рабочей силы. По выводам российских исследователей, «Специфика демографической ситуации в России заключается в том, что несоответствие темпов развития демографической и экономической подсистемы вызывает противоречия, влияющие на характер развития рынка рабочей силы [6]. Получается, что для ускорения экономического развития государства должны решать демографические проблемы.

Важно отметить, что эксперты ООН по проблемам народонаселения указывают, что определяющим демографическим фактором является не столько демографический рост, сколько изменение возрастной пирамиды, т.е. соотношение численности населения в трудоспособном возрасте и иждивенцев. Это означает, что рост возможностей рынка труда, поглощая рабочую силу, будет обеспечивать экономический рост и повышение благосостояния населения. Приведенные выше дискуссии относительно взаимодействия демографических и экономических процессов показывают, что целесообразно выделять две линии, отражающие противоположные состояния этого взаимодействия: «население – экономика» и «экономика – население». В научной литературе чаще рассматривается влияние экономики на население, с использованием таких сравнительных параметров социально – экономического развития, как занятость и безработица, включая гендерные аспекты, уровень жизни населения, бедность и малообеспеченность, степень обеспеченности населения жильем, состояние сферы образования и т.д.

Несомненно важным является также и второе состояние взаимодействия - «экономика – население». Мировые практики показывают, что ускорение или замедление темпов экономического развития в значительной мере зависит от демографической ситуации, включая общую численность и размещение населения, его возрастную структуру плотность проживания, а также уровень и сальдо миграции.

В семьях Узбекистана исторически сложилась убежденность, что главным источником и гарантом благосостояния является труд. Важным фактором, влияющим на уровень жизни семей, является личная ответственность трудоспособных членов семьи. В настоящее время уровень благосостояния семей во многом зависит также от предпринимательской деятельности. Для этого в Узбекистане имеются необходимые предпосылки. Приоритетным направлением в экономической политике государства стало широкое внедрение малого и семейного бизнеса, семейных фермерских хозяйств и предпринимательства

на основе семейного подряда, развитие кустарного и ремесленного производства. Это обеспечивает дополнительные возможности трудоустройства, получения дополнительных доходов, что в конечном итоге способствует улучшению экономического благосостояния семей. Вложение семейных сбережений в частный бизнес позволяет получать стабильный доход, а следовательно – и повышать уровень жизни семей. В целом для республики развитие частного и семейного предпринимательства является достаточно значимым фактором решения проблем занятости населения.

В то же время снижается экономическое расслоение семей. «Соотношение доходов 10 процентов наиболее обеспеченного населения и 10 процентов наименее обеспеченного населения- так называемый «децильный коэффициент» имеет устойчивую тенденцию к снижению и в 2015 году составило 7,7 по сравнению с 8,5 в 2010 году.» По оценкам американского экономиста Эдварда Дениссона, улучшение качества рабочей силы обеспечило 14% прироста реального национального дохода США за 1929 – 1982 гг., что практически соизмеримо с фактором затрат капитала (19,5%) [7]. Это означает, что инвестиции в человеческий капитал имеют достаточно большой эффект в обеспечении роста производительности труда и экономического роста в целом, а инвестиции в образование имеют не меньшее значение, чем инвестиции в оборудование. Такие исследования позволяют надеяться, что в предстоящие годы, с последовательным увеличением инвестиций в системы общеобразовательного и профессионального образования, а также с повышением эффективности и совершенствования работы в системах повышения квалификации научно – педагогических кадров, в предстоящие годы можно ожидать качественных сдвигов в населении и рабочей силе. В конечном итоге такие сдвиги могут обеспечивать более эффективное взаимодействие экономических и демографических процессов.

Высокие темпы экономического развития создали прочную базу для дальнейшего роста доходов семей, повышения уровня и качество жизни населения.

Литература:

1. Киселев С.Г. Основной инстинкт цивилизаций. М., 2002, с. 306
2. Политическая наука. Новые направления. М., 1999, с. 121
3. Истерлин Ричард А. Население: экономические аспекты проблемы в долгосрочной перспективе. В кн.: «Современная экономическая мысль». М., 1981, с. 683
4. Демографические перспективы России. М., 2008, с. 48-49
5. Каюков В. В. Взаимосвязь демографических процессов с состоянием экономики [Текст] / В. В. Каюков, Ю. Л. Мельчакова // Экономика, управление, финансы: материалы III междунар. науч. конф. (г. Пермь, февраль 2014 г.). — Пермь: Меркурий, 2014. — С. 177-180.
6. Демографические перспективы России. М., 2008, с. 48-49
7. Кэмпбелл Р. Макконнелл, Стенли Л.Брю. Экономикс. Том 1. М., Республика, 1982, с. 384.

Юлія Тихоліз
(Кам'янець-Подільський, Україна)

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ШЛЯХОМ ПОЛІПШЕННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ОРІЄНТАЦІЇ

Актуальність проблеми. Стратегічні цілі держави в аграрній сфері перш за все включають формування конкурентоспроможних господарських структур, здатних з максимальною ефективністю використовувати виробничі та трудові ресурси і забезпечувати стабільну продовольчу безпеку держави.

Інтеграція України до світового економічного простору вимагає від вітчизняних виробників випускати конкурентоспроможну продукцію. За умови, що в експортному потенціалі нашої держави значне місце посідає сільськогосподарська продукція та продовольчі товари, конкурентоспроможність аграрного сектора економіки здебільшого визначає конкурентоспроможність України на світовому ринку.

В умовах зростання конкуренції на ринку питань підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств набуває дедалі більшої зацікавленості науковців і практиків, що обумовлює актуальність дослідження даної проблеми.

Питання теорії і практики конкуренції та конкурентоспроможності підприємств досліджували відомі зарубіжні економісти А. Сміт, Г. Азоев, М. Портер, А. Томпсон, В. Шоу, Р. Фатхутдінов, Д. Юданов. Вагомого наукового і практичного значення з питань підвищення конкурентоспроможності продукції набули роботи вітчизняних учених П. Гайдуцького, І. Должанського, О. Маліка, І. Олейника та інших. Разом з тим визначення організаційно-економічного механізму підвищення конкурентоспроможності шляхом поліпшення маркетингової орієнтації підприємств потребує подальшого наукового дослідження.

Метою нашого дослідження є розвиток теоретико-методологічних засад маркетингової діяльності аграрних підприємств, що спрямована на формування на цій основі конкурентних переваг вітчизняних підприємств галузі, розробка методичних і практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів її реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досвід зарубіжних і вітчизняних підприємств показав, що великі можливості управління конкурентоспроможністю знаходяться не тільки у сфері чинників його

зовнішнього середовища, але й внутрішнього, де на перші позиції виходить поліпшення маркетингової орієнтації суб'єкта господарювання, додаткова підтримка маркетингової служби.

Оскільки можливості впливу аграрного підприємства на своє зовнішнє середовище в українських реаліях за умови великої кількості виробників, а отже, і досить жорсткої конкурентної боротьби, є досить незначними, менеджменту суб'єкта господарювання потрібно більше уваги приділити зміні умов внутрішнього середовища.

Можна стверджувати, що одним з основних методів досягнення довгострокового успіху і підвищення конкурентоспроможності є впровадження вищого ступеня маркетингової орієнтації підприємства.

У контексті викладеного являє інтерес дослідження українських підприємств, проведене 2008 USAID з метою визначення позитивної залежності між ступенем впровадження маркетингу і рівнем конкурентоспроможності. Для цього було виділено чотири маркетингові підходи, що демонструють послідовні етапи впровадження маркетингової концепції, включаючи агностицизм, виробничу, збутову і маркетингову орієнтації. Результати дослідження показали існування тісного взаємозв'язку між ступенем розвитку маркетингової орієнтації і конкурентоспроможністю по всіх трьох напрямках вимірювання.

Підприємства маркетингової орієнтації показали вищий рівень розвитку адаптації і конкурентних переваг, ніж підприємства з низьким рівнем впровадження маркетингу. При цьому встановлено, що маркетингова орієнтація визначила споживчу направленість конкурентних переваг і засобів адаптаційної діяльності підприємств, а її високий рівень розвитку асоціюється також з вищими показниками господарської діяльності. Дослідження емпірично підтверджує теоретичні припущення А. Кохлі і Б. Яворського про те, що в умовах несприятливого макроекономічного середовища існує тісна залежність між ступенем маркетингової орієнтації підприємства і результатами його діяльності й обґрунтує необхідність впровадження маркетингової концепції управління на вітчизняних підприємствах, що функціонують в умовах трансформаційної економіки з метою підвищення її конкурентоспроможності.

Загальновідомо, що на зовнішньому рівні, оскільки підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств здебільшого залежить від ефективного збуту їх продукції, одержанню конкурентних переваг сприятиме створення єдиної інформаційної системи в АПК, окремих регіонах і на підприємствах, які дозволить вчасно отримувати, обробляти і розповсюджувати дані про стан аграрного сектора, кон'юнктуру агропродовольчих ринків, комерційну і зовнішньоекономічну діяльність. Варто створити інформаційну базу щодо цінового моніторингу в мережі Інтернет, яка постійно поновлювалася би з появою нової інформації, і забезпечити доступ до неї товаровиробників.

Аналіз діяльності вітчизняних сільськогосподарських підприємств свідчить про низьку якість проведення маркетингових заходів, що використовуються менеджментом господарюючих суб'єктів. Створення на аграрних підприємствах маркетингових служб сприяло б підвищенню їх конкурентоспроможності.

Важливою передумовою забезпечення ефективності збутової діяльності підприємства є її здійснення на основі маркетингу як інтегратора, що відіграє провідну роль у комплексі взаємопов'язаних процесів виробництва, збуту і споживання продукції.

На поточний момент (за винятком невеликої кількості аграрних корпорацій) не можна стверджувати про наявність в українських сільгосптоваровиробників концепцій вдосконалення збуту, які б фокусувалися на потребах покупців. Тому основні організаційні заходи з управління конкурентоспроможністю мають включати виділення маркетинговим службам стратегічно важливих функцій управління, комплектування їх висококваліфікованими фахівцями та надання необхідного технічного і методологічного забезпечення.

Першочерговими завданнями цього структурного підрозділу мають стати:

- удосконалення організаційних форм і методів маркетингових досліджень;
- вивчення потреб і кон'юнктури ринку, сегментування ринків, розширення зон стратегічного хазайнування;
- вивчення заходів конкурентів з покращення споживчих якостей аналогічних товарів та конкурентних переваг;
- розробка нормативів конкурентоспроможності продукції та підприємства, а також методик кількісної оцінки і прогнозування її рівня;
- оцінка та аналіз стратегічного потенціалу і стратегічних ресурсів, конкурентоспроможності підприємства і продукції, що виробляється, а також координація роботи з формування і організації організаційно-економічних заходів стосовно підвищення конкурентоспроможності;
- моніторинг у режимі реального часу зовнішніх і внутрішніх факторів конкурентоспроможності, формування раціональних стратегій управління суб'єктом господарювання, що спираються на прогнозування сценаріїв розвитку внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства;
- аналіз і прогнозування ринкової ціни, проведення ефективної рекламної діяльності підприємства.

Служба маркетингу на підприємстві для забезпечення конкурентоспроможності продукції і самого підприємства повинна використовувати все різноманіття стратегічних і тактичних прийомів маркетингу. Маркетинговий підхід до ухвалення рішень дозволяє виробити конкретні цілі, стратегії, тактику поведінки підприємства на ринку; його товарну, цінову, збутову, комунікаційну стратегії і обов'язковий суворий контроль (моніторинг) протягом усього процесу реалізації маркетингової програми.

Планування діяльності фірми можна розділити на дві основні стадії: розробка стратегії діяльності фірми (стратегічне планування) та визначення тактики реалізації виробленої стратегії (оперативне

планування). Зазначимо, що оперативне планування охоплює короткострокові і середньострокові періоди, тобто є компетенцією середньої і нижчої управлінських ланок.

Планування заходів щодо всього життєвого циклу продукції, організацію і контроль виконання, оцінку результатів діяльності системи управління конкурентоспроможністю продукції проводить служба маркетингу.

Всі процеси, що протікають на підприємстві мають бути регульованими. Маркетинг дозволяє налагодити зворотні зв'язки з ринком, які подають сигнал об'єкту управління про стан ринку продукції, свідчать про результати власної діяльності всіх суб'єктів ринку і конкурентів. Все це дає можливість ухвалювати ефективні управлінські рішення.

Система маркетингового управління конкурентоспроможністю аграрного підприємства має включати три основних напрями, а саме: управління товарною політикою підприємства, ціновою політикою та управління політикою збуту і розподілу.

Управління товарною політикою включає такі заходи:

- оптимізацію і удосконалення товарного асортименту;
- забезпечення належного рівня якості та конкурентоспроможності товарів;
- поліпшення дизайну упаковки;
- розробку висококонкурентних торгових марок;
- підкреслення особливостей конкретних видів продукції;
- представлення асортиментної лінійки товару в роздрібній мережі;
- позиціонування товарного асортименту з безпечністю продукції для здоров'я та життя споживачів.

Складовими управління цінової політики є:

- формування стратегій ціноутворення;
- оперативність коригування рівня цін, знижок, бонусів тощо;
- виявлення чинників, що впливають на процес ціноутворення;
- застосування гнучкої системи оплати за реалізовану продукцію;
- вдосконалення умов кредитування.

І нарешті, управління політикою збуту і розподілу є сукупність таких елементів:

- визначення структури каналів розподілу;
- ефективне використання традиційних і впровадження прогресивних методів збуту;
- проведення сегментації споживачів, продуктів, цін та географічних ринків збуту;
- застосування логістичних підходів під час розподілу товарів;
- розробка стратегій каналів розподілу;
- застосування роздрібногo аудиту, здійснення оцінки достовірності звітів.

Особлива роль в системі управління підприємством на принципах маркетингової орієнтації повинна належати стратегічному маркетингу, що є згідно зі стандартами ISO серії 9000 першою стадією життєвого циклу об'єкта і першою загальною функцією управління. Його основне призначення, як інструменту прогнозування майбутніх параметрів складних систем, - це розробка нормативів конкурентоспроможності підприємства і продукції на основі дослідження потреб, товарів і конкурентів. В умовах конкурентної боротьби «економія» на стадії стратегічного маркетингу за рахунок застосування спрощених методів аналізу, прогнозування і економічного обґрунтування майбутніх напрямів розвитку конкурентоспроможності підприємств на подальших стадіях їх життєвого циклу призводить до втрат, в сотні разів більших за раніше «заощаджену» суму. Дана обставина переконливо свідчить про необхідність створення на вітчизняних підприємствах служб стратегічного маркетингу з метою прогнозування нормативів конкурентоспроможності підприємства, продукції, що випускається, технологій, методів організації виробництва тощо.

Удосконалення маркетингової орієнтації в системі управління фірмою, яка передбачає реорганізацію менеджменту, втілюється в розподілі управлінських функцій між службами підприємства і виділення маркетинговій службі одних з найголовніших функцій управління. При цьому всі ресурси підприємства мають розглядатися з позиції забезпечення виконання маркетингового плану. Роботи з формування виробничого плану, управління персоналом, проведення фінансового аналізу тощо мають проводитися в цілях забезпечення і контролю виконання маркетингового плану підприємства. Відділ маркетингу має не лише використовувати інформацію, яка надходить з інших підрозділів, але й забезпечувати інформаційну підтримку їх під час складання ними власних планів.

Висновок. Аграрні підприємства самостійно, в короткий проміжок часу можуть одержати конкурентні переваги шляхом поліпшення маркетингової орієнтації суб'єкта господарювання та надання додаткової підтримки маркетинговій службі.

У короткостроковому і середньостроковому періодах провідну роль має відігравати оперативне планування, тобто визначення тактики реалізації виробленої маркетингової стратегії. А в довгостроковому періоді для забезпечення досягнення найважливішої мети підприємницької діяльності – одержання максимального прибутку – особливу роль у системі управління підприємством на принципах маркетингової орієнтації необхідно приділити стратегічному маркетингу, який полягає в розробці нормативів конкурентоспроможності підприємства і продукції на основі дослідження потреб, товарів і конкурентів.

Література:

1. Гайдуцький А.П. Інвестиційна конкурентоспроможність аграрного сектора України / А.П. Гайдуцький. - К.: Нора-Друк, 2004. – 156 с.
2. Должанський І.З. Конкурентоспроможність підприємства: навч.посібник \І.З. Должанський, Т.О. Загорна.- К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 198 с.
3. Канінський М.П. Підвищення конкурентоспроможності продукції овочівництва: монографія / М.П. Канінський.- К.: ННЦ «ІАЕ», 2005. -143 с.
4. Основи аграрного підприємництва \ [Малік М.Й., Зіновчук В.В., Лупенко Ю.О. та ін]; за ред. М.Й. Маліка.- К.: Інститут аграрної економіки, 2001. – 582 с.
5. Портер М. Конкуренція: учебн.пособие \ М.Портер; пер. с англ. – М.: Вильямс, 2001. – 495 с.
6. Саблук П. Государственноерегулирование аграрного рынка Украины \ П. Саблук // АПК: экономика, управление. - 2006. - №4 - С.35-36.
7. Портер М.Конкуренция, пер. с. Англ. \М.Портер. - М.: Издательский дом «Вилиямс», 2010. - С. 153.
8. Воронкова А.Е. Моделювання управління конкурентоспроможності підприємства:еколого-організаційний аспект:монографія/А.Е. Воронкова, С.К. Рамазанов,О.В. Родіонов. - Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2005. - С. 29

СЕКЦІЯ: ІСТОРІЯ

**Керимова П.Ж., Сағындықова А.Ә.
(Шымкент, Қазақстан)**

АЛАШ ҚОЗҒАЛЫСЫ ТАРИХЫНДАҒЫ ЖЕР МӘСЕЛЕСІНІҢ АЛАТЫН ОРНЫ

Отаршылдық бұғауынан босап, тәуелсіздігімізді алған 25 жылдан бергі уақытта елдікті мәңгілік ету үшін ұлтымыздың рухани тамырларының қайнар көздерін іздеумен, үзілген тұстарын жалғаумен келеміз. Бұл мәселеге мемлекеттік деңгейде де мән берілуде. Осыған дейін де аталмыш мәселеге байланысты елі мен жері үшін жанын аямаған ұлт зиялыларының еңбегі мен қызметін айрықша атаған жөн.

XX ғасыр басындағы қазақ зиялыларын толғандырған мәселелер, елдің елдігін, ұлттың бірлігін, жердің тұтастығын сақтау, халқын өркениетті елдердің қатарына қосу, ол үшін елін отарлық езгіден азат қылып, оқу, өнер-білім, іскерлік жолына салу, ең бастысы дербес мемлекеттігін құру еді. Бұл тіпті бүгін де күн тәртібінен түсе қойған жоқ. Кезінде Ресейдің жоғары оқу орындарында оқып, отаршыл империяның саясатын жүзеге асыруға тиіс болған қазақ зиялылары, XX ғасыр басында ұлт мүддесі үшін бастарын қатерге байлады. Қазақ зиялылары ұлт мүддесін жоғары қойып, қазақ елінің тәуелсіздігі жолында күрес майданына шықты.

«Ата-бабасының қанымен келген жерлерді өз меншігі ретінде есептейтін қырғыздар орыс бодандығына енген кезде, мемлекеттің олардың жеке меншігіне қол сұғатынын ойламаған еді; сонымен қатар патша үкіметі ешқандай себепсіз, тек қана әлдінің пәрменімен барлық қырғыз жерлерінің мемлекет меншігіне алынуын қарастыратын бұйрықтар шығарды, мұның нәтижесінде қырғыз жерінде қоныс аударушылардың қозғалыстары құрылып, ең жақсы жерлер қоныс аударушылардың меншіктеріне өтті, ал нашар жерлер қырғыздарға қалдырылды», – деп жазды Ө. Бөкейханов. Қазақ жерлерін зерттеу туралы Ф. Щербиннің экспедициясына қатысқан Ө. Бөкейханов қазақ жеріндегі қоныс аударушылар қозғалысының отарлау мақсатымен жүргізіліп жатқанын әшкерелей отырып, былай жазған болатын: «...елде халықтың шынай қажеттілігін еш ескермей, бюрократиялық жолмен шығарылған Дала ережелерінің енгізілуі, үкіметтің заңды қадірлемеуі, жеке адам құқықтарын елемеу, өмірдің барлық жағына қол сұғатын әкімшілік жәбір көрсету, қырғыздардың рухани және экономикалық мүдделерін назарға алмау, халықтың надандығын қолдау міне, мұның барлығы халықты кедейленуге, ал оның мәдени дамуын тоқырауға әкелді [1, 595 б.].

Қазақ жер мәселесі Кеңес өкіметінің орнауы, оның жүргізген саясаты және әкімшілік-әміршілдік жүйенің күшеюі жалпы тарихнамалық зерттеулерде өзінің шынайы және әділетті бағасын ала алмады. Қазақ жері мәселесінің шығуы туралы Телжан Шонанұлы «Жер тағдыры ел тағдыры» атты еңбегінде: «Қазақ жерін орыс халқы отарлауы екі түрі болды: бірі – орыс жұртының өз бетінше, ешкімнен сұрамай отарлауы (вольная колонизация). Екіншісі – ресми отарлауы (правительственная колонизация)», – деп қазақ жерін отарлаудың екі түрін көрсетіп кеткендей қазақ жері мәселесінің шығуы алғашында қоныстанушылардың өз еріктерімен келуі болды [2]. Кейіннен бұған белгілі 1891 жылы 25 наурызда қазақ жері мемлекет мүлкі деп аталатын «Степное положение» шықты.

Қазақ жер мәселесіне қатысты Алаш зиялылары «Қыр баласы» атанған Ө. Бөкейханов, М. Дулатов, А. Байтұрсынов, Ж. Досмұхамедов сынды қайраткерлер өз еңбектерінде мәселені жан-жақты, терең қарастыра білді.

Жалпы алғанда, біз таңдап алған зерттеу жұмысының тақырыбы ғылыми жағынан өте маңызды, бүгінгі күннің талаптары жағынан өзекті тақырыптардың қатарына жатқызамыз.

Қазақ жер мәселесінің бастау алғаны сонау тереңде жатқаны белгілі. Қазақ жер мәселесінің тарихы, танымал ғалымдар Т. Шонанұлының «Жер тағдыры ел тағдыры», К. Нүрпейісовтің «Алаш: һәм Алашорда», М. Қойгелдиевтің «Алаш қозғалысы», М. Қойгелдиевтің құрастырумен шыққан «Ө. Бөкейханов шығармалары», Т. Жұртбайдың «Біртұтас Алаш идеясы», 3 томнан тұратын «Ұраным Алаш», Жүсіп Сұлтан Хан Аққұлұлының құрастырумен шыққан 9 томнан тұратын «Ө. Бөкейханов шығармалары», «Мәдени-мұра» бағадрамасымен шыққан 4 томнан тұратын «Алаш қозғалысы», Қ. Сақтың «Алаш көсемсөзі: жер мәселесі», Ж. Әбілхожиннің «Традиционная структура Казахстана» және басқа да тарихшылардың зерттеу нысанына айналды.

Қайрат Сақтың «Алаш көсемсөзі: жер мәселесі» атты жинағында негізінен «Түркістан уәлаяты» газетінен бастап «Жас Түркістан» журналы аралығындағы Алаш басылымдарының жер мәселесіне қатысты құнды материалдары топтастырылған.

XX ғасырдың алғашқы ширегінде қазақ ұлт-азаттық қозғалысының басшысы, Алаш партиясының негізін қалаушы, Алашорда үкіметінің төрағасы Әлихан Бөкейханов еңбектерінде жер мәселесі толығымен көрсетілген. Өр заманның өзіндік көкейтесті мәселелері болған. Әлихан Нұрмұхамедұлы мен оның серіктері өмір сүрген дәуірде қазақ қоғамы алдында тұрған ең өзекті мәселе – ұлттық теңдік, саяси бостандық еді. Әлихан Бөкейханов мәселелердің жоқтаушысы ғана емес, бүкіл қазақ елінің саяси қайраткері ретінде осы күрес жолындағы көш бастаушысы да болды. Ө. Бөкейханов қазақ жер мәселесін егжей-тегжейін халыққа түсіндіруде көп күш жұмсалған "Қазақ" газеті бетінде бұл тақырып бойынша дәлелді, терең ғылыми, публицистикалық мақалалар жариялаған. Ө. Бөкейхановтың Ф. А. Щербина экспедициясына қатысуы туралы: «1896 жылы үкімет орындарының шешімімен Ақмола, Семей және

Торғай облыстарындағы жер жағдайын зерттеп, қазақ даласына орыс шаруаларының пәрменді түрде қоныс аударуына қажет ғылыми негіз жасап беруге тиіс болған Ф. А. Щербина бастаған экспедиция ұйымдастырылды. Ә. Бөкейханов экспедиция жұмысына қатысуға мүдделік танытқандардың бірі болды. Оның ойы бойынша бұл жұмыс сол тарихи кезеңде қазақ жұрты үшін ең зәру мәселеге айналған - жер қатынастарын тереңірек түсініп, белгілі бір тұжырымдарға келуге жағдай жасауға тиіс еді», - деп Ә. Бөкейхановтың Ф. А. Щербина экспедициясына қатысуының ең бастысы қазақ жер мәселесін тереңірек түсіну үшін қатысқанын толығымен көре аламыз [3; 10 б].

Т. Шонанұлы мұжықтарды қазақ жеріне көшірудің шаруашылық және саяси себептерін «Жер тағдыры ел тағдыры» атты еңбегінде ашып көрсетіп, қазақ жерін талауға XIX ғасырдың 90-шы жылдарынан бастап шындап кіріскендігін айтады. «Қазақ даласына мұжықтарды көшіру саясаты мұжықтың жерге тарығып, қонысынан қысылғандығанан туған. Мұжықтардың жерге таршылық көруі, Ресейде жер иелену тәртібінен шыққан. Қазақ даласына мұжық жіберуші көбінесе Ресейдің ішкі оңтүстік губерниялары болған соң, біз сөзімізді соларға тіреп айтамыз.

Жаһанша Әлмұхамедұлы Сейдалининнің «Азып-тозып кетпеске не амал бар?» атты мақаласында: «Қазақ халқы азып-тозып барады: Жердің жақсысын мұжық алды; жаманы да қазақ пайдасына қалмайды. Үкімет мұжықтан қалған жерді арендаға сатайын деп жатыр. Кешікпей бұл законы шықса керек. Аз да болса 15 десятинадан жер алып жатқан бауырларымның не боларына көзім жетпейді, жаным ашиды...», - деп қазақ халқының қазақ жер мәселесінің бірінші кезекте тұрғанын, үкімет мұжықтан қалған жерді арендаға сатайын деп жатыр деген сөзі толығымен дәлелдеп және барынша мәселенің күн тәртібіндегі мәселелердің басында тұрғанын айқындап көрсетті. Жалпы сол кезеңдегі қазақ халқының басындағы мәселелердің негізін әсіресе, жер мәселесін Ж. Ә. Сейдалининнің мына сөзінен көруге болады: «Қазақ халқының ауруы күшті. Бұл күшті ауруды күшті дәрімен емдемесе құр медресе, мектеп, 15 десятина жерменен емдеп жазуға болмайды. Көрініп тұр, қазақтың ауруы бір жерінде ғана емес, тұла бойында. Қазақ халқы ішінен жамандатпаса да 1869 жылдан бері «Степное положение» деген ауруды ішіп ауыра бастады. Жерді айтса жылайды, дінді айтса жылайды, малды айтса жылайды, жарқырап күліп айтатұғын қазақ байғұста ұрлық пен өтірік қалды», - деп сол кездегі қазақтың жерден бөлек бірнеше мәселелерінің бас көтермес деңгейде екенін және бұл мәселелердің шығуында «Степное положение» шығуымен келгендігін баса айтып өтті [4].

Алаштанушы Тұрсын Жұртбай өзінің "Біртұтас Алаш идеясы" атты еңбегінде: «Ұлтты аздырып, рухани тоздыратын, жерін телімдететін мұндай саясат алаш идеясымен еш қабыспайтын. Соның ішінде жер мен мәдениет мәселесі алаш қайраткерлерін ерекше алаңдатты. Әсіресе, жер телімі мен мен қоныстандыру, тәуелсіз экономика, мемлекеттік тіл, тәуелсіз ғылым мәселесінде ұлт зиялылары ашық күресті», - деп Алаш қайраткерлерін қазақ жер мәселесі үшін күрескенін анықтап көрсетті [5, 18 б.]. Алаш зиялыларының күресін Т. Жұртбай: Тергеу ісінің «Айыптау қорытындысының», «Ұлтшыл контрреволюциялық қастандықтар» атты екінші бөліміндегі «Жер мәселесі туралы» тарауында бұл ұстанымдар былай баяндалған: «Астыртын ұйымның негізгі мақсатты бағдарламасының бірі - жер мәселесі болды, мұны шешу арқылы олар «Алаш» партиясының ауыл шаруашылығы жөніндегі бағдарламасын, яғни, жерді ең алдымен бұратана тұрғындарға ешқандай кесімсіз қажетінше бөліп беруге және ру-руымен қоныстандыруды жүзеге асыруға тырысты. Бұл бағдарлама бойынша, жергілікті тұрғындар толықтай жермен қамтамасыз етілген соң ғана Қазақстанға сырттан келген қоныстанушыларды орналастыруға болады, ал қазақ жеріне бұрыннан орналасып қалған қоныс аударушылар ол жерді қазақтарға кері қайтарып беруге тиісті еді», - деп астыртын ұйымның негізгі мақсаты - жер мәселесі екенін және жерді ең алдымен халыққа беру керектігін баса айтып өтті [5, 18-19 б.].

Ахмет Байтұрсыновтың «Жер жұмысына дін жұмысын қыстырмалау» атты мақаласында: «Қазақты отырықшы қылғанда, христиан діні түбінде қабыл етерлік жағы да көзделсін дегенді сенат жиналысы ұнатып, жер министрі қабылдаған бір істі өткен нөмірде «Уақыт» газетасынан көшіріп бастық. Сенат мақсұты табылу үшін: Әуелі, қазақтарды мұжықтармен біріктіре отырғызу керек. Екінші, қазақ саны орыс санының жартысынан аспасқа керек. Солай етсе орыстардың қазақтардан саны басым болмақ. Саны басым болса, орыстардың сөзі де, тіршілік ісі де басым болып, қазақтар христиан дінін құл етпек», - деп қазақ жеріне орыс мұжықтарының қоныстандырудың тағы бір мақсатын айқындап көрсетті. Яғни, қоныстандыруда мұжықтардың санын көбейтетін болса, бұл мақсатты орындаудың тезірек жүзеге асатындығын көруімізге болады. Одан әрі: «Мұнан былай біз ноғай газеталары қазақтың жер туралы ісіне тіл қатып, кіріспейміз, өйткені жер жұмысына тиіссіз басқа жұмыс кірісіп тұр. Ол миссионерлік жұмыс деді. Өлексе табылса қарғалар, қарақұстар табылатыны ноғай бауырларымыздың газетасының есіне жаңа түскен көрінеді», - деп ноғай газеталары да қазақтың жер мәселесінен бөлек тағы да бір істің яғни, миссионерліктің тұрғанын өздерінің мерзімді басылым беттерінде жазып отырды [6].

Р. Мәрсековтың «Ата қонысынан айырылған қазақ жайы» атты мақаласында: «Ата қонысына айырылып, барарға жер, басарға тау болмай, далырып отырған жер иелерін көзіміз сан көрді. Мұндайға қазақтың қылған айласы, тапқан ақылы болмай жүргенін тағы көреміз. Осындай жайға ақыл табылары бар ма? Табылғандай болса, біздің қолымыздан келер ме? Қай елдің басына болса да, осы мәселе келіп тұр һәм күн сайын келетіні анық», - деп қазақтың басындағы жер мәселесінің күн сайын өршіп тұрғанын айқындап көрсетті [7].

Ж. Әбілхожиннің зерттеулерінде қазақ халқының дәстүрлі өмір сүру шаруашылығының қалай қарастырылып, кеңестік аграрлық реформалар нәтижесінде ауыл шаруашылығын жаппай ұжымдастыру

зардаптары қарастырылған. Автордың 1991 ж. «Ғылым» баспасынан шыққан «Традиционная структура Казахстана» деген монографиясында қазақтың көшпелі және жартылай көшпелі тұрмыс-тіршілігі, оның шаруашылығы туралы теориялық пайымдаулары, оны бір мезгілде күштеп қаратудың трагедиялық сипаты аясында қарастырылған. Онда отырықшыландыру саясатына да талдау жасалған.

Жалпы қазіргі тарихнама Қазақстандағы жер мәселесі тарихы әлі де зертеу қажет екенін көрсетеді.

Әдебиеттер:

1. Букейханов А. Киргизы. Формы национального движения в современных государствах. Петербург-Петроград. 1910, с. 595.
2. Шонанұлы Т. Жер тағдыры – ел тағдыры. 2-басылуы (көмекші оқу құралы). – Алматы: Санат, 1995. – 224 б., 224 б.
3. Бөкейханов Ә. Шығармалар. – Алматы: Қазақстан, 1994. – 384 б.
4. Сейдалиев Ж. Азып-тозып кетпеске не амал бар// Қазақ, 1913, №37, 8 ноябрь.
5. Жұртбай Т. Біртұтас Алаш идеясы. – Алматы: Орхон, - 2014. 368 б.
6. А. Байтұрсынов. Жер жұмысына дін жұмысын қыстырмалау// Қазақ, 1914 №46, 16 январь
7. Мәрсеев Райымжан. Ата қонысынан айырылған қазақ жайы. Қол қ: Ром// Қазақ, 1916, №179, 30 апрель.

Сағындықова А.Ә., Рахымжан Қ.Ә.
(Шымкент, Қазақстан)

АСТАНАНЫҢ ҒЫЛЫМ МЕН БІЛІМ ОРДАСЫНА АЙНАЛУЫНЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ: ҒАЛЫМ-КАДРЛАР ӘЛЕУЕТІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ

Еліміздің жаңа интеллектуалдық әлеуетін толықтырудың қайнар бұлағы уақыт талабына сай ғылыми кадрлар дайындау әрі олардың біліктілігін арттыру болып табылады. Жоғары мектептер мен ғылыми мекемелердегі ғылыми-педагогикалық интеллигенция өкілдері аса маңызды әлеуметтік міндетті орындап, жастарға іргелі ғылыми білім мен кәсіби мамандық береді, дүниеге көзқарастарын қалыптастырады, елдің экономикасы мен мәдениетінің дамуына шешуші ықпал ете алатын білікті мамандар дайындайды. Олай болса, қоғамның әлеуметтік-экономикалық және мәдени прогресіне айтарлықтай үлес қосатын білікті ғылыми кадрлардың өсіп шыңдалуы және олардың кәсіби шеберлігінің артуы мәселелері жоғары мектептер мен ғылыми кадрлардың өсіп шығуы және олардың кәсіби шеберлігінің артуы мәселелері жоғары мектептер мен ғылыми мекемелердегі кадр саясаттың негізі болып табылады.

Елордамыз Астана қаласы осы саясатты негізге ала отырып, өз қара шаңырағының астына түрлі ғылым саласындағы ғылым докторлары мен кандидаттарын, аға оқытушылары мен ғылыми қызметкерлерін шоғырландырып отыр. Атап айтар болсақ, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ ірі ғылыми кешен болып табылады. Мұнда қазіргі кезде жоғары мамандандырылған оқытушы-профессорлар құрамы (ОПҚ) жоғары дәрежеде. Жыл сайын бұл көрсеткіштер саны тұрақты өсуде және сапасы да жоғары.

Тек 1999-2003 жылдар аралығында ОПҚ-ның жалпы саны 661- ден 869-ға дейін өскен. Осы жылдар ішінде бұл көрсеткіш тек қана өспей 2000-2001 оқу жылдарында ОПҚ-ның аттестациядан өтпеген және базалық білімнің жоқтығына байланысты кемуі байқалған. Ғылыми дәрежеге байланысты оқытушылардың салмағы өскен. Ғылым докторы, профессор және ғылым кандидаттары мен доценттерінің саны жоғарыдағы жылдарға сәйкес былай жіктелген: 37 (5,6%) және 141 (21,3%); 51 (5,8%) және 213 (28,4%); 64 (7,4%) және 225 (25,9%); 79 (9,1%) және 315 (36,2%). Ғылым докторы мен профессорлар саны соңғы 3 жылда 42 адамға ұлғайды, яғни екі есеге және 2003 жылдың 1 сәуірінде 79 адамды құрады.

Штаттық кесте бойынша жиынтық 98,9%, сонымен қатар ғылым кандидаттары жоғары мамандандырылған маман-практиканттар шақырылады. ҚР Үкіметінің 1998 жылғы 14 тамыздағы №769 қаулысының жүзеге асу мақсатында «Мемлекеттік органдарда мемлекеттік тілді қолдануды» кеңейтуді университеттің оқытушылық құрамы тәжірибе жүзінде және ғылыми зерттеушілік жұмыстар негізінде жүзеге асыруда. Мемлекеттік тілде сабақтарды өткізуді ОПҚ қолға алған: 1999-2003 жж. 49,2% дан 77,6% ға дейін өскен.

Ғылыми дәрежесі бар ОПҚ орташа жасы 1999-2000 жж. 48 жас болса, 2001-2002 жж. 46 жас, 2003 жыл сәуір 45 жасты қамтыды.

Кадрлық әлеуетті дамыту мен сақтау үшін магистратура мен докторантураның маңызы үлкен. Сонымен қатар докторлық диссертацияны аяқтау үшін жоғары аға ғылыми қызметіне ауыстыру мен шығармашылық демалыстар беріледі. Қазіргі кезде жоғары аға ғылыми қызметінде 14 оқытушы тіркелген. Жыл сайын ОПҚ шетелде жоғары квалификациядан өтеді. Оқытушылар санының күрт өсуі университетте НПК квалификациясын жоғарылату және қайта даярлау институтының байланысты болды.

Студенттер мен ОПҚ-ң білімін арттыру мақсатында 2001-2002 жж. жаңа форма ТЭК-«Тәуелсіз емтихан қабылдаушылар комиссиясы» енгізілді. Университетте ғылыми-педагогикалық кадрларды аттестациялау өткізіледі. Аттестация нәтижесінде оқытушылармен жеке еңбектік келісімшарттар жасалады. Жалпы кадрларды таңдау кафедра меңгерушісі мен институт директоры және проректорлардың ақылдасуымен шешіледі.

Університет қызметкерлері түрлі жағдайларға байланысты жұмыстан босатылып отырады. Жұмысшылардың жұмыстан шығуының негізгі себептері: өз еркі бойынша (161 адам); келісімшарт уақытының аяқталуына байланысты (102 адам); еңбектік тәртіпті бұзғаны үшін (2 адам); басқа себептер бойынша (14 адам).

Ұжымдағы моральдық-психологиялық климат ғылыми-шығармашылық, іскерлік қызметтерге негізделген. Жоғарыда айтылған кадрлық әлеует соңғы жылдары саны жағынан да, сапалық жағынан да өскен. Бұл қазіргі стандарттарға сай барлық бағыттағы мамандықтар бойынша кадрларды дайындауға мүмкіндік береді [1].

Ал С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университетінің кадр әлеуетінің қалыптасуы жайлы айтар болсақ, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі бекіткен кіріс және шығыс сметасына сәйкес оқытушы-профессорлар құрамы 09-91 бағдарламасы бойынша, одан әрі оқыту – 249 адам, 30-50 бағдарламасы бойынша (грант) – 39 және 91-30 бағдарламасы бойынша (несие) – 29, бұлар барлығы 317 адам құрайды. Бұдан басқа студенттерді келісім шарт бойынша дайындауға бюджеттен тыс смета қаржысына 233 шамасында оқытушылар қабылданды.

Оқытушылар штат құрамының ғылыми дәрежелігі – 36%, қосымша жұмыс істеушілер - 32%. Штаттық оқытушылар құрамының 96,2% базалық білімі бар. Ғылыми дәрежесі бар оқытушы-профессорлар құрамының орта жасы – 46 жас.

1999-2003жылдары университет мамандарымен 25 диссертация қорғалған, оның ішінде 4 докторлық, университетте аспирантура бітірген 16 оқытушының 3-еуі кандидаттық диссертация қорғады. Аталған соңғы үш жылда әр түрлі біліктілікті арттыруды 241 оқытушы өтті: олардың 29-ы – Германияда Вайнштефаның Жоғарғы ауылшаруашылығындағы мектебінде, 67-сі басқа ЖОО-ларда, 29-ы – компьютерлік технология орталығында. Тек 1999-2000 оқу жылында БАСФ-ның р түрін 111 оқытушы өтті, оның ішінде: 21-і стажировка, 46-ы – компьютерлік курстар, 26-ы – қазақ тілі, 18-і – педагогтық шеберлікті жетілдіру.

Ғылыми-педагогтық кадрларды іріктеп алу профильдік ЖОО-ларға (гуманитарлық университеттер) мамандарды тапсырыс бойынша, оқытушылар мен зерттеушілердің конкурсы бойынша және аграрлық бағытта жоғары білікті мамандарды өзіндік ЖОО-да аспиранттық дайындау арқылы жүргізіледі.

Университеттің оқытушыларын аттестаттау үшін, ректордың бұйрығымен аттестаттау комиссиясы құрылған, бұл комиссия кафедраның тұжырымын, оқытушының есеп беруін, университетте жасалынған оның жұмыс уақыты бойындағы рейтингілік бағасын санастыра отырып, оны конкурс бойынша алуға немесе жұмыс берушімен шарт жасауға ұсынады. 2000 жылдың 1 қаңтарынан ректораттың және өкімшілік-шаруашылық қызметшілігінің жұмысшыларымен жеке еңбек шарттарына отыру системасы қолданылады.

Ұжымның моральдік-психологиялық климаты – қанағаттанарлық дәрежеде, еңбек және орындау тәртібі: - апта сайын өтетін ректораттың жоспарламада қаралатын жүйелік жұмысты және тапсырмалардың орындалуын бақылау арқылы және жетекші оқытушылардан тұратын, сабақ берудің сапасын тексеретін, комиссияның жұмысы арқылы, ЖОО-ң қаржылық қызметі арқылы, қызмет пен тауарларды конкурс арқылы алу және сату жүзінде жоғары деңгейдесәқталады. Бұдан басқа тапсырмаларды тіркеу және орындау үшін университетте кеңсе арқылы бақылау-тіркеу жүйесі жұмыс істейді [2].

Инновациялық зерттеу қызметін жүргізуге бағытталған қазіргі заманға сай Назарбаев Университетіне келсек, бұл университет 2010 жылы 28 қыркүйекте өзінің жаңа оқу жылын салтанатты түрде бастады. 500 студентке арналған оқу жылының алғашқы күнінен бастап ағылшын тілі мен бейіндік пәндердің теориясы бойынша сабақтар жүргізілді.

Еліміз бойынша оқу үрдісі тек қана ағылшын тілінде жүретін жоғары оқу орындарының бірі әрі бірегейі болып саналатын аталмыш университетке АҚШ-тан, Ұлыбританиядан, Жаңа Зеландиядан, Канададан 55 педагог таңдап алынып, олардың бәрі Астанаға келіп, оқытушыларға арналған «бағдарлаушы аптадан» өткен.

Студенттерге Foundation бағдарламасын соңғы әлемдік рейтинг бойынша төртінші орынды иемденген University College London оқу орны ұсынғаны белгілі. Осыған байланысты университеттің академиялық күнтізбеден бастап, өтілетін бағдарламасының толық жүйесі соған сай болады [3, 188-б.].

Елорда төріндегі екінші бір ұлттық білім ордасы ҚазҰӨУ (Қазақ ұлттық музыка академиясы) болып табылады. Қазақ ұлттық музыка академиясының ректоры болып ҚР Халық әртісі, профессор, әлемдік музыкалық ортаға танымал скрипкашы Айман Қожабекқызы Мусақожаева тағайындалды. Ол – жігерлі де, қайратты жан: аз мерзім ішінде үздіксіз музыкалық білімнің жаңа моделін жобалап, үш сатылы оқу орнын қалыптастыруды алдына мақсат етіп қойды.

Қысқа уақытта бастамашыл ректор қордаланған көп күрделі мәселелерді кезең-кезеңмен шешті. Болашақ басшы алдында қаражаттық қиындықтардан басқа, кадр мәселесі де өте өткір тұрды. Жаңа оқу орны түбегейлі жұмыс істеп кетуіне оқытушы-профессорлар құрамы, оқу-әдістемелік үдерісті қадағалап жұмыс жүргізе алатын, жігерлі ұйымдастырушылық қабілеті мол мамандар да керек еді. Бұл мәселелерді шешу үшін Алматы қаласының мәдени ошақтары мен орталықтарына ғылыми қауымдастығына үндеу тастау керек болды.

1998 жылдың көктем-мамыр айларында алматылық музыка мамандары Астанаға келіп жатты. Соның ішінде ҚазҰМА бірінші проректоры Игорь Борисович Лебедев, оқу тәрбие жөніндегі проректор Раиса Қожабекқызы Мусақожаева, ғылыми істер жөніндегі проректор Үмітжан Рахметоллақызы

Жұмақаева, шығармашылық істермен халықаралық байланыстар жөніндегі проректор Эмиль Қожанұлы Жолымбетов, оқу бөлімінің басшысы Гүлшат Таңатарқызы бар еді.

Оқытушылар арасында өте дарынды педагог, талай скрипкашылар буынын баулыған білікті ұстаз Светлана Әлиакбарқызы Әбдусадықова да боды. Ол педагогикалық қызметін өз сыныбы қабырғасын көңілді тұсқағазбен көмкеріп, атақты талай сайыстардың жеңімпаздары атанған шәкірттерінің портретін іліп қоядан бастады [4, 3-5 б].

2002-2003 жылдың 1-қыркүйегінде ОПҚ-ның жалпы саны 214 адамды құрады, соның ішінде штаттағы жұмысшылар – 160, сағаттап төлем негізінде оқытушы-қосымша істеуші – 54 адам.

2002-2003 оқу жылының ОПҚ-ның сандық және сапалық құрамы мынадай болды: 22 адамның ғылыми дәрежесі мен ғылыми атағы бар, олардың ішінде 1 ғылым докторы; 7 ғылым кандидаты; 14 адамның доцент ғылыми атағы бар. ОПҚ-ң орташа жасы – 43жас. ОП-дың саны ішінен ҚР Халық әртісі атағы, ҚР Еңбегі сіңген әртісі, ҚР Еңбегі сіңген қайраткерімен қосқанда барлығы 18 адамды құрады [5].

ОПҚ құрамының сапасын жетілдіру үшін: әкімшілік мақсатты саясат жүргізеді; жеке еңбек шарты, шартты жүйе енгізілген және әрекет етеді; ОПҚ-ның біліктілігін жетілдіру үдерісі енгізілген, академиялық және ғылыми атақ беру ұсынысы бойынша жұмыстар жүргізіледі; аспирант түлектері мен ассистентура-сынақ ісін жүргізушілерді педагогикалық қызметке үйретеді.

Осы заманғы бәсекеге қабілетті мамандар дайындау мен жоғары білім беру ісін дамыту ең алдымен еліміздегі жоғары мектептердің ғылыми-педагогикалық қуаттылығына байланысты. Республика жоғары оқу орындарындағы профессор-оқытушылар қатарының өсуі, олардың кәсіби шеберлігінің артуы мәселелері әрқашанда жоғары мектеп саласындағы саясаттың ажырамас бөлігі болып табылады.

Жалпы елімізде ғылымның субъектісі болып табылатын ғалымдар мен ғылыми кадрларды даярлаудың маңызды бағыттарының бірі – докторлық және кандидаттық диссертациялар қорғау болып бекітілген. Қазақстанда ғылыми және ғылыми-педагогикалық кадрларды даярлаудың магистратура, докторантура, жоғары оқу орындары мен ғылыми мекемелерге стажировкаға жіберу, оқытушыларды диссертацияларын аяқтау үшін кіші және аға ғылыми қызметкер лауазымына көшіру сияқты түрлері қалыптасқан.

Жоғары мектептердің кадрлық елеулетін жетілдіру әрқашанда өзекті мәселелердің бірі болып келеді. Қорытынды сөз ретінде К.Д. Ушинскийдің «Мұғалім ісі сырттай қарапайым болғанымен – тарихтағы ең ұлы істің бірі» деген сөзін еске арқашан сақтап, еліміздің ертеңгі ұрпағы үшін қызмет ететін мамандарға жан-жақтама қолдау көрсетіп, олардың шәкірт тәрбиесіндегі елеулі еңбегі үшін үлкен алғыс білдіру біздің міндетіміз.

Әдебиеттер:

1. Документы (Заключения, справки, акты, представления, свидетельства, положения и др.) аттестационной комиссии минобразования и и науки РК об итогах государственной аттестации ЕНУ им. Л.Н. Гумилева. Том №1 // ҚР ҰМ, 91-қор, 1-тізімдеме, 1707-іс, 9-10 пп.
2. Документы (Заключения, справки, акты, представления, свидетельства, положения и др.) аттестационной комиссии минобразования и и науки РК об итогах государственной аттестации Акмолинского аграрного университета им. С. Сейфуллина. Том №1 // ҚР ҰМ, 91-қор, 1-тізімдеме, 101-іс, 5-7 пп.
3. Қазақстандағы білім мен ғылым: жасампаздық хроникасы. Образования и наука Казахстана: хроника созидания / Құраст. Б.Ф. Аяған, А.Н. Қашқымбаев, М.С. Бекенова, М.О. Оташев. Б.Ф. Аяғанның ред. – Алматы: Раритер, 2011. – 404 бет.
4. Қазақ ұлттық музыка академиясы. 10 жыл. – Алматы: «Өнер» баспасы, 2008. – 168 бет.
5. Документы (Заключения, справки, акты, представления, свидетельства, положения и др.) аттестационной комиссии минобразования и и науки РК об итогах государственной аттестации Казахской Национальный Академии музыки. Том №1 // ҚР ҰМ, 91-қор, 1-тізімдеме, 1704-іс, 3 п.

СЕКЦІЯ: МАТЕМАТИКА

Дилмурод Ахмеджонов, Юддашева Сафаргул
(Ташкент, Узбекистан)

МАТЕМАТИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ БОРОЗДКОВОГО ПОЛИВА И МИНЕРАЛИЗАЦИИ ПОЧВ С
УЧЕТОМ ПРОТИВОФИЛЬТРАЦИОННЫХ ЭКРАНОВ

Экономия воды и минеральных удобрений при поливах хлопчатника достигается за счет исключения потерь воды на глубинную фильтрацию, испарений из поверхности и из-за глубины почв. Нами проводились исследования по поливам через противofильтрационные экраны из интерполимерных комплексов с добавлением минералов в виде искусственной тонкой пленки как на поверхности, так и в глубине почвы.

Целью данной работы является разработка математической модели бороздкового полива с учетом противofильтрационных экранов из ИПК.

Задачей полевых исследований являлось проведением поливов водосберегающими приемами с применением ИПК добиться равномерности увлажнения по длине борозды, исчерпая концевые сбросы оросительной воды, при котором учитываются расходы в борозду, уклон поверхности, водопроницаемость почвы и другие природные факторы.

Первые попытки описания процессов добегаания воды по борозде, а затем стекания накопившегося объема после прекращения подачи воды, используемые для расчетов элементов техники полива показали, что решения, приводимые на балансовых уравнениях [1], не отражают специфики предлагаемого полива, что требуется создание математической модели.

Математическое моделирование бороздкового полива с учетом противofильтрационного экрана основывается на уравнения Сен-Венана [2,3]:

$$\frac{\partial Q}{\partial t} + \frac{\partial(\rho Q)}{\partial x} + gF \frac{\partial h}{\partial t} + I v_I - gF(i_0 - i_f) = 0 \quad (1)$$

$$\frac{\partial Q}{\partial x} + \frac{\partial F}{\partial t} = I \quad (2)$$

Расход воды в борозду

$$Q = vF \quad (3)$$

где x – расстояние от створа; t – время; v – скорость течения; F – площадь сечения борозды; v_I – относительная скорость бокового притока (или оттока) инфильтрации I ; g – ускорение силы тяжести; i_0 – уклон борозды по течению; i_f – уклон трения.

Уравнения (1) и (2) получены из общего уравнения Навье-Стокса [3] для несжимаемой жидкости усреднением двумерных уравнений для течения конечной ширины по вертикальной координате

$$z = z_0 + h(t, x) \quad (4)$$

где, $h(t, x)$ - уравнение возмущенной поверхности, а в данном случае высоты наполнения борозды; Зная « h » можно вычислить площадь сечения борозды: $F = hb$ (b - ширина потока). Если подставить выражение « F » в формулу (1) и разделить на « b », то приходим к уравнению, общепринятому в задачах по течению жидкостей в бороздах. В таком случае Q – расход воды на единицу ширины и I - количество оттока воды в единицу времени на единицу ширины.

Необходимо отметить, что интенсивность инфильтрации « I » в общем случае зависит от глубины борозды и описывается уравнением переноса [3]:

$$\frac{\partial I}{\partial t} = \frac{\partial}{\partial t} \left[k(t, z) \frac{\partial I}{\partial z} \right] \quad (5)$$

где z – координата по глубине слоя почвы, а функция $k(t, z)$ отражает фильтрационные свойства почвы.

Для многих практических задач « I » постоянна. Для суммарной инфильтрации воды на единицу длины борозды принимают эмпирическую формулу, например, уравнению Костякова А.Н. [4]:

$$Z = k\tau^\alpha + \mathcal{G}_I \tau \quad (6)$$

где τ – эффективное время впитывания; α и k – эмпирические параметры;

\mathcal{G}_I – скорость инфильтрации.

Таким образом, можно сказать, что уравнение (1) выражает зависимость между расходом подачи воды в борозду (Q), инфильтрацией (I) и скоростью инфильтрации (\mathcal{G}_I), высотой наполнения борозды

$h(t,x)$ а также уклоном борозды. Для упрощения решения уравнений (1) и (2), уравнения (1) эмпирически заменяют зависимостью

$$Q = \alpha h^n \quad (7)$$

Тогда уравнение (2) упрощается и принимает вид:

$$\frac{\partial h}{\partial t} + \alpha n h^{n-1} \frac{\partial h}{\partial x} = -I \quad (8)$$

Уравнение (2) фактически является уравнением неразрывности течения жидкости, усредненным по вертикальной координате. Поэтому под интенсивностью « I » понимается усредненная интенсивность, а не само значение « I », полученное как решение уравнения (5) для случая постоянного значения « I », т.е. эти два понятия одинаковы.

По изменению « I » при поливах хлопчатника через поверхностный экран из ИПК можно сказать, что физически влияние экрана отразится на количестве и скорости инфильтрации « I » и « ϑ », остальные соотношения не меняются [5]. В случае размещения экрана в виде тонкой пленки (как показывают опыты), инфильтрация почв уменьшается приблизительно в 3-3,5 раза. Следовательно, расчет для этого варианта необходимо произвести с « I », уменьшенной во столько же раз.

Из опыта следует, что на полях с внутрпочвенным экраном на дне борозды интенсивность является одинаковой по величине с обычной условией, но на глубине $z=Z_0$ она уменьшается в « n » раз. При решении краевой задачи для « I » необходимо решить уравнение (5) со следующими граничными условиями:

$$\begin{cases} I(z, t = 0) = I_0 \\ I(0, t) = I_0 \\ I(z_0, t) = \frac{I_0}{n} \end{cases} \quad (9)$$

Решение « I » производится в виде суммы постоянной во времени составляющей « $V(z)$ » и возмущения « $W(z,t)$ »:

$$I(t, z) = V(z) + W(z, t) \quad (10)$$

В данном случае можно обходиться без решения уравнения (10), используя элементов техники бороздкового полива.

В общем случае решения квазилинейного уравнения первого порядка в частных производных в следующем виде:

$$a\vartheta_x + b\vartheta_y = c \quad (11)$$

где a, b, c - функции x, y, ϑ и имеет тесную связь с общими решениями своих характеристик, описываемые следующими обыкновенными дифференциальными уравнениями [2]:

$$\frac{\partial x}{\partial \bar{s}} = a; \quad \frac{\partial y}{\partial \bar{s}} = b; \quad \frac{\partial \vartheta}{\partial \bar{s}} = c \quad (12)$$

Здесь \bar{s} - периметр, в качестве которого можно выбрать одну из независимых переменных x или y .

Применительно к нашему случаю ($b=1, a=2\alpha h, \vartheta=h$) и выбирая в качестве $\bar{s}=t$, получим:

$$\frac{\partial x}{\partial t} = 2\alpha h \quad (13)$$

$$\frac{\partial h}{\partial t} = -I \quad (14)$$

Здесь функции x, h понимаются как функции параметра t , т.е.

$$h=h[x(t),t]=h(t).$$

Проинтегрировав сначала (14), получим:

$$\begin{aligned} h(t) - h(t_0) \left(\sqrt{\frac{Q(t)}{2}} - \sqrt{\frac{Q_0}{2}} \right) &= -(t - t_0) \left[1 - \frac{(n-1)}{2n} \right] I_0 - \frac{2I_0 z_0^2 (n-1)}{\pi^4 k^2 n} \times \\ &\times \sum_{m=1}^{\infty} \frac{e^{-\left[\frac{\pi(2m+1)}{z_0}\right]^2 k^2 t} - e^{-\left[\frac{\pi(2m+1)}{z_0}\right]^2 k^2 t_0}}{(2m+1)^4} \end{aligned} \quad (15)$$

Интегрируя (13), получим конечный результат:

$$\begin{aligned} x(t) - x(t_0) &= -\frac{\alpha}{2} (t - t_0)^2 \left[1 - \frac{(n-1)}{2n} \right] I_0 + \frac{2I_0 z_0^4 (n-1)}{\pi^6 k^4 n} \times \\ &\times \sum_{m=1}^{\infty} \frac{1}{(2m+1)^6} e^{-\left[\frac{\pi(2m+1)}{z_0}\right]^2 k^2 t} - e^{-\left[\frac{\pi(2m+1)}{z_0}\right]^2 k^2 t_0} + 2\sqrt{\alpha Q_0} \end{aligned} \quad (16)$$

При постоянной интенсивности инфильтрации « I_0 » уравнения (15) и (16) принимают следующий вид:

$$\begin{cases} h(t) = h(t_0) - I_0(t - t_0) \\ x(t) = x_0 - \alpha[h(t_0) + I_0 t - I_0 t_0]^2 + \alpha h^2(t_0) \end{cases} \quad (17)$$

Таким образом, мы получили выражение для вычисления значения инфильтрации при поливах хлопчатника с противофильтрационные экранами из ИПК, для различных значений глубины расчетного слоя почвы.

Выводы

1. Выяснено то, что расчеты элементов техники бороздкового полива показали, что решения по балансовым уравнениям не отражают специфики предлагаемого полива и требуется создание математическая модель.

2. Создана математическая модель бороздкового полива с учетом противофильтрационного экрана из ИПК на поверхности и в глубине почвы на основе уравнений получаемых из общего уравнения для несжимаемой жидкости.

3. Установлено то, что по изменению интенсивности “ J ” при полевых через поверхностный экран из ИПК, влияние экрана отразится на количестве и скорости инфильтрации, остальные соотношение не меняются. Из-за экрана инфильтрация почв уменьшается приблизительно в 3-3,5 раза.

Литература:

1. Тугуши Г.Е. Совершенствование теории техники орошения и методов расчета ее параметров: Дис. ... доктора техн. наук. - М.: ВНИИГИМ, 1984. – 242 с.
2. Кочин Н.Е., Кибель И.А., Розе Н.В. Теоретическая гидромеханика. М.: Физматгиз, Переизд. 1983. – 727 с.
3. Курант Р. Уравнения частных производных. – М.: Мир, Переизд.1984. – 472 с
4. Костяков А.Н. Основы мелиорации. - М.: Сельхозиздат. -1960. – 620 с.
5. Ахмеджонов Д.Г. Техника и технология бороздкового полива // Ж-л Agro ilm – Ташкент, 2010 - №1(13) – С. 34-36

Юрій Климюк
(Рівне, Україна)

МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ДООЧИСТКИ ВОДИ ВІД ДОМІШОК У ШВИДКИХ ФІЛЬТРАХ З ОДНОРІДНИМИ ПОРИСТИМИ ЗАВАНТАЖЕННЯМИ ІЗ ВНУТРІШНІМ КРІПЛЕННЯМ

Очистка воды від домішок досягається шляхом її відстоювання і фільтрування, для якого використовуються швидкі фільтри із пористими завантаженнями [1]. Зростаюча вартість фільтруючих матеріалів вимагає проведення досліджень для їх більш якісного використання. У [2] запропоновано ефективну для проведення відповідних теоретичних досліджень просторову математичну модель. Актуальною задачею є її узагальнення для прогнозування роботи швидких фільтрів з однорідними пористими завантаженнями із внутрішнім кріпленням.

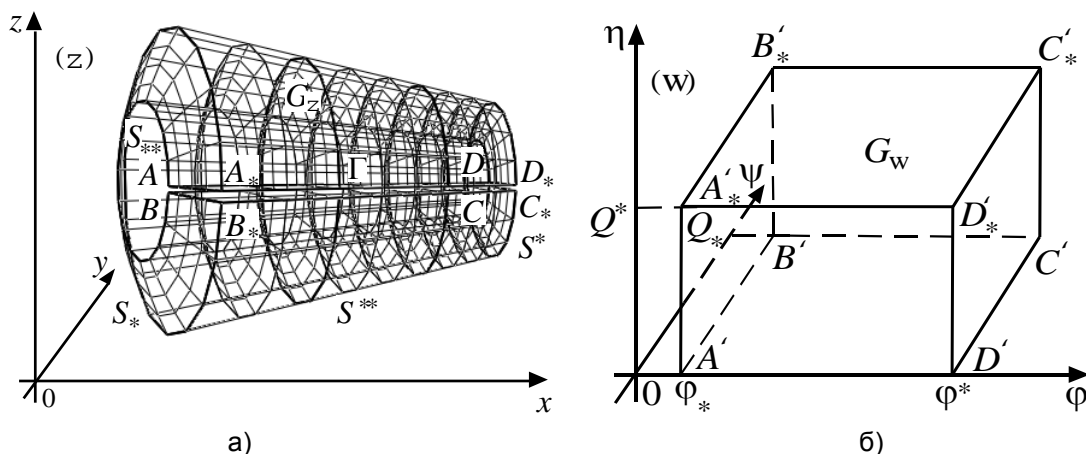

Рис. 1. Просторова область фільтрації G_z (а) та відповідна їй область комплексного потенціалу G_w (б)

Для модельної області $G = G_z \times (0, \infty)$ ($z = (x, y, z)$), G_z – двозв’язна область, обмежена гладкими, ортогональними між собою в кутових точках та по ребрах, двома екіпотенціальними

поверхнями S_* , S^* і двома поверхнями течії S_{**} , S^{**} (рис. 1 а), розглянемо модельну задачу, що описується системою рівнянь:

$$\vec{v} = \kappa \cdot \text{grad } \varphi, \text{div } \vec{v} = 0, \quad (1)$$

$$\begin{cases} (\sigma \cdot C)'_t = \text{div}(D \cdot \text{grad } C) - \vec{v} \cdot \text{grad } C - \alpha \cdot C + \beta \cdot U, \\ (\sigma \cdot U)'_t = \text{div}(D^* \cdot \text{grad } U) + \alpha \cdot C - \beta \cdot U, \sigma'_t = -\gamma \cdot U \end{cases} \quad (2)$$

за крайових умов:

$$\varphi|_{S_*} = \varphi_*, \varphi|_{S^*} = \varphi^*, \varphi'_n|_{S_{**} \cup S^{**}} = 0, \quad (3)$$

$$C|_{S_*} = c_*, C'_n|_{S^*} = 0, C'_n|_{S_{**} \cup S^{**}} = 0,$$

$$U|_{S_*} = u_*, U'_n|_{S^*} = 0, U'_n|_{S_{**} \cup S^{**}} = 0 \quad (4)$$

і початкових умов:

$$C|_{t=0} = c_0^0, U|_{t=0} = u_0^0, \sigma|_{t=0} = \sigma_0^0, \quad (5)$$

де $\varphi = \varphi(x, y, z)$ і $\vec{v} = \vec{v}(v_x, v_y, v_z)$ – відповідно потенціал і вектор швидкості фільтрації,

$0 = \varphi_* < \varphi < \varphi^* < \infty$, $|\vec{v}| = \sqrt{v_x^2(x, y, z) + v_y^2(x, y, z) + v_z^2(x, y, z)} > 0$, κ – коефіцієнт фільтрації, $\kappa > 0$, \vec{n} – зовнішня нормаль до відповідної поверхні; $C = C(x, y, z, t)$ і $U = U(x, y, z, t)$ – відповідно концентрації домішок у фільтраційній течії і осаді, адсорбованому на зернах завантаження; $\sigma = \sigma(x, y, z, t)$ – активна пористість, D – коефіцієнти дифузії домішок у фільтраційній течії, $D = \varepsilon \cdot d$, $d > 0$, D^* – коефіцієнти дифузії домішок в осаді, $D^* = \varepsilon \cdot d^*$, $d^* > 0$, α і β – коефіцієнти, що характеризують обсяги адсорбованих і десорбованих за одиницю часу домішок, γ – коефіцієнт, що характеризує швидкість зміни активної пористості завантаження, $\beta = \varepsilon \cdot \bar{\beta}$, $\gamma = \varepsilon \cdot \bar{\gamma}$, $\alpha = \alpha(x, y, z, t)$, $\bar{\beta} = \bar{\beta}(x, y, z, t)$ і $\bar{\gamma} = \bar{\gamma}(x, y, z, t)$ – неперервні обмежені функції, ε – малий параметр ($\varepsilon > 0$), $c_* = c_*(M, t)$, $c_0^0 = c_0^0(x, y, z)$, $u_* = u_*(M, t)$, $u_0^0 = u_0^0(x, y, z)$ і $\sigma_0^0 = \sigma_0^0(x, y, z)$ – достатньо гладкі функції, перші дві з яких узгоджені між собою на ребрах області G [2], $M \in S_*$.

Шляхом фіксації на поверхні S_{**} деякої лінії течії $AD = BC$ ($A = B \in S_* \cap S_{**}$, $C = D \in S^* \cap S_{**}$) та виконання умовного розрізу $\Gamma = ADD_*A_*BCC_*B_*$ вздовж відповідної поверхні течії ADD_*A_* (через ADD_*A_* та BCC_*B_* позначено відповідно верхній та нижній береги розрізу, $A_* = B_* \in S_* \cap S^{**}$, $D_* = C_* \in S^* \cap S^{**}$), задача (1) – (5) зводиться з додаванням умов “умовної непроникності” вздовж розрізу \tilde{A} :

$$\varphi'_n|_{\Gamma} = \varphi'_n|_{ADD_*A_* \cup BCC_*B_*} = 0$$

до відшукування в області $\tilde{G} = \tilde{G}_z \times (0, \infty)$, де $\tilde{G}_z = ABCDA_*B_*C_*D_*$ (однозв'язна область $G_z \setminus \Gamma$) – криволінійний паралелепіпед, обмежений двома екіпотенціальними поверхнями ABB_*A_* , CDD_*C_* та чотирма поверхнями течії $ABCD$, $A_*B_*C_*D_*$, ADD_*A_* , BCC_*B_* , які є гладкими і ортогональними між собою в кутових точках та вздовж ребер (рис. 1 а), розв'язку задачі, що описується рівняннями (1), (2) з крайовими умовами:

$$\varphi|_{ABB_*A_*} = \varphi_*, \varphi|_{CDD_*C_*} = \varphi^*, \varphi'_n|_{ADD_*A_* \cup BCC_*B_* \cup ABCD \cup A_*B_*C_*D_*} = 0, \quad (6)$$

$$\begin{aligned} C|_{ABB_*A_*} = c^*, C'_n|_{CDD_*C_*} = 0, C'_n|_{ADD_*A_* \cup BCC_*B_* \cup ABCD \cup A_*B_*C_*D_*} = 0, \\ U|_{ABB_*A_*} = u^*, U'_n|_{CDD_*C_*} = 0, U'_n|_{ADD_*A_* \cup BCC_*B_* \cup ABCD \cup A_*B_*C_*D_*} = 0 \end{aligned} \quad (7)$$

і початковими умовами (5) та подальшого “склеювання” берегів умовного розрізу \tilde{A} із використанням умов:

$$\Phi|_{ADD_*A_*} = \Phi|_{BCC_*B_*}, \Phi'_n|_{ADD_*A_*} = \Phi'_n|_{BCC_*B_*} \quad (8)$$

та узгодженості величин концентрацій домішок у фільтраційній течії і осаді, а також величин активної пористості на “умовній поверхні розрізу” із використанням умов:

$$\begin{aligned} C|_{ADD_*A_*} = C|_{BCC_*B_*}, C'_n|_{ADD_*A_*} = C'_n|_{BCC_*B_*}, \\ U|_{ADD_*A_*} = U|_{BCC_*B_*}, U'_n|_{ADD_*A_*} = U'_n|_{BCC_*B_*}, \\ \sigma|_{ADD_*A_*} = \sigma|_{BCC_*B_*}, \sigma'_n|_{ADD_*A_*} = \sigma'_n|_{BCC_*B_*}. \end{aligned} \quad (9)$$

Аналогічно [2, 3] шляхом введення пари функцій $\psi = \psi(x, y, z)$, $\eta = \eta(x, y, z)$ (просторово комплексно спряжених із функцією $\varphi(x, y, z)$) таких, що $\kappa \cdot grad \varphi = grad \psi \times grad \eta$ і заміною умов (6) на умови: $\psi|_{ADD_*A_*} = 0$, $\psi|_{BCC_*B_*} = Q_*$, $\eta|_{ABCD} = 0$, $\eta|_{A_*B_*C_*D_*} = Q^*$, задача (1), (6), (8) замінюється більш загальною прямою задачею на знаходження просторового аналогу конформного відображення області G_z на відповідну область комплексного потенціалу – прямокутний паралелепіпед $G_w = A'B'C'D'A_*B_*C_*D_* = \{w = (\varphi, \psi, \eta) : \varphi_* < \varphi < \varphi^*, 0 < \psi < Q_*, 0 < \eta < Q^*\}$ (рис. 1 б), де Q_* , Q^* – невідомі параметри, $Q = Q_* \cdot Q^*$ – повна фільтраційна витрата.

Вважатимемо, що згідно [3], де наведено алгоритм числового розв'язання цієї задачі, побудовано гідродинамічну сітку для модельної області, знайдено значення параметрів Q_* , Q^* , Q , розраховане поле швидкостей \vec{v} та ряд інших величин. Здійснивши заміну змінних $x = x(\varphi, \psi, \eta)$, $y = y(\varphi, \psi, \eta)$, $z = z(\varphi, \psi, \eta)$ у системі рівнянь (2) та умовах (7), (5), (9), отримаємо відповідну “дифузійну задачу” для області $G_w \times (0, \infty)$:

$$\begin{cases} (\tilde{\sigma} \cdot c)'_t = D \cdot (b_1 \cdot c''_{\varphi\varphi} + b_2 \cdot c''_{\psi\psi} + b_3 \cdot c''_{\eta\eta} + b_4 \cdot c'_\psi + b_5 \cdot c'_\eta) - \kappa \times \\ \times b_1 \cdot c'_\varphi - \tilde{\alpha} \cdot c + \tilde{\beta} \cdot u, (\tilde{\sigma} \cdot u)'_t = D^* \cdot (b_1 \cdot u''_{\varphi\varphi} + b_2 \cdot u''_{\psi\psi} + b_3 \cdot u''_{\eta\eta} + \\ + b_4 \cdot u'_\psi + b_5 \cdot u'_\eta) + \tilde{\alpha} \cdot c - \tilde{\beta} \cdot u, \tilde{\sigma}'_t = -\tilde{\gamma} \cdot u, \end{cases} \quad (10)$$

$$\begin{aligned} c|_{\varphi=\varphi_*} = \tilde{c}_*, c'_\varphi|_{\varphi=\varphi_*} = 0, c'_\psi|_{\psi=0} = c'_\psi|_{\psi=Q_*} = c'_\eta|_{\eta=0} = c'_\eta|_{\eta=Q^*} = 0, \\ u|_{\varphi=\varphi_*} = \tilde{u}_*, u'_\varphi|_{\varphi=\varphi_*} = 0, u'_\psi|_{\psi=0} = u'_\psi|_{\psi=Q_*} = u'_\eta|_{\eta=0} = u'_\eta|_{\eta=Q^*} = 0, \end{aligned} \quad (11)$$

$$c|_{t=0} = \tilde{c}_0^0, u|_{t=0} = \tilde{u}_0^0, \tilde{\sigma}|_{t=0} = \tilde{\sigma}_0^0, \quad (12)$$

$$\begin{aligned} c(\varphi, 0, \eta, t) = c(\varphi, Q_*, \eta, t), c'_\psi(\varphi, 0, \eta, t) = c'_\psi(\varphi, Q_*, \eta, t), \\ u(\varphi, 0, \eta, t) = u(\varphi, Q_*, \eta, t), u'_\psi(\varphi, 0, \eta, t) = u'_\psi(\varphi, Q_*, \eta, t), \\ \tilde{\sigma}(\varphi, 0, \eta, t) = \tilde{\sigma}(\varphi, Q_*, \eta, t), \tilde{\sigma}'_\psi(\varphi, 0, \eta, t) = \tilde{\sigma}'_\psi(\varphi, Q_*, \eta, t), \end{aligned} \quad (13)$$

де $c = c(\varphi, \psi, \eta, t) = C(x(\varphi, \psi, \eta), y(\varphi, \psi, \eta), z(\varphi, \psi, \eta), t)$, $u = u(\varphi, \psi, \eta, t)$, $\tilde{\sigma} = \tilde{\sigma}(\varphi, \psi, \eta, t)$, $\tilde{c}_* = \tilde{c}_*(\psi, \eta, t)$, $\tilde{u}_* = \tilde{u}_*(\psi, \eta, t)$, $\tilde{c}_0^0 = \tilde{c}_0^0(\varphi, \psi, \eta)$, $\tilde{u}_0^0 = \tilde{u}_0^0(\varphi, \psi, \eta)$, $\tilde{\sigma}_0^0 = \tilde{\sigma}_0^0(\varphi, \psi, \eta)$, $\tilde{\beta} = \varepsilon \cdot \tilde{\beta}$, $\tilde{\gamma} = \varepsilon \cdot \tilde{\gamma}$, $\tilde{\alpha} = \tilde{\alpha}(\varphi, \psi, \eta, t)$, $\tilde{\beta} = \tilde{\beta}(\varphi, \psi, \eta, t)$, $\tilde{\gamma} = \tilde{\gamma}(\varphi, \psi, \eta, t)$, $\tilde{v} = \tilde{v}(\varphi, \psi, \eta)$, $b_r = b_r(\varphi, \psi, \eta)$ ($r = \overline{1, 5}$), $b_1 = \varphi_x'^2 + \varphi_y'^2 + \varphi_z'^2 = \tilde{v}^2 \cdot \kappa^{-2}$, $b_2 = \psi_x'^2 + \psi_y'^2 + \psi_z'^2$, $b_3 = \eta_x'^2 + \eta_y'^2 + \eta_z'^2$, $b_4 = \psi_{xx}'' + \psi_{yy}'' + \psi_{zz}''$, $b_5 = \eta_{xx}'' + \eta_{yy}'' + \eta_{zz}''$.

Аналогічно до [2, 3] знайдено числово-асимптотичне наближення розв'язку задачі (10) – (13) з точністю $O(\varepsilon^{n+1})$ у вигляді рядів:

$$c = \sum_{i=0}^n \varepsilon^i \cdot c_i + \sum_{i=0}^n \varepsilon^i \cdot \tilde{P}_i + \sum_{i=0}^n \varepsilon^i \cdot \tilde{\tilde{P}}_i + \sum_{i=0}^{2n+1} \varepsilon^{i/2} \cdot (\hat{P}_i + \hat{\hat{P}}_i + \check{P}_i + \check{\check{P}}_i) + R_{n+1},$$

$$u = \sum_{i=0}^n \varepsilon^i \cdot u_i + \sum_{i=0}^{n+1} \varepsilon^i \cdot \tilde{H}_i + \sum_{i=0}^{n+1} \varepsilon^i \cdot \tilde{\tilde{H}}_i + \sum_{i=0}^{2n+1} \varepsilon^{i/2} \cdot (\hat{H}_i + \hat{\hat{H}}_i + \check{H}_i + \check{\check{H}}_i) + \tilde{R}_{n+1},$$

$$\tilde{\sigma} = \sum_{i=0}^n \varepsilon^i \cdot \tilde{\sigma}_i + \sum_{i=0}^{n+1} \varepsilon^i \cdot \tilde{h}_i + \sum_{i=0}^{n+1} \varepsilon^i \cdot \tilde{\tilde{h}}_i + \sum_{i=0}^{2n+1} \varepsilon^{i/2} \cdot (\hat{h}_i + \hat{\hat{h}}_i + \check{h}_i + \check{\check{h}}_i) + \tilde{\tilde{R}}_{s,n+1},$$

де $c_i = c_i(\varphi, \psi, \eta, t)$, $u_i = u_i(\varphi, \psi, \eta, t)$, $\tilde{\sigma}_i = \tilde{\sigma}_i(\varphi, \psi, \eta, t)$ ($i = \overline{0, n}$) – члени регулярних частин асимптотик, $\tilde{P}_i = \tilde{P}_i(\tilde{\phi}, \psi, \eta, t)$, $\tilde{H}_i = \tilde{H}_i(\tilde{\phi}, \psi, \eta, t)$, $\tilde{h}_i = \tilde{h}_i(\tilde{\phi}, \psi, \eta, t)$ ($i = \overline{0, n+1}$) – функції типу примежового шару в околі $\varphi = \varphi_*$ (поправки на вході), $\tilde{\tilde{P}}_i = \tilde{\tilde{P}}_i(\tilde{\tilde{\phi}}, \psi, \eta, t)$, $\tilde{\tilde{H}}_i = \tilde{\tilde{H}}_i(\tilde{\tilde{\phi}}, \psi, \eta, t)$, $\tilde{\tilde{h}}_i = \tilde{\tilde{h}}_i(\tilde{\tilde{\phi}}, \psi, \eta, t)$ ($i = \overline{0, n+1}$) – функції типу примежового шару в околі $\varphi = \varphi^*$ (поправки на виході), $\hat{P}_i = \hat{P}_i(\varphi, \tilde{\psi}, \eta, t)$, $\hat{H}_i = \hat{H}_i(\varphi, \tilde{\psi}, \eta, t)$, $\hat{h}_i = \hat{h}_i(\varphi, \tilde{\psi}, \eta, t)$, $\hat{\hat{P}}_i = \hat{\hat{P}}_i(\varphi, \tilde{\tilde{\psi}}, \eta, t)$, $\hat{\hat{H}}_i = \hat{\hat{H}}_i(\varphi, \tilde{\tilde{\psi}}, \eta, t)$, $\hat{\hat{h}}_i = \hat{\hat{h}}_i(\varphi, \tilde{\tilde{\psi}}, \eta, t)$, $\check{P}_i = \check{P}_i(\varphi, \psi, \tilde{\eta}, t)$, $\check{H}_i = \check{H}_i(\varphi, \psi, \tilde{\eta}, t)$, $\check{h}_i = \check{h}_i(\varphi, \psi, \tilde{\eta}, t)$, $\check{\check{P}}_i = \check{\check{P}}_i(\varphi, \psi, \tilde{\tilde{\eta}}, t)$, $\check{\check{H}}_i = \check{\check{H}}_i(\varphi, \psi, \tilde{\tilde{\eta}}, t)$, $\check{\check{h}}_i = \check{\check{h}}_i(\varphi, \psi, \tilde{\tilde{\eta}}, t)$ ($i = \overline{0, 2n+1}$) – функції типу примежового шару відповідно в околах $\psi = 0$, $\psi = Q_*$, $\eta = 0$, $\eta = Q^*$ (поправки на “умовній поверхні розрізу” і бічних гранях модельної області), $\tilde{\phi} = \frac{\varphi - \varphi_*}{\varepsilon}$, $\tilde{\tilde{\phi}} = \frac{\varphi^* - \varphi}{\varepsilon}$, $\tilde{\psi} = \frac{\psi}{\sqrt{\varepsilon}}$,

$\tilde{\tilde{\psi}} = \frac{Q_* - \psi}{\sqrt{\varepsilon}}$, $\tilde{\eta} = \frac{\eta}{\sqrt{\varepsilon}}$, $\tilde{\tilde{\eta}} = \frac{Q^* - \eta}{\sqrt{\varepsilon}}$ – відповідні їм регуляризуючі перетворення (розтяги),

$R_{n+1}(\varphi, \psi, \eta, t, \varepsilon)$, $\tilde{R}_{n+1}(\varphi, \psi, \eta, t, \varepsilon)$, $\tilde{\tilde{R}}_{n+1}(\varphi, \psi, \eta, t, \varepsilon)$ – залишкові члени. Зокрема, для знаходження c_i , u_i , $\tilde{\sigma}_i$ ($i = \overline{0, n}$) одержано формули:

$$c_0 = \begin{cases} \tilde{c}_*(\psi, \eta, t - \tilde{f}(\varphi, \psi, \eta)) \cdot e^{-\tilde{\lambda}_1(\varphi, \psi, \eta, t)}, & t \geq \tilde{f}, \\ \tilde{c}^0(\tilde{f}^{-1}(\tilde{f}(\varphi, \psi, \eta) - t, \psi, \eta), \psi, \eta) \cdot e^{-\tilde{\lambda}_2(\varphi, \psi, \eta, t)}, & t < \tilde{f}, \end{cases}$$

$$u_0 = \frac{1}{\tilde{\sigma}_0^0} \cdot \int_0^t \tilde{\alpha}(\varphi, \psi, \eta, \hat{t}) \cdot c_0(\varphi, \psi, \eta, \hat{t}) d\hat{t} + \tilde{u}_0^0, \quad \tilde{\sigma}_0 = \tilde{\sigma}_0^0,$$

$$c_i = \begin{cases} e^{-\tilde{\lambda}_1(\varphi, \psi, \eta, t)} \cdot \int_{\varphi_*}^{\varphi} \frac{g_i(\tilde{\varphi}, \psi, \eta, \tilde{f}(\tilde{\varphi}, \psi, \eta) - \tilde{f}(\varphi, \psi, \eta) + t)}{\tilde{v}^2(\tilde{\varphi}, \psi, \eta)} \cdot e^{\tilde{\lambda}_1(\tilde{\varphi}, \psi, \eta, t)} d\tilde{\varphi}, & t \geq \tilde{f}, \\ e^{-\tilde{\lambda}_2(\varphi, \psi, \eta, t)} \cdot \int_0^t \frac{g_i(\tilde{f}^{-1}(\hat{t} + \tilde{f}(\varphi, \psi, \eta) - t, \psi, \eta), \psi, \eta, \hat{t})}{\tilde{\sigma}_0^0(\tilde{f}^{-1}(\hat{t} + \tilde{f}(\varphi, \psi, \eta) - t, \psi, \eta), \psi, \eta)} \cdot e^{\tilde{\lambda}_2(\varphi, \psi, \eta, \hat{t})} d\hat{t}, & t < \tilde{f}, \end{cases}$$

$$u_i = \frac{1}{\tilde{\sigma}_0^0} \cdot \int_0^t \tilde{g}_i(\varphi, \psi, \eta, \hat{t}) d\hat{t}, \quad \tilde{\sigma}_i = \int_0^t \tilde{g}_i(\varphi, \psi, \eta, \hat{t}) d\hat{t} \quad (i = \overline{1, n}),$$

де $\tilde{\lambda}_1(\varphi, \psi, \eta, t) = \kappa \cdot \int_{\varphi_*}^{\varphi} \frac{\tilde{\alpha}(\tilde{\varphi}, \psi, \eta, \tilde{f}(\tilde{\varphi}, \psi, \eta) + t - \tilde{f}(\varphi, \psi, \eta))}{\tilde{v}^2(\tilde{\varphi}, \psi, \eta)} d\tilde{\varphi},$

$$\tilde{\lambda}_2(\varphi, \psi, \eta, t) = \int_0^t \frac{\tilde{\alpha}(\tilde{f}^{-1}(\hat{t} + \tilde{f}(\varphi, \psi, \eta) - t, \psi, \eta), \psi, \eta, \hat{t})}{\tilde{\sigma}_0^0(\tilde{f}^{-1}(\hat{t} + \tilde{f}(\varphi, \psi, \eta) - t, \psi, \eta), \psi, \eta)} d\hat{t},$$

$$g_i = I(i, 1) \cdot \left(d \cdot (b_1 \cdot c''_{(i-1)\varphi\varphi} + b_2 \cdot c''_{(i-1)\psi\psi} + b_3 \cdot c''_{(i-1)\eta\eta} + b_4 \cdot c'_{(i-1)\psi} + b_5 \cdot c'_{(i-1)\eta}) + \tilde{\beta} \cdot u_{i-1} - \right.$$

$$\left. - \sum_{l=1}^i (\tilde{\sigma}_l \cdot c'_{(i-l)t} - \tilde{\sigma}'_{lt} \cdot c_{i-l}) \right), \quad \tilde{g}_{,i} = \tilde{\alpha} \cdot c_i - I(i, 1) \cdot \left(d^* \cdot (b_1 \cdot u''_{(i-1)\varphi\varphi} + b_2 \cdot u''_{(i-1)\psi\psi} + b_3 \cdot u''_{(i-1)\eta\eta} + b_4 \cdot u'_{(i-1)\psi} + b_5 \cdot u'_{(i-1)\eta}) + \tilde{\beta} \cdot u_{i-1} + \sum_{l=1}^i (\tilde{\sigma}_l \cdot u'_{(i-l)t} + \tilde{\sigma}'_{lt} \cdot u_{i-l}) \right), \quad \tilde{g}_i = -I(i, 1) \times$$

$$\times \tilde{\gamma} \cdot u_{i-1}, \quad \tilde{f} = \tilde{f}(\varphi, \psi, \eta) = \kappa \cdot \int_{\varphi_*}^{\varphi} \frac{\tilde{\sigma}_0^0(\tilde{\varphi}, \psi, \eta)}{\tilde{v}^2(\tilde{\varphi}, \psi, \eta)} d\tilde{\varphi} - \text{час проходження відповідною частинкою шляху}$$

від точки $(x(\varphi_*, \psi, \eta), y(\varphi_*, \psi, \eta), z(\varphi_*, \psi, \eta)) \in ABB_*A_*$ до точки

$(x(\varphi, \psi, \eta), y(\varphi, \psi, \eta), z(\varphi, \psi, \eta)) \in G_z$ вздовж відповідної лінії течії, \tilde{f}^{-1} – функція, обернена

відповідно до \tilde{f} відносно змінної φ , $I(a, b) = \begin{cases} 1, & a \geq b, \\ 0, & a < b. \end{cases}$

Сформована просторова математична модель процесу доочистки води від домішок у швидких фільтрах з однорідними пористими завантаженнями із внутрішнім кріпленням, яка враховує зворотній вплив концентрацій домішок, адсорбованих на зернах завантаження, на активну пористість, дозволяє шляхом проведення комп'ютерних експериментів спрогнозувати оптимальні варіанти використання фільтрувальних матеріалів та збільшення тривалості фільтраційного циклу фільтрів за рахунок підбору їх форми.

Література:

1. Орлов В. О. Водоочисні фільтри із зернистою засипкою / В. О. Орлов. – Рівне: НУВГП, 2005. – 163 с.
2. Климюк Ю. Є. Моделювання процесу доочистки води від залишкових катіонів алюмінію фільтруванням через аніоноактивні завантаження із врахуванням зміни фільтраційних властивостей середовища / Ю. Є. Климюк, В. М. Сівак // Волинський математичний вісник. Серія прикладна математика. – Вип. 7 (16). – Рівне: РДГУ, 2010. – С. 93–109.
3. Бомба А. Я. Математичне моделювання просторових сингулярно-збурених процесів типу фільтрація-конвекція-дифузія: монографія / А. Я. Бомба, Ю. Є. Климюк. – Рівне: ТзОВ фірма «Ассоль», 2014. – 273 с.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИКЛАДНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ КОЛЕДЖІ

Математика протягом всієї історії людської культури була ключем до пізнання навколишнього світу, базою науково-технічного прогресу і важливою компонентою розвитку особистості. Математичні знання і навички завжди були необхідні для оволодіння професіями, пов'язаними з природничими науками, технікою, економікою. Сьогодні математика стала проникати і в області традиційно "нематематичні" - управління державою, медицину, лінгвістику, тощо. Безсумнівна необхідність застосування математичних знань і математичного мислення фізикам, хімікам, фармацевтичному і медичному працівникам, а також представникам інших галузей. Тому зрозуміло настільки важливо мати базові знання з математики для професійної діяльності в наш час. В нашій педагогічній діяльності ми зіткнулися з проблемою, що студенти утруднюються у визначенні взаємозв'язку між дисциплінами та знаходженні математичного розв'язку в «нематематичній» задачі.

Метою даної статті є висвітлення досвіду реалізації прикладної спрямованості навчання математики майбутніх фахівців у фармацевтичному коледжі.

Прикладна спрямованість навчання математики в фармацевтичному коледжі передбачає орієнтацію його змісту і методів на тісний зв'язок з життям, основами інших наук, на підготовку фахівців в області фармації до використання математичних знань у майбутній професійній діяльності та застосування інформаційних технологій. Прикладна математика включає в себе реалізацію зв'язків з дисциплін шкільної програми: фізики, хімії, біології, економіки, географії, а також дисциплінами професійної направленості: аналітична хімія, інформаційні технології в фармації, організація економіки фармації; формує математичне мислення та діяльність. Для якісного забезпечення прикладної спрямованості доцільно акцентувати увагу студентів на універсальність математичних методів, на конкретних прикладах показувати їх прикладний характер, забезпечувати органічний зв'язок досліджуваного теоретичного і практичного матеріалу, так, щоб студенти розуміли його значимість, ближню і дальню перспективу його використання.

Однією з головних умов ефективної діяльності студента, досягнення певних цілей в будь-якій області є мотивація. Критерієм сформованості мотиваційного компонента може слугувати прагнення досягнення успіху в навчальній діяльності, позитивний емоційний настрій на самореалізацію в навчанні, висока цілеспрямованість на саморозвиток мотиваційно-особистісного потенціалу [1]. Тому, щоб досягти певного рівня досягнення у навчанні студентів, необхідно зробити навчання бажаним процесом. Кожне нове поняття або положення повинно, по можливості, спочатку формуватися в задачі практичного характеру, що має на меті переконання студентів у необхідності і практичної користі вивчення нового матеріалу, а також показати майбутнім фахівцям, що математичні абстракції виникають з практики.

Прикладні задачі дають широкі можливості для реалізації загальнодидактических принципів в навчанні математики в коледжі, а також можуть бути використані з різною дидактичною метою, можуть зацікавити або мотивувати, розвивати розумову діяльність, пояснювати співвідношення між математикою та іншими дисциплінами.

На думку вчених, які досліджували зміст прикладних задач, що використовуються в курсі математики, повинні відповідати таким дидактичним вимогам:

- в змісті прикладних задач повинні відображатися математичні і нематематичні проблеми і їх взаємний зв'язок, відображати сучасний рівень розвитку виробництва, містити відомості про які-небудь професії;
- завдання повинні відповідати програмі курсу, вводити в процес навчання як необхідний компонент, слугувати досягненню мети навчання;
- поняття, терміни, що вводяться в задачу, повинні бути доступними для студентів, зміст і вимога завдань наближатися до реальної дійсності;
- способи і методи вирішення завдань мають бути наближені до практичних прийомів і методів;
- прикладна частина завдань не повинна покривати її математичну сутність [2].

В умовах інформатизації сучасної діяльності важлива інтеграція наук, прагнення отримати якомога більш точно уявлення про загальну картину світу і процесах які у ньому відбуваються. Використання міжпредметних зв'язків є однією з умов реалізації прикладної спрямованості навчання. Встановлення цих зв'язків є важливою дидактичною проблемою. Формування міжпредметних зв'язків підвищує науковість навчання, наочність, доступність, вносить елементи цікавості. Таким чином, з'являється мотивація в освоєнні інших предметів. І, звичайно ж, важливу роль в реалізації прикладної спрямованості навчання математики відіграють задачі. Студенти з цікавістю вирішують і сприймають завдання практичного змісту, з захопленням спостерігають, як з практичної задачі виникає теоретична, і як чисто теоретичній задачі можна надати практичну форму.

Заняття з математики в фармацевтичному коледжі, що інтегровані з іншими дисциплінами, мають яскраво виражену прикладну спрямованість і викликають безсумнівний пізнавальний інтерес студентів. Досвід показує, що при проведенні таких занять, як, наприклад: «Диференціал і його використання» - (математика і фізика); «Комбінаторика і Генетика» - (математика і біологія); «Логарифми. Натуральний і

десятьковий логарифми»- (математика і аналітична хімія); «Відсоткові розрахунки» - (математика, хімія, економіка) та інші, розвивається пізнавальна і дослідницька діяльність студентів, усвідомлюється співвідношення між математикою та іншими дисциплінами.

Нами було запропоновано рішення кожної з цих задач, який має на меті: аналіз задачі, абстрагування і запис умови на мові математики. Наприклад, тема «Похідна та диференціал» займає одне з центральних в курсі математики. Але її вивчення викликає значні утруднення у студентів. Диференціальні рівняння описують багато біологічних, хімічних та фізичних явищ. Однак, традиційно, в межах навчання розглядаються лише основні види диференціальних рівнянь і методи їх вирішення. Основною проблемою при розв'язанні є те, що студенти утруднюються в розв'язанні диференціальних рівнянь у задачах, які описують біологічні процеси. При вивченні цієї теми можна використовувати задачі такого типу:

1. Скласти диференціальне рівняння зміни температури тіла і знайти його рішення. У початковий момент ($t = 0$) температура тіла $Q_0 = 36^\circ \text{C}$. Швидкість зміни температури характеризується коефіцієнтом

$$k = \frac{1}{2}t \text{ і температурою навколишнього середовища } Q_1 = 22^\circ \text{C. Знайти температуру тіла в момент часу } T = 2$$

2. Скласти диференціальне рівняння, що описує динаміку приросту біомаси популяції кроликів і знайти його рішення. Відома початкова біомаса популяції $m_0 = 35$ кг при $t = 0$, швидкість приросту біомаси кроликів пропорційна біомасі популяції з коефіцієнтом $k = \frac{3}{4 + 6t}$. Знайти величину біомаси кроликів в момент часу $T = 2$.

При складанні диференціального рівняння, студентам необхідно активізувати фізичний зміст похідної (швидкість зміни фізичних процесів) і застосовують його до вирішення задачі. Отримавши диференціальне рівняння, встановлюють його вид і спосіб вирішення. При знаходженні спільного рішення диференціального рівняння відпрацьовуються навички інтегрування [3].

Для реалізації прикладної спрямованості в навчанні математики суттєве значення має використання у викладанні різних форм організації навчання таких як:

- вступне заняття - актуалізація знань і постановка проблеми
- вивчення нового матеріалу
- теоретичне осмислення
- тренінг-мінімум
- розвивальне диференційоване навчання
- узагальнююче повторення - нетрадиційні заняття з ігровими та цікавими елементами

З метою закріплення практичних вмінь і навичок, розвитку креативності мислення, традиційно, в фармацевтичному коледжі проводиться тиждень математики. Провідна ідея цього заходу - максимально розкрити перед студентами спектр додатків математичних знань. Основне завдання – передати студентам свою захопленість предметом, при цьому використовуючи такі прийоми як:

– різноманітні форми усних завдань: традиційні (обчислити, порівняти, спростити) і нетрадиційні (математична сходи, завдання - загадка, завдання у віршах, робота по блок-схемі, обчислення ланцюжком, завдання хімічного, біологічного, фізичного, економічного змісту, завдання логічного характеру);

– використання в усній роботі пізнавальної інформації, спрямованої на виховання в учнів допитливості, прагнення пізнавати нове, розширення кругозору;

– використання так званих «числових», «цифрових», «буквених» диктантів дозволяє активізувати пізнавальну діяльність учнів, дає можливість навчити студентів складати нетрадиційні, творчі завдання.

Отже, реалізація прикладної спрямованості навчання математики тісно пов'язана з реалізацією сучасних підходів до навчання: особистісно-орієнтованого, діяльнісного, дослідницького, компетентного й ін. Повноцінне забезпечення прикладної спрямованості навчання математики є одним з головних засобів вирішення проблем сучасного математичної зацікавленості. На нашу думку, дослідження реалізації прикладної спрямованості навчання математики майбутніх фахівців у фармацевтичному коледжі є актуальною проблемою і потребує більш глибокого вивчення.

Література:

1. Стародубцева Л. С. Формирование мотивационной включенности студентов в учебную деятельность // Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения. — 2010. — №11-1. — С. 163-168.
2. Тарасова Н. В. О требованиях к формулировке прикладных задач, используемых в рамках подготовки экономистов // Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения. — 2010. — №11-2. — С. 325-330.
3. Кострова Ю. С. Прикладные задачи по математике в обучении студентов аграрных вузов // Молодой ученый. — 2014. — №3. — С. 931-933.

МАСОФАВИЙ ТАЪЛИМ МОДЕЛЛАРИ ВА УЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИНИ ЭКСПЕРТ БАҲОЛАШ УСУЛИ ОРҚАЛИ АНИҚЛАШ

Масофавий таълимда турли таълим моделлари қўлланилади, лекин, уларнинг барчасига ҳам бир нарса хосдир, бу ҳам бўлса, унда барча ўқувчи ва ўқитувчилар масофа жиҳатдан ажратилишидир. Ҳар бир модел шу каби таркибни ҳамда уни амалга оширувчи технологияларни қўллайди. Масофавий таълимнинг турли моделлари нафақат қўлланиладиган технологиялар, балки, бошқарилиш даражаси, ўқитувчи ва ўқувчиларнинг масъулияти билан ҳам фарқланадилар.

Илмий манбаларнинг тарихий аналитик тадқиқоти шуни кўрсатдики, кўплаб муаллифлар масофавий ўқитиш моделларини тузишга ўз эътиборларини қаратишган, жумладан, Е.С. Полат раҳбарлигидаги жамоа ўз монографияларида 6 та моделни кўрганлар: 1. Экстернат тури бўйича ўқитиш; 2. Университет масофавий таълим модели; 3. Бир неча олий ўқув юртлари ҳамкорлигида ўқитиш; 4. Ихтисослаштирилган таълим муассасаларида ўқитиш; 5. Автоном ўқитиш; 6. Мультимедиа дастурларига асосланган, норасмий, интеграллашган ўқитиш.

Р. Танинг ва И. Сейнонлар чет эллардаги масофавий ўқитиш технологияларидан фойдаланувчи таълим муассасаларида ишлаб чиқилган моделларни ўрганиб, қуйидаги уч масофавий таълим моделларини ажратиб кўрсатган: Маслаҳат модели, расмий ёзишмалар модели, бошқарилувчи мустақил ўқитиш модели.

Т.П. Воронина, В.П. Кашицин, О.П. Молчановалар монографиясида масофавий таълимнинг тўрт модели кўриб чиқилади, булар: анъанавий сиртқи, очиқ - телевизион таълим (телетаълим), виртуал синфлар ва виртуал университетлар.

Қуйида масофавий таълимнинг уч модели келтирилган. Албатта, улар масофавий таълимга бўлган барча ёндашувларни акс эттирмайдилар. Лекин улар таълим бошқарувини ўқитувчидан ўқувчи томонга ўзгаришини ифодаловчи иккита энг четки ҳолат ва ўртача ҳолатни акс эттирадилар.

–А. Таксимланган аудитория модели. Бу модель турли манзилларда яшовчи талабалардан ташкил топган синф, гуруҳга мўлжалланган курснинг интерактив телекоммуникацион технологиялар ёрдамида тарқатилишига қаратилган. Натижада, анъанавий таълим олувчилар ва масофавий таълим олувчиларни бирлаштирувчи аралаш синф ҳосил бўлади.

–Б. Мустақил таълим олиш модели. Бу моделда талабаларга аниқ вақтда, аниқ жойда бўлиш масъулияти юкланмайди. Талабалар курснинг батафсил дастури ва мазмунини ифодаловчи материаллар тўплами билан таъминландилар ҳамда раҳбарлик қилувчи саволларига жавоб бериб, ишни баҳоловчи ўқитувчига мурожаат қилиш имкониятига эга бўлдилар. Талаба ва ўқитувчи ўртасидаги мулоқот телефон, компьютер конференциялари, электрон ва оддий почталарни қўллаш орқали амалга оширилади.

–В. Очиқ таълим + аудитория модели. Бу модель курснинг босма матни ва бошқа воситалари (масалан, видеоёзув ёки компьютер дисклари)ни қўллашга қаратилган. Бу эса, талабага, масофавий гуруҳ ичидаги талабалар мулоқотлари ташкил этилишига ёрдам берувчи интерактив телекоммуникацион технологияларни қўллаган ҳолда, курсни ўрганиш имкониятини беради.

Таълимнинг анъанавий тури ва масофавий таълимнинг турли моделларини келгусидаги ривожланиш истиқболларини белгилаш мақсадида 20 та экспертни жалб қилган ҳолда анкета сўровномаси ўтказилди. Экспертлардан тўртта мезон, яъни таълим моделларининг истиқболда тутадиган ўрни бўйича тартибланиш сўралди. Энг кенг тарқаладиган таълим турига 1-ранг ва таълим тури кўламининг камайишига қараб унинг ранги ҳам 4 гача пасайиб боради. Сўровнома натижаларидан кўриниб турибдики, масофавий ўқитишнинг мустақил таълим олиш моделини келгусида энг кенг кўламда тарқалишини башорат қилиб 20 та экспертдан 14 таси овоз берганлар. Масофавий ўқитишнинг очиқ таълим ва синф моделларига асосланган комбинациялашган модели эса 3-ранга (экспертларнинг 9 та овози) эга бўлди. 2-ранг – таълимнинг анъанавий моделига (экспертларнинг 10 та овози), 4-ранг – масофавий ўқитишнинг таксимланган синф моделига (экспертларнинг 17 та овози) берилди.

Натижаларнинг адекватлигини баҳолаш учун экспертлар фикрининг мослигини аниқловчи конкордация коэффициентидан фойдаланамиз:

$$W = \frac{\sigma_{\phi}^2}{\sigma_{\max}^2}, \quad (1)$$

бу ерда σ_{ϕ}^2 – экспертлар томонидан берилган йиғма (тартибланган) баҳонинг амалдаги дисперсияси;

σ_{\max}^2 – экспертлар фикрининг тўлиқ мос келган ҳолати учун йиғма (тартибланган) баҳонинг дисперсияси.

Экспертлар фикрининг тўлиқ мослиги ҳолатида биринчи таълим тури 2 балл, иккинчиси – 4 балл, учинчиси – 1 балл, тўртинчиси – 3 балл берилган бўлган ва бунда мезонларнинг муҳимлиги йиғма ранги мос равишда 40, 80, 20 ва 60 баллни ташкил қилган бўлар эди. Маълумки, m объектнинг n та эксперт томонидан баҳоланишида йиғма баҳонинг ўртача қиймати

$$\frac{n(m+1)}{2} = \frac{20 \cdot (4+1)}{2} = 50 \quad (2)$$

формула орқали аниқланади ва бизнинг ҳолатимизда у 50 га тенгдир. У ҳолда

$$\sigma_{\phi}^2 = (47-50)^2 + (77-50)^2 + (27-50)^2 + (48-50)^2 = 1271.$$

σ_{\max}^2 дисперсия иккита усул билан аниқлаш мумкин:

$$\sigma_{\max}^2 = (40-50)^2 + (80-50)^2 + (20-50)^2 + (60-50)^2 = 2000$$

ёки

$$\sigma_{\max}^2 = \frac{n^2 m(m^2 - 1)}{12} = \frac{20^2 \cdot 4 \cdot (4^2 - 1)}{12} = 2000.$$

Демак, экспертлар фикрининг мослик коэффициентини

$$W = \frac{\sigma_{\phi}^2}{\sigma_{\max}^2} = \frac{1271}{2000} = 0,64.$$

Конкордация коэффициентининг қиймати 0 ва 1 орасида ўзгаради. Агар унинг қиймати 0 бўлса, фикрлар мослиги йўқ ва агар 1 га тенг бўлса тўлиқ мослик мавжуд деб хулоса қилиш мумкин. Бу коэффициентнинг белгиланган меъёрий қийматдан юқори бўлишлиги етарлидир. Одатда, бу меъёрий қиймат 0,5 га тенгдир. Эксперт баҳоларига таяниб хулоса қилиш учун $W = 0,64 > 0,5$ эканлиги етарлидир. Шунингдек, экспертлар фикрининг мослиги улар фикри тасодифий вариациялар натижаси эмаслигини текшириб кўриш лозим бўлади. Бунинг учун тасодифий сонларнинг χ^2 тақсимоми бўйича жадвал қиймати билан аниқланган конкордация коэффициенти ўзаро солиштирилади. Унга кўра

$$W \cdot m \cdot (n-1) > \chi^2(0,05; n-1) \quad (3)$$

тенгсизлик ўринли бўлиши лозим. Бизнинг ҳолда

$$0,64 \cdot 20 \cdot (3-1) > \chi^2(0,05; 3)$$

ёки

$$38,13 > 7,82.$$

Демак, экспертлар фикрининг мослиги, улар фикри тасодифий вариациялар натижаси эмаслиги аниқланади ва масофавий таълимнинг мустақил таълим олиш модели келгусида кенг кўламда тарқалишини башорат қилиш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Е.С. Полат, М.В. Моисеева, А.Е. Петров, М.Ю. Бухаркина, Ю.В. Аксенов, Т.Ф. Горбунькова. Дистанционное обучение. – М.: ВЛАДОС, 1998. – 192 с.
2. RSJ Tuninga, IJ Seinen The Supply and Demand of Distance Education in Russia /– The World Bank, Bureau Cross, 1995. – 110 б.
3. А.А. Абдуқодиров, А.Х. Пардаев. Масофали ўқитиш назарияси ва амалиёти. Монография. – Т.: «Фан», 2009. – 145 б.
4. Тиллашайхова М.А. Масофавий таълимда ахборот-коммуникация технологияларини самарали қўллашнинг назарий-услубий асослари. – Т. Фан, 2015 й., 168 б.

СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІКА

Baranovska L.V.
(Kyiv, Ukraine)

HOW LONG WILL YOUR SKILLS LAST? DEPENDS ON YOUR JOB

Two-thirds of children entering primary school in 2016 are likely to find themselves working in jobs that do not yet exist.

This new environment of technological, demographic and socio-economic disruption is transforming industries and reducing the shelf life of workers' skills, according to the World Economic Forum's *Future of Jobs* report [1].

Researchers find that as the employment landscape changes, it becomes more important for businesses and workers alike to keep skills relevant and up to date. Some of the most in-demand skills today did not exist as recently as 10 years ago.

In fact, the pace of change is so fast that it's easy to fall behind. The chart below shows the rise and fall of the job market's most popular skills, with the demand for creativity and the ability to negotiate expected to increase dramatically over next four years.

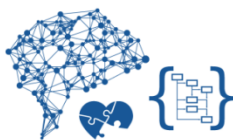
Top 10 skills

in 2020

1. Complex Problem Solving
2. Critical Thinking
3. Creativity
4. People Management
5. Coordinating with Others
6. Emotional Intelligence
7. Judgment and Decision Making
8. Service Orientation
9. Negotiation
10. Cognitive Flexibility

in 2015

1. Complex Problem Solving
2. Coordinating with Others
3. People Management
4. Critical Thinking
5. Negotiation
6. Quality Control
7. Service Orientation
8. Judgment and Decision Making
9. Active Listening
10. Creativity

Source: Future of Jobs Report, World Economic Forum

Image: World Economic Forum [1].

It's estimated that by the year 2020, "more than a third of the desired core skill set of most occupations will be comprised of skills that are not yet considered crucial to the job today" (see [1]).

Creativity and critical thinking, for example, will be required by more than a third of all jobs in 2020. Whereas physical strength will only be valued in one in twenty jobs.

Some industries are more at risk of skill instability than others. The Financial Services and Investors sector is likely to see the most disruption, with more than 40% of the skills currently needed to perform well in the industry soon becoming redundant.

This chart shows which job sectors have the highest turnover of skills – or put more simply, which jobs will take the most retraining just to keep up.

Table 6: Skills Stability, 2015–2020, industries overall

Industry group	Unstable	Stable
Industries Overall	35%	65%
Media, Entertainment and Information	27%	73%
Consumer	30%	71%
Healthcare	29%	71%
Energy	30%	70%
Professional Services	33%	67%
Information and Communication Technology	35%	65%
Mobility	39%	61%
Basic and Infrastructure	42%	58%
Financial Services & Investors	43%	57%

Source: Future of Jobs Survey. World Economic Forum.

Image: World Economic Forum

So, in which areas will you get the most mileage out of your skills? Media, entertainment and information are the best placed, with almost three-quarters of the skills currently required to be good at your job likely to still be relevant in 2020.

The *Future of Jobs* report [1] highlights that our ability to anticipate future positions and identify the skills we'll need to get them, is critical if we're to survive job disruption over the coming decades.

According to many industry observers, we are today on the cusp of a Fourth Industrial Revolution.

The accelerating pace of technological, demographic and socio-economic disruption is transforming industries and business models, changing the skills that employers need and shortening the shelf-life of employees' existing skill sets in the process. For example, technological disruptions such as robotics and machine learning—rather than completely replacing existing occupations and job categories—are likely to substitute specific tasks previously carried out as part of these jobs, freeing workers up to focus on new tasks and leading to rapidly changing core skill sets in these occupations [2].

Current technological trends are bringing about an unprecedented rate of change in the core curriculum content of many academic fields, with nearly 50% of subject knowledge acquired during the first year of a four-year technical degree outdated by the time students graduate, according to one popular estimate [3].

There are various reasons for such dramatic shifts in expected skills requirements. As noted earlier, in the face of rapidly rising computing power, an ability to work with data and make data-based decisions will become an increasingly vital skill across many job families as employers scramble to build a workforce with solid skills in data analysis and presentation (e.g. through visualization) and the amount of potentially useful digital information generated and stored keeps increasing exponentially. In the Consumer sector, for example, vast amounts of data will allow for increased sophistication in inventory management, customer segmentation and product personalization, involving some use and familiarity with technology by jobs at all levels, from retail assistant through to more senior positions.

Businesses in industry sectors such as Mobility, Energy, Financial Services & Investors and Information and Communication Technology are increasingly finding themselves confronted with new consumer concerns about issues such as carbon footprints, food safety, labour standards and privacy. From a skills perspective, they will need to learn to more quickly anticipate these new consumer values, to translate them into product offerings and to become ever more knowledgeable about the processes involved in meeting these demands and the impact this may have on their employees' current skill sets and working practices. While most jobs require use of a wide range of skills, somewhat different skill set combinations are sought after in different industry sectors. Our dataset allows us some generalized observations about the impact of various disruptive changes on skills demand at an aggregate industry level.

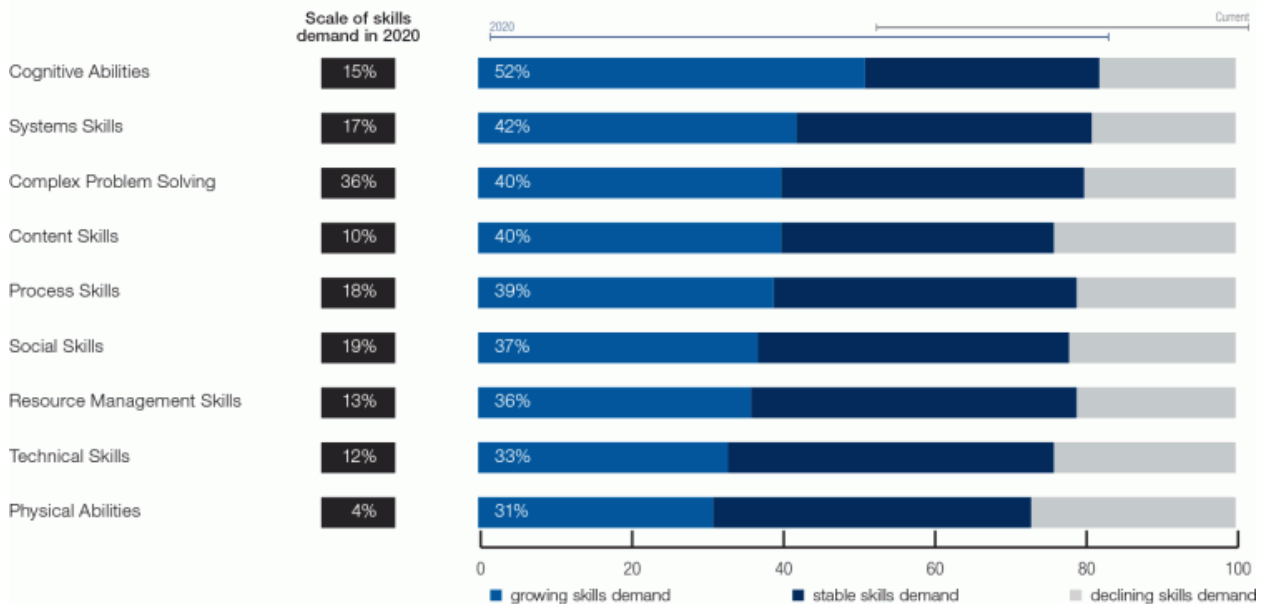
With regard to the overall scale of demand for various skills in 2020, more than one third (36%) of all jobs across all industries are expected by respondents to require complex problem-solving as one of their core skills, compared to less than 1 in 20 jobs (4%) that will have a core requirement for physical abilities such as physical strength or dexterity. However, along with the impact of disruptive changes on these sectors, it is anticipated that complex problem solving skills will become somewhat less important in industries that are heavily technical today—such as Basic and Infrastructure and Energy—in which technology may automate and take on a bigger part of these complex tasks going forward, and will ascend in those industries, such as Professional Services and Information and Communication Technology, that are expected to become more complex and analytical due to these trends [1].

Overall, social skills—such as persuasion, emotional intelligence and teaching others—will be in higher demand across industries than narrow technical skills, such as programming or equipment operation and control. Content skills (which include ICT literacy and active learning), cognitive abilities (such as creativity and mathematical reasoning) and process skills (such as active listening and critical thinking) will be a growing part of the core skills requirements for many industries.

If skills demand is evolving rapidly at an aggregate industry level, the degree of changing skills requirements within individual job families and occupations is even more pronounced (Figure 10).

Figure 10: Change in demand for core work-related skills, 2015-2020, all industries

Share of jobs requiring skills bundle as part of their core skill set, %

Source: Future of Jobs Survey, World Economic Forum.

For example, the increasing ubiquity of mobile internet combined with the coming-of-age of the Internet of Things promises to transform the daily routine of many frontline roles in the Sales and Related, Installation and Maintenance, and Manufacturing and Production job families across all industries, requiring a much higher level of technology literacy than in the past. As an ancillary characteristic to increased automation in these fields, employees are expected to have more responsibilities related to equipment control and maintenance and problem-solving skills, as well as a broader general understanding of the work processes of their company or organization.

Many formerly purely technical occupations are expected to show a new demand for creative and interpersonal skills. For healthcare practitioners, for example, technological innovations will allow for increasing automation of diagnosis and personalization of treatments, redefining many medical roles towards translating and communicating this data effectively to patients. Similarly, Sales and Related jobs may see an increased demand for creative skills and ideas for promoting a memorable shopping experience, as brick-and-mortar retail has to reposition itself in relation to e-commerce and online competition.

Overall, our respondents anticipate that a wide range of occupations will require a higher degree of cognitive abilities—such as creativity, logical reasoning and problem sensitivity—as part of their core skill set. More than half (52%, the bright blue part of the bar in Figure 10) of all jobs expected to require these cognitive abilities as part of their core skill set in 2020 do not yet do so today, or only to a much smaller extent. In another 30% of jobs (the dark blue part of the bar in Figure 10), demand for these skills is currently already high and will remain so over the 2015–2020 period. Only 18% of jobs requiring high cognitive skills today are expected to do so less in the future (the grey part of the bar in Figure 10).

Literature:

1. World Economic Forum, Global Challenge Insight Report “The Future of Jobs. Employment, Skills and Workforce Strategy for the Fourth Industrial Revolution, 2016. – Режим доступу: www3.weforum.org.
2. Chui, Michael, James Manyika and Mehdi Miremadi, “Four fundamentals of workplace automation,” McKinsey Quarterly, November 2015; and Cognizant, The Robot and I: How New Digital Technologies Are Making Smart People and Businesses Smarter by Automating Rote Work, Cognizant Center for the Future of Work, 2015.
3. McLeod, Scott and Karl Fisch, “Shift Happens”. – Режим доступу: <https://shifthappens.wikispaces.com>.

ГЕОГРАФИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Бүгінгі ғылыми прогресс дамыған заманда мұғалім бір орнында тоқтамай үнемі ізденіс үстінде болуы тиіс. Қазіргі таңдағы өндірістік қоғам дамуының аса маңызды сипатының бірі-ақпараттық технологияның халық шаруашылығының барлық саласына, соның ішінде білім беру саласына енуі білім беру ісінде елеулі өзгерістердің енуіне әсер етті. “Оқытудың ақпараттық ортасы” термині ақпараттық ортаны пайдаланудың сапалық өзгерісіне байланысты өзекті болып отыр. Ақпараттандыру ұғымы компьютерлік технология және компьютерлендірумен тығыз байланысты. Ақпараттық технологияның компьютерлік технологиясыз іске асуы мүмкін емес. Барлық дамыған елдерде оқытудың компьютерлік технологиясы пайдаланылады. Себебі, біріншіден, оқытуда бұл технологияны пайдаланбау оқыту процесінің қарқындылығының төмендеуіне әсер етсе, екіншіден, қазіргі уақыттағы ақпарат көлемінің ұлғаюына байланысты [1].

Компьютерді білім сапасына пайдаланудың алғашқы эксперименті алпысыншы жылдарға сай келеді. Алғашында автоматтандырылған оқыту курсының пайда болуы, одан кейін автоматтандырылған оқыту жүйесі. Ал, қазіргі уақытта дербес компьютердің пайда болуы білім беру саласына оң өзгерістер енгізуде.

Қазақстан Республикасы ғылыми-техникалық прогрестің негізгі белгісі болып табылатын қоғамды ақпараттандырудың жаңа кезеңіне енді. Қоғамды ақпараттандыру еліміздің экономикасын, мәдениетінің, ғылымының дамуының негізгі алғы шарты. Ал, осы мәселені шешудегі басты роль мектепке жүктеледі. Оған дәлел Қазақстан Республикасының президентінің 1997 жылғы “Орта білімді ақпараттандыру мемлекеттік бағдарламасының” қабылдануы. Қазіргі кезде еліміздегі орта білім ұйымдары ақпараттандырудың келесі кезеңін басынан кешіруде, яғни, мектептерді жаңа компьютерлермен жабдықтау.

Қоғамдағы жаңа өзгерістер және оның тез ақпараттандырылуы мен даму жылдамдығы білім беруге қойылатын талаптарды да түбегейлі өзгертіп, қоғам қажеттілігін қанағаттандыру үшін білім беру саласына төмендегідей міндеттерді қойып отыр:

- Білім сапасын арттыру;
- Әлемдік білім беру кеңістігіне ену;
- Орта білімді ақпараттандыру;
- Интернет жүйесін пайдалану;
- Электрондық оқулықтар;
- Қашықтықтан басқару;

Осы міндеттерді шешуде қазіргі жаңашыл мектеп өз алдына мынадай мақсат қояды: “Жаңа ақпараттық технология арқылы білім мазмұнын жаңарту”. Бүгінгі мектеп мұғалімі білімділікпен қоса, өзіндік ой-пікірі бар, заман ағымына сай жеке тұлғаны қалыптастыру, сондай-ақ жас ұрпақты “ақпараттық қоғамға” тәрбиелеу барысында оқу-тәрбие процесінің заман талабына сай әдіс-тәсілдерін таңдай білуі қажет. Қазіргі таңда толық, сапалы, бәсекелестік қабілеттегі білім беруді ұйымдастыруда көптеген оқыту технологиялары жүзеге асырылуда. Солардың бірі – жаңа ақпараттық коммуникативтік технология. Компьютерлер білім беруге кеңінен қолданыла бастағанда “оқытудың жаңа ақпараттық технологиялары” термині пайда болды. Оқытудың жаңа ақпараттық технологиясы-ақпаратты оқушыға компьютер арқылы әзірлеу мен тарату үрдісі, оқу мен оқу-тәрбие материалдарын үйретуде есептеуіш техника құралдарының ролі мен орны. Мектепте компьютерлік технологияны пайдалану мұғалімге оқушының оқу пәніне деген танымдық қызығушылығын дамытудың жаңа мүмкіндіктерін ашады [2]. Жаңаақпараттық технология өзіндікерекшеліктеріменерекшеленеді. Олартөмендегідей:

- Жобаның презентациясын жасау мен ұйымдастыру;
- Ғылыми - көпшілік журналының сайтына кіру;
- Әлемнің кез-келген еліндегі оқушылар мен еркін араласу;
- Интернет- олимпиада мен шығармашылық байқауларға қатысу;

Осыдан бірнеше жыл бұрын оқушылар компьютерді қорқып ұстайтын болса, қазіргі уақытта олар информатиканы екінші сыныптан бастап оқуда. Сондай-ақ компьютерді информатика сабағында ғана пайдалану кезеңі артта қалды. Қазіргі уақытта компьютерлік технология барлық мектеп пәндерінде белсенді түрде пайдаланылады.

Ноосфералық даму кезеңінде география пәні мұғалімдерінің іс-тәжірибесінде оқытудың дәстүрлі әдістерімен қатар, белсенді оқыту әдістері, оқытудың инновациялық технологиялары пайдаланылады. Оны жүзеге асыру үшін:

- Жаңа ақпараттық технология арқылы білім сапасын арттыру;
- Қоғам қажеттілігін қанағаттандыру үшін баланы ақпараттық қоғамға тәрбиелеу;

Бұл технологияның өзектілігі қоғамның ақпараттандыру жылдамдығының артуымен сипатталады. География сабағында жаңа ақпараттық технологияны пайдалану білім мазмұнын жаңартумен, ақпараттық ортаны қалыптастыруымен, сондай-ақ сапалы білім беру мүмкіндігінің жоғары болуымен ерекшеленеді. Дәстүрлі оқыту жүйесінде мұғалім білім беруші ролін атқарып, оқыту құралы ретінде қызмет атқарады. Ал оқытудың компьютерлік ақпараттық ортасы білімді өздігінен меңгерудің объектісі бола отырып,

төмендегідей парадигманы қалыптастырады: Оқушы-оқу ортасы – технология жүйесі. Осы жүйе негізінде оқушы өздігінен білім алады. Оқушының іс-әрекетін тым қатал басқару оның өзіндік ой-пікірі мен өз бетінше жұмыс істеу қабілетінен айырады. География пәнін оқытуда жаңа ақпараттық технологияның тиімділігіне тоқталатын болсақ, оны төмендегідей атап өтуге болады:

- Мәтіндік редакторы-географиялық құжаттарды құру құралы (реферат, таблицалар)
- Графикалық редактор-шығармашылық сабақтардың жұмысын құру құралы (шартты белгілерді жасау, географиялық план жасау, табиғаттың көрінісі, температураның, жауын-шашынның, желдің графигін сызу)
- Мультимедиялық редактор-сабақта табиғи процестерді құру құралы (геологиялық, климаттық).
- Презентациялық- елдің, объектінің презентациясын жасау.
- Лазерлік дискідегі географиялық кітапхананы пайдалану (карта, анықтамалық, энциклопедия)
- Локальдық тестілеу.
- Интернет жүйесіне кіру. әлемнің кез-келген жеріне виртуалды саяхат жасау;

География ғылымы бойынша өзінің интернет-қорын құру; тәжірибе алмасу; тікелей эфирде атақты мұғалімдердің сабақтары.

• Электрондық поштаны пайдалану мүмкіндігі. Географиялық ақпараттар жөнінде ой бөлісу, жаңалықтар алмасу.

- Білім мазмұнының заман талабына сай болуы.
- Қажетті білімді толығымен алу.
- Білімді өздігімен меңгеру.
- Өзін-өзі бағалау
- Жалған ақпарат алу қаупінен құтылу
- Жалған бағадан арылу

Жаңа ақпараттық технологияны пайдалануда оқытудың әртүрлі тәсілдерін пайдалану барысында білім сапасын арттыруға көңіл бөлінеді.

Жай кәдімгі сабақ: жоғарыда көрсетіліп отырған барлық әдіс бойынша қай оқыту тәсілін пайдалансаңызда өзіңіз білесіз. Мұндағы мұғалімнің қызметі: оқушылардың компьютерге деген қызығушылығын біле отырып, пән аралық қорытынды сабақ өтсе де компьютерге байланыстыру керек. Өзін-өзі оқыту программасы. Бұл әдісте мұғалімнің қызметі оқушыларды қадағалап тұру және жаңа сабақты қысқаша түрде түсіндіру керек. Содан кейін оқушылар өздері компьютердегі алдын ала дайындап қойған программаны ашып, жұмыс жасай береді.

Биоинформация әдісі. Мұғалімнің міндеті-әдебиеттер беру және оқушыларды тыңдап, оның қате кеткен жерлерін айту. Бұл әдісте әр оқушының ізденімпаздығын, яғни шығармашылық жұмыс жасауын арттыру.

Электрондық оқулық. Оқушылар үшін электрондық оқулық мектеп қабырғасында жүрген жылдарында өздігінен білімін толықтырып отыруға және мақсатты түрде бітіру емтихандарына дайындалуға мүмкіндік беретін ақпарат көзі. Электрондық оқулықтар бойынша оқушы тапсырманы қызыға орындайды, сонымен қатар өз қатесін табады. Оқушының жас ерекшеліктеріне сай және әркімнің шамасына, мүмкіндігіне қарай тапсырма беруге қолайлы [3].

Әдебиеттер:

1. Душина И.В. Географияны оқытудың жаңа педагогикалық технологиялары. География мектепте. №3 2001
2. С. Бахишева. 12 жылдық білім беру және білім философиясы. Жаңа мектеп. №2 – 2006 жыл.
3. Журнал «География Қазақстанның мектептерінде және жоғары білім беру оқу орындарында» 2007ж.
4. Құдайбергенова К.С. Құзырлылық табиғаты - тұлғаның өздік дамуында. Алматы. 2006ж.
5. Бұзаубақова К.Ж. Жаңа педагогикалық технология. Тараз: ТарМУ. 2003
6. Таубаева Ш.Т., Барсай В.Т. Оқытудың қазіргі технологиялары //Бастауыш мектеп - №3,4 - 1999.

Наталія Білик
(Чернівці, Україна)

ШКІЛЬНА МЕДІАЦІЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ПРОЯВІВ КОНФЛІКТУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЗНЗ

Поняття «шкільна медіація» включає в себе програму медіації однолітків, функціонування шкільних служб примирення, сімейних групових конференцій, медіаторство підлітків, відновні практики в ЗНЗ.

Ситуація конфлікту в українській чи будь-якій іншій школі є звичним явищем, що у свою чергу викликає потребу в пошуку ефективних шляхів їх попередження. Формуючи певну систему врегулювання суперечок, вирішення непорозумінь між учасниками навчального процесу в умовах школи, спеціалістам варто звертати увагу на виховні можливості та впливи застосовуваного методу.

Учені з соціальної педагогіки наголошують, що формуючи превентивне виховне середовище ЗНЗ, педагоги мають враховувати цілі педагогічні (навчального закладу як педагогічної системи) і непедагогічні (тобто цілі самих дітей) та об'єднувати зусилля всіх учасників навчально-виховного процесу — педагогів, батьків, учнів, громади [6].

Ролінський В. у праці «Соціально-педагогічні умови профілактики насильства щодо підлітків» стверджує, що «соціокультурними детермінантами насильства щодо підлітків є нерозуміння суспільством насильства як соціальної проблеми; неефективна превентивна політика держави; відсутність у суспільній свідомості чіткої оцінки фізичних покарань, психічних образ; демонстрація насильства через засоби масової інформації; недосконале законодавство» [5].

Метою соціальної профілактики є запобігання виникненню, поширенню або загостренню негативних явищ у соціумі, зокрема, в школі це може бути запобігання прояву конфліктів серед підлітків. Основні напрями профілактики: виявлення, усунення чи нейтралізація чинників, що породжують негативні соціальні явища та соціальні проблеми, сприяють їх загостренню та заважають розвитку людини; формування у людей якостей, необхідних для подолання проблем і задоволення потреб нешкідливим чином.

Цільові групи соціальної профілактики – це окремі особи, соціальні групи, верстви населення, які страждають або можуть постраждати від проблем чи негативних явищ, ті, що своїми діями, поведінкою, способом життя спричиняють проблеми, а також особи, соціальні групи й організації, від дій яких залежить подолання причин негативних явищ та їх наслідків [2, с. 167].

Є декілька моделей профілактики, зокрема Лютий В.П. у Енциклопедії для фахівці соціальної сфери виокремлює як кращу *модель поширення фактичних знань, навчання позитивній поведінці* (афективного навчання), яка допомагає усунути особистісні чинники соціальних проблем і небезпечної поведінки, підготувати людину до зустрічі з проблемою та до задоволення потреб нешкідливим чином [2, с. 168].

Використовуючи медіаційні технології при вирішенні міжучнівських конфліктів, ми виконуємо завдання *профілактичних програм соціально-психологічної компетентності*, в яких домінує акцент на формуванні у підлітків навичок ефективного спілкування, розвитку особистісних якостей, критичного мислення, формування адекватної самооцінки, вміння адаптуватися до різних умов соціального середовища [1, с. 35].

Програми медіації у школі забезпечують первинну, вторинну та, за деякими дослідниками (Муліка К.) третинну профілактику девіантної поведінки дітей. *Первинна профілактика* спрямована на налагодження конструктивної соціальної взаємодії підлітків, соціально прийнятної, законослухняної поведінки, формування навичок ненасильницького спілкування. *Вторинна профілактика*, у свою чергу передбачає розв'язання конфліктів та реагування на девіантну поведінку підлітків, використовуючи принципи відновного підходу: добровільність, конфіденційність, чесність і відкритість у намірах, віра у бажання сторін вирішити конфлікт. *Третинна профілактика* включає в себе роботу по корекції поведінки, реабілітації та реінтеграції порушника в громаді [4].

Роль суб'єктів профілактики конфліктів серед підлітків засобами медіації виконують соціальні педагоги, адміністрація, педагогічний колектив, учні, які пройшли навчання і працюють у шкільному центрі медіації. Об'єктами є учні, вчителі, батьки.

Розпочинаючи роботу шкільного центру медіації соціальному педагогу попередньо потрібно пройти навчання, яке включає в себе теоретичний, методологічний та практичний блоки. В результаті цього навчання спеціаліст має можливість створити та стати координатором центру медіації у школі.

Метою навчання стає оволодіння інформацією про базові основи медіації, досвід та переваги її використання у країнах світу та Україні; процедуру та етичні норми проведення посередництва; завдання, функції медіатора; технологію створення шкільної служби медіації; методіку проведення тренінгу для дітей – майбутніх медіаторів «Базові навички медіації». А також опанування навичками з активного слухання, ведення медіаційних процедур, організації та проведення кіл порозуміння; використання безконфліктного спілкування. Важливим елементом навчання є перегляд відео, програвання рольових ігор, відтворення реальних ситуацій шкільного конфлікту, його врегулювання за етапами медіації [3].

При використанні безпосередньо процедури медіації у вирішенні спірних питань та проходженні її основних етапів формується певний стереотип поведінки медіатора – нейтрального посередника, який не приймає участі у прийнятті рішення, не висловлює своєї точки зору стосовно теми конфлікту, а лише слідує за процедурою, реалістичністю запропонованих рішень працює з емоціями учасників. Такий тип поведінки посередника фактично знімає відповідальність за вирішення конфлікту із незацікавленої сторони і переносить її на сторони, які безпосередньо беруть у ньому участь, зобов'язуючи їх досягти домовленості, в якій мають бути враховані інтереси усіх, втягнутих у суперечку осіб.

Обговорення проблемних питань під час процедури розпочинається лише після того, як сторонам чітко роз'яснено принципи медіації – *добровільність, конфіденційність, нейтральність посередника, щирість намірів сторін, опора на власні сили*, а також були озвучені та прийняті правила спілкування – *не перебивати, не ображати, говорити по темі та чесно*.

Зазначені процедурні елементи створюють атмосферу *взаємної поваги, довіри, безпеки, віри у позитивний результат, небайдужості*, а також формують *відповідальність, толерантне ставлення до думки опонента*.

Медіатор-підліток вчиться працювати з *емоціями* дітей, їхніми *переживаннями та упередженнями*, користується *техніками активного слухання*. В особистому житті як учасники процедури так і медіатори

використовують набуті навички спілкування, частіше обирають мирні шляхи подолання суперечок, непорозумінь, враховують інтереси співбесідників, орієнтуються на співробітництво, розуміючи що звертання до силових методів вирішення конфліктів призводить лише до загострення ситуації та зовсім її не вирішує.

Робота з батьками має інформаційно-консультативний характер – презентації на батьківських зборах, інформування батьків, чії діти пройшли відбір та навчання медіативним технологіям, бесіда із зацікавленими батьками.

Адміністрація та педагогічний колектив школи зобов'язуються направляти дітей, які потрапили у конфліктну ситуацію до шкільної служби медіації, де координатор формує команду із дітей, які проводитимуть процедуру переговорів. У статуті школи має бути передбачено, яким чином це відбувається і які типи конфліктів підпадають під медіацію.

Таким чином, враховуючи вищезгадане, відбувається первинна та вторинна профілактика прояву конфліктів серед підлітків у школі.

Робота із учнями, які через девіантну поведінку перебувають у «групі ризику», у школі має проводитись на добровільно-примусовому рівні. Рекомендується пропонувати їм різні альтернативи, серед яких робота у шкільному центрі медіації має виглядати найкращою альтернативою. Саме дітей із проявами девіантної поведінки варто залучати до діяльності центру медіації та доручати їм роботу по рекламно-інформаційній кампанії, розробці та підборі формації для стенду і т.д. Уповноваживши девіантів до такої роботи, соціальний педагог матиме можливість спостерігати за їхньою роботою, навчати мирним технікам вирішення конфліктів, корегувати їхню поведінку та сприяти реінтеграції у групі, класі.

Програми медіації включають у себе, крім процедури медіації, ще і такі методи як коло та сімейні групові конференції, або за деякими авторами, наради.

Коло організовується дітьми-медіаторами та координатором, який може виступати у ролі фасилітатора і має різну тему, в залежності від мети зібрання – обговорити конкретну проблему, сформувані цінності роботи, підтримати когось. Обговорення відбувається з використанням мовника та за певними правилами: говорити, коли в руках мовник; мовник рухається за годинниковою стрілкою; право зберігати мовчання; не покидати коло, поки воно не завершилось; обговорення триває, поки є хоча б один учасник, якому є що сказати; коло закінчується, коли мовник обійшов усіх учасників і всі зберегли мовчання.

Коло перетворюють конфлікти на можливість щось змінити, застосовуючи давню мудрість про те, що поведінку людини визначають ті цінності, якими вона керується. Обговорення у Колі відбувається при дотриманні базових людських цінностей: повага, чесність, довіра, скромність, здатність ділитися з іншими своїми думками та почуттями, відкритість для всіх, співпереживання, сміливість, здатність прощати іншим і любов (Коваль). У Колі вирішуються проблеми дисципліни у школі, поведінки конкретних учнів та матеріальної, моральної шкоди, яку наносять своєю поведінкою девіанти. Порушники правопорядку, дисципліни та їхні «жертви» також присутні у Колі та висловлюються [3].

Сімейні групові конференції (наради) все частіше обираються шкільними психологами, соціальними педагогами як метод вирішення проблем із підлітками з девіантною, особливо адиктивною, поведінкою. Суть цього методу полягає в залученні соціальним педагогом до обговорення проблем школяра усіх зацікавлених осіб: членів сім'ї (батьки, або особи, що їх замінюють, дідусі, бабусі та ті, хто є важливим у житті дитини), директора школи (або заступник), соціального педагога, психолога, представника місцевої громади (можливо голова Батьківської ради школи), представника релігійної громади (церкви), а також підлітка.

У результаті наради, під час якої висловлюються думки кожного учасника, приймаються рішення на користь кожної сторони, відповідно кожен зобов'язується зі свого боку зробити те, що сприятиме корекції поведінки підлітка-порушника, його реінтеграції. Сама дитина бере активну участь у прийнятті рішень і погоджується або не погоджується із запропонованими думками. Якщо не погоджується із якимось рішенням, то воно переглядається та пропонуються альтернативи, з яких і обирається та, яка підходить усім. Закінчується конференція складанням плану дій, який відображає внесок кожного учасника та часові рамки. Бажано, щоб дитина записувала ідеї і складала план, таким чином підліток краще сприймає та розуміє ситуацію та важливість вимог, які перед ним постають, бере на себе відповідальність.

Коло та сімейна групова нарада виступають як методи третинної профілактики конфліктів серед підлітків у школі. Обговорюється проблема девіантної поведінки учнів та шляхи її *корегування*, програма *реінтеграції* дитини у середовищі школи. В програмі акцент робиться на активну та позитивну співпрацю підлітка із представниками мікро-соціуму. У девіантів формується усвідомлене та відповідальне ставлення до своєї поведінки та її результатів.

Використання технології шкільної медіації серед підлітків в ЗНЗ створює умови для соціальної профілактики проявів конфлікту. Такі методи як Коло, сімейна групова конференція, медіаторство сприяють тому, що вирішуючи власні проблемні ситуації діти беруть відповідальність за них і вчать мирно виходити із конфлікту.

Література:

1. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навч. посіб. [для студентів вищ. навч. закл.] / О.В. Безпалько – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 208 с – с 35.

2. Зверева І. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. – 2-ге видання / за заг. ред. проф. І.Д. Зверевої – Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. – 536 с.
3. Коваль Р. Шкільна служба розв'язання конфліктів: досвід упровадження. Посібник / Р. Коваль, А. Горова, А. Нікітчук та інші – К.: Видавець Захаренко В.О., 2009. – 168 с.
4. Муліка К.М. Шкільні служби порозуміння як шлях до підвищення психологічної культури в учнівському середовищі // К.М. Муліка // Педагогічні технології. Постметодика, №6 (91) – Полтава, 2010 – сс. 32-37.
5. Ролінський В.І. Соціально-педагогічні умови профілактики насильства щодо підлітків: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / В.І. Ролінський – Київ, 2005 – 20 с.
6. Формування превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу: навч.-метод. посіб. / Ежова О.О., Кириченко В.І., Тарасова Т.В., Федорченко Т.Є., Муромець В.Г., Нечерда В.Б., Оржеховська В.М., Кириленко С.В.; [За заг. ред. д.п.н., проф. Оржеховської В.М.]. – Кіровоград: Імекс ЛТД, 2014. – 172 с.

Науковий керівник:
Тимчук Людмила Іванівна.

Тетяна Гаврюсєва, Сергій Гаврюсєв
(Рівне, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМИ КОНТРОЛЮ ЧАСУ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ У НАВЧАННІ СТУДЕНТІВ ПРИ РОБОТІ З ПК

Сучасне суспільство ставить перед вищою школою завдання якісної підготовки студентів, які здатні адаптуватися до змінних умов сьогодення, готові самостійно здобувати знання та застосовувати їх на практиці, а також креативно мислити. Швидкий темп життя особистості в умовах, коли час є цінним ресурсом, вимагає від неї вміння правильно розпоряджатися даним ресурсом. Адже від того, наскільки вміло студент організує свою діяльність залежить його подальше особисте зростання.

Саме для грамотної та продуктивної організації роботи варто використовувати принципи так званого «тайм-менеджменту».

Тайм-менеджмент – це сукупність методик оптимальної організації часу для виконання поточних задач та проектів і підвищення ефективності його використання. Типовими методиками в управлінні часом є – постановка пріоритетів, розбиття великих завдань та проектів на окремі дії, делегування, аналіз витрат, моніторинг, організація, розстановка пріоритетів [4].

Управління часом – це процес свідомого контролю над кількістю часу витраченого на конкретні види діяльності, при цьому спеціально збільшуються ефективність і продуктивність. А також він допомагає набутти навички, опанувати інструменти і методи для підвищення якості роботи при виконанні конкретних завдань, проектів і цілей, та навчитися плануванню свого робочого часу.

Хоча принципи тайм-менеджменту і призначалися насамперед для організації роботи великих корпорацій, однак їх успішно можна застосовувати і для навчального процесу. Оскільки вони: включають взаємодію викладача і студента; містять компоненти педагогічного процесу (мету, завдання, зміст, методи, засоби, форми і результати взаємодії); формують ціннісний підхід до часу, процесу самоорганізації і навчання; сприяють особистісному зростанню студента.

Підвищення уваги та концентрації під час проведення навчальних занять для студентів важливий аспект покращення якості навчання. Навчання комп'ютерним наукам безпосередньо пов'язано із використанням персонального комп'ютера, що в свою чергу накладає певні вимоги [1, 2]. Під час роботи за ПК варто не забувати про рекомендації лікарів щодо гімнастики для очей, часу взаємодії із комп'ютером та перерви. Використовуючи програмні засоби можна контролювати вимоги по роботі із персональним комп'ютером та підвищити якість виконання завдань завдяки встановленню робочих проміжків часу.

Згідно досліджень англійських вчених виконання в даний проміжок часу конкретного завдання без відволікаючих факторів, зокрема доступу до мережі Інтернет, перегляд фото, обговорення новин, покращує якість виконання завдання та сприяє кращому запам'ятовуванню [3]. Програмне забезпечення може контролювати роботу окремих програм, наприклад доступ до соціальних мереж чи поштових сервісів, під час встановленого проміжку часу. Такий підхід дозволяє концентрувати увагу студента під час заняття на конкретному завданні на невеликий проміжок часу та пропонувати перерви в концентрації для відволікання від ПК, гімнастики для очей чи невеликої розминки.

Створення програм контролю часу дозволяє відповідати оптимальним вимогам конкретного заняття. Зауважимо, що програми для контролю часу існують у різних варіантах та для різних платформ, наприклад Pomodoro, KeerFocus тощо, але в більшості використовуються для систем тайм менеджменту і потребують додаткової оптимізації чи власних чітких правил при використанні в навчанні. Враховуючи наявність схожого програмного забезпечення можна виокремити кілька основних функцій для програм такого типу:

- **Вибір часового проміжку.** В залежності від форми заняття чи уроку та його тривалості проміжки часу можуть бути від 15 хвилин до 1 години. В програмі має бути передбачено зручний режим встановлення проміжку для відліку.
- **Функції блокування відволікаючих факторів та відліку часу.** Відлік часу має бути постійно присутнім на екрані у ненав'язливій формі. Практично користувач може розмістити вікно із відліком у зручному для нього місці, але таймер має відображатися поверх всіх вікон. Крім того в програмі варто передбачити заборону використання програм за окремим списком чи найбільш вживаних та відволікаючих, як то соціальні мережі, поштові сервіси, відеоплеєри, ігри тощо.
- **Статистика.** Програма такого типу повинна мати можливість формування статистичних даних по її роботі, зокрема кількість запусків, кількість робочих перерв, які проміжки часу найбільш використовували, кількість використань конкретним студентом чи на окремо взятому ПК тощо.
- **Засоби нагадування вимогам роботи за ПК.** Програма може містити наприклад рекомендації по гімнастиці для очей під час перерв у проміжках часу чи короткі відео фізичних вправ які можна виконати сидячи за ПК.

Середовище розробки програми не обмежене якоюсь конкретно мовою програмування чи архітектурою. Нескладні функціональні вимоги дозволяють використовувати програму на різних девайсах чи навіть ПК із операційною системою старіше Windows XP. Окремим пунктом розробки варто передбачити портування програми для мобільних додатків, планшетів чи інших цифрових девайсів з операційними системами Android чи iOS. Вдалим вибором середовища, враховуючи поставлені вимоги, є об'єктно-орієнтоване середовище програмування від Embarcadero Delphi XE5 або вище. Програмуючи із застосуванням технологій FireUI, FireMonkey можна отримати повноцінний код, що без проблем компілюється під Windows, Android чи iOS.

Саме у наведеному вище середовищі розробки, із акцентом на необхідні функції, Гаврюсєвою Т.О. та Гаврюсєвим С.М. була розроблена програма контролю часу для використання під час навчання зіTomatTimer. Програма дозволяє обирати проміжки часу від 5 хвилин до 1 години під час заняття та концентрувати увагу студентів на окремому завданні. Версія під Windows була апробована під час занять із дисципліни «Архітектура обчислювальних систем» для студентів 2 курсу напряму «Прикладна математика» Рівненського державного гуманітарного університету, а портовані версії під мобільні пристрої знаходяться на стадії тестування.

Зауважимо, що програма була використана під час проведення занять двічі. Студентам було запропоновано використати під час роботи на лабораторному занятті два часові проміжки з підвищеною увагою до виконання поставлених завдань по 15 та 25 хвилин з двома перервами по 5 хвилин. Зокрема, 15 хвилин було використано для підготовки та відправки звіту по проробленій роботі на занятті перед його закінченням. 25 хвилинний проміжок був запропонований студентам в середині заняття, для виконання поточного лабораторного завдання. Інший час заняття (30 хв) був використаний на перевірку виконання завдань та постановки задач на заняття. Враховуючи, що деякі заняття були проведені без використання програми, а інші навпаки, важко підсумувати ефективність використання програми, для отримання ж цілісної картини необхідно провести повноцінний експеримент.

Студенти з цікавістю сприйняли таку модель роботи та повноцінно включились у виконання завдання за 25 хвилин, що дозволяє говорити про можливість використання таких програм для організації робочого процесу, підвищення концентрації уваги та якості навчання.

Крім того студенти відзначили, що в такому режимі значно продуктивніше працюється, оскільки немає відволікаючих факторів. Невеликий проміжок часу сприяє постійному інтересу до поставленого завдання і певному стимулу встигнути закінчити частину задачі за зазначений період.

Література:

1. Вакулич Екатерина Улучшение зрения для работающих на компьютере/ Екатерина Вакулич. – Спб.: Питер, 2010. – 160 с.
2. Береги глаза смолоду: 5 инструментов, которые помогут сохранить зрение при работе за компьютером [електронний ресурс] / П. Поцелуев // <http://ain.ua/2015/03/17/570217>.
3. Кеннеди Дэн Кеннеди Жесткий тайм-менеджмент: Возьмите свою жизнь под контроль / Дэн Кеннеди/ - М.: Альпина Бизнес Букс, 2015. - 199 с.
4. Вікіпедія [електронний ресурс] / <https://uk.wikipedia.org>

Жанмира Давулбаева
(Ақтөбе, Қазақстан)

ЖЕКЕ ТҰЛҒАҒА БАҒЫТТАП ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Қазіргі таңда үздіксіз білім беру жүйесінде білім беруді дамыту, дүниежүзілік білім беру кеңістігіне кіру мақсатында елімізде білім берудің жаңа жүйесі құрылып жатыр. Осыған орай Қазақстан Республикасының Президенті Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауында «бізге экономикалық

қоғамдық жаңару қажеттіліктеріне сай келетін осы заманғы білім беру жүйесі қажет» делінген. Сол білім беруді дамыту ісі жеке тұлғаға мәдени-тарихи құндылықтарды, нормалар мен дәстүрлерді, білім берудің арнайы таңдап алынған мазмұны мен нысандарын беру болып табылады. Нәтижелі білім алудың мәнісі сол, мұнда оқушының іс-әрекеті оның жеке басының әлеуметін іске асыруға негізделген және оның оқытылатын пәндер мен салаларға сәйкес келетін білім алуын талап етеді. Сондықтан оқытушылардың алдында өмірге жан - жақты дайындалған, еңбек сүйгіш, ынталы, шығармашылықпен ойлайтын, интеллектуалдық және адамгершілік тұрғысынан бай, жоғары білімді жеке тұлғаны оқытып, тәрбиелеу қажеттігін дамыту мәселесі тұр. Қазіргі таңдағы өзгерістер қоғамның шығармашыл әрекет пен шығармашыл тұлғаға мұқтаж екенін күнделікті өмірдің өзі дәлелдеп отыр. Сондай басым бағыттардың бірі - жеке тұлғаға бағытталған білім беру.

Жеке тұлғаға бағытталған білім беру дегеніміз педагогикалық іс әрекеттің әдіснамалық жаңа бағыты, яғни баланың қайталанбас дара тұлға ретінде өзін-өзі тануын, өзін - өзі жетілдіре отырып дамытуын қамтамасыз ететін өзара тығыз байланысты идеялар, түсініктер және іс - әрекеттер жиынтығы. Соңғы он жылдықта біздің қоғамымыздың қоғамдық-саяси және экономикалық шарттары білім және тәрбие берудің парадигмасының өзгеруіне алып келді. Авторитарлық-технократиялық парадигманың орнына білім және тәрбие беру ісінде гуманитарлық жеке тұлғаға бағытталған парадигма келді. Бұл жаңа парадигма оқушының толық тұлғалық дамуына бағытталған, оның өз бетімен оқуын дамыту, шешім қабылдай алу қабілеті, еңбек нарығында бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру.

Тұлғаға бағытталған жаңа көзқарас түсінігін айқындау үшін негізгі үш мәселеге тоқтала кеткеніміз жөн.

1. Тұлғаға бағытталған көзқарас ұғымын ашатын негізгі түсініктер:

- адамның даралық ешкімге ұқсамайтын өзіндік ерекшелігі;
- жеке тұлғаның үнемі өзгеріп отыратын әлеуметтік болмысы;
- тұлғаның өзіне тән қасиеттері мен мүмкіндіктерін таныту үрдісі",
- өзін және қоршаған ортаны тануда саналы, шығармашылық белсенділік көрсететін жеке тұлға әрекеті;

– мендік тұжырымдаманың болуы;

– педагогикалық қолдау оқушылардың білім алуына, өмірлік, кәсіби өсуіне, психикалық қарым - қатынас бойынша алдын ала көмек беру іс әрекеті.

2. Оқушыларға білім беру құрылымының негізгі ережелері мен бастапқы жағдайы:

- өзін - өзі белсендіретін тұлға ұстанымы;
- дарашылық ұстаным;
- субъектілік ұстаным;
- таңдау ұстанымы;
- шығармашылық табыс ұстанымы.

3. Технологаялық бөлік. Оған мыналар жатады:

- шығармашылық іс-әрекетке шақыру;
- баланың жеке басының дамуын қолдау;
- оқушылардың өз бетінше шешім қабылдауына, білім алудың мазмұны мен жолдарын таңдауға еркіндік беру.

Жоғарыда аталған түсініктемелер тұлғаға бағыттап оқытудың сипаттамасын айқындауға мүмкіндік береді, яғни жеке тұлғаға бағыттап оқыту дегеніміз оқушының қажеттіліктерін, ерекшеліктерін, іс әрекетін ескеретін, жан жақты, яғни интеллектуалды ойлау қабілетін, өз бетінше шешім қабылдай алатын, шығармашылық қабілетін дамытатын тұлғаның «мәдениетаралық қарым - қатынас субъектісін» қалыптастыру.

Жеке тұлғаға бағытталған оқыту — бұл жеке тұлғаның белсенділігіне жету. Барлық оқу процесін белсенділендіру жоспарында ең маңыздысы практикалық сабақтарда берілген мүмкіндіктерді барынша қолдану.

Жеке тұлғаны дамытуға бағытталған оқыту оқушыға ғылым негіздерін үйретіп қана қоймай, әр оқушының бейімділігін анықтап, тұлғалық негізіне қарай білім беруі тиіс. Ол баланың табиғи қабілетін зерттеу арқылы оны болашақ мамандығына сәйкестендіру. Педагогикалық технологияда осы күнге дейін жеке тұлғаға бағытталған оқытудың мәнін анықтауда түрлі пікірлер болды. Тұлғалық көзқарас тұрғысы көптеген ғалымдардың күрделі нысанасы-тұлғаның өзі де сияқты бір ғана ұғыммен айқындалмайды. И.С. Якиманскаяның ойы бойынша, оқушыны оқу процесінің басты тұлғасы ретінде тану - бұл жеке тұлғаға бағыттап оқыту деп аталады. Жеке тұлғаға бағытталған оқытудың моделін құру үшін келесі түсініктерді айыруды қажет деп есептейді:

– түрлі дәрежелі амал - түрлі дәрежелі бағдарлама материалының қиындығына бағытталған болуы тиіс;

- өзгешілік амал - оқушылардың сыртқы ерекшелігі: білімі,
- қабілеті, білім беру орталығының типі бойынша бөлу;
- жекеше амал- оқушыларды біріңғай топ бойынша: үлгерімі,
- қабілеті, әлеуметтік-кәсіби ағымына қарай топтау;
- субъекті-жекелі амал - әрбір оқушымен жақын қарым қатынаста болу.

Жеке тұлғаға бағыттап оқытуда білім алушының жеке басы бірінші орында тұрады. Әрбір адам тұлға бола отырып, бір жағынан жеке тұлға, екінші жағынан әлеуметтік типтік тұлға, яғни әлеуметтік маңызды сипаттарды қамтушы болып табылады.

Жеке тұлғаға бағыттап оқытуды Ариян М.А. былай дейді: «Сыныптағы оқушылар өздерінің әр түрлі параметрлері бойынша бөлінеді: оқу деңгейі, оқуға деген талпынысы, тілді меңгеруі, топта шетел тілінде қарым-қатынас жасай білуі, интеллектуалдық қабілеттері, шетел тілін оқуға деген мотивациялары». Ал И.Л. Бим жеке тұлғаға бағыттап оқытуды жеке тұлғаның құрылымы арқылы түсіндіреді және оны мәдениетаралық қарым-қатынаспен салыстырады. Жеке тұлғаға бағыттап оқыту оқушыда мәдениетаралық қарым-қатынастың барлық компоненттерін игергенде жүзеге асады деген тұжырым жасайды.

Жеке тұлғаға бағыттап оқытуға Алексеев Н.А. келесі анықтаманы береді: Оқытудың мақсаты болып оқушының өзіндік ерекшеліктері деп, оның өзін-өзі бағалауы, яғни оқу процесінің субъективтілігін айтамыз. Жеке тұлғаға бағыттап оқыту - бұл оқу субъектісінің ерекшеліктерін ескеру ғана емес, сонымен қатар оқу шарттарын ұйымдастырудың басқаша әдіснамасы, оның өзіндік жеке функцияларын «өндіруді» айтады.

Жоғарыдағы әдіскерлердің ойларымен келісе отырып, жеке тұлғаға бағыттап оқытудың сипаттамасын былайша қорытқым келеді: Сыныптағы әрбір оқушының ерекшеліктерін, қажеттіліктерін ескере отырып, оның оқу процесінде жан-жақты дамуын жүзеге асыру болып табылады, яғни тұлғаны оқытудың соңғы нәтижесі мәдениетаралық қарым - қатынасқа жету. Жеке тұлғаға бағытталған амалды қазіргі заманғы теория және парадигма ретінде қарау, білім беру жүйесінің барлық компоненттеріне әсер ететін (мақсатты, технологиялық, ұйымдастырушылық, прагмо-нәтижелі және т.б.) оқушыны оқу процесінің басты орталығы ету қажет, оқу әрекетінің белсенді субъектісі, жеке тұлғаның жан-жақты дамуын, оқушының барлық тұлғалық сипатын белсенділендіру, әсіресе, оның интеллектуалдық жағын, типологиялық ерекшеліктерін, мінезін, коммуникативтік қабілетін. Жаңа парадигмаға сай оқу процесінің орталығында оқушының қажеттіліктері, қабілеті, мүмкіншіліктері тұрады. Оқушы мұғаліммен қатар оқу әрекетінің субъектісі ретінде танылады, ал мұғалім - ұйымдастырушы, кеңесші, әріптес болып табылады, яғни оқушы іс-әрекетінің педагогикалық көмекшісі болып табылады. Жеке тұлғаға бағытталған парадигма оқу жүйесінің барлық компоненттерін қамтиды. Жеке тұлғаға бағытталған парадигма шетел тілін меңгеру үшін оқытудың барлық маңызды қазіргі заманғы амалдарына сәйкес келеді:

- әрекетшіл (адам іс-әрекет арқылы дамиды);
- әлеуметтік-мәдени (білім - бұл адамның мәдениетке енуі, айналуы);
- коммуникативті-когнитивті (қатынас және таным білім алудың негізгі әдістері);
- біліктілігі (тәжірибеге бағытталған білім берудің нәтижелі мақсатты бағытын анықтайды);
- ортаға бағытталған (тиімді білім беру орталығын жобалауға мақсатталған).

Оқушылардың мектепте алған іскерліктері мен білімі, олардың қызығушылықтары мен мүмкіндіктері, олардың жеке психо физиологиялық ерекшеліктерін ескеру педагогикалық біліктілік болып табылады. Сондықтан педагогикалық процесте оқу жоспарын және бағдарламаларын құруда жеке тұлғаға бағыттап оқытудың ерекше маңызы бар.

Н.А. Алексеев және т.б. ғалымдардың ойлары бойынша жеке тұлғаға бағытталған оқытудың технологиялық жағын қамту керек, сондықтан да жеке тұлғаға бағытталған оқытудың педагогикалық технологиясы туралы айтудың маңызы ерекше. Қазіргі кезеңде біздің қоғамымыздың қажеттіліктерінің дамуы бұл технологиялардың белсенді және әр түрлі деңгейдегі технологияларға байланысты болып отыр.

Бұл амалдардың жүзеге асуы үшін Якиманская И.С. мына жайыттарды ескеру қажеттігін айтады:

- оқытудың барлық сатысын қамтитын жүйелі болуы тиіс;
- ерекше білім беру орталығы қажет, әрбір оқушының жекеше таңдаушылығын, оның тиянақтылығын, танымдық стилін көрсету үшін арнайы шарттар ұйымдастыру;
- жеке тұлғаға бағытталған білім беру жүйесінің мақсатын, құндылығын түсінетін және бөле алатын арнайы дайындалған мұғалім керек.

Сонымен біз жеке тұлғаға бағыттап оқытудың сипаттамасын беретін бірнеше анықтамаларға тоқталдық. Біздің пікіріміз бойынша осы қаралған мәселе оқыту үрдісіндегі тұлғалық бағыттылықты қалыптастырудың сипаттамасын беріп қана қоймай, сонымен қатар білім беру мекемелерінде оқытудың жаңа амалын қолдануға мүмкіндік береді және жеке тұлғаға бағытталған парадигма мектепті жаңартуға әдіснамалық негіз болып табылады деп ойлаймыз.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, 2014ж.
2. Мұсабеков Ә. Тұлғаға бағытталған білім. Қазақстан мектебі. 2007/1.
3. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе. М., 1996.
4. Ариян М.А. Личностно-ориентированный подход и обучение иностранному языку в классах с неоднородным составом обучаемых. ИЯШ, 2007/1.
5. Бим И. Л. Личностно-ориентированный подход основная стратегия обновления школы. ИЯШ, 2001/4.
6. Алексеев Н. А. Личностно-ориентированное обучение: вопросы и практики: Монография. - Тюмень: Изд-во ТГУ, 1996. - 216б.

7. Кунанбаева С.С. Современное иноязычное образование: методологии и теории А: КазГУМОиМЯ им. Абылай хана, 2005.
8. Баширова Ж. Р. Личностно-ориентированное образование преподавателя высшей школы в университете. Білім. 2006, №5 (29)

Маржан Жусупова
(Ақтөбе, Қазақстан)

ОҚЫТУДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Интернет қорларын қолдану, мобильді байланыстың қарқынды дамуы кез келген уақытта дүниежүзінің әрбір жерінен ақпараттарды алуға мүмкіншілік береді. Ақпараттық алмасуды жылдамдатуға және қолданушылар үшін жай және қауіпті техникалық құралдарды жасауға талпыну -- қоғам дамуының негізгі секторы. Бұл тенденция адамзаттың мінез-құлқын басқаратын кейбір терең психологиялық заңдылықтарды бейнелейді. Ақпаратты игеру - адекватты мінез-құлықты таңдауға, болашақ әрекеттерді жетік жорамалдау мен актуальді тәртіпті таңдау үшін қажет шарт. Қазіргі уақытта әрбір индивид өмірінде және жалпы қоғамда ақпараттың маңызды орын алатындығы туралы Европа зерттеушілері мынадай шешімге келген: «Дүниежүзіндегі білімнің даму кезеңінің ерекшелігі -- ой шығармашылығының маңызды рөлі, когнитивті қоғамға, эндогенді үрдістерге өту және оны адамзат шығармашылығының әртүрлі облысында қолдану болып табылады» Бұл тұрғыда Г.П. Щедровицкий «Білімді тез және нық меңгеру, өмірлік, кәсіптік тұрғыда дұрыс шешім қабылдай білу -- зейінді, ынталы қатысушылардың ойлау қабілеттілігінің дұрыс тәрбиеленгендігінен болады. Бірақ бұрынғы әдістер оқытушылардың жұмысын жүйелендіре алмайды. Оқытушы берген білімінің нәтижесін, кім қалай меңгергендігін біле бермейді, яғни оқушы қалай түсіну керектігін ескермейді» деп көрсеткен [1, 53].

Қазіргі уақытта оқытушылар «есте сақтау», «ойлану» деген түсініктердің орнына «когнитивті» деген терминді қолданып келеді. Ол индивидтің қоршаған ортамен ақпарат алмасуын сипаттайды. Бұл кезде зерттеу объектісі өзгермейді, оны игеру әдіс-тәсілдері өзгереді. Россияның көптеген қалаларындағы жүргізілген зерттеу бойынша көптеген оқытушылар адамзаттың сыртқы дүниемен байланысы кезіндегі ақпарат алмасуын, сақтауын, қайта өңдеуін зерттейтін когнитивті психология әдістері мен негізгі түсініктерін анықтаған. Адам ақпаратты өзіне тиімді когнитивті тәсілдер көмегімен қабылдайды. Егер де бұндай тәсілдер жоқ болса, онда ақпарат қабылданбайды немесе бөлшектенеді. Адамның қабылдауы, түйсігі – пассивті көрініс емес, ол арнайы психологиялық құралдардың көмегімен жүзеге асатын ақпарат жинағының активті үрдісі болып табылады. Бұны американдық психолог У.Нойссер *когнитивті кесте* деген. Ол: «Қабылдаушыда бірнеше *когнитивті кесте* деп аталатын жүйе бар. Оның функциясына қоршаған ортадағы ақпаратты жинау жатады. Бұл түсінік – ақпаратты дұрыстау және ақпаратты жинауды бір тұжырымға келтірудегі концепция» деп көрсеткен [2, 53]. Организмде туғаннан бастап енетін сенсомоторлы бақылаудың жай формаларынан басқа когнитивті кесте өмір қалыптасу барысында, оқу үрдісінде пайда болады.

Бұл айтылғандардың барлығы оқулық мәтіндері мен оқытушылардан түсетін ақпараттарды қабылдайтын оқушыға қатысты болып табылады. Егер оқушыда қабылдай алатын ақпараттар бар болған жағдайда когнитивті кестелер жеткілікті ерекшеленеді. Себебі оқушы ақпараттың кейбір бөліктерін түсінбей, қабылдамай қалуы мүмкін.

1-ден, оның санасында ғылыми түсініктің орнына тұрмыстық, өмірлік, отбасылық түсініктер активтелінеді. Бұның нәтижесінде оқушы ақпаратты жартылай қабылдайды, яғни ғылыми түсініктерге қарапайым тұрмыстық атрибуттарды тіркейді.

2-ден, ғылыми түсініктер өзара анықталған спецификалық-заттық /тәжірибе-көрініс, тәжірибе-заң т.б./ және жалпы логикалық /себепті-тергеулі, функциональды т.б./ түрлерімен тығыз байланысты. Егер де бұлардың кез келген біреуі қатысушыға беймәлім болса, онда түсініктер оқушы санасында бөлек өмір сүреді, яғни семантикалық желінің фрагментін түзбейді. Түсініктердің біреуін ғана қабылдау, екіншісінің мәнін активтендірмейді. Бұндай түсініктерден тұратын мәтінді оқушы тез жаттап алады. Оның логикалық дамуын түсінбей, механикалық түрде жаттау -- мағынасыз және жатталғандардың мазмұны алғашқы іске қосылудан кейін естен шығып кетеді.

3-ден, жаңа оқу материалының дамуы әрқашан түсіну әдістерін, логикалық операцияларды, әртүрлі іс-әрекеттерді орындау тәсілдерін қолданумен жалғасады. Бұл істі орындау түрінің әрқайсысы ақпаратты қайта өңдеудің нақты әдістері болып табылады. Оқушының білім жүйесіне жаңа ақпараттарды енгізу үшін оның санасында әрбір қолданылатын істі орындауға /процедураға/ сәйкес келетін когнитивті кестелер болуы қажет. Егер бұл кестелер болмаса, онда оқушыға жаңа ақпараттарды қабылдау әдісі түсініксіз болады.

4-ден, әрбір оқушы жаңа ақпараттың қайта жұмыс жасау жылдамдығын анықтайтын интеллектуальды лабильностьың /дыбыстық/ дәрежесін меңгереді. Лабильностьың төменгі дәрежесінде оқушы жай сылбыр болады және жаңа ақпаратты үдету үшін оған оған уақыт керек болады. Сондықтан дәстүрлі оқу ережесінде ол үлгермейтін болып қалады. Ал оқытушы бұл жағдайдың себебін іздемейді. Оқушының оқуға деген ынтасы жоқ, еріншектік деп біледі. Осыған байланысты Ресейде білімнің жаңаша даму сатысы білім

жүйесін, яғни когнитивті қоғамға өтуін қамтамасыз ететін жүйе туғызу қажеттігімен сипатталады. Бұл мәселелерді шешу үшін оқытудың когнитивті немесе танымдық технологиясын пайдалану керектігін дәлелдеген. Бұның негізінде бірнеше теориялық жағдайлар мен идеялар жатыр.

Оқушыны зерттеу нәтижесінде алынған көрсеткіштер негізінде танымдық дискограмма сызылады. Ол графикалық түрде оқушының танымдық моделін көрсетеді. Осылай бұл модель оқушының танымдық қабілеті дамуының күшті және әлсіз жақтарын көрсетеді. Берілген модельдің негізінде оқу үрдісін жобалайды, бұл келесі әрекеттер бойынша іске асады.

- әртүрлі білім саласындағы оқу жетістіктерінің деңгейін жорамалдау;
- алынған көрсеткіштер негізінде түзетімді жаттығуларды өңдеу және оқу қиындықтарының себебін анықтау;

- оқытудың жалғастырылуы мен оқу ақпаратын игеру жылдамдығын анықтау;
- оқытудың тәсілдері мен әдістерін, түрлерін таңдау,
- жаңа ақпараттарды көрсету кезіндегі деталізацияның деңгейі,
- креативті тапсырмаларды орындаудың мүмкіндіктері.

Жалпы /оритақ/ оқу дағдыларын зерттеу.

Бұл төмендегідей жобадан тұрады:

- жазу түрінде берілген ақпараттарды қайта өңдеу мен қабылдау;
- жазбаша мәтіннің жоспары құру;
- графикалық кесте түрінде түсініктер арасындағы байланыстарды көрсету;
- семантикалық өріс түрінде түсініктер арасындағы байланыстарды көрсету;
- логикалық қорытындылар мен пікірлерді мәтінде көрсету;
- мәтіннен қажетті және қате пікірлерді таба білу,
- мәтіннен бағалы пікірлерді табу,
- тезис құру;
- конспекті жазу;
- берілген тақырып бойынша мәнжазба дайындау;
- ауызекі түрінде берілген ақпаратты қабылдау және қайта өңдеу;
- ауызекі сөзді конспектілеу, сұрақтарға жауап беру, пікірталасқа қатысу;
- іздеу дағдылары: әдебиет пен мәздіктерден қажет ақпараттарды таба білу, БАҚ мәлімет айта білу,

интернет жүйесінен ақпарат ала білу;

Пәнаралық оқу, дағдысын зерттеу

Мұнда декларативті білімдерді игеру /фактілер, өлшемдер, түсініктер, заңдар, модельдер, теориялар/.

Процедуралық білімдер /процедурными знаниями/ игеру / әдістер, операция, іс-әрекеттер.

Пәндік білім мен дағды

Жоғардағылардың негізінде оқушылардың неге қабілеттілігі, даным деңгейі, жаңа ақпаратты қабылдауы анықталады.

Оқу үрдісінің барысында оқушылардың танымдық қабілетінің дамуын қамтуы үшін оқу мазмұнын жүйелеу қажет. Оның декларативті және процедуралық ақпаратын белгілеп, сатысын анықтау қажет. Біріншіден, бұл сұрақ оқушылардың мүмкіншілігімен байланыста болуы керек. Бұл оқушыға пән ақпаратын адекваттық қабылдауға және жалпы, жеке әдістерді қолдануға мүмкіндік береді. Осы екі мәселені шешу үшін қабылданған инженерлі білімдердің екі түрлі ақпаратын, яғни декларативті және процедуралы түрін қолдануға болады. Декларативті ақпаратқа фактілі мәліметтер жатады. /түсінік, анықтау, заттың сапалығы, көріністер, күндер, кез келген өлшемдердің саналы мағынасы, т.б./.

Егер де декларативті ақпаратты көмекші ақпарат ретінде қарастыратын болсақ, оқушы бұл ақпаратсыз бірде-бір пәндік әрекетті қабылдай алмайды. Сондықтан оқушылардың берілген ақпаратты қабылдау әрекеті оқытудың танымдық технологиясында маңызды және оны оқыту үшін арнайы сабақтар бөлінеді. Бұл әрекет фактілі мәліметтерді жатаумен сәйкес келмейді. Бұдан соң процедуралы ақпаратқа көшеміз. Ақпараттың бұл түрі алгоритмдер мен ережелердің орындалуы, әртүрлі пәндік байланыстардың болуы, берілген нәтижелерді алу үшін қолданылады. Бұл ақпаратты қабылдау оқушыларға жалпы және жеке әдістерді білу үшін қажет. Өрбір оқылып жатқан әдіс оқушының қарым-қатынасына, біріншіден, сырттан қарастырылып, кейінен, субъективті когнитивті жүйеге айналуы керек. Оқушыға келіп жатқан ақпаратты қабылдап, оған адекватты түрде мән беруге көмектеседі. Декларативті және процедуралық ақпараттың психологиялық құрамы оқу бөлімі модель бойынша құрылған. Оны жүзеге асырған американдық когнитивті психолог Дж. Андерсон. /1987. Ол бұл модель мына мәселені шешу үшін құрылған деп көрсеткен. «Когнитивті психология – бұл адамда бар теориялық білімді көзбен есестету сияқты болады, яғни элементарлы символдар немесе түсініктер өзара қалай байланысқан, олардан қалай күрделі де құрылымды білім құралатындығында және оны өмірімізде қай уақытта қалай қолданытынымда» [3, 77].

Таным деңгейлері:

1. Төмен. Түсініктер арасындағы байланыстардың негізгі түрлерін таба алмайды. Оларды әртүрлі негіздері бойынша классификациялауға, логикалық ойды қорытындылауға қабілетті емес түсініктерді қабылдау, дайындау кезінде сканирлеу /көшіру/ стратегиясы қолданылады.

2. Орташа. Тапсырмалардың кейбір түрлерін басқаларға қарағанда жақсы орындайды, логикалық қортындылауда қателер жібереді. Түсініктерді қабылдау, дайындау кезінде әртүрлі стратегияларға

жүгінеді.

3. Жоғары. Тез қабылдап, дұрыс тұжырым жасайды, түсініктерді дайындау, қабылдау кезінде зейінді, стратегияларды қолданады.

Сабаққа дайындық деңгейі:

1. Төмен Практикалық түрде берілген әрекеттерді орындаудың дұрыс әдістерін көрсететін арнайы оқулық немесе жол көрсету керек.

2. Орташа Оқытушы көмегімен жұмыс жүргізе алады.

3. Жоғары Өздігімен жұмыс орындай алады.

Оқытудың танымдық моделін қалыптастыруда ақпарат көздерінің негізінде оқыту материалы сапасының 3 деңгейі бөлінеді.

1. Төмен. Қорытындылар дәлелдемесіз беріледі. Материалды мазмұндаған кезде оқушылардың танымдық қабілеттері ескерілмейді, Оқушылардың ақыл-ойының дамуына арналған танымдық /когнитивті/ ақпараттарға көңіл бөлінбейді. Оқушылар бұл жағдайда оның мазмұнын түсінбей, тек қана жаттап алады.

2. Орташа. Мәтінде кейбір қажетті элементтер болады. Ереже бойынша ол орташа деңгейдегі оқушының танымдық жағдайларына сәйкес келеді. Бірақ онда зерттеуге қатысты толық ақпарат болмайды.

3. Жоғары Түсініктер арасындағы байланыстар нақты түрде көрсетіледі. Оқушының танымдық деңгейі ескеріледі.

Қорыта келгенде, жаңа инновациялық педагогикалық технологияның негізгі, басты міндеттері мынадай:

- әрбір білім алушының білім алу, даму, басқа да іс-әрекеттерін мақсатты түрде ұйымдастыра білу;
- білім мен білігіне сай келетін бағдар таңдап алатындай дәрежеде тәрбиелеу;
- өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру, дамыту;
- аналитикалық ойлау қабілетін дамыту;

Әдебиеттер

1. Формирование системного мышления в обучении. /Пол ред. З.А. Решетовой/. Москва, 2002.
2. Границкая Н. Научить думать и действовать. Москва, 2000.
3. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. /Под ред. Е.С. Полат/. М., 2000.

Гаухар Камза
(Алматы, Казахстан)

РАЗВИТИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ НА УРОКАХ МУЗЫКИ И ВО ВНЕУРОЧНОЕ ВРЕМЯ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Одной из важнейших задач общеобразовательной школы является воспитание всесторонне развитых людей, образованных, с высокими нравственными идеями, эстетическими вкусами. В решении этой задачи огромную роль играет музыка, так как именно она дает возможность пережить высокие, благородные чувства.

Поэтому особое значение приобретает музыкальное воспитание в общеобразовательной школе, которое осуществляется на обязательных уроках, факультативных занятиях и т.д. Интересы человека могут быть весьма широкими. Познавательный интерес выступает перед нами как избирательная направленность личности, обращенная к области познания, к ее предметной стороне и самому процессу овладения знаниями.

Говоря о познавательной активности, мы имеем в виду собственную идеальную деятельность человека, познающего мир, влияние, которое она оказывает на воспроизведение внешнего предмета в сознании.

Термин «познавательная активность» обозначает не результативный, а процессуальный, динамичный характер идеальной деятельности.

Вопрос о познавательной активности связывается с творческим характером человеческого познания для того, чтобы обеспечить приращение нового знания, человек должен реализовать свои творческие способности, выйти за пределы непосредственной ситуации и своего прошлого опыта, «перешагнуть» через них и пойти дальше в области еще неопознанного.

Так, на уроках музыки учитель знакомит детей сначала с легкими для их восприятия произведениями, т.е. такими, которые опираются, в основном, на бытовые жанры (песню, танец). Из произведений крупной формы учитель отбирает для учащихся, не имеющих навыков слушания музыки, доступные им фрагменты, затем развивает умение слушать более сложные по форме произведения. В обязательном порядке на уроках и внеурочных занятиях закрепляются приобретенные навыки слушания музыки.

«Чтобы полюбить, знать и понимать музыку, нужно, прежде всего, ее слушать... Нужно учиться слушать музыку... Музыка щедро вознаграждает нас, помогая лучше, глубоко познать духовную жизнь

человека, прислушиваться к сокровенным движениям души народа. Музыка помогает нам лучше понять себя, дает выражение нашим чувствам, объединяет массы людей общностью устремлений» [1, 3].

Опираясь на приобретенные навыки слушания музыки, учитель и ученик переходят к более сложной для восприятия музыке. Естественно, опера, симфония, как более сложные формы, чем, допустим, песня, требуют большой слуховой подготовки. Опыт слушания музыки необходим каждому. «Чем больше этот опыт, тем шире становится музыкальный кругозор, тем легче, доступнее оказываются многие произведения музыкального искусства» [2, 79].

Познавательный интерес вырастает из потребности знать, и поэтому он выступает как один из мотивов учебной деятельности учащихся, причем мотив, которому отдается предпочтение.

Анализируя с воспитательных позиций обучение, мы иногда замечаем, что ученический коллектив, как педагогический инструмент, в нем используется крайне недостаточно. «Подготовка школьника к активному участию в трудовой и общественной деятельности невозможна только в системе «учения». Необходима непосредственная работа в ученическом коллективе, который рассматривается в отношении к отдельному школьнику как система более высокого порядка» [3, 31].

В формировании всесторонне развитой личности коллективная деятельность занимает большое место. В познавательной деятельности учащихся общение - это важнейшая предпосылка развития познавательного интереса. Коллективная познавательная деятельность организуется под руководством педагога. Педагогический коллектив должен строго следить за рациональным использованием коллективных форм работы в познавательной деятельности учащихся на уроке и вне его.

Коллективная познавательная деятельность предполагает вместо традиционной формулы обучения «учитель-ученик» более сложное соотношение: «учитель-коллектив-ученик». В коллективе происходит и корректировка поведения личности, ее самооценка за счет немедленной реакции группы на те или иные поступки индивида. Особенно это проявляется в таких музыкальных коллективах, как хор, оркестр, детская опера, музыкальный театр и др. Так, например, один из педагогов хора мальчиков из Литвы «Ажуолюкас» Перельштейнас на вопрос, поставят ли они, давая своим воспитанникам на протяжении ряда лет солидный багаж музыкальных знаний и навыков, перед собой задачу готовить в хоре музыкантов-профессионалов, ответил так: «Цель нашей работы - приобщить ребят к миру музыки, дать им навыки и знания, которые помогут дружить с музыкой всю жизнь, научить их понимать музыку, ее средства выразительности. Мы будем очень довольны, если они станут верными поклонниками музыки и квалифицированными слушателями, если песня станет их постоянным спутником». Так и бывает на самом деле. Ребята, участвуя в хоре несколько лет, играя в оркестре, и т.д. привыкают слушать музыку, отличать хорошую от несодержательной, становятся постоянными посетителями концертов. В процессе коллективной познавательной деятельности можно лучше узнать каждого учащегося, его интересы, наклонности. Педагоги на основе изучения личности учащегося осуществляют дифференцированный подход к детям.

На уроках музыки, во внеурочной работе активной должна стать деятельность учеников в качестве докладчиков, авторов небольших сообщений о музыке, композиторах. У детей должно быть сформировано желание самостоятельно слушать, анализировать, сопоставлять. Обязательно должна осуществляться связь музыки с литературой, историей, изобразительным искусством. Все это помогает поддерживать интерес к музыкальным занятиям, развивать у учащихся творческие способности, фантазию, художественный вкус.

Развивая познавательную активность учащихся на уроках музыки и во внеурочное время, мы формируем гармонично развитого человека несущего в мир любовь, добро, красоту.

Литература:

1. Фрид Р. Выразительные средства музыки. М.: Музгиз., 1980.
2. Хмель Н.Д. Педагогический процесс в общеобразовательной школе: Учебное пособие для студентов педвузов и учителей. Алма-Ата: Мектеп 1984.
3. Хмель Н.Д. Организация самообразовательной работы студентов. Алма-Ата 1971.

Татьяна Мелентьева
(Харьков, Украина)

САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА СТУДЕНТА – КАК ОРГАНИЗАЦИОННЫЙ ФАКТОР ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ

Реформирование системы образования, которое продолжается у нас уже несколько лет, предполагает существенные изменения в практике учебно-воспитательного процесса. Современный специалист это не только широко образованный, но и умеющий самостоятельно совершенствовать свои знания человек. Практически, должна постоянно обновляться учебная парадигма, помогающая профессионалу постоянно оценивать и приумножать свои знания по мере необходимости.

Это означает, что наряду с традиционными способами обучения начинают все более активно использоваться компьютерные способы получения и обработки информации, применяются телекоммуникационные системы и современные глобальные технологии.

Возрастает и роль науки в создании педагогических технологий, соответствующих современным представлениям и возможностям.

Происходит преобразование и самого педагогического процесса. Он становится все более ориентированным на особые формы личностного взаимодействия между студентом и преподавателем.

Расширяется, также, география студентов, желающих получить образование не только исходя из возможностей, имеющих в наличии в непосредственной близости от своего населенного пункта. Все большее количество студентов при выборе вуза предпочитают ориентироваться на свои интересы и предпочтения.

В связи с этим возрастает роль различных форм обучения, в том числе и не традиционных (дистанционного, частично-дистанционного и заочного, обучения по ускоренной программе для получающих второе высшее образование либо имеющих среднеспециальное образование), которые призваны удовлетворить разнообразные образовательные потребности граждан. Отсюда велика роль и значение самостоятельной работы, как важного фактора эффективности различных форм обучения, в том числе и дистанционного.

Необходимость расширения элементов самообразования в учебном процессе обусловлено, прежде всего тем, что в современном мире объемы информации огромны и имеют постоянную тенденцию к ее расширению. Да и не следует забывать о материальной и организационной стороне вопроса, т.е. количестве профессорско-педагогических кадров, вспомогательного персонала, графике учебного процесса, продолжительности рабочего времени сотрудников и т.д.

Поэтому одной из тенденций современного образовательного процесса является увеличение времени, выделяемого на самостоятельную работу студента.

Самостоятельная работа – это работа над собой, это серьезное усилие по выработке устойчивой мотивации и соответствующего поведения в стремлении добровольно развивать свои знания, умения способности. Это определенная форма самоусовершенствования.

Привычка к самостоятельной работе помогает приобрести уверенность в своих силах, осознать результаты своей деятельности, развивать свои творческие возможности и чувствовать ощущение своей востребованности. А главное, выработать навыка постоянной работы над собой. Именно такой специалист востребован на современном рынке труда.

Самостоятельная работа является одним из видов учебной деятельности, поэтому она должна быть связана со всеми видами плановой учебной работы, а, по возможности, контроль за всеми видами самостоятельной работы должен учитываться в графике учебного процесса. При этом важно понимать, с каким контингентом студентов придется иметь дело преподавателю. Это студенты младших или старших курсов, это дневное или заочное обучение, это отечественные или иностранные учащиеся с разной языковой базой. То есть, предполагается наличие нескольких видов самостоятельной деятельности в арсенале преподавателя.

Поэтому с одной стороны, самостоятельная работа может выступать как процесс творческой работы студента при его подготовке к аудиторному занятию, при усвоении определенного объема материала, при решении какой-то проблемы или задачи. Все это может происходить как на аудиторных занятиях, так и за их рамками.

С другой стороны, студент может решать задачи более сложного уровня при написании курсовой, дипломной работы, индивидуальной творческой (научной) работы под руководством преподавателя.

Здесь важно соблюдать главные принципы самостоятельной работы студента – это индивидуальная работа при которой должны учитываться психологические, творческие способности каждого.

При организации самостоятельной работы важно, также, сформировать у студента соответствующую мотивацию, без которой эффект от такой работы может быть весьма незначительным.

В качестве кратковременной мотивации для тех, кто еще не имеет опыта индивидуальной, творческой работы, можно поощрять студента дополнительными баллами за конкретную работу по данному предмету. Это должно помочь ему как повысить свой рейтинг в группе, так и сформировать определенный навык и вкус такой работы.

В более глобальном плане, студенту нужно раскрывать важность постоянного участия в процессе развития и обновления своих знаний. Это требование современного научно-технического и социального прогресса и путь обеспечения достойного места каждого человека в этом процессе. Итогом высшего образования для каждого должен стать не только документ (диплом), но и система знаний, умений и навыков, способствующих постоянному обновлению этих знаний.

Как уже отмечалось, существуют разные формы обучения, которые широко применяются в мире и в нашей стране. И вместе с тем, чтобы действительно обеспечить успех в своей профессиональной деятельности, человек должен иметь доступ к информационно-образовательному полю в любом возрасте, в любом месте, при наличии разного уровня первоначальных знаний.

За последние два десятилетия получили широкое и ускоренное развитие информационные технологии и разнообразная компьютерная техника с широкими возможностями. Это и обусловило рост интереса к дистанционному обучению во всем мире.

Для обеспечения дистанционного обучения необходимо наличие современной компьютерной техники у преподавателя и студента, обеспечение высокоскоростного интернета, знание современных образовательных информационных технологий, которые должны обеспечить интерактивное взаимодействие преподавателя и студента. Необходимы, также, учебные и методические материалы, в том числе и в информационном пространстве, которыми хорошо владеет преподаватель. Но самое главное, необходима современная правовая база, которая будет четко регламентировать условия труда преподавателя и студента, график осуществления учебного процесса, формы контроля за самостоятельной работой, формы и методы текущей и итоговой отчетности студента за конкретные виды работы. Проводится серьезная работа по усовершенствованию материальной и правовой базы дистанционного образования как в мире, так и в нашей стране. Поэтому интерес к дистанционному обучению будет только возрастать.

Михайло Олійник
(Луцьк, Україна)

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Великий об'єм інформації, який постає перед сучасними людьми та швидкий темп життя вимагає від них вміння швидко приймати рішення, використовуючи при цьому пошукові методи та аналізуючи різні джерела. Враховуючи ці особливості, на відміну від традиційних форм та методик навчання у педагогічній практиці все частіше використовують інтерактивні методи. Таке навчання спрямоване на підвищення пізнавальної активності студентів, а діяльнісний підхід націлений на кооперативну обробку навчальної інформації та вироблення нових знань в індивідуальному режимі. Викладачі з усього світу визнають інтерактивні методи навчання як дієвий засіб впровадження нових освітніх технологій. Зазвичай, воно має епізодичний, фрагментний характер на практиці внаслідок відсутніх спеціальних технологій для їх реалізації. Крім цього, багато викладачів ще неготові використовувати інформаційні технології та комп'ютерну техніку.

На сучасному етапі розвитку суспільства при постійному оновленні сфери соціального та духовного життя, існує потреба якісного рівня освіти, який би відповідав міжнародним стандартам. Такі стандарти передбачають підготовку висококваліфікованих спеціалістів, здатних інтегрувати теоретичні знання і практичні уміння в цілісну систему, володіти новими технологіями тощо. На допомогу класичним технологічним аспектам приходять нові, зокрема, інтерактивні технології навчання.

Становлення і формування особистості відбувається у процесі навчання, за якого дотримуються умов створення позитивного настрою для навчання в колективі та кожна особистість усвідомлює цінності зроблених колективних умовиводів. Суб'єкт навчання розвивається, відчуває себе активним учасником подій і власної освіти. Це формує внутрішню мотивацію до навчання та спонукає до саморозвитку та самоспостереження. Студенти ВНЗ повинні оволодіти основами необхідних знань і накопичити особистий досвід практичного використання комп'ютерів, мати загальнокультурну й методичну підготовку щодо їх застосування в навчальному процесі. Це можливо завдяки використанню інтерактивних комп'ютерних технологій навчання, які включають в себе навчальні системи, системи електронного тестування знань, сучасні технічні засоби навчання.

Інтерактивна модель навчання як специфічна форма організації пізнавальної діяльності має на меті створення комфортних умов навчання, за яких кожен студент відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. Для спільного вирішення проблем в процесі навчання відбувається постійна активна взаємодія студентів між собою та з викладачем, моделюються життєві ситуації, використовуються рольові ігри. Виключається домінування будь-якого учасника навчального процесу або будь-якої ідеї. Це вчить гуманного, демократичного підходу до моделі.

Основна мета інтерактивного навчання – цілісний розвиток особистості студента. Засобом ж розвитку особистості, що розкриває її потенційні внутрішні здібності є самостійна пізнавальна і розумова діяльність. Інтерактивна технологія навчання передбачає використання на заняттях інтернет-технологій, мультимедіа продукції навчального призначення (аудіо, відео), комп'ютерних навчальних систем (електронних підручників, тренажерів), систем електронного тестування знань (комп'ютерних тестів), нових технічних засобів навчання (інтерактивну дошку, мультимедійний проектор), методу проектів, елементів дистанційного навчання, технологій моделювання, елементів дослідження [1, с. 28].

Під інтерактивною комп'ютерною технологією навчання розуміють таку організацію навчальної діяльності студентів, поліфункціональним засобом здійснення якої є комп'ютер. Вони покликані розширити можливості для самостійної творчої діяльності студентів, особливо при дослідженні та систематизації навчального матеріалу. Прищеплення навички самоконтролю і самостійного виправлення помилок, розвиток мотивації до навчання та пізнавальних здібностей студентів також є результатами використання інтерактивних комп'ютерних технологій. Окрім того, вони сприяють полегшенню праці викладача (швидше і

об'єктивніше оцінити знання студентів) та залученню всіх студентів до процесу навчання. При активному навчанні студенти самостійно аналізуючи творче завдання, визначають потрібні для його вирішення операції, порівнюють та узагальнюють способи реалізації подібних задач. На основі таких мислительних дій розвивається інтелектуальна сфера особистості. Крім того, у процесі виконання навчальних дій студентам доводиться робити певні розрахунки.

За інтерактивного навчання відбувається співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і студент, і викладач є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють. Результати навчання досягаються взаємними зусиллями учасників процесу навчання, студенти беруть на себе відповідальність за результати навчання [2, с. 60].

Використання інтерактивних комп'ютерних технологій виворює новий тип навчання – інтерактивний. Це сукупність педагогічних технологій, котрі складають педагогічну систему, засновані на спільній діяльності, що здійснюється засобами комунікації та має проблемно-пошукову природу. Існують певні організаційні та педагогічні умови такого навчання, які обумовлюють ключові позиції технології управління їх впровадженням у навчальний процес. Основними з них є: підвищення рівня індивідуалізації навчання за рахунок зменшення питомої кількості студентів в аудиторії на одну годину викладача при здійсненні навчально-виховного процесу та поширення використання моделюючих можливостей комп'ютерної техніки. Також сюди відносять навчання викладачів інтерактивним технологіям, практичним результатом якого має бути поетапний перехід від фрагментарного використання інтерактивних технологій до системного, моніторинг професійної діяльності викладача з позиції інтерактивного навчання у співвідношенні до рівня їх професійної діяльності. Інтенсифікація аналітичної функції управління щодо ідентифікації атракторів за рахунок автоматизації процесів збору, обробки та аналізу результатів моніторингових спостережень обумовлює процес навчання.

Створений власноруч програмний засіб навчального призначення відповідає всім вимогам, які висуваються до сучасних електронних засобів навчання. Викладач краще знає, яким змістом краще наповнити електронний посібник, враховуючи всі потреби конкретної навчальної ситуації. Тому створення власних доробок у галузі електронних засобів навчання є найоптимальнішим варіантом упровадження інтерактивних комп'ютерних технологій в навчальний процес. Впроваджена мультимедійна комп'ютерна програма має великі переваги в організації самостійної роботи студентів, адже є наочною та доступною. Вона містить теми, глосарій, теоретичний матеріал, прикладні задачі, має зручну навігацію, дає змогу легко перейти у будь-яке місце за гіперпосиланням. Специфіка її полягає у мультимедійних формах подання інформації (слайд-шоу, аудіо-відео фрагменти) [5, с. 8].

Для успішного застосування інноваційних та комп'ютерних технологій необхідно вносити достатньо істотні зміни в методику викладання. Це необхідно зробити, аби використати ті переваги технологій, які забезпечують засвоєння знань на більш високому рівні, надати результатам навчання прикладного, професійного спрямування, розкрити творчий потенціал: студентів та викладача, розвивати особистість студента з урахуванням нахилів і здібностей [3, с. 177].

Застосування інноваційних та комп'ютерних технологій породжує у викладанні нові форми навчання, специфічний навчальний зміст що веде до появи інтегрованих міжпредметних зв'язків, нових підходів до організації навчання та процесу формування знань, умінь та навичок.

Актуальність використання комп'ютерних технологій майбутніми викладачами обумовлена безперервним збільшенням обсягу і зміною змісту знань, умінь і навичок, якими повинні володіти сучасні фахівці, тому застосування комп'ютерних технологій у навчальному процесі дає можливість використовувати в педагогічній практиці розробки, що дозволяють інтенсифікувати навчальний процес, реалізовувати ідеї розвиваючого навчання. Такі розробки та методики націлені на формування мотивації до навчання, на розвиток студента як особистості для самостійного набуття знань, їх практичного застосування у повсякденному житті, на розкриття перед студентами можливостей комп'ютера як інструмента пізнання, необхідного в сучасних умовах. Наприклад, системи електронного тестування знань за допомогою комп'ютера використовують при організації контролю знань, умінь і навичок. Застосування комп'ютерних технологій у процесі навчання є ефективнішим, якщо здійснюється відбір і дозування навчального матеріалу, відбувається диференціація теоретичного матеріалу залежно від системи навчання, заглибленості вивчення курсу, рівня підготовки студентів. Крім того, комп'ютеризовані аудиторні заняття сприяють підвищенню в студентів пізнавального інтересу.

У комп'ютерної технології навчання є свої переваги у застосуванні. З'являється можливість суттєво збільшити кількість і види завдань, забезпечити групову взаємодію між студентами і викладачем. Засоби наочної демонстрації дозволяють поліпшити сприйняття нового навчального матеріалу, включити в процес запам'ятовування не тільки слухові, а й зорові центри. Сучасні комп'ютерні засоби сприяють використанню не тільки відображенню тексту, але і володіють можливістю показувати графічні об'єкти, високоякісні фотографії, дозволяють використовувати анімацію, звук та відео [1, с. 28].

Водночас існує ряд обмежень у застосуванні комп'ютера, пов'язаних з розвитком інформаційних технологій. До них належать відсутність безпосереднього контакту з користувачем, виконання машиною лише запланованих дій, неможливість оцінити оригінальні рішення, недоступність природної мови, відсутність виховної функції, загроза сприйняття студентом моделі як дійсності.

Серед факторів застосування інтерактивних комп'ютерних технологій навчання є й свої недоліки. Комп'ютери хоч і досить досконалі, але все-таки лише технічні засоби, і тому комп'ютер ніколи не зможе повністю замінити викладача-людини. На жаль, у багатьох містах швидкість доступу до Інтернету залишає бажати кращого. Недотримання гігієнічних норм і вимог безпеки при роботі з технічними засобами може нанести шкоду здоров'ю. При деяких захворюваннях протипоказана інтенсивна робота на комп'ютері.

Отже, комп'ютерно-інтегровані технології засновані на використанні складних програмних систем і підсистем, є базовими критичними технологіями, тобто технологіями, що лежать в основі створення широкого спектру наукомісткої продукції. Основними принципами їх розвитку є комплексна автоматизація, комп'ютерна інтеграція, системна інтеграція, інтелектуалізація, індивідуалізація, спеціалізація, технологічний трансфер, а ознаками: унікальність кожної реалізації, множинність, різноманітність систем і підсистем, що входять до їх складу, випадковість і невизначеність процесів (чинників), що діють у них, нечіткість постановки завдань, непередбачуваність наслідків тощо. Впровадження інтерактивних комп'ютерних технологій відбувається досить повільно, перш за все через недосконалість сучасних технологій управління освіти в цілому, та технологій управління процесом впровадження інновацій зокрема.

Література:

1. Алексєєва Г. М. Інтерактивні комп'ютерні технології навчання / Г. М. Алексєєва // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2012. – № 6. – С. 28-31.
2. Комар О. А. Застосування інтерактивних технологій у сучасному навчальному процесі школи / О. А. Комар // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2012. – № 14. – С. 57-62.
3. Корнійчук В. В. Застосування інноваційних та комп'ютерних технологій під час проведення інтегрованих занять / В. В. Корнійчук // Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції аспірантів і студентів "Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє" (14-15 травня 2013 року). Т. 1 [Текст]. – 2013. – С. 177-178.
4. Лобода Ю. Г. Педагогічні умови використання комп'ютерно-інтегрованих технологій у процесі підготовки майбутніх інженерів: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Ю. Г. Лобода // Південноукраїн. нац. пед. ун-т ім. К.Д.Ушинського. – Одеса, 2010. – 21 с.
5. Шпонтант І. М. Використання інтерактивних комп'ютерних технологій у навчально-виховному процесі як цілісний творчий підхід щодо формування майбутнього фахівця [Текст] / І. М. Шпонтант // Безпека життєдіяльності: науково-популярний журнал. – 2010. – № 12. – С. 6-8.

Науковий керівник:
доцент В.М. Подоляк.

Людмила Трубицкая
(Астана, Казахстан)

ПРОБЛЕМЫ РАЦИОНАЛЬНОГО ПИТАНИЯ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Цель этой статьи понять важность разумного употребления пищи и ее роль в жизни человека. Издревне сложился факт, что благодаря правильному питанию наш иммунитет крепок и способен противостоять болезням. В современном мире особенно важно правильно питаться. Есть масса причин, к примеру, ГМО, которые могут вредить нашему здоровью, а некоторые из них представляют даже смертельную опасность. Мы провели исследование в одном из университетов столицы Республики Казахстан и выяснили насколько рационально питание современной молодежи города Астана. Составили более простой ряд правил, необходимых для поддержания баланса нашей пищеварительной системы.

Введение.

Цель здорового питания известна многим, однако лишь мало кто из нас прислушивается к советам родителей, диетологов, которые пропагандируют вред неправильной пищи. В современном мире рыночных отношений и здоровой конкуренции, рынок нездоровой пищи настолько велик, что даже рекламные ролики оказывают влияние на детские умы. Не имеет значения занят ли человек какой-либо деятельностью, питание есть источник энергии, в которой нуждается наш организм.

Правильное питание - основа здоровой жизнедеятельности человека. Оно поддерживает быстрый процесс обмена веществ, что дает организму работать устойчиво и без затруднений. Следовательно, независимо от пола и возраста, человеку необходимы био-активные элементы для поддержания в гармонии здорового ума и тела.

Актуальность. Проблема правильного питания является одной из глобальных и актуальных вопросов всего человечества. В ритме быстротекущего времени необходимо вести здоровый образ жизни для построения здоровой нации.

Цель данной работы – определить роль здорового питания в жизни человека.

Задачи исследования:

- изучить основные проблемы правильного питания;
- определить режим питания студентов Евразийского Национального университета;
- составить правила питания для поддержания здорового образа жизни.

Питание - химическое звено связи организма с внешней средой. Жизнь без питания невозможна. Именно пища служит одним из связующих звеньев организма с окружающей средой.

Основными факторами правильного питания являются:

- Норма калорий поступающих в организм;
- Помощь витаминов и минеральных веществ;
- Время и частота приема пищи;
- Физическая нагрузка;
- Планирование рациона.

В XXI веке, благодаря современным технологиям, значительно уменьшился физический труд. Пища служит источником энергии для работы всех систем организма. Часть энергии идет на так называемый основной обмен, необходимый для поддержания жизни в состоянии полного покоя. Определенное количество энергии потребляется для переработки пищи - в процессе пищеварения. Много энергии сгорает при работе нашего мышечного аппарата. Несмотря на то, что компьютеры и автоматизация существенно сокращают физический труд, в последнее время в результате уменьшения активной деятельности нашего общества, все больше и больше увеличивается количество людей страдающих ожирением.

Ожирение — это накопление жира в организме, приводящее к появлению избыточной массы тела. При этом жир откладывается в жировых депо организма (подкожной жировой клетчатке и вокруг внутренних органов).

Выделяют ожирение по верхнему («мужскому») типу, когда жир накапливается в основном в области живота и выше, и по нижнему («женскому») типу, когда жир откладывается в бедрах и ягодицах.

Есть еще одна причина данной проблемы – это фаст-фуд, пищевые добавки, полуфабрикаты, консерванты, появляющиеся сравнительно недавно и уже показавшие себя с не очень хорошей стороны для организма человека. Несмотря на то, что их удобно использовать в прием пищи они содержат неправильные, вредные, а порой даже опасные вещества для нашего организма. Крайне не желательно покупать продукты, включающие в себя такие вещества как E123, E510, E102, E 110, E131, E142, E338, E103, E 466.

Исходя из полученных данных, нами были рассчитаны белки, жиры и углеводы в каждом продукте, а также калорийность блюд и общая калорийность за день.

Суточная потребность калорий для студентов 16—18 лет I группы интенсивности труда («легкий труд») составляет 2300 ккал. Потребность в белках — 75 г, в жирах — 80 г, в углеводах — 300 г. Этого количества достаточно для нормального функционирования организма и поддержания нормальной умственной и физической активности.

Результаты исследования таковы:

- Среднее суточное потребление калорий составило 1269;
- Студенты Евразийского Национального университета употребляют белки в количестве 52 г;
- Количество употребляемых жиров составило 60 г;
- Среднее количество употребляемых углеводов — 154 г.

Как видно из полученных данных, студенты явно получают недостаточно калорий с пищей.

Употребление белков в пище ниже на 31 %, употребление жиров — на 25 %, а углеводов — на 49 %.

Заключение

В результате проделанной нами работы, мы получили следующие выводы:

• Студенты нашего университета (ЕНУ) получают недостаточное количество калорий, белков, жиров и углеводов, т. е. не доедают. Фрукты и овощи составляют очень малый процент от всего рациона.

• Многие студенты Евразийского Национального университета поддерживают неправильный рацион питания. Пропускают один или несколько приемов пищи, что негативно сказывается на самочувствии студентов и их успеваемости. Как показало анкетирование, у 44 % опрошенных имеются заболевания ЖКТ, а у 78 % периодически проявляются симптомы этих заболеваний.

• Студенты ЕНУ часто перекусывают вредными продуктами — пирожками, бургерами, шоколадками, что неизбежно приводит к негативным последствиям.

Проанализировав полученные выводы, мы составили рекомендации студентам по улучшению качества рациона питания:

- Питаться не менее 3—4 раз в сутки. Включать в рацион жидкие и горячие блюда.
- Приносить с собой в колледж фрукты или домашнюю еду для перекусов между приемами пищи.
- Сократить потребление вредных продуктов (чипсов, сухариков, шоколада).
- Отказаться от неполноценных диет по снижению веса.

К сожалению, в современном мире все чаще и чаще встречаются такие болезни как атеросклероз, сахарный диабет, болезни печени и почек.

Література:

1. Лукьяненко, В.П. Физическая культура: основы знаний /Виктор Павлович Лукьяненко. – Москва: Совет. спорт, 2003. – 224 с. УДК 796 ББК 75 Кх-5
2. Сиваков, Ю.Л. Формирование современной индивидуальной физической культуры человека с учетом всего многообразия факторов, влияющих на его здоровье /Юрий Леонидович Сиваков. – Минск: Изд-во МИУ, 2006. - 26с. УДК 796 ББК 75.1 Кх-10
3. <http://www.eni.kz/ru/>

Зоя Шевців
(Рівне, Україна)

ІНДИВІДУАЛЬНА ТРАЕКТОРІЯ НАВЧАННЯ СТУДЕНТА ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ІНКЛЮЗИВНОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Реформування загальної середньої освіти в Україні на даному етапі здійснюється шляхом створення єдиної освітньої освіти – інклюзивної освіти. Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в спеціально створених умовах загальноосвітнього закладу. Саме тому, актуальною проблемою є підготовка фахівця, котрий міг би виконувати квазіпрофесійну (соціально-педагогічну) діяльність в умовах інклюзивного освітнього простору. Зокрема формування у майбутнього вчителя початкових класів інклюзивної загальноосвітньої школи методичної компетентності.

Підготовка фахівця інклюзивної освіти вимагає кардинальних змін у системі методичної роботи педагогічного університету. При цьому методика навчання студентів має бути гнучкою й адекватною вимогам практики. Упровадження інклюзії у шкільну практику вимагає від учителів початкових класів змінювати особистісну психологію і професійну готовність до соціально-педагогічної діяльності, прийняти й усвідомити нову освітню парадигму, нові способи організації навчально-виховного процесу, розробки навчально-методичного забезпечення, опанувати сучасні методики диференційованого й особистісно орієнтованого навчання молодших школярів.

Методика підготовки майбутнього вчителя початкових класів інклюзивної загальноосвітньої школи розглядаємо як систему підготовки у педагогічному університеті, метою якої є формування методичної компетентності майбутнього вчителів початкових класів, індивідуальної траєкторії навчання та розвитку готовності до виконання соціально-педагогічної діяльності в інклюзивній загальноосвітній школі. Незважаючи на певні досягнення у розробці проблем професійного розвитку особистості, формування методичної компетентності майбутнього вчителя інклюзивної загальноосвітньої школи в Україні не було предметом комплексного психолого-педагогічного вивчення.

Мета статті: з'ясувати сутності методичної компетентності та індивідуальної траєкторії навчання майбутнього вчителів початкових класів інклюзивної загальноосвітньої школи як умови формування методичної компетентності вчителя інклюзивної загальноосвітньої школи.

У контексті нашого наукового дослідження розглянемо сутність понять «компетентність» і «методична компетентність». Праці відомих учених (В. Краєвський, Л. Парашенко, І. Родигіна, О. Дахін, А. Хуторської, С. Шишов, С. Якименко та ін.) присвячені розрізненню понять «компетенція» та «компетентність».

Формування методичної компетентності педагогів вивчали дослідники О. Бігич, Т. Гущина, О. Ігна, Т. Загривна, В. Земцова, О. Зубков, Т. Кочарян, Т. Мамонтова, М. Михнюк, А. Мормуль, Н. Стефанова, Т. Сясіна, С. Татаринцева, О. Тумашова, В. Шаган та ін. Аналізуючи досягнення провідних науковців, котрі вивчали проблему компетентності, компетенції та методичної компетентності зокрема, дійшли висновку, що не існує єдиного підходу до визначення названих дефініцій.

Уважаємо, що професійна компетентність вчителя початкових класів у сфері інклюзивного навчання – це синтез знань, умінь та навичок необхідних для успішного здійснення соціально-педагогічної діяльності. Професійна компетенція вчителя - це уміння вчителя використовувати фахові знання, уміння і навички для розв'язання стандартних і нестандартних педагогічних задач і проблем, пов'язаних з спільним навчанням дітей з різним рівнем психофізичного розвитку, єдністю фахової, методичної та психологічної готовності виконувати квазіпрофесійну діяльність в умовах інклюзивної освіти [4, с. 65-66].

Фахову компетентність учитель початкових класів, який працює в інклюзивному класі загальноосвітнього закладу, розглядаємо як оволодіння ними *знаннями* з таких питань:

- державних підходів до організації освіти дітей, які мають обмежені можливості здоров'я;
- основних категорій загальної, корекційної і корекційної педагогіки, загальної і спеціальної психології;
- особливостей і закономірностей розвитку різних категорій осіб з психофізичними вадами;
- комплексного психолого-педагогічного вивчення дітей;

- диференційованого та індивідуального механізми і прийоми навчання кожної із категорії дітей з особливими освітніми потребами;

- зміст та методи роботи з родинами вихованців та ін. [4, с. 67].

Дослідники професійної компетентності виокремлюють методичну компетентність (В. Адольф, І. Акуленко, О. Зубков, С. Івашнова, А. Кузьминський, Н. Кузьміна, О. Лебедева, І. Малова, Т. Сясіна, В. Ситаров, С. Скворцова, Н. Тарасенкова, Н. Цюлюпа та ін.). Методичну компетентність вчителя початкових класів досліджували О. Борзенкова, Н. Глузман, Л. Коваль, Т. Руденко, С. Скворцова та ін.. Дійшли висновку, що майбутні вчителі початкових класів інклюзивної школи повинні володіти *методичними* уміннями:

- здійснювати діагностику розвитку дітей, що мають труднощі у засвоєнні знань, різних видів діяльності та адекватно оцінювати причини, якими спричинено ці труднощі;

- реалізовувати загально педагогічні та корекційно-розвивальні технології навчання;

- своєчасно виявляти відхилення у розвитку дитини та під керівництвом корекційного педагога брати участь у здійсненні правильного психолого-педагогічного супроводу дітей, що потребують корекції психофізичного розвитку;

- здійснювати індивідуальний та диференційований підхід до вихованців з вадами психофізичного розвитку;

- формувати готовність здорових учнів до позитивної спільної взаємодії з однолітками, що потребують корекції психофізичного розвитку;

- проводити роботу з батьками щодо надання їм правильної інформації про осіб з порушеннями психофізичного розвитку та ін. [4, с. 67].

Разом з тим, майбутній вчитель початкових класів інклюзивної загальноосвітньої школи повинен володіти особистісними якостями фахівця, які формують його культуру, фахову поведінку, індивідуальний стиль професійної діяльності. Нами визначено наступні особистісно значущі якості: спостережливість і розуміння навчально-виховних явищ, які відбуваються у цілісному педагогічному процесі; емпатія, тобто співпереживання, розуміння почуттів школяра, готовність прийняти учня з його недоліками і прийти на допомогу; гуманізм; етичність; відповідальність; саморегуляція і самодисципліна; тактовність; толерантність – спроможність розуміти й сприймати унікальність будь-якої особистості; рефлексивність – уміння самоусвідомлювати результати власної професійної діяльності [4, с. 67].

Виконуючи соціально-педагогічну діяльність в інклюзивній загальноосвітній школі, майбутній вчитель початкових класів повинен одночасно перебувати у різних ролях. Зокрема:

- учителя – виконувати викладацьку діяльність. Позаяк вчитель початкових класів має бути компетентним у викладанні багатьох галузей знань, він повинен володіти методичними компетентностями багатьох предметів;

- координатора (посередника) - здійснювати взаємозв'язок між молодшими школярами і командою фахівців загальноосвітньої школи, забезпечувати мультидисциплінарний підхід для здійснення соціально-педагогічного супроводу;

- конфліктолога - попереджувати і розв'язувати конфліктні ситуації;

- аніматора - спонукати учня з обмеженими освітніми можливостями до дій, сприяти відновленню взаємодії між особистістю і суспільством;

- експерта - виконувати діагностичну роботу, пов'язану з виявленням рівня особистісного розвитку дитини, лише потім проектувати свою діяльність, а також для надання консультативно-інформаційної підтримки команді фахівців загальноосвітнього закладу;

- терапевта - проводити соціально-педагогічний супровід молодшого школяра засобами лікувальної педагогіки;

- друга – бути старшим товаришем, наставником, спокійним, розсудливим, доброзичливим, але одночасно справедливим, непохитним, послідовним у своїх діях;

- організатора - впроваджувати різноманітні соціально-виховні форми (благодійні акції, фестивалі, місячники тощо), ініціювати участь дітей та дорослих в різноманітних соціальних проектах [4, с. 66].

Аби у процесі навчання студенти досягли належного рівня розвитку методичної компетентності необхідно дотримуватися індивідуальної освітньої траєкторії. Організація навчання студентів за індивідуальною траєкторією у педагогічному університеті вимагає особливої методики й технології. Вирішувати цю задачу в сучасній дидактиці, як вважає А. Хуторський, можливо двома протилежними способами, кожний з яких іменують індивідуальним підходом. Він розглядав індивідуальну освітню траєкторію майбутніх педагогів як персональний шлях реалізації особистісного потенціалу кожного студента [3, с. 298].

Сутність індивідуальної освітньої траєкторії висвітлено у працях Г. Бордовського, Є. Клімова, В. Мерліна, А. Хуторського, І. Якиманської та ін.; траєкторію становлення майбутнього вчителя вивчали В. Любичева, В. Монахов, О. Нижников, Т. Смиковська.

За твердженням Н. Зеленко, траєкторія методичного саморозвитку вчителя має базуватися на самоаналізі, рефлексії та адекватній самооцінці діяльності і враховувати професійні наміри та професійно значущі особливості особистості [2, с. 108].

I. Бережна констатує, що індивідуальна траєкторія професійного розвитку – це персональна стратегія професійного зростання студента, вдосконалення його особистісних якостей, формування професійних компетенцій, що вибудовуються на основі усвідомлення і суб'єктизації професійних завдань, цінностей, норм, а також визнання унікальності особистості та створення умов для реалізації її потенціалу. Індивідуальна траєкторія професійного розвитку містить інваріантну складову (орієнтована на модель фахівця, що включає професійні компетенції) і варіативну складову (відображає особистість студента, його соціально-психологічні особливості, потреби, мотиви, інтереси і здібності) [1].

Індивідуальна траєкторія навчання майбутніх вчителів початкових класів інклюзивної школи в педагогічному університеті, розглядається нами через: 1) оновлення змісту підготовки вчителя початкових класів. Оновлення змісту підготовки майбутнього вчителя початкових класів відбувалося шляхом уведення «Основи інклюзивної педагогіки», «Основи інклюзивної освіти», нових тем з дисциплін «Дидактика», «Методика навчання педагогіки», «Школознавства». Важливим є розробка навчально-методичного забезпечення курсу «Основи інклюзивної педагогіки»: робочий зошит та методичні рекомендації для самостійного вивчення курсу; 2) упровадження інноваційних технологій навчання у вищому навчальному закладі, зокрема інноваційних технологій навчання (карусель, круглий стіл, акваріум, мозкова атака, кейс-стаді, ситуаційне навчання, технологію, генерування ідей), презентації, структурно-логічні схеми, дидактичні та рольові ігри; 3) залучення студентів до науково-дослідницької роботи. Науково-дослідницька робота студентів передбачає виконання індивідуальних завдань, написання есе та рефератів, курсових, бакалаврських та магістерських робіт, залучення до олімпіад, конференцій та семінарів, гуртків та проблемних груп.; 4) проходження різних видів педагогічних практик в інклюзивній загальноосвітній школі; 5) забезпечення зворотного зв'язку у навчанні. Тобто відтворення навчального матеріалу студентом й отримання від викладача повідомлення про результати та наслідки засвоєного (знань, умінь і навичок), а відтак і методичної компетентності.

Складовими індивідуальної траєкторії навчання є визначення мети і завдань, змісту, форм, засобів, методів та технологій навчання. Визначення мети та завдань професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів відображаються у навчально-методичному забезпеченні педагогічних дисциплін (навчальних і робочих програмах, методичних матеріалах до виконання практичних, лабораторних занять і самостійної роботи).

Методична компетентність майбутнього вчителя інклюзивної загальноосвітньої школи – це тривалий процес оволодіння методичними знаннями, усвідомлення методичних дій, а на їх основі розвиток методичних компетенцій, вироблення індивідуального методичного стилю. Забезпечить ефективність формування методичної компетентності вчителя початкових класів інклюзивної загальноосвітньої школи індивідуальна траєкторія навчання студентів у період їх професійної підготовки у педагогічному університеті.

Література:

1. Бережная И. Ф. Педагогическое проектирование индивидуальной траектории профессионального развития будущего специалиста: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.08 / Бережная Ирина Федоровна. – М., 2012. – 410 с.
2. Зеленко Н. В. Взаимосвязь проектирования и самопроектирования методических компетенций в системе общетехнической и методической подготовки учителя технологи: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.02, 13.00.08 / Зеленко Наталья Васильевна. – Астрахань, 2006. – 406 с
3. Хуторской А. В. Современная дидактика: учеб. пособие / А. В. Хуторской. – 2-е издание, переработанное. – М.: Высшая школа, 2007. – 639 с.
4. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки [текст]: підручник / З. М. Шевців. – К.: «Центр учбової літератури», 2016. – 248 с.

СЕКЦІЯ: ПРАВО

Юлія Олексюк
(Київ, Україна)

ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Актуальність: актуальність даної теми зумовлена швидким розвитком науково-технічного прогресу, а саме виникненням необхідності у спрощенні системи державного управління шляхом застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Послугуючись світовим досвідом, Україна має стати на шлях демократизації та інформатизації суспільних відносин, зокрема у сфері урядування. Вивченню даного питання присвячені роботи наступних науковців: Баранов О.А., Єганов В.В., Демкова М.С., Малюкова І.Г., Семенченко А.І.

Мета: метою даної статті є дослідження існуючих проблем впровадження електронного урядування, а також визначення позитивних та негативних аспектів даної технології.

Завдання: розкрити сутність поняття «електронне урядування», а також визначити які переваги та недоліки має дана технологія державного управління.

Використана методика: при вивченні даного питання використовувались наступні наукові методи: індукції, дедукції, аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення.

Загальна характеристика роботи: в роботі досліджується поняття «електронного урядування», розглянуто проблеми, які перешкоджають ефективному впровадженню даної технології управління державою, а також переваги і недоліки переходу від традиційного державного управління до електронного урядування.

Прагнення України та її жителів інтегруватись до Європейського союзу, а також створити сучасне демократичне суспільство наразі стикається з багатьма перешкодами, як внутрішніми, так і зовнішніми. Так, передовою світовою тенденцією є зростання впливу глобалізації на всі сфери суспільного життя, а також її негативні та позитивні наслідки для суспільства в цілому. Глобалізація виступає головним каталізатором подальшого ускладнення соціальної та економічної несправедливості, цифрової нерівності, світового тероризму, протизаконної міграції, появи та розростання масштабів економічної кризи, котра дуже гостро відчувається в Україні, що зумовлено специфікою певних національних об'єктивних та суб'єктивних факторів. В процесі глобалізації зменшується значення національних урядів і держав, натомість зростає вплив міжнародних організацій, транснаціональних корпорацій та інших суб'єктів на світові процеси. Подібні зміни зумовлюють необхідність застосування інших підходів до державного управління і визначають збільшення ролі громадянського суспільства, демократизацію та децентралізацію влади, а також активну участь громадян держави у політичних, соціальних і економічних процесах.

Іншою світовою тенденцією, що напряму пов'язана з вищевказаною, є перехід світового суспільства до глобального інформаційного суспільства та суспільства знань, технічною та технологічною основою яких є ІКТ. Держава мусить сформувати правильну державну політику, стратегію чи програму розвитку інформаційного суспільства та забезпечити її імплементацію з впровадженням, насамперед, технології електронного урядування, що сприятиме демократизації, відкритості та прозорості влади, а також залученню чималої кількості населення та бізнесу до управлінських рішень [1, с. 7].

Електронне урядування почало розвиватись у країнах Заходу наприкінці 20 століття. Метою провадження такої технології державного управління стало укріплення принципу прозорості та відкритості органів державної влади та місцевого самоврядування, економія матеріальних ресурсів та часу, підвищення якості інформаційного забезпечення суспільства.

Наразі існує кілька підходів до визначення поняття «електронний уряд». Це стало результатом певної неоднозначності його тлумачення у Сполучених Штатах Америки, Канаді та Великобританії. Науковці формулюють визначення цього поняття на основі різноманітних принципів та підходів. Термін «електронний уряд» виник від англійського «E-government», і спочатку трактувався вітчизняними науковцями як футуристичне урядування «електронних громадян», які регулюють існування, функціонування і безпеку комп'ютерної мережі в цілому, а також електронний бізнес зокрема. У сучасному сенсі поняття «E-government» тлумачиться не тільки як «електронний уряд», а й «електронне державне управління», тобто здійснення державного управління уповноваженими органами із залученням Інтернету та інших сучасних інформаційно-комунікаційних технологій [2, с. 4].

На нашу думку, простіше трактувати термін «електронне урядування» як спосіб організації влади у державі з використанням системи локальних інформаційних мереж, яка забезпечує роботу органів державної влади в реальному часі, а також максимально спрощує і робить доступним повсякденне спілкування з фізичними та юридичними особами та неурядовими організаціями.

«Електронне урядування» є лише однією з сучасних моделей державного управління в умовах глобалізації, і ця модель часто представлена трьома взаємопов'язаними складовими: Government to Government – «уряд-уряд», Government to Business – «уряд-бізнес», Government to Citizen – «уряд-громадянин». Переважним напрямом комунікацій виступає функціонування органів державної влади, що використовують електронний документообіг та цифровий підпис (G to G), та їх взаємодія з бізнесом (G to B) і громадянами (G to C), тобто надання адміністративних послуг.

Така концепція урядування, з одного боку, змінює роль держави в адміністративних правовідносинах шляхом часткового делегування управлінських функцій власне громадянам, а з іншого – залишає за собою контроль над захистом прав та свобод громадян, а також додержанням вимог та норм чинного законодавства. Таким чином, державне управління стає гнучкішим та досконалішим, а також сприяє закріпленню основних демократичних принципів управління державою.

Очевидно, що реалізація певних технологічних рішень щодо впровадження системи електронного урядування вимагає повного пристосування наявної системи управління до нових умов існування. Попри те, що за останній період рівень демократії в Україні зростає, гострою залишається проблема створення правової держави в умовах недосконалої прозорості та відкритості влади на всіх її рівнях, що обумовлює посилення концентрації влади та поширення корупції. Саме цю проблему і покликано вирішити впровадження системи «електронного урядування».

Але як і будь-яка технологія, електронне урядування має свої недоліки та переваги, які зумовлені специфічними особливостями функціонування. До визначених науковцями переваг належать [3, с. 21-22]:

- підвищення ефективності діяльності органів публічного адміністрування та якості наданих адміністративних послуг шляхом оптимізації всіх механізмів державного адміністрування за рахунок поетапного впровадження функціональних складових електронного урядування G2G, G2B та G2C;

- скорочення витрат з державного бюджету на забезпечення державного апарату, економія часу та матеріальних ресурсів;

- створення сприятливих умов для розвитку так званої «електронної демократії» і відкритості та прозорості державної влади, тобто надання можливості громадянам брати участь та контролювати прийняття адміністративних рішень шляхом отримання доступу до достовірної та оперативної інформації про діяльність публічної адміністрації;

- зниження рівня корупції в органах державної влади.

Якщо переваги електронного урядування є цілком зрозумілими і наочними, то недоліки цієї технології науковцями точно не визначені. Проте, очевидно, що вони є похідними від слабких місць «електронного урядування» [4, с. 36], які у разі ймовірного використання із злочинною метою чи при зловживанні службовим становищем можуть нанести шкоду інтересам держави чи громадян. До них належать:

- слабка захищеність від злочинів, пов'язаних з використанням інформаційних технологій;

- можливість вчиняти електронний нагляд та контроль за життям громадян та політичних організацій, їх настроями та планами;

- використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій з метою політичного тиску;

- використання в якості інформаційної зброї задля впливу на свідомість та психіку громадян.

Безумовно, для вдалої реалізації технології «електронного урядування» та забезпечення втілення всіх переваг, Україна має пройти тернистий шлях реорганізації системи публічного адміністрування згідно з європейськими стандартами. Для цього нашої державі необхідний певний час, адже цілковитий перехід до електронного урядування вимагає багато перехідних етапів від декларування на найвищому державному рівні цього напрямку в якості пріоритетного до вдосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів, які будуть безпосередньо виконувати належні функціональні обов'язки.

Отже, перехід від традиційного адміністрування до електронного урядування повинен відбуватися поступово, у супроводі нових якісних змін не лише в законодавстві України, а й у розвитку суспільства, його інформатизації та підвищення рівня правосвідомості громадян.

Література:

1. Проект навчального посібника «Концептуальні засади розвитку електронного урядування в Україні» / О.А. Баранов, М.С. Демкова, С.В. Дзюба; за ред. А.І. Семенченко, 2009р. – 82 с.
2. Єганов В.В. Проблеми та перспективи впровадження системи електронного урядування в Україні / [Електронний ресурс]: Режим доступу http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cqjirbis_64.exe
3. Електронне урядування в Україні: аналіз та рекомендації. Результати дослідження / О. А. Баранов, І. Б. Жилияєв, М. С. Демкова, І. Г. Малюкова; за ред. І. Г. Малюкової. – К.: ТОВ «Поліграфі-Плюс», 2007. – 254 с.
4. Дубов Д. В. Інформаційна безпека в умовах впровадження електронного урядування / Д. В. Дубов // Вісник книжкової палати. – 2006. – № 7. – С. 34–38.

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, доцент Кравчук Олексій Олегович.

**Катерина Товстюк
(Київ, Україна)**

ПРОБЛЕМАТИКА СУЧАСНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Запроваджена в останні роки реформа правоохоронних органів має багато як позитивних, так і негативних аспектів. Говорячи про недоліки варто зазначити, що в першу чергу вони стосуються саме

законодавства. Окремі норми у фахівців та науковців викликають занепокоєння, оскільки потребують значного вдосконалення в силу своєї неповноти чи невідповідності положенням основоположних актів нормативно-правової бази.

Закон України від 02.07.2015 «Про національну поліцію України» (далі – Закон) встановлює, що Національна поліція України (далі - поліція) - це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [2]. Координація діяльності органу здійснюється виконавчим органом держави – Кабінетом міністрів України. Проте, така робота обмежується лише прийняттям управлінських рішень.

Політичне ж представництво належить Міністерству внутрішніх справ України. Таке розмежування підпорядкованості викликає деякі запитання. З одного боку полярність різних сфер і їх координація дає можливість спростити функціональний апарат. Проте, виникає необхідність контролю з боку двох органів, що не значно ускладнює ієрархічну систему.

Найбільше дискусій у наукових колах викликала ст. 34. Закону. Згідно з її положеннями - поверхнева перевірка як превентивний поліцейський захід є здійсненням візуального огляду особи, проведенням по поверхні вбрання особи рукою, спеціальним приладом або засобом, візуальним оглядом речі або транспортного засобу [2].

Проте, розглянемо ст. 30 Конституції України, яка встановлює, що не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду [1]. Згідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України від 28.03.2008 № 2 «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства», а саме - п.11, до іншого володіння відноситься автомобіль [3]. Відповідно, закріплене положення у Законі суперечить конституційному принципу, оскільки дає можливість без рішення суду проводити огляд майна особи.

З огляду на це виникають сумніви щодо верховенства права у діяльності Поліції. Тому, на нашу думку, цілком доречно було б розмежувати у законодавстві два різних поняття, таких як «поверхневий огляд» та «обшук». Для цього у Законі необхідно розтлумачити, які саме дії має право вчиняти поліцейський для того, щоб не порушувати принцип недоторканості майна. При цьому, такі дії не можуть мати ознак обшуку, оскільки в такому випадку мова вже йде безпосередньо про необхідність отримання дозволу суду. Для цього за основу варто використовувати положення Кримінально-процесуального кодексу України, який описує порядок та особливості фіксації обшуків дій.

Дискусійним залишається і положення ст. 50 Закону в частині - громадяни України, які виявили бажання вступити на службу в поліції, за їхньою згодою проходять тестування на поліграфі [2]. Основна проблема полягає в тому, що реформування правоохоронної системи направлене на очищення від осіб, котрі не мають необхідних якостей, що притаманні поліцейському. Отже, чому перевірка поліграфом має бути вибірковою? На нашу думку, даний етап повинен стати основою допуску до службових обов'язків. Це дозволить збільшити ефективність реформи і набрати в лави Поліції виключно тих осіб, котрі дійсно відповідають усім вимогам.

Також, викликає певні сумніви і положення ст. 21, яке говорить, що керівником та заступниками керівника поліції може бути призначена особа, яка: має вищу повну юридичну освіту; має стаж роботи в галузі права не менш як сім років; має досвід роботи на керівних посадах не менш як п'ять років [2]. Справа в тому, що така система призначення керівних посад зумовлює необхідність у більшості випадків призначати «старі кадри». Це значно уповільнює процес реформування, тому необхідно переглянути дані умови в бік послаблення. Лише в такому випадку можна говорити про «швидку регенерацію» кадрів правоохоронної системи.

Підбиваючи підсумки можна зробити висновок, що утворення Національної поліції України – це безумовний крок вперед. Проте, сучасне українське законодавство в даній галузі потребує вдосконалення. Невідповідність норм конституційним принципам – це значна перешкода на шляху до повноцінного реформування системи. Нормативно-правова база потребує узгодження і змін в максимально короткі строки. Лише тоді можна буде говорити про дієву правоохоронну систему, котра працює на благо держави.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. //Відомості Верховної Ради України.-1996. - №30. - ст. 141
2. Закон України «Про Національну поліцію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/-show/580-19>
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 28.03.2008 № 2 «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства»

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, Кравчук Олексій Олегович.

СЕКЦІЯ: ПСИХОЛОГІЯ

**Мирослава Кулеша-Любінець, Марія Петрів
(Івано-Франківськ, Україна)**

ВПЛИВ ФІЗИЧНОГО Я-ОБРАЗУ НА СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ЧОЛОВІКІВ ЗРІЛОГО ВІКУ З ЦУКРОВИМ ДІАБЕТОМ

Цукровий діабет (ЦД) – найпоширеніше ендокринне захворювання. З 1988р. ВООЗ веде аналіз інформації про поширеність ЦД і порушення толерантності до глюкози серед населення світу. Захворюваність щорічно збільшується у всіх країнах світу на 5-7%. Поширеність ЦД серед осіб працездатного віку у 2014 році в Україні становила 1730,4 на 100 тис. населення, а у 2009 році – 1370,3 на 100 тис. населення, тобто за 5 років приріст склав близько 20% [7].

За даними Міжнародної федерації діабету у 2011 році кількість хворих на ЦД у світі досягла рекордного числа – 366 мільйонів осіб, а у 2030 році може становити 552 мільйони осіб. [11]

Цукровий діабет, без перебільшення, є надзвичайно небезпечною хворобою. Ураження різних органів і систем при ЦД є основною причиною інвалідності та смертності хворих. Близько 50% пацієнтів із ЦД I типу помирає від хронічної ниркової недостатності. Серед таких хворих у 2-5 разів частіше діагностують інфаркт міокарда, ніж у здорових осіб того ж віку. Гангрена нижніх кінцівок трапляється у 200 разів частіше; 50-70% усіх ампутацій нижніх кінцівок, не пов'язаних із травматизмом, припадає на осіб із ЦД [3].

Цукровий діабет накладає досить істотні зміни на зовнішній вигляд та функціональні характеристики тіла хворої особи, тому, на наш погляд, доречним є вивчення такого аспекту Я-концепції як фізичного Я. У зв'язку із значною поширеністю ЦД та руйнівними соматичними наслідками, нами була сформована мета дослідження – визначити вплив фізичного Я-образу на стресостійкість чоловіків зрілого віку, хворих на цукровий діабет.

Слід наголосити, що образ фізичного Я є внутрішньою концепцією людини стосовно її власної зовнішності. Свідомість кожної особистості містить образ фізично досконалої людини, й особа неминуче порівнює власну зовнішність з цим ідеалом. Згідно з дослідженнями, основною підставою оцінки фізичного образу Я є ступінь розбіжності або відповідності між сприйняттям індивідом своїх фізичних параметрів і значущих для нього ідеалів зовнішності. Людина, яка задоволена своєю зовнішністю, має позитивний образ тіла. Водночас особа змінює уявлення про власне тіло відповідно до її емоційного стану, а також реакцій інших людей. На думку Томаса Ф. Кеша, образ тіла є багатовимірним феноменом, що не може обмежуватися вузьким визначенням картини власного тіла, яка сформована в уявленні індивіда. При дослідженні образу тіла слід враховувати наявність різних особливостей його визначення, наприклад, за допомогою акцентування на задоволеності тілом, задоволеності його масою, задоволеності зовнішнім виглядом, оцінці свого зовнішнього вигляду, точності уявлень про розміри власного тіла, орієнтації на тілесній самооцінці, занепокоєності з приводу власного тіла, на сприйнятті власного тіла, спотворенні, порушеннях та розладах образу тіла [9].

Образ тіла або фізичне Я особистості став предметом дослідження багатьох вчених, а саме: фізичний Я-образ підлітків (Тіунова А. О. та ін.), Я-фізичне спортсменів різної спеціалізації (Шишковська А. В. та ін.), фізичний Я-образ дівчат юнацького віку (Черкашина А. Г. та ін.), фізичний Я-образ студентської молоді з особливими потребами (Кулеша-Любінець М. М. [2] та ін.) Дослідження тілесного Я чоловіків зрілого віку залишається менш дослідженим, що і обумовило вибір вікової категорії респондентів.

Як відомо в психології, зрілий вік є переломним у житті чоловіка. Надзвичайно важливим у зрілому віці є збереження емоційної стабільності в будь-яких складних життєвих ситуаціях, можливість зваженого осмислення змін, що відбуваються (фізичних, фізіологічних, психологічних) [6]. Тому об'єктом нашого дослідження є фізичний Я-образ як компонент самосвідомості особистості. Предметом дослідження – обґрунтування впливу фізичного Я на стресостійкість чоловіків зрілого віку з цукровим діабетом.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали концептуальні теорії вивчення Я-концепції особистості (К. Альбуханова-Славська, Е. Берн, І. Кон, Е. Еріксон, К. Роджерс та ін.); уявлення про поняття та місце образу фізичного Я в структурі Я-концепції (М. Боришевський, Р. Бернс, О. Гуменюк, А. Дорожевець, В. Столін, С. Фішер та ін.); уявлення про структуру фізичного Я як взаємодію когнітивного, афективного та поведінкового компонентів (О. Соколова та ін.); концепції «образу тіла» та «схеми тіла» (В. Каган, А. Налчаджян, Ф. Розенберг, Л. Уляєва та ін.).

Психологічну діагностику особливостей Я-фізичного чоловіків зрілого віку з ЦД ми проводили за допомогою наступних методик: авторська анкета; методика дослідження тілесного образу Я «Сегменти»; опитувальник образу власного тіла; проективна методика «Автопортрет»; методика визначення стресостійкості та соціальної адаптації Т.Холмса і Р.Рея; тест визначення стресостійкості особистості.

У пілотажному дослідженні прийняли участь 20 чоловіків зрілого віку з ЦД, які мають різний соціальний статус, сімейний стан, рівень освіченості. Середній вік респондентів – 48,6 років. Співвідношення першого (I) і другого (II) типів ЦД – 50:50.

Аналіз результатів анкетування чоловіків зрілого віку з ЦД показав наступне:

1. Тривалість життя з захворюванням у вибірці становив від 4 до 34 років.
 2. 75% досліджуваних причиною виникнення захворювання вважають психоемоційний стрес, нервову напруженість, перевтому.
 3. У 92 % досліджуваних наявні супутні захворювання різної важкості (ретинопатія, гіпертонія, остеохондроз, кардіосклероз та ін.);
 4. Рівень задоволеності життям складає 6,42 бали, тобто середній рівень задоволеності життям (тут і далі – середнє значення вказане за шкалою стенів).
 5. Зміна зовнішнього вигляду за роки життя з ЦД оцінюється на 6 балів, тобто цукровий діабет негативно змінює зовнішній вигляд чоловіків.
 6. Стан здоров'я за період захворювання, на думку досліджуваних, погіршився на 3,08 балів.
- Таким чином, дослідження показало, що зовнішній вигляд та здоров'я респондентів погіршується і відповідно знижує задоволеність життям, що частково підтверджує нашу гіпотезу.
- Результати дослідження образу власного тіла показав, що 69% опитаних чоловіків зрілого віку з ЦД не задоволені власним тілом. Оскільки дослідження проводилось індивідуально, нам вдалося почути обґрунтування, де респонденти під поняттям «фізичний Я-образ» мали на увазі як зовнішній вигляд, функціонування організму, так і стан здоров'я.
- Методика «Сегменти» була модифікована нами відповідно до потреб дослідження. Аналіз відповідей респондентів дозволив виділити чотири фактори, що відповідають певним частинам тіла (табл. 1).

Таблиця 1

Факторний аналіз самооцінки частин тіла в чоловіків зрілого віку з цукровим діабетом			
Ф.1: Найважливіша частина тіла на даний момент	Ф.2: Частина тіла, якою Ви не задоволені	Ф.3: Частина тіла, найважливіша в ситуації соціальної взаємодії	Ф.4: Частина тіла, яку б Ви хотіли змінити
№13-4, 12, 7	№ 17-8, 4	№ 13-4, 1-2-3	№8
Область голови, ніг та грудний відділ тулуба	Область нижньої частини тулуба та геніталій, голова	Область голови та рук	Область нижньої частини тулуба і живота

Інтерпретація виведених факторів свідчить, що чоловіки зрілого віку з ЦД незадоволені тими частинами тіла, які є найбільш уразливими при цукровому діабеті (серце, статеві органи, кінцівки, голова (імовірно, погіршення зору та захворювання судин)).

За методикою Т.Холмса і Р.Рея виявлено, що у дорослих чоловіків, які хворіють на цукровий діабет, ризик виникнення стресу – вище середнього (7,63 балів за шкалою стенів). При цьому рівень стресостійкості респондентів є низький і становить 4,25 балів.

Для визначення впливу фізичного Я-образу на стресостійкість чоловіків зрілого віку з ЦД нами був зроблений аналіз отриманих даних за допомогою лінійного коефіцієнта кореляції Пірсона ($p=0,05$). За результатами кореляційного аналізу було виявлено наступні показники:

1. Між рівнем стресостійкості та рівнем оцінки стану власного здоров'я на даний час виявлено середній прямий зв'язок (0,403).
2. Між образом власного тіла та рівнем стресостійкості виявлено середній прямий зв'язок (0,413).
3. Між рівнем задоволеності образом власного тіла та рівнем стресостійкості виявлено слабкий прямий зв'язок (0,343).

Отже, за результатами пілотажного дослідження виявлено взаємозв'язок фізичного Я-образу та стресостійкості у чоловіків зрілого віку, хворих на цукровий діабет. Перспективами нашого дослідження є детальне вивчення особливостей фізичного Я-образу та умов стійкості до стресу в дорослих чоловіків з ЦД, а також розробка програми психологічної просвіти щодо ролі фізичного Я у структурі самосвідомості хворих на цукровий діабет.

Література:

1. Дворянчиков Н.В. "Сегменты" — метод исследования телесного образа "Я" / Дворянчиков Н.В.. // Сексология и сексопатология. – 2005. – №3. – С. 11 – 18.
2. Кулеша-Любінець М. М. Психологічні особливості Я-образу студентської молоді з особливими потребами / М. М. Кулеша-Любінець // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – 2014. – Вип. 19(2). – С. 191-200. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpfsp_2014_19\(2\)_29](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpfsp_2014_19(2)_29).
3. Машталер Н. П. Фізична реабілітація жінок другого зрілого віку при цукровому діабеті другого типу: магістер. робота: спец.: 801020302 "Фіз. реабілітація" / Машталер Н. П.; наук. кер. Стасюк О. М. - Л., 2015. - 79 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://repository.idufk.edu.ua/handle/34606048/2474>.
4. Методика определения стрессоустойчивости и социальной адаптации Холмса и Раге [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://psycabi.net/testy/629-test-na-stressoustojchivost-metodika-opredeleniya-stressoustojchivosti-i-sotsialnoj-adaptatsii-kholmса-i-rage>.
5. О.А. Скугаревський. Образ собственного тела: разработка инструмента для оценки / О.А. Скугаревський, С.В. Сивуха. // Психологический журнал. – 2006. – №2. – С. 40 – 48.

6. Павелків Р. В. Вікова психологія: підручник / Р. В. Павелків. - К.: Кондор, 2011. - 468 с.
7. Пивоваров О.В. Прогнозування ризику розвитку цукрового діабету 2-го типу у хворих з артеріальною гіпертензією [Електронний ресурс] / Пивоваров О.В. – Режим доступу до ресурсу: <http://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/10188/1/>. Потемкина О.Ф. Графические методы в психологической диагностике / Потемкина О.Ф, Романова Е. С.. – Самара: «Дидакт» мление, 1991. – 53 с.
8. Тіунова А. О. Вплив трансформації тілесних характеристик підлітка на формування його образу тіла / Тіунова А. О.. // Психолого-педагогічні науки. – 2015. – №2. – С. 77 – 82.
9. Усатов И. А. Авторская методика «Тест на определение уровня стрессоустойчивости личности» // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2016. – Т. 11. – С. 681–685. – URL: <http://e-koncept.ru/2016/86148.htm>.
10. Цукровий діабет [Електронний ресурс] // uk.wikipedia.org/. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Цукровий_діабет. Тіунова А. О. Вплив трансформації тілесних характеристик підлітка на формування його образу тіла / Тіунова А. О. // Психолого-педагогічні науки. – 2015. – №2. – С. 77 – 82.

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук, доцент Кулеша-Любінець М. М.

СЕКЦІЯ: СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ. МЕДІА

Олександр Бухтатий
(Київ, Україна)

ДЕМОКРАТИЧНИЙ РОЗВИТОК СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА В АСПЕКТАХ ФУНКЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ДЕРЖАВИ

Дослідження питання еволюції трансформації інформаційної функції держави у функцію публічних комунікацій нерозривно пов'язано з історією розвитку відносин між громадянином, інститутами громадянського суспільства та державою у процесах європейської інтеграції, які ми пов'язуємо з феноменом демократизації. Якщо сьогодні інформацію називають – «киснем» демократії і ця теза має під собою стійке підґрунтя, адже діяльність будь-якої сучасної держави чи її органів не може відбуватися в інформаційному вакуумі, то публічна комунікація – є «двигуном» демократії.

Аналіз наукових публікацій і розвідок засвідчує, що дослідження природи публічних комунікацій, які належать авторству Ю. Хабермаса (нім. Jürgen Habermas), Тен ван Дейка (нідерл. Teun Adrianus Van Dijk), З. Баумана (англ. Zygmunt Bauman), Р. Дарендорфа (англ. Ralf Gustav Dahrendorf), Р. Патнема (англ. Robert D. Putnam), С. Хантінгтона (англ. Samuel P. Huntington), М. Кастелса (англ. Manuel Castells), Дж. Кіна (англ. John Keene), Г. Ініца (англ. Harold Adams Innis), В. Різуна, О. Богуславського, Т. Крайнікова, І. Паримського, А. Сіленко, О. Радченка, О. Скрипнюка, Г. Почепцова, Д. Андреева, Н. Драгомерецької, М. Ожевана, Д. Дуцик, Є. Романенка та ін. формують значний елемент сучасного наукового дискурсу з даної проблеми.

Водночас все ще залишається малодослідженим питання еволюції трансформації інформаційної функції держави у функцію публічної комунікації у науковому дискурсі, яке, на нашу думку, нерозривно пов'язано з історією розвитку відносин між громадянином, інститутами громадянського суспільства та державою у процесах демократизації.

Тому, ми **поставили за мету** дослідити основні ознаки, завдання та роль індивіда, суспільства та держави у процесах європейської інтеграції, які ґрунтуються на традиціях свободи інформаційних відносин, розвитку комунікаційної системи суспільства, яким, зрештою, і присвячується наше дослідження.

С. Хантінгтон (англ. Samuel P. Huntington) підняв на вістрі наукової дискусії питання «чи варто розглядати демократичність і недмократичність як дихотомічну чи неперервну величину? Автор зазначає, що багато дослідників дають перевагу підходу «неперервності», який включає такі показники як, чесні вибори, обмеження діяльності політичних партій, свобода преси і т.д. Такий підхід корисний і об'єктивний для виявлення варіювання степені демократичності в країнах розвинутої демократії (США, Швеція, Франція, Японія), або степені авторитарності в недмократичних країнах. Однак він створює більшість проблем, наприклад проблему значимості показників [10, с. 21-22]». Дослідження природи взаємозв'язку демократичності держави та розвитку її інформаційної функції потребує розгляду суспільства як простору публічних комунікацій, в якому циркулюють різні види політичних, соціальних та інформаційних капіталів.

Різні конвенції, угоди та домовленості реалізують механізми інформаційних відносин, які пов'язані з когнітивними і комунікативними схемами, з ідеологічним дискурсом суспільства, в рамках якого політичні, економічні та інформаційні процеси узагальнюють і легітимізують на державному рівні нові комунікативні практики. Погляд на суспільство як на динамічну ресурсну комунікаційну систему, представлений в працях більшості із зазначених авторів, надзвичайно важливий для нашого дослідження. Як зазначає В. Речицький в конституційно-правовій науці використовуються багато з традиційних методів спостереження і виміру, наукові рекомендації в цій галузі повинні підкорятися не логіці метода, а логіці життя. Причому будь-який вибір в політико-правовій сфері може бути підтриманий або відторгнутий масами. Д. Белл описав дану ситуацію на прикладі Г. Гегеля, який якийсь зауважив: те, що було розумним, існувало як реальність. Кожна з теорій може видатись розумною, хоча й не повністю реальною.

На нашу думку, такі ж підходи можна застосувати і відносно функції формування, становлення та розвитку функції публічних комунікацій. Зокрема, Д. Дзоло (англ. Danilo Zolo) у праці «Демократія та складності» визначив, що в європейській історії спостерігаються довготривалі фази стагнації або неочікуваного прискорення в розвитку науки з соціальної комунікації та демократизації суспільного прогресу. Варто підкреслити, що окрім цього, в рамках спеціалізуючих сфер, регульованих критеріїв раціональності, здатність до технічного прогнозування зростає [4, с. 46-47].

Насамперед, як зазначає Джанні Ваттімо (італ. Gianterio (Gianni) Vattimo), неможливість осмислювати історію, як деякий єдиний рух, та неможливість, яка відкриває простір постмодерну, виникає не тільки як наслідок кризи європейського колоніалізму та імперіалізму. Вона є, – і можливо, за перевагою, – результатом народження засобів масової інформації [2, с. 5].

Загалом, починаючи з епохи Просвітництва засоби масової інформації використовуються демократичними силами як «стінобитна» зброя для боротьби зі старими порядками в усій Європі.

Історія свідчить, що шляхи до демократичних реформ у різних країнах на європейському континенті відрізнялись. Зокрема, розрізняють еволюційний шлях, як у Великій Британії, або революційний, як у Франції. Серед факторів, що викликали ці кардинальні суспільно-політичні зміни були як мотивуючі нові

ідеї та гасла або похідні від них ідеї основоположних прав людини і громадянина, так і громадянські рухи і соціальні класи, які стали їхніми головними адептами.

У французькій моделі відмова від державного втручання, одна з характеристик ліберальної системи, явно ставиться під сумнів. Тут вважається, що втручання держави бажано, оскільки дозволяє забезпечити свободу слова в тому вигляді, в якому вона проголошена в конституції. Широка підтримка ЗМІ з боку держави спирається на нову теорію «права на інформацію».

З часом масові публічні комунікації утворили політично важливі когнітивні наслідки, які Д. Дзоло розглядає в якості сурогатного досліду, який врешті призводить до «всезагального процвітання, якісні публічні служби, високий рівень зайнятості, ефективна та освічена бюрократія, асептичне регулювання соціальних відносин засобом виключних функціональних вимог і повну відсутність політичних ідеологій [4, с. 52]».

Публічні комунікації є одним з тих політичних інститутів, які перетворилися на невід'ємні частини процесів демократизації європейських держав. Фактично, якщо за більш ніж тисячолітню історію людства ще наприкінці XVIII ст. в світі не існувало жодних демократичних інститутів, то лише через сторіччя – на початку XX сторіччя – такі інституції успішно діяли в багатьох країнах європейського континенту.

Зазначимо, що на основі проекту PolityIII, реалізованого Кейтом Джаггерсом (англ. Keith Jagers) і Тедом Робертом Гарром (англ. Ted R. Gurr), і який базується на основі оцінок конституцій та інших правових документів і висвітлює історичний період з 1800 по 1994 роки здійснено періодизацію, а саме: виділено дві «довгі хвилі» (та потенційну третю) і три основні сприятливі «розвилки» (і одну несприятливу) демократизації. Відзначається, що поряд з рівнем політичних прав і свобод, відбувалися зміни і в царині громадянських свобод, зокрема свободи слова і свободи преси.

Упродовж останніх десятиліть ідея публічних комунікацій поступово розвивається, змінюючи погляди громадян і урядовців на його роль і додаткову країн цінність. Багато років уряди усього світу вбачали у вільних комунікаціях перешкоду, яка радше заважала діяльності органів влади, ніж чинила якийсь вплив на її користь. До поступової зміни поглядів у бік усвідомлення, що насправді публічні комунікації є незамінними й цінними партнерами демократичної влади, призвела необхідність зупинити спад довіри до державних інституцій і подолати розрив між громадянами та органами влади.

А. Шинкарук у колективній монографії «Європейські публічні комунікації: культура, політика, технології» визначає, що комунікація розглядається як ключовий засіб збагачення ідентичності, інтеграції, поваги і демократичних цінностей, що допомагає громадянам зрозуміти Європейський Союз на емоційному рівні і через створення кращої системи спілкування суспільства та європейських інститутів при здійсненні спільної політики [5].

Набрання чинності Лісабонським договором Європейського Союзу (2009 р.) ознаменувало собою початок нової епохи в демократичному розвитку Європи. Загалом визначається п'ять базових принципів публічної комунікації, які лежать в основі демократії та належного управління ЄС (Рис. 1).

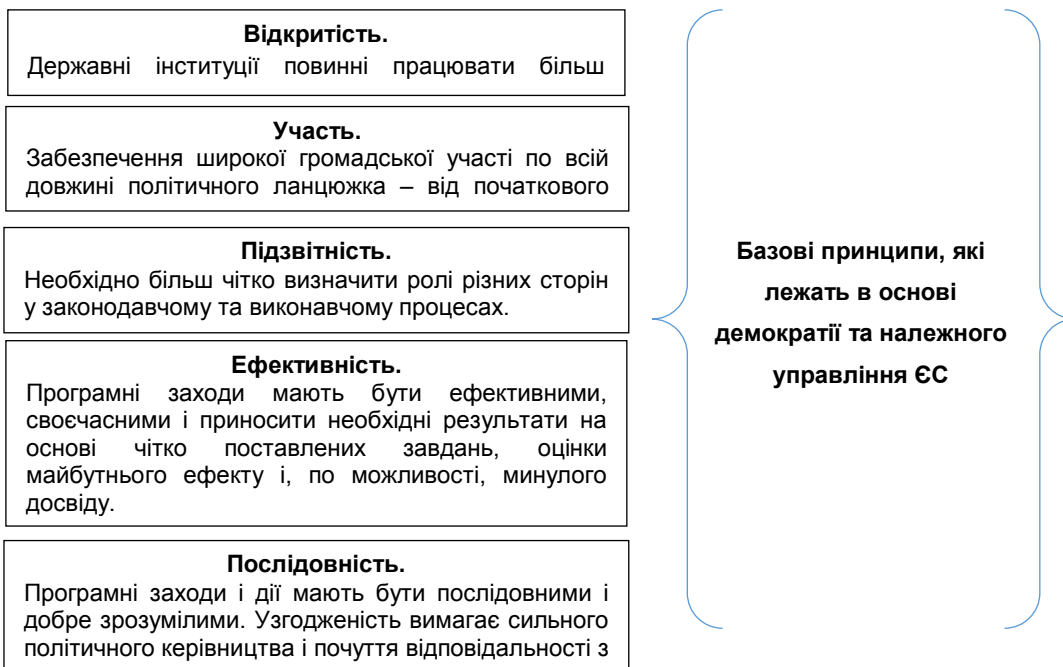

Рис. 1. Базові принципи, які лежать в основі демократії та належного управління ЄС.

Як **висновок** можна зазначити, що в часовому вимірі практично кожна хвиля демократизації супроводжувалась (в низці випадків започатковувалась) формуванням або розширенням у «демократизованих» державах законодавства про свободу слова, забезпечення доступу громадян до інформації, насамперед – публічної, та права на її поширення, гарантій безперешкодної діяльності мас-медіа тощо.

Європейська комісія розгорнула на початку нового тисячоліття реформу європейського управління, зробивши її одним зі своїх стратегічних завдань. Нова реформа була спрямована на усвідомлення того, що демократичні інститути європейського інтеграційного рівня повинні докласти всіх зусиль, аби «відновити зв'язок» зі своїми громадянами, і тим самим підвищити ефективність державного управління.

Можна визначити перелік мінімальних стандартів ЄС щодо здійснення публічних комунікацій – консультацій із зацікавленими сторонами: чіткий і регламентований зміст комунікаційного процесу; цільові консультативні групи; поширення інформації; встановлення строків комунікації; забезпечення зворотнього зв'язку.

Перспективи подальших досліджень полягають в аналізі трансформаційних процесів інформаційної функції держави у функцію публічних комунікацій в європейських країнах показує, адже саме ефективність публічних комунікацій визначає розвиток комунікаційної функції держави.

Література:

1. Бурдые П. Социальное пространство: поля и практики [Текст]/ Пьер Бурдые; [Пер. с фр., сост., общ. ред. пер. и послесл. Н.А. Шматко]. – СПб.: Алетейя; М.: Институт экспериментальной социологии, 2005. – 576 с.
2. Ваттимо Дж. Прозрачное общество [Текст]/ Дж. Ваттимо; [Пер. с ит. Дм. Новикова]. – М.: Издательство "Логос", 2002. – 128 с.
3. Галлін Деніел С. Сучасні медіасистеми: три моделі відносин ЗМІ та політики [Текст] / Деніел С. Галлін, Паоло Манчіні; [пер. з англ. О. Насика]. – К.: Наука, 2008. – 320 с.
4. Дзоло Д. Демократия и сложность: реалистический подход [Текст] / Данило Дзоло; [пер. с англ. Калинина]. – М.: Изд. дом Гос. Ун-та – Высшей школы экономики, 2010. – 320 с.
5. Європейські публічні комунікації: культура, політика, технології. [Текст]/ А.Л. Шинкарук, В.М. Парфенюк, Е.Я. Кац. – Рівне, 2013. – 280 с.
6. Кин Дж. Демократия и декаданс медиа [Текст]/ Дж. Кин; [Пер. с англ. Д. Кралечкина; под. науч. Ред. А. Смирнова]. – М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2015. – 312 с.
7. Лібералізм. Ліберальна традиція політичного мислення від Джона Локка до Джона Роулза [Антологія] / Упорядники О. Проценко, В. Лісовий. – 2-ге видання (перероблене). – К.: Видавничий дім «Простір». «Смолоскип», 2009. – хххii + 1128 с.
8. Парсонс В. Публічна політика: вступ до теорії й практики аналізу політики [Текст]/ В. Парсонс; [пер. з англ.]. – К.: Видавництво «Києво-Могилянська академія», 2006. – 549 с.
9. Проміжний рівень управління в європейських державах: складність протидії демократії? [Текст]/ за ред. Т. Ларссона та ін. – К.: К. І. С., 2003. – 346 с.
10. Хантингтон С. Третя волна. Демократизація кінця ХХ століття [Текст]/ С. Хантингтон; [пер. с англ. Л. Пантшой]. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЕН), 2003. – 386 с.
11. Jagger Keith. Tracking Democracy's Third Wave with the Polity III Data [Текст]/ Keith Jagers, Ted Robert Gurr. – Journal of Peace Research, Volume 32, Issue 4 (Nov., 1995). – P. 469-482.

Ірина Васюра
(Черкаси, Україна)

КОНФЛІКТИ В ЖУРНАЛІСТСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА МЕТОДИ ВИРІШЕННЯ

Засоби масової інформації відіграють важливу роль у формуванні суспільної думки в усіх актуальних галузях суспільного життя. Не менш важливу функцію вони виконують і під час появи та перебігу конфлікту. З одного боку, медіа можуть загострювати й без того напружену ситуацію, з іншого – сприяти зменшенню напруги. Отже, представники медіа можуть ставати частиною конфлікту або ж інструментом його залагодження.

Надважливо сьогодні розуміти, які різновиди конфліктів є в медіа та знати шляхи їхнього вирішення. У будь-якому конфлікті засоби масової інформації мають позиції в дуже широкому діапазоні. З одного боку розташовані так звані «Медіа ненависті» (hatemedia), які можуть прямо закликати населення до агресії, з іншого – журналістика, здатна відігравати активно-позитивну роль в процесі побудови мирних відносин.

Дослідник К. Шюппнаголуше на тому, що під час конфлікту першою жертвою завжди стає істина [1]. У цей час напруга в суспільстві дуже висока. Люди обирають, на який бік стати і тому роль медіа в цей час надзвичайно важлива.

Науковець Р. Говард окреслив обов'язки, які журналісти, повинні виконувати під час висвітлення конфлікту, а саме:

- зрозуміти конфлікт;
- чесно його висвітлювати;
- з'ясувати передумови та причини конфліктів;
- висвітлювати зусилля, спрямовані на досягнення миру;
- визнавати вплив медіа [2].

ЗМІ завжди акцентують увагу публіки на конфлікті, такі ситуації часто стають основою для сюжету чи статті. Втім, під час підготовки матеріалів журналіст може стати учасником конфлікту. Конфлікти в медіа найчастіше виникають через недотримання головних стандартів інформаційної журналістики: оперативність, точність, достовірність, збалансованість. Медіаексперт І. Куляс розробив типологію конфліктів залежно від дотримання тих чи тих стандартів в умовах кризової ситуації:

1. Конфлікти через особливості застосування стандарту оперативності. Можуть виникати, якщо журналіст висвітлює:

- події, про які стає відомо з запізненням. Інформація про певні події може ставати відомою не в день власне події, а згодом, часто – набагато пізніше. З погляду стандарту оперативності подачі інформації, вона й має оприлюднюватися тоді, коли стає відомою. У такому разі обов'язково слід підкреслювати для глядача, що подія сталася раніше (а не сьогодні), просто лише сьогодні про неї стало відомо;

- прямі репортажі з місця події. У прямому включенні припустимо розповідати про всі події з місця роботи репортера, які сталися в проміжку часу від останнього сеансу зв'язку з редакцією. При цьому в розповіді слід чітко позначати час кожної події, оскільки таке включення може містити розповідь про значну кількість подій, які відбувалися протягом доволі тривалого часу. Неточності чи неухважність журналіста під час переповідання подій у подальшому також можуть стати причиною конфлікту;

2. Конфлікти через особливості застосування стандартів точності й достовірності, можуть виникати у випадку висвітлення:

- подій у недоступних для редакції місцях. В умовах, коли якісь події є недоступними для журналістів (через віддаленість місця чи не оперативність журналістів), фактичну інформацію про них слід шукати в їхніх безпосередніх учасників чи очевидців. Чим більше людей підтверджують певний факт – тим вищою є достовірність цього факту. Але при цьому не слід ігнорувати свідчення окремих людей, які суперечать всім іншим свідченням. У таких випадках слід подавати різні версії одного й того ж факту, з обов'язковим посиланням на джерело інформації;

- інформація офіційних структур. Слід мати на увазі, що офіційні структури з різних причин можуть давати хибну інформацію. Крім того, не слід забувати й про те, що «офіційна версія» може бути неправдивою;

- достовірність чужих «картинок». Використовуючи чужу (тобто відзняту не журналістами редакції, а іншими людьми) картинку подій, слід докладати максимальних зусиль до встановлення її достовірності – чи справді ця подія відбувалася в тому місці і в той час, як про це кажуть автори цієї картинки чи ті, хто її поширює. Не слід виключати можливості того, що журналіста спеціально хочуть ввести в оману, надаючи неправдиву інформацію, ретельна перевірка допоможе уникнути не лише конфліктів, але й судових позовів проти редакції;

- анонімність учасників та очевидців подій. Дуже важливо розуміти, що люди є надзвичайно вразливими не лише в зоні конфлікту, залежно від складності теми і гостроти журналістського розслідування для деяких спікерів може існувати чи існує реальна небезпека. Показувати й ідентифікувати людину на ім'я та прізвище в таких ситуаціях можна лише впевневшись в тому, що це безпечно для героя чи його рідних;

3. Конфлікти через особливості застосування стандарту повноти подання інформації. Можна вільно подавати інформацію, якщо її оприлюднюють офіційно компетентні органи. У цьому випадку журналісти покладаються саме на відповідальність, компетентність і знання ситуації офіційними речниками. В інших випадках слід діяти максимально обережно і з пересторогою.

4. Конфлікти через особливості застосування стандарту збалансованості подання інформації. Не дотримання цього стандарту завжди стає причиною безлічі конфліктів із медійниками. Різні сторони часто звинувачують медійників у проплаченості чи необ'єктивності лише через те, що вони показали протилежну думку.

5. Конфлікти через особливості застосування стандарту відокремлення фактів від думок. Крім деяких моментів, про які вже йшлося вище, є ще певні особливості застосування окремих оцінних суджень. Варто пам'ятати, що журналісти не мають права звинувачувати осіб у скоєнні злочинів поки немає офіційного рішення суду. Представники ЗМІ також не мають висловлювати своє ставлення до подій, описаних у матеріалі. Саме через цю помилку часто відбуваються конфлікти.

6. Конфлікти через особливості застосування деяких етичних принципів подання інформації виникають, як правило через:

- обов'язковість оприлюднення суспільно значущих новин. Попри загальність цього етичного принципу з огляду на суспільну місію новин, в умовах окупації частини країни і бойових дій на інших територіях використання цього принципу має певні обмеження, які диктуються поняттям «військова таємниця»;

- неупередженість щодо обвинувачених. Дуже часто обвинувачені не мають змоги висловитися у відповідь, що унеможлиблює досягнення повноцінного балансу думок за конкретним обвинуваченням. У таких випадках журналістам слід підкреслювати ту обставину, що обвинувачення є лише версією певних людей чи установ, а слова обвинувачених у відповідь з певних причин редакція отримати не може;

- оприлюднення імен жертв. Слід бути особливо обережними щодо оприлюднення конкретних імен загиблих, поранених, зниклих безвісти, полонених, заручників. Люди в екстремальних ситуаціях можуть

перебувати в стані афекту або помилятися в чомусь. Водночас оприлюднення в новинах конкретного імені жертви може мати тяжкі, а інколи навіть фатальні наслідки для їх рідних і близьких;

– захист джерел інформації. В інформуванні глядачів про важливі події надзвичайної ваги набуває захист журналістами тих джерел інформації, які не можуть бути ідентифіковані з огляду на їхню персональну безпеку. В цих умовах оприлюднення джерела інформації може мати для нього фатальні наслідки. Якщо в мирних умовах джерело інформації може ризикувати своєю роботою, то в умовах окупації та бойових дій найчастіше йдеться про ризик для життя [3].

Отже, конфлікти в медіа можуть виникати через недотримання головних стандартів інформаційної журналістики: оперативності, точності, достовірності та збалансованість думок.

Долання конфліктів у медіа тісно пов'язане з дипломатією – це мистецтво можливого, коли невдачі пояснюються скоріше складністю ситуації, неможливістю подолати її, ніж неправильними діями. Долання конфліктів – це мистецтво й наука. Розв'язування конфлікту може відбуватися різними шляхами, залежно від його масштабів, складу учасників, глибини його розвитку, тощо. Конфліктологія виробила низку методів долання конфліктів, які довели свою дієвість на практиці. Більшість із них можна адаптувати до журналістської діяльності. Так, дослідник І. Кулініч у праці «Психологія управління» [2] робить акцент на тому, що конфлікт наявний тоді, коли немає згоди між двома чи декількома суб'єктами, це зіткнення протилежних сторін, сил, які можуть бути конкретними особами або групами працівників, а також внутрішній дискомфорт однієї особи.

Дослідники виокремлюють п'ять головних міжособистісних способів вирішення конфлікту: ухилення/уникнення, згладжування/приспосовання, примус (примушування), конкуренція, компроміс, вирішення проблеми (співпраця). Усі вони можуть застосовуватись і в журналістській діяльності. Керуючись завданнями роботи розглянемо ці методи детальніше.

1. Ухилення, уникнення. Цей стиль полягає в тому, що людина намагається відійти від конфлікту. Головні способи ухилення від конфлікту: уникнення ситуацій, які провокують виникнення суперечностей, і уникнення обговорення питань, що можуть викликати незгоду. У журналістській практиці спосіб може застосовуватись під час різноманітних провокацій представників ЗМІ на конфлікти чи то під час зйомок, чи то після виходу матеріалу. Тобто, якщо медійники впевнені в своїй правоті і не вступатимуть у суперечки конфлікт згасне.

2. Згладжування, приспосовання. Цей метод передбачає дотримання спокою в конфліктній ситуації. Тобто журналісти необхідно, проаналізувавши можливі наслідки конфлікту та причини, через які він міг виникнути, заспокоїтись. Це допоможе вирішити конфлікт максимально безболісно для усіх його учасників.

3. Примус, конкуренція. У межах цього методу переважають намагання змусити опонента прийняти свій погляд. Той, хто намагається це зробити, не цікавиться думкою інших, поводить себе агресивно і для впливу на інших використовує примушування. Цей стиль є ефективним у ситуаціях, коли керівник має велику владу над підлеглими. Часто такий метод застосовують і в медіасфері під час внутрішньоредакційних конфліктів. Недолік цього стилю полягає в тому, що він пригнічує ініціативу підлеглих, створює велику вірогідність несприйняття всіх чинників, оскільки відображає тільки один погляд.

4. Компроміс. Цей стиль характеризується прийняттям певного погляду, але тільки до певної межі. Здатність до компромісу високо цінують в управлінських ситуаціях, оскільки це зводить до мінімуму недоброзичливість і часто дає можливість вирішити конфлікт. Однак використання цього стилю на ранній стадії розвитку конфлікту може зашкодити виявленню проблеми і не дати можливості оцінити всі альтернативні підходи до її вирішення. Такий метод журналісти часто використовують, якщо конфлікти виникають між колегами під час зйомок сюжетів, коли медійники не можуть поділити спікерів для інтерв'ю. Саме метод компромісу дозволяє уникнути конфліктної ситуації і з героями зйомок чи статей, коли люди не готові фотографуватися чи розголошувати якусь інформацію про себе.

5. Вирішення проблеми (співпраця). Цей стиль характеризується визнанням розбіжностей у поглядах і готовністю ознайомитися з іншими, щоб зрозуміти причини конфлікту і знайти вихід, прийнятний для всіх сторін.

Отже, в медіасфері існують такі основні методи вирішення конфліктів: ухилення і уникнення, згладжування і приспосовання, примус і приспосовання, компроміс, вирішення проблеми.

Література:

1. Журналістика в умовах конфлікту: передовий досвід та рекомендації: посібник рекомендацій для працівників ЗМІ. – К.: «Компанія ВАІТЕ», 2016. – 118 с.
2. Кулініч І. Психологія управління: навчальний посібник / І. Кулініч. – К.: «Знання», 2008. – 216 с.
3. Куляс І. Стандарти й етика журналіста в умовах неоголошеної війни / І. Куляс. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/standards/standarti_y_etika_zhurnalistiki_v_umovakh_neogoloshenoj_vijni/

Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент О.Л. Надточій

АУДІОВІЗУАЛЬНА ДРАМАТУРГІЯ ТЕЛЕВІЗІЙНИХ НОВИН

Нині актуальним і затребуваним вектором розвитку сучасної тележурналістики постає урізноманітнення форм і способів представлення новинного контенту аудиторії, їхній драматизм. Аудіовізуальна драматургія телевізійних новин – це насамперед гармонійне поєднання драматичного та естетичного елементів аудіо- та відеоматеріалів при створенні новинного продукту для кращого сприйняття його цільовою аудиторією.

Інформаційні телеповідомлення розповідають про сучасне життя регіону, країни, світу. Аби в повній мірі та в найкращій формі відобразити злобу дня, журналісти використовують низку різноманітних прийомів і технік, десятки різноманітних деталей, які продумують задовго до виходу новин в ефір. Якість новинного випуску напряму залежить від різноманітних прийомів телевізійної журналістики, зокрема й аудіовізуальної драматургії.

Процес створення новини починається з вибору теми, ідеї чи факту, про які говоритимуть у випуску. Предметом відображення в журналістиці є феномени з різних сфер діяльності: економіки, політики, релігії, права тощо. Орієнтуватися журналіст має на ті теми та події, які цікаві широкому колу глядачів, або є актуальними для багатьох верств населення. Обираючи одну подію з-поміж інших, журналіст має бути певний, що саме ця подія має суспільне значення й буде цікавою для глядачів [1, с. 97]. Не менш важливим є фактаж теми: хто повідомив інформацію, наскільки компетентне джерело, чи можна довіряти йому, чи не застаріла інформація.

Обравши тему та ознайомившись з необхідними матеріалами, варто визначити цільову аудиторію сюжету та новинного випуску. Саме від аудиторної орієнтованості й залежатиме подальша робота над розробкою новини, що включає в себе: визначення стилю сюжету, емоційного навантаження, форми подання, мовного супроводження та вибору часу транслявання, а також – визначення робочої ідеї, яку журналіст планує донести до реципієнта.

Одним з найпоширеніших прийомів аудіовізуальної драматургії теленовин є «олюднення», тобто наявність героя в сюжеті. Такий прийом дає змогу аудиторії перенести проблему на себе, зацікавити глядачів та в короткий час повністю викласти проблему з усіма можливими наслідками та виходами із ситуації.

При доборі героя варто враховувати кілька факторів: наскільки вражаючою буде його історія, наскільки відома обрана людина та наскільки типовою є ситуація героя.

Обравши героя сюжету, автор матеріалу має знайти експертів, які компетентно прокоментують причини/наслідки проблеми, укажуть на шляхи її вирішення.

Подальша робота журналістом над створенням теленовини передбачає написання сценарного плану процесу зйомки [3, с. 1]. У сценарному плані медійник прописує, що за чим ітиме: із чого починатиметься сюжет, який герой говоритиме, що він говоритиме, який відеоряд необхідний для сюжету, які лайфи та прямі звуки варто використати в сюжеті, чи доцільні стендапи або прямі включення.

Залежно від події журналіст може передбачити стендап – вербальний телерепортерський прийом, один із методів аудіовізуальної драматургії теленовин, коли журналіст працює безпосередньо в кадрі, часто — на місці самої події [6].

В інформаційному телематеріалі стендап необхідний, аби підкреслити, що репортер перебуває безпосередньо там, де відбувається подія; сконцентрувати увагу глядачів на найбільш вагомих фактах та аргументах; підсумувати викладену попередньо інформацію чи розповісти про перспективи розвитку цієї події.

Якщо в телеканалі є технічні та фінансові можливості, то шеф-редактор може передбачити пряме включення в сюжеті. Пряме включення – специфічний телевізійний жанр, один із прийомів аудіовізуальної драматургії телевізійних новин, який потребує тривалої підготовки [5, с. 52]. Головна функція прямого включення – надати глядачеві відчуття, ніби він перебуває на місці події. Тому включення з місця події не має перетворюватися на зазубрений стендап-монолог чи діалог зі студією.

Після узгодження сценарію журналіст з оператором вирушає безпосередньо на зйомку. Це один з найважливіших етапів виготовлення теленовини. Оператор має відзняти необхідний відеоматеріал, крім того, відео має бути різноманітним і повною мірою передавати ситуацію [6].

Під час зйомки нерідко можуть з'явитися випадкові герої або ж лайфи. Саме кілька секунд живої мови та дії додадуть сюжету динамічності, перенесуть глядача на місце події та затримують його увагу. Тому використання лайфів чи прямих звуків можна повною мірою вважати одним із прийомів аудіовізуальної драматургії телевізійних новин.

Текст теленовини складається з двох блоків – підводки для диктора новин і власне сюжету. Ідеальна підводка має бути інтригуючою, повинна зацікавити глядача та стимулювати його подивитися сюжет. Не варто все розповідати у підводці, досить озвучити лише певні деталі, найбільш шокуючі моменти сюжету. Першим реченням варто ставити головні наслідки, які спричинила подія. У кількох реченнях необхідно окреслити суть проблеми, не говорити, як вона вирішилась, а наприкінці подати посилання на журналіста,

який переповість тему. Саме вдала підводка до сюжету є прямим свідченням вмілого використання прийомів аудіовізуальної драматургії в телевізійних новинах.

Лайфи на старті сюжету – поширений прийом, що зосередить увагу аудиторії на сюжеті та спонукатиме додивитися повідомлення до кінця. Синхрони, лайфи чи прямі звуки не мають бути задовгими в хронометражі. Синхрони повинні тривати не довше 20 секунд. Хронометраж лайфів теж має коливатися в межах від 5–10-ти секунд. А от прямі звуки можуть тривати навіть секунду, якщо вони яскраві та додають сюжету цікавості.

Текст сюжету має бути лаконічним, динамічним та логічним, а речення – короткими та зрозумілими аудиторії. Завершувати сюжет варто з того, з чого починали. Цей прийом аудіовізуальної драматургії теленовин називається «кільцюванням», коли журналіст починає оповідати про певну проблему героєм чи прямим звуком, то ним же і завершує. Це повертає людину до головних наслідків, що можуть торкнутися людини та складають основну тему сюжету [4, с. 57].

Після вчитування тексту сюжету редактором журналіст переходить до наступного етапу конструювання телесюжету – його монтування, що передбачає поєднання тексту і відеоряду. Монтаж телесюжету починається з начитування тексту. Голос журналіста має бути немонотонним, цікавим, з приємним тембром, а головне – чітким та зрозумілим. Впливають на розуміння тексту й логічні наголоси.

Завершуючи опрацювання відео, монтажник та журналіст переходять до важливого етапу складання звукових та відеодоріжок. Щоб у глядача не виникло відчуття розриву між ввідним лайфом, текстом та наступним кадром, режисери монтажу використовують прийом «затягування» відео. Для цього вони продовжують картинку першого кадру на начитку сюжету. Це дає змогу не втратити на кадрі емоційної напруги і при цьому плавно почати сюжет.

Кадри, відзняті оператором, режисер монтажу має правильно компоувати в сюжеті. По-перше, для того, щоб підкреслити, про що говорить журналіст, по-друге, щоб посилити ефект сприйняття глядачем проблеми та для естетичної привабливості. Кадри мають тривати не довше ніж п'ять секунд. Зміна кадрів має відповідати ритму і змістом тексту. «Рух» дуже важливий в монтажі, оскільки може зіграти вирішальну роль для якості всього сюжету. Занадто багато «руху» створює непотрібну хаотичність, а надто мало – може змусити глядача нудьгувати [6].

Загалом, композиція сюжету має точно відповідати структурі тексту, а також нагадувати повноцінну історію, з початком і закінченням. Картина всього сюжету має бути динамічною, щоб затримувати увагу глядача, на відео має бути дія. В останні роки медівники почали активно використовувати синхрони-проходки, коли журналіст разом із спікером під час інтерв'ю кудись прямують.

Велике значення для аудіовізуальної драматургії сюжету має інтершум – «рідний» шум з місця зйомки, запис «зовнішнього», що існує незалежно від авторів телевізійного матеріалу. Там, де інтершум є виразним (скандування на мітингу, шум верстатів на виробництві, мекання корів на агрофермі, шум автотраси тощо), не можна повністю забивати його закадровим текстом, слід дати глядачу як слід почути його. Наявність інтершуму є обов'язковим, адже він надає відеокадру «живого сюжету».

Особливе місце в монтажному етапі відіграють титри – підписи героїв, експертів, учасників події мають бути не громіздкими, простими, зрозумілими, а головне – без фактичних помилок.

Цілісну інформаційну картину доби може скласти лише інформаційна програма. Її з набору сюжетів компоують за допомогою «верстки» – вибудовування порядку важливості тих чи тих подій і тем, розташовуючи їх у програмах новин [5, с. 50].

З основних елементів програми слід виокремити анонс, привітання, пряме відеовключення, усне повідомлення ведучого, сюжет, відеоповідомлення на карті (портреті, іншій графіці), курс валют, погоду, прощання, фінальну «шапку» (до таких елементів входить також гість у студії, нарізка коротких новин – її називають «відеогляд», або «калейдоскоп»). Важливо, щоби випуск починався і закінчувався словами ведучих у кадрі, тоді у глядача складається враження завершеності програми.

Текст ведучого інформаційної програми, по-перше, представляє журналістські матеріали. Завдяки цьому текстові всі матеріали укладаються в цілісну програму, яка має свій початок, розвиток та кінець. По-друге, у тексті ведучого міститься інформація про новину, для висвітлення якої достатньо кілька речень і навіть не обов'язково робити сюжет. Ця новина може бути пов'язана з основним фактом наступного сюжету [2, с. 43].

Щоб глядач не відчув фальшивості й довіряв диктору, кожну підводку та звернення ведучий має перероблювати під себе: писати тими реченнями та використовувати ті слова, які звичні для нього, при цьому, не змінюючи суті повідомлення [6].

Програма новин розрахована на неперервний перегляд, тому попередній матеріал повинен якщо не продовжувати (за змістом), то принаймні поліпшувати сприйняття наступного.

Завдання будь-якої інформаційної програми – надавати якомога більше цікавої інформації, проте не затягувати. Отже, хронометраж новин має бути обмежений, що пов'язано не лише з економією ефірного часу. Професіонали розуміють, що, приміром, навіть якийсь «новиноман» не дивитиметься цілу годину програму, що вміщує 20 сюжетів. У середньому для стандартної програми новин хронометражем 10 хвилин вистачить 6–7 сюжетів. Один із них може бути півторахвилинним блоком новин (наприклад, із чотирьох сюжетів), а другий «перетвориться» на спілкування з гостем у студії.

Глядач весь час повинен бути, у гарному розумінні, напружений, – чекати, а що ж далі. Щоб втримати глядача, практики ставлять анонс наступних сюжетів, які будуть у випуску [6]. При цьому, щоб

анонс спрацював, необхідно дотримуватися ефективних правил: один анонс може тривати 5 секунд, сюжет — до 1,5 хвилини, підводка ведучого — 20 секунд, однак в жодному разі не можна закінчувати програму анонсом. Найкраще пустити наприкінці легкий сюжет — про тварин, дітей тощо, які зазвичай матимуть успіх.

Отже, аудіовізуальна драматургія новин сьогодні надзвичайно важлива для якісних, конкурентних та цікавих телевізійних сюжетів. Саме вдале поєднання аудіо відео та тексту забезпечить розуміння глядачем сюжету. Серед основних прийомів — стендапи в сюжетах, наявність лайфів та прямих звуків, лаконічні короткі речення і напротивагу динамічні кадри та синхрони.

Література:

1. Гоян В. Персоніфікація телевізійної інформації: методика подачі / В. Гоян // Українська журналістика-99 / за ред. А. З. Москаленка. — Київ: Центр вільної преси, 1999. — С. 96–99.
2. Гоян В. Типові та жанрові особливості інформаційної телепрограми: посіб. для студ. Ін-ту журналістики / В. Гоян. — Київ: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2001. — 52 с.
3. Дмитровський З. Є. Телевізійна журналістика: навч. посіб. / З. Є. Дмитровський. — Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. — 208 с.
4. Коваленко В. Кухня теленовин по-українськи / В. Коваленко // Телерадіокур'єр. — № 4 (19). — 2000. — С. 56–60.
5. Куляс І. Редактора — репортерам / І. Куляс // Телерадіокур'єр. — № 4 (19). — 2000. — С. 49–53.
6. Неймаш Т. Як відрізнити якісний телесюжет від неякісного // Т. Неймаш // Телекритика / — Режим доступу: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/3754>.

Науковий керівник:

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент Ковтун Наталія Олексіївна.

**Володимир Грисюк
(Київ, Україна)**

МЕХАНІЗМ СТВОРЕННЯ ТА ВПЛИВУ НА АУДИТОРІЮ РЕАЛІТІ-ШОУ ТА ПРОГРАМ ТЕЛЕКАНАЛУ СТБ

Проблем еротичного та сексуального контенту в медіа українські науковці намагаються не помічати. Вчений Ігор Полянський починає статтю про насильство та порнографія інтернеті "Людина, що нудиться" з виправдання: "Мені зовсім не хочеться, аби по прочитанні цієї статті у читачів склалося враження про автора як про фахівця у галузі мережевої порнографії" [1, с. 466]. На його думку, "бути авторитетом у такій делікатній сфері, як порнографія та насильство — кому потрібна така слава?". Та справа, радше, не у славі, а в необхідності моніторингу та аналізу цієї проблеми. І. Полянський у своєму дослідженні розглядає питання порнографії в інтернеті, сайти, що її поширюють, аудиторія, на яку спрямований вищевказаний контент. Ці ресурси, хоч і заборонені законодавчо, втім вони відкрито поширюють фото та відео-матеріали. ЗМІ навпаки, прагнучи відповідати канонам базових стандартів та етики журналістської праці, за допомогою соціально-комунікаційних технологій впроваджують сексуальний контент у телепрограми маніпулятивно. З огляду на це, дослідження механізму створення телеконтенту та ролі у цьому процесі соціально-комунікаційних технологій є **актуальним**.

Мета роботи — визначити механізм створення та впливу на аудиторію реаліті-шоу "Вагітна у 16" та медичної програми "Я соромлюсь свого тіла" (телеканал СТБ).

Теоретичні підґрунтя роботи стали монографії та окремі публікації Б. Потятиника [2], О. Косюк [3], І. Полянського, І. Ігнатенко [4], М. Маєрчик [5], Т. Ключарьової, Л. Шпанер, Л. Хотюн [6], М. Варикаші, Я. Поліщука, В. Каленича, Р. Мюшамбле [7], Д. Ружмона [8] та ін.

Мета реаліті-шоу "Вагітна у 16" показати, що ранні статевий зв'язок і вагітність — це важке випробування. Воно тягне за собою втрату звичного плину життя, зміну побуту, конфлікти з батьками, фінансові проблеми, несприйняття суспільства. Ця мораль має значення тільки для підлітків на порозі першого сексуального досвіду. Загал дивиться це реаліті-шоу задля розваги. Існує загроза, що внаслідок медіадизація цієї теми, у суспільстві вкорінюється звичка сприймати ранню вагітність як звичне явище. Учасниці шоу "Вагітна у 16" не боїться осуду, пліток та звинувачень. Навпаки вважають, що це хороша можливість стати відомою [9].

На сайті каналу СТБ, який транслює цю програму, є інформація, що у процесі вибору героїнь знімальна група опрацювала близько 2 000 анкет. Програма побудована у формі щоденника, який веде вагітна дівчина. Але все її оточення — тато, мама, однокласники, колишні хлопці, друзі по секції, сусіди також беруть участь у зйомках. Історію кожної дівчинки починали знімати на 4-5-му місяці вагітності. Обов'язкова умова — присутність знімальної групи на пологах. Пологи учасниць проходили в обласних клініках. Також у проєкті показують перші місяці життя новонародженого.

Реаліті-шоу "Вагітна у 16" створено за американським форматом 16 and Pregnant ("16 і вагітність", "Шістнадцятирічна і вагітна"). Його героїні — вагітні дівчата від 15 до 17 років. Шоу виходить на американському каналі MTV. Зазначимо, що американську версію шоу в Україні транслював канал "MTV

Україна" з листопада 2009 року [10]. Згодом – на СТБ. Проблеми, які може спровокувати програма: страх народжувати у дівчат (роди показані як неймовірне страждання), аборти (після перегляду шоу кожна вагітна юна дівчина замислиться, чи готова вона пройти цей шлях, відмовившись від молодості і безтурботності), самогубства; звикання аудиторії до типовості явища ранньої вагітності. Важливо, як у програмі показують образ і модель поведінки дівчат і хлопців, їх взаємостосунків з батьками. Для незрілих глядачів, які виростили у благополучних сім'ях та отримали добру освіту, кадри, де донька штовхає матір, вони лаються, кричать може викликати шок. Хлопці переважно показані як гультаї та нероби. Дівчатка готові будувати стосунки з кожним, хто матеріально їх забезпечить. Принаймні, про це свідчить манера говорити, рівень освіченості, поведінка і світогляд. У медіа-просторі дедалі більше відчутне перенасичення такими драматичними сюжетами, долями. Якщо в Радянському Союзі в пріоритеті була ідеальна сім'я – утопія. То тепер на телеекранах з'являється сімейні побої, сварки, згвалтування і вагітність у 16. Немає "золотої середини" у розумінні давньогрецького лікаря та мислителя Архілоха. З ефіру зникла норма, а на її місці закріпилась аномалія. Є потреба у збалансуванні.

Як стверджує у статті "Кохання в небезпеці, або Правда про порнографію" Тетяна Ключарьова, "сьогодні еротичний і порнографічний образ всюдисущий. Засоби масової інформації, автори відео, аудіопродукції вдаються саме до нього як до найбільш сильної і дійової реклами [...] Якщо є попит, тобто якщо ми хочемо цього, нам це дадуть, за наші великі й не дуже великі гроші. Тільки от хто виграє? Чи зможемо ми потім здивуватися аборті нашої 15-річної доньки і зупинити потік брудних слів, що їх вивергає як лайку 12-річний акселерат?" [11] – риторично запитує авторка.

На каналі СТБ також виходить медичне шоу "Я соромлюсь свого тіла" [12]. Це проєкт про людей, які мають проблеми зі здоров'ям. У свою чергу, це спричиняє у них ненависть до свого тіла. У заставці вказано, що "програму не рекомендовано переглядати особам до 18 років". У глядачів це викликає іронічну посмішку, оскільки такі застереження (і трансляція у пізній вечірній час) нікого не зупинять. Програма є українською версією британського шоу *Embarrassing Bodies*, що виходить на каналі Channel 4. Потворство людського тіла демонструють з медичною деталізацією. Серед діагнозів – жировики на статевому органі, зміна статі, гермафродити, сверблячка в інтимній зоні, новоутворення на молочній залозі, майстер-клас з самодіагностики яєчок. Звичайно, при цьому всьому найцікавіше показано на весь екран. В аудиторії складається враження, що прагнуть показати зовсім не жировика на статевому органі. Сексуальності у такому видовищі не багато, втім тема привертає увагу. З іншого боку, мета програми згідно інформації на офіційному сайті – закликати людей звертатися до лікаря у різі потреби. Герої кажуть, що не були у гінеколога чи уролога по 12-15 років, бо соромилися. Втім, що змусило їх говорити про свої хвороби і показувати голизу тіла на публіку в сотні тисяч людей, не зрозуміло. Це виглядає, як оксюморон.

Творці проєкту використовують маніпуляційні технології, обираючи ті хвороби у людей, що викличуть відразу, шок, огиду або сміх. Тобто будь-яку сильну емоційну реакцію на показане. Фактично під маскою благородного просвітительського проєкту маємо треш-шоу. Цікаво, що навіть у логотипі програми "Я соромлюсь свого тіла" шрифт напису "я" і "тіла" вчетверо більший, ніж слово "соромлюсь" і вдвічі більший слова "свого". Заставка/афіша другого сезону проєкту – гола дівчина у стилі Венери з картини Сандро Ботічеллі. Тобто зацентровано саме на "тілі", а не на здоров'ї.

До речі, у 2015 році до Національної ради з питань телебачення і радіомовлення звернено кілька скарг громадян на зміст програм та анонсів каналу СТБ. Серед інших, скарги громадянки М. Егіазарян щодо денних анонсів передач "Детектор брехні", "Я соромлюсь свого тіла", "Кохана, ми вбиваємо дітей" та "Врятуйте нашу сім'ю" і Т. Маслової стосовно змісту передачі "Я соромлюсь свого тіла" [13]. Звісно, ці скарги стосувались більшою мірою показу насильства у родині. Втім, звинувачення, скеровані на ігрове психологічне шоу "Детектор брехні" та програму "Я соромлюсь свого тіла", більше стосуються проблеми надмірної натуралістичності зображення тіла або деталізація сексуальних подробиць з життя учасників проєкту.

Висновки. У процесі аналізу встановлено, що трансляція деяких випусків програм та шоу "Вагітна у 16" та "Я соромлюсь свого тіла" можуть мати негативні наслідки на формування особистості та світогляду; а подібний контент запускає процес встановлення прикладів девіантної поведінки як суспільної норми. Окрім того, у статті визначено соціально-комунікаційні технології впровадження теми сексу на телебаченні (під виглядом медичного проєкту, соціального ток-шоу, реаліті-шоу, розважальної програми).

Література:

1. Полянський І. Людина, що нудиться (насильство та порнографія в мережі Інтернет) / Ігор Полянський // Збірник праць кафедри української преси. – Львів, 2002. – Вип. 4–6. – 478 с.
2. Потятиник Б. Патогенний текст / Б. Потятиник, М. Лозинський. – Львів: Місіонер, 1996. – 296 с.
3. Косюк О. Гра-інформація-комунікація: генетичний розтин розважальної продукції електронних мас-медіа: монографія / О.М. Косюк. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – 232 с.
4. Ігнатенко І. Жіноче тіло у традиційній культурі українців / Ірина Ігнатенко. – К. – Дуліби, 2013. – 224 с.
5. Маєрчик М. Ритуал і тіло: структурно-семантичний аналіз українських обрядів родинного циклу / Марія Маєрчик. – К.: Критика, 2011, – 325 с.
6. Хютон Л. Сучасні табloidні ЗМІ України, Великої Британії та США / Людмила Валентинівна Хютон. – Львів: Вісник Львівського ун-ту (серія: Журналістика), 2011. – Вип. 34. – 469 с.
7. Мюшамбле Р. Оргазм і Захід. – К.: Темпора, 2011. – 444 с.

8. Ружмон Д. Любов і західна культура / Дені де Ружмон. – Львів: Літопис, 2000. – 304 с.
9. Вагітна у 16 // Телеканал СТБ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://16.stb.ua/ua/>
10. У реаліті-шоу каналу СТБ "Вагітна у 16" потрапили тринадцятирічні // Телеканал СТБ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://teleprostir.com/news/companynews/show-16890-u-realiti-shou-kanalu-stb-vaghitna-u-16-potrapili-trinadtsiatirichni>
11. Ключарьова Т. Коханья в небезпечі, або Правда про порнографію [Електронний ресурс] / Тетяна Ключарьова // Медіакритика, 2008. – Режим доступу: <http://www.mediakrytyka.info/za-scho-krytykuuyut-media/porno/kokhannya-v-nebezpetsi-abo-pravda-pro-pornografiyu.html>
12. Я соромлюсь свого тіла // Телеканал СТБ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tilo.stb.ua/ua/>
13. Нацрада проти СТБ: регулятор-імітатор // Mediasapiens [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/tv_radio/1411981046/natsrada_proti_stb_regulyatorimitator/

Науковий керівник:

доктор філологічних наук, професор Різун Володимир Володимирович.

Ольга Журавльова
(Київ, Україна)

ІСТОРИЯ СТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІНОМОВНОЇ СЛУЖБИ «РАДІО КИЇВ»

Українське міжнародне радіомовлення відіграло вагомую роль у веденні інформаційної боротьби під час «холодної війни» – глобального протистояння між Радянським Союзом з одного боку та США, країнами Заходу і їх союзниками з іншого, яке тривало з середини 1940-х до початку 1990-х років. Але незважаючи на більш ніж 60-річну історію існування української служби, її діяльність не достатньо вивчена науковцями.

Загалом дослідженням міжнародного мовлення займалися радянські дослідники П. Гуревич, В. Дубровін, А. Панфілов, В. Ружников, М. Соломатін. Зокрема, Панфілов зазначає, що міжнародне радіомовлення – це специфічна форма діяльності, яка полягає у підготовці та випуску радіопередач, призначених для слухачів в інших країнах з метою здійснення на них певного політико-ідеологічного впливу. Також дослідник ставить в один синонімічний ряд терміни «міжнародне радіомовлення», «іномовлення», «радіомовлення на зарубіжні країни», «зовнішнє радіомовлення», «зарубіжне радіомовлення» [3, 6–8].

Окремі аспекти діяльності «Радіо Київ» (ефірна назва радіостанції до проголошення незалежності України) дослідила Н. Скофенко у дисертаційній роботі «Роль средств внешнеполитической информации УССР в освещении международной деятельности республики (1981–1986 гг.)».

У наш час історія діяльності українського міжнародного радіомовлення була частково висвітлена у кандидатській дисертації Л. Павленко «Всесвітня служба радіомовлення України: тематика та структура радіопрограм». Про деякі аспекти національного іномовлення у своїх працях згадували сучасні українські дослідники О. Гоян, О. Гресько, В. Лизанчук, І. Мащенко, В. Миронченко, М. Нагорняк, В. Полковенко, Г. Почепцов.

Метою дослідження є вивчення передумов створення, специфіки та історії діяльності української служби радіо для закордонної аудиторії на основі архівних документів.

Завдання: розкрити основні історичні віхи українського міжнародного радіомовлення у післявоєнній роки та у період так званої «хрущовської відлиги» (1950–1964 рр.), з'ясувати організаційну структуру «Радіо Київ», аудиторію, проаналізувати тематику та жанри матеріалів.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань поєднано загальнонаукові та конкретно-наукові методи: бібліографічно-описовий, порівняльно-історичний, проблемно-тематичний, жанрово-стилістичний, теоретичний аналіз та синтез. Основним методом для дослідження джерельної бази обрано історичний метод, який передбачає вивчення об'єктів у хронологічній послідовності.

Джерельною базою дослідження стали матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), а також деякі документи Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО).

Українське радіомовлення для закордонної аудиторії з'явилося лише через 21 рік після створення регулярного центрального іномовлення у Москві у 1929 році. Вперше у ефір радіопередачі для українців, що проживають за кордоном, вийшли 1 листопада 1950 року. Мовлення велося із Києва на Північну Америку та Західну Європу лише українською мовою щоденно по дві години.

Українські програми були спрямовані на емігрантів. За даними історика В. Кубійовича, тези виступу у США якого у 1958 році цитувало МЗС УРСР, у Сполучених Штатах проживали близько 1 млн. українців, у Канаді – 450 тис., у

Аргентині та Бразилії – по 120. тис., Франції – 50 тис., Британії – 25 тис., Німеччині – 20 тис. чоловік [8, арк. 173].

Діяльність управління іномовлення, як і інші редакції радіо, контролював спеціальний орган виконавчої влади, відповідальний за інформаційну політику в УРСР. Його перейменовували чотири рази протягом досліджуваного періоду: 1949–1953 рр. – Комітет радіоінформації при Раді Міністрів УРСР; 1953–

1957 рр. – Головне Управління радіоінформації Міністерства Культури УРСР (Уккрандіо); 1957–1962 рр. – Комітет з радіомовлення і телебачення при Раді Міністрів УРСР; 1962–1965 рр. – Державний Комітет Ради Міністрів Української РСР з радіомовлення і телебачення (далі – Держкомтелерадіо). Його керівником з 1949 до 1978 року був Скачко Микола Артемович. Незмінним керівником українського іномовлення за весь досліджуваний період був Бухтяк Степан Лукич (пішов на пенсію у 1977 році).

Протягом перших років існування часто змінювалася структура редакцій іномовлення. За різні роки згадуються такі назви підрозділів: редакції випуску, інформації, спрямованих передач, спеціальних передач, мовлення на Канаду, мовлення на Європу; відділи радіоперехватів, зарубіжних слухачів.

Важливою подією цього періоду є запуск мовлення англійською мовою у вересні 1962 року. Це рішення було прийняте відповідно до Постанови ЦК КП України «Про дальше поліпшення радіомовлення і телебачення в Українській РСР» від 23 червня 1962 року та «Заходів по виконанню вказівок М. С. Хрущова з приводу поліпшення роботи радіомовлення і телебачення», затверджених Постановою ЦК КП України 25 травня 1962 року [4, арк. 102]. Як зазначає дослідниця Павленко, це сталося після численних невдалих намагань наблизити етнічне за своєю суттю мовлення з України до загальноприйнятих у світі стандартів іномовлення, які блокувалися у Москві державними контролюючими органами [2, с. 44].

Спочатку головною аудиторією передач англомовної редакції була визначена молодша генерація емігрантів, яка не розуміла української. Згодом на основі листів слухачів було встановлено, що інтерес до радіостанції виявляє не лише молодь українського походження, а й представники різного віку, соціальних прошарків та країн [5, арк. 141]. У планах Держкомтелерадіо було запровадження у 1960-х роках також мовлення французькою, але цей намір не вдалося здійснити.

Загалом, у кінці 60-х років «Радіо Київ» слухали у 38 країнах світу [7, арк. 66]. Редакція отримувала листи з Канади, США, країн Латинської Америки (Бразилія, Панама, Аргентина, Мексика, Венесуела, Куба), Європи (Англія, Франція, Бельгія, ФРН, Австрія, НДР, Польща, Чехословаччина), а також із Нової Зеландії та Індонезії.

Тематична спрямованість «Радіо Київ» була зумовлена зовнішньою та внутрішньою політикою Радянського Союзу. Направленість мовлення вмотивовувалася політико-ідеологічними потребами офіційної влади. Мета діяльності іномовлення була неодноразово описана у документах: пропаганда комунізму, радянського способу життя та ведення контрпропаганди, зокрема проти так званих «ворожих станцій» країн Західного блоку (Голос Америки, Радіо Свобода, Бі-бі-сі та ін.).

Діяльність редакцій суворо контролювалася, матеріали піддавалися жорсткій цензурі. Відмітимо, що для різних країн враховувалися особливості аудиторії, тому тексти передач відрізнялися. Зокрема, як зазначає Павленко, авторам передач для США і Канади були дозволені мінімальні прояви українського націоналізму. У той же час, передачі для країн Європи за ідеологічними характеристиками були більш подібними до програм для слухачів-жителів СРСР [2, с. 165].

Окрім пропагандистських матеріалів, співробітники іномовлення готували контрпропагандистські програми: спеціальні матеріали-реакції на події у світі, повідомлення закордонних ЗМІ. Наприклад, у 1964 році, були надані такі рекомендації щодо заходів з контрпропаганди: «систематично спростовувати наклепницькі заяви керівництва КПК (Комуністична партія Китаю – авт.) на радянську країну, КПРС і світовий комуністичний рух (по суті, без зазначення конкретної адреси, прізвищ керівників КПК), показувати, до якого падіння дійшли китайські догматики і інші відщепенці. Встановити постійний контроль за радіопередачами, що ведуться з Китаю російською мовою і регулярно інформувати про ці передачі ЦК КП України» [6, арк. 39]. Такі указівки переважно надсилалися з ЦК КПУ.

Як згадувала у своєму інтерв'ю коментатор іномовлення Шаповалова Тамара Володимирівна, співробітниця Українського радіо з 1959 року, запис у студії відбувався з наперед підготовленими текстами, які перед цим вичитували оглядачі, авторський матеріал візувався у вищих інстанціях. «В ефірі вже лунав «остаточний результат», доопрацьований, врегульований, ідеологічно підтверджений... І ніхто не мав права відхилитися хоч на йоту, допустити якесь банальне коригування», – розповідала коментатор [1, с. 162].

Автори використовували різноманітні жанри: бесіди, виступи, інтерв'ю, розповіді, нариси, репортажі, новини, коментарі, вікторини. У програмах іномовлення використовувалися такі рубрики: радіожурнали «По Радянській Україні», «У світі науки і техніки», портрети радянських людей (нариси про життя і побут), спортивні огляди, виступи оглядачів на промислові теми. В ефірі звучали програми: радіопанорама «Україна сьогодні», «На теми дня», «Поштова скринька», «Сторінка для жінок», музичні, дитячі передачі тощо.

Перед мікрофоном виступали відомі державні і громадські діячі, вчені, спеціалісти, письменники, митці. Широко використовувалися інтерв'ю з зарубіжними гостями, які відвідували Україну. Серед відомих авторів та гостей ефіру «Радіо Київ» були: публіцист Дмитро Прилюк, письменники Павло Тичина та Платон Воронько, науковець Борис Патон (президент Академії наук з 1962 року), народна артистка СРСР Євгенія Мірошниченко, художник Георгій Меліхов, директор кіностудії Довженка Василь Цвіркунов та багато інших.

Висновки. Засоби масової інформації в СРСР були частиною партійно-державного апарату та виконували його завдання. Українське іномовлення діяло у межах цілей радянської влади, його робота було тісно пов'язана із внутрішньополітичними та міжнародними подіями. Українське іномовлення розпочало свою роботу у 1950 році. Перші 12 років мовлення велось лише українською мовою. У 1962 році

відбулася значна подія – відкриття англомовної редакції. Обсяги мовлення на закордон зросли з 2 годин у рік створення до 6 годин у 1964 році.

Передачі «Радіо Київ» були спрямовані на українських емігрантів у Канаді, США, країнах Західної Європи. Разом з тим, їх слухали у майже 40 країнах світу на різних континентах, про що свідчили листи іноземних слухачів

У передачах готувалися різноманітні за формою та жанрами матеріали. Авторами та гостями іномовлення були відомі публіцисти, письменники науковці, політичні, громадські, культурні діячі. Зміст програм іномовлення суворо контролювався відділом агітації та пропаганди ЦК КПУ. У пропагандистських матеріалах розповідалося про позитивні сторони радянського способу життя, переваги соціалізму над капіталізмом, «миролюбну політику» радянської влади. Також велася контрпропаганда – спеціальні матеріали у відповідь на «ворожі голоси», події у країнах мовлення.

Література:

1. Агакарян С. З її голосу світ чує Україну / С. Агакарян // Журналістика: науковий збірник / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут ж-ки. – К, 2006. – Вип. 5 (30). – С. 157–168.
2. Павленко Л. Г. Всесвітня служба радіомовлення України: тематика та структура радіопрограм: дис.... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.01 / Павленко Людмила Григорівна; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2010. – 191 арк.
3. Панфилов А. Радиовойна: История и современность. Очерки о внешнеполитической радиопропаганде фашистской Германии, США, Англии и ФРГ / А. Панфилов. – М.: Искусство, 1984. – 239 с.
4. ЦДАВО України. – Ф. 4915. – Оп. 1. – Т. 3. – Спр. 3139. – 118 арк.
5. Там само. – Т. 3. – Спр. 4022. – 394 арк.
6. Там само. – Т. 3. – Спр. 3717. – 272 арк.
7. Там само. – Т. 4. – Спр. 4337. – 125 арк.
8. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 4782. – 386 арк.

Науковий керівник:

доктор наук із соціальних комунікацій, доцент Чекмишев Олександр Вікторович.

**Анастасія Моргун
(Черкаси, Україна)**

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ ДЛЯ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК СУСПІЛЬНО ЗАПОТРЕБУВАНІ ПРОЕКТИ

Постановка наукової проблеми та її значення. Люди постійно перебувають у соціальному зв'язку, який передбачає систематичний, взаємний вплив індивідів. У процесі взаємодії відбувається обмін інформацією, знаннями, досвідом, матеріальними й духовними цінностями. Індивід обирає свою позицію стосовно інших осіб, власне місце, статус у суспільній структурі. Така соціальна проекція окреслює для індивіда певні зразки поведінки та робить взаємодію прогнозованою. Соціальні інститути, такі як: дитячі навчальні заклади, навчально-виховні комплекси, вищі освітні установи – повинні використовувати різні види й форми для більш продуктивної соціальної взаємодії.

Зручним, запотребуваним та ефективним інструментом налагодження комунікації між різними соціальними інститутами слугує веб-сайт, що вможливує самопрезентацію суб'єкта, інтерактивний зв'язок, передання відомостей про певну компанію чи організацію, рекламування послуг. Нині більшість організацій, дбаючи про зростання рівня власної конкурентоспроможності, створює корпоративний сайт та докладає зусиль до його постійного оновлення, удосконалення, вивчення комунікативної поведінки відвідувачів.

Універсальною платформою, що робить реальними самопрезентацію освітньої установи, зв'язок із батьками, залучення громадських організацій до спільної мети (формування особистості), є веб-сайт, бо саме він допомагає налагодити конструктивний діалог із батьками. Для цього потрібна й професійна компетентність педагогів, їхній досвід і знання сучасних технологій роботи з батьками. Сьогодні українські ДНЗ працюють у такому напрямі, щоб змінити свій пострадянський образ закритої організації на відкриту установу, орієнтовану на діалог. Цьому сприятимуть сучасні засади реалізації традиційних форм спілкування з батьками, перейняті від європейської «школи, яка приязна до батьків».

Короткий аналіз досліджень із порушеної проблеми. Опрацювання наукової літератури засвідчує, що проблема створення веб-сайтів поставала предметом пильної уваги багатьох дослідників. У цій галузі запропоновано характеристику специфіки веб-сайтів (А. Бабаєв [1], А. Борисенко [2], С. Машкова [11]); проаналізовано помилкові дії в розробленні інтернет-ресурсів (М. Коул [7], В. Мержевич [12], Я. Нільсон [13]); описано проблеми якісного мережевого контенту (М. Кембел [10], Д. Кірсанова [6], С. Круг [9], Я. Нільсон [13]). Науковець Д. Бородаєв [3] витлумачує веб-сайт як об'єкт комунікації, Д. Кірсанов [6] у дослідженнях зосереджує увагу на практичному використанні дизайн-рішень та осмисленні веб-дизайну як феномену інтернету.

Мета й завдання розвідки. Дослідження покликане проаналізувати наявність і змістове наповнення сайтів, що представляють діяльність дитячих садочків у м. Черкаси, довести їхню запотребованість, а також підготувати й описати авторський проект сайту для одного з дошкільних навчально-виховних

закладів. Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких завдань: окреслити базові терміни, необхідні для студії; виконати моніторинг сайтів черкаських ДНЗ; виготовити інформаційний продукт.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У контексті порушеної проблеми важливо витлумачити таке поняття, як «веб-сайт», або ж «сайт». «Веб-сайт (англ. «web» – павутина, мережа і «site» – місце, а «website» – місце в мережі) – це набір веб-сторінок (переважно поєднаних гіперпокликаннями та стилістично узгоджених), тематично пов'язаних із певною організацією, особою чи групою «за інтересами» [5]. Відповідно до «Вікіпедії», веб-сайт – це сукупність веб-сторінок, доступних у мережі Інтернет, які об'єднані як за змістом, так і за навігацією [4]. Перевагою веб-сайту, або ж інтернет-ресурсу, є можливе оновлення інформації, подання фото-, аудіо- та відеоматеріалів, що потребує аудиторія [8].

У педагогічних дискусіях про якість освіти, тенденції розвитку освітньої політики щоразу частіше звучить ідея про потребу залучення батьків до діяльності ДНЗ. На жаль, останніми роками можемо констатувати послаблення інтересу батьків не тільки до освіти, а й до процесу виховання дитини. Налагодження співпраці садочка з батьками вкрай актуальне на сьогодні, оскільки вможливорює позитивні зміни у формуванні особистості. За такого тандему виростає моральна, національно свідомо особистість із глибокими знаннями й потрібними практичними навичками, спроможна обстоювати свої переконання і, зрештою, власну гідність.

За даними Черкаської міської ради, станом на 2016 рік у місті зареєстровано 51 дошкільний навчальний заклад. Серед завдань таких установ – забезпечення розвитку освітнього, творчого (інтелектуального), наукового потенціалу, реалізація моніторингу у сфері освіти, сприяння інтеграції вітчизняної освіти і науки в європейський та світовий освітній і науковий простір [15].

Констатуємо прикрий факт, що не всі дошкільні навчальні заклади успішно виконують завдання, які сприяють налагодженню комунікації з батьками. Унаслідок вивчення інтернет-простору зафіксовано, що лише 12 закладів мають власні веб-сайти. У дослідженні систематизовано інформацію про дошкільні навчальні заклади, які створили мережеві ресурси для представлення своєї діяльності в мережі. Згідно з отриманими даними, у відсотковому співвідношенні кількість ДНЗ, які пропонують свої сторінки в мережі, становить 24 %. Варте дослідницької уваги й змістове наповнення зафіксованих сайтів. Так, інтернет-майданчики ДНЗ містять багато спільних рубрик: «Інформація про ДНЗ», «Наш колектив», «Інформація для батьків» («Батьківська вітальна», «Батькам»), «Фото», «Події (Новини)» та «Зворотній зв'язок». Проте є відмінні рубрики, наприклад: «Законодавча база», «Вихователям на допомогу», «Допомога дошкільному закладу», «Розваги для дітей» та «Тести». У двох дитячих садочках «Лісовий куточок» і «Лісова казка» меню інтернет-сайтів ідентичні. Цікавими є рубрики: «Поради логопеда», «Обмін досвідом педагогів», «Чомусики» та «Документи». Згідно з рубрикацією сайтів, у відсотковому співвідношенні кількість схожих, тобто спільних рубрик на сайтах ДНЗ становить 40 %, а відмінних – 60 %.

Відповідно до критеріїв журналістської майстерності, інформаційне наповнення сайтів не відповідає вимогам, оскільки на сайтах представляють інформацію переважно з інтернету, що не має покликання на джерело. Лише на сайті ДНЗ «Дударик» систематично з'являються авторські статті в рубриці «Новини». Серед негативів варто назвати те, що відомості, які розміщені на сайтах, здебільшого застарілі, не зазначено джерел інформації та ін. Позитивний момент – постійне оновлення рубрики «Новини». Натомість інші рубрики не оновлюють або взагалі не пропонують текстового наповнення.

Основне призначення сайтів ДНЗ – самопрезентація, інформування про діяльність закладу, налагодження зв'язку з аудиторією. У місті Черкаси 76 % дошкільних навчальних закладів, зокрема й ДНЗ, не мають своїх майданчиків в інтернеті, що ускладнює реалізацію їхнього функційного призначення та спонукає до розроблення інформаційного продукту – сайту ДНЗ (ясла-садочок) № 33 «Супутник».

Створюючи інформаційний продукт для сайту дитячого садочка, ми сконцентрувати увагу на корисних для читачів-батьків темах, побудували композицію матеріалів, дібрали героїв та експертів. Написання матеріалів для сайту ДНЗ є специфічним не лише в руслі обрання теми, але й в аспекті жанру, джерел інформації. Вдалий формат матеріалів уможливорює універсальне подання інформації про «дитячу» дійсність.

Ідея авторського творчого проекту – розробити та впровадити сайт для дитячого навчального закладу № 33 (ясла-садочок) «Супутник». Ресурс має представляти всебічну інформацію про дітей, для дітей та їхніх батьків, упрозорювати діяльність педагогічного колективу та допомагати персоналові. Створений інформаційний продукт повинен стати ціннісним для цільової аудиторії. Основне функційне призначення платформи – досягнення якісного рівня в системі комунікації «дитсадок – діти – батьки».

Готуючи проект, ми мали на меті створити платформу, доступну в мережі інтернет, що представляє інформацію про ДНЗ (історія, режим роботи, колектив садочка, новини, правила прийому до дошкільного навчального закладу, організація харчування й охорона праці та безпеки життєдіяльності). Цій меті підпорядкована рубрикація матеріалів, запропонованих нами на сайті: «Наш садочок», «Інформація про ДНЗ», «Адміністрація», «Наш колектив», «Режим роботи», «Новини», «Правила прийому до ДНЗ», «На допомогу батькам», «Про здоров'я», «Про харчування», «Про психологію», «Про розвиток і дозвілля», «Сторінка завідувача», «Організація харчування», «Охорона праці та безпека життєдіяльності», «Фотогалерея», «Форум», «Навчання та розвиток дітей», «Корисні покликання» (<http://syputnuk33.webnode.com.ua/>).

Так, у рубриці «На допомогу батькам» поінформовано батьків про різні спектри розвитку дитини. Рубрика «Фото» демонструє світлини з різноманітних заходів, які відбувалися в садку. «Форум» дає змогу батькам поставити працівникам садочка різні запитання, оцінити роботу вихователів, висловити свою думку про сайт і роботу ДНЗ, запропонувати ідеї для покращеного функціонування майданчика в інтернеті й реальному житті. Отже, проект «3 D у ДНЗ: діти, дітям, про дітей» інформує батьків, громаду про різні аспекти життя дітей. Оригінальність творчого проекту «3 D: діти, дітям, про дітей» засвідчують політематичні й різножанрові матеріали.

Для широкого спектру інформування поєднано різні методи збирання відомостей, підготовлено відео-, фотоматеріали, які апriori зацікавлять аудиторію. Проект «3 D: діти, дітям, про дітей» умотивований потребою надати цільовій аудиторії якісний і корисний продукт.

У процесі виготовлення творчого доробку, доступного для сприймання аудиторією, використано достовірні джерела інформації: люди (експерти), документи (статистичні дані, інформація з освітніх установ, публікації інших засобів масової інформації), інтернет. Джерела-люди – основне джерело інформації для написання статі. У ході підготовки матеріалів залучено експертів: психолога, вихователя, лікаря-терапевта, лікаря-педіатра та інші.

Крім того, використано низку документів: відомості ДНЗ (ясла-садочок) № 33 «Супутник», Закон України «Про освіту», Закон України «Про статус і соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей», Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», Положення про дошкільні навчальні заклади та інші. Корисним та зручним джерелом інформування послуговували різноманітні інтернет-ресурси: <http://dity.te.ua/>, <http://mama-tato.com.ua/> та <http://pustunchik.ua/ua>.

Для збирання інформації застосовано методи інтерв'ювання (бесіда з психологом, лікарем-терапевтом та ін.), експертного опитування (думка експерта з приводу певного явища чи проблеми), невиключеного та включеного спостереження, що допомогло в написанні низки матеріалів, контент-аналізу, синтезу, порівняльного аналізу. Останні методи збирання інформації дали змогу систематизувати й узагальнити отримані відомості для написання матеріалу.

Отже, зважаючи на бурхливий розвиток мережевої інфраструктури та поширення веб-сайтів, створення якісного, конкурентоспроможного сайту для ДНЗ є тим каналом комунікації, за допомогою якого можна налагодити зв'язок з аудиторією для подальшої співпраці. Функціонування сайту – теоретико-практична проблема, що не може претендувати на вичерпність, оскільки мережева платформа вимагає постійного оновлення, активної промоції, організації зворотного зв'язку з аудиторією, модернізації інтерфейсу тощо. Усі ці чинники слугують переконливим аргументом для твердження про перспективність порушеного питання.

Література:

1. Бабаев А. Создание сайтов / А. Бабаев. – М.: Питер, 2014. – 410 с.
2. Борисенко А. А. Web-дизайн. Просто как дважды два / А. А. Борисенко. – М.: Эксмо, 2008. – 320 с.
3. Бородаев Д. Веб-сайт как объект графического дизайна / Д. Бородаев. – Х.: Септима ЛТД, 2006. – 288 с.
4. Веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Веб-сайт>
5. Гол Дж. Онлайн-журналістика / Дж. Гол; пер. з англ. – К.: «К. І. С.», 2005. – 344 с.
6. Кирсанов Д. Ф. Веб-дизайн: книга Дмитрия Кирсанова / Д. Ф. Кирсанов. – СПб.: Символ-Плюс, 1999. – 376 с.
7. Коул М. А. Новые информационные технологии, базовые навыки и изнанка образования: что следует делать? Социально-исторический подход в психологии обучения / М. А. Коул. – М.: Педагогика, 1989. – 346 с.
8. Крейг Р. Интернет-журналістика: работа журналиста і редактора у нових ЗМІ / Р. Крейг; пер. з англ. А. Іщенко. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 324 с.
9. Круг С. О. Веб-дизайн: книга Стива Круга или «Не заставляйте меня думать!» / С. О. Круг. – СПб.: Символ-Плюс, 2005. – 200 с.
10. Кэмпбел М. О. Строим Web-сайты. Дизайн HTML CSS. GARAGE / М. О. Кэмпбел, А. Горлач А; перевод с англ. – М.: ТРИУМФ, 2006. – 480 с.
11. Машкова С. Г. Интернет-журналістика: учеб. пособ. / С. Г. Машкова. – Тамбов: изд-во Тамбовского государственного технического ун-та, 2006. – 80 с.
12. Мержевич В. В. Ускорение работы сайта: для веб-разработчиков / В. В. Мержевич. – СПб.: БХВ-Петербург, 2005. – 384 с.
13. Нильсен Я. Л. Веб-дизайн: книга Якоба Нильсена / Я. Л. Нильсен. – СПб.: Символ-Плюс, 2003. – 512 с.
14. Нильсен Я. Л. Юзабилити. Наука или идеология [Електронний ресурс] / Я. Л. Нильсен. – Режим доступа: www.webmascon.com.
15. Положення про департамент освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oda.ck.ua/?lng=ukr§ion=6>.

Науковий керівник:

кандидат філологічних наук, Бондаренко Тетяна Григорівна.

ІМІДЖ УКРАЇНИ ЯК СПОСІБ ЇЇ ПОЗИЦІОНУВАННЯ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

У сучасному суспільно-політичному житті імідж набуває все більшого значення. Основою створеного образу є формальна система ролей, якими людина послуговується у своїй діяльності. Імідж формується як на основі реальної поведінки індивідів, так і під впливом оцінок і думок інших людей. Він допомагає опрацювати великий масив інформації, адже в такий спосіб створюються ярлики, що акцентують увагу оточення на суттєвих моментах. У будь-якій життєвій ситуації ми послуговуємося такими образами-ярликами.

Формування того чи того образу сприяє вирішенню низки завдань. Зокрема, позитивний імідж уможливує отримання матеріальної підтримки, важливих контактів, допомагає створити сприятливу ситуацію для інвесторів. Імідж існує саме тому, що ми реагуємо на нього позитивно. Учасники комунікації обирають визначені типи поведінки під час спілкування, в ефективності якого безпосередньо зацікавлені. Немає потреби у створенні негативного чи конфліктного іміджу, оскільки він не допомагає в досягненні бажаного результату.

Питання формування образу, його впливу на різні сфери людського життя й особливості використання досліджували такі науковці, як А. Акайомова, Д. Богуш, Г. Вербицька, В. Данилов, Д. Коллінз, Г. Почепцов, В. Шепель та ін. Перш ніж аналізувати специфіку формування іміджу країни, з'ясуємо сутність важливих для нашого дослідження понять.

Створення іміджу відбувається за одним із законів, відповідно до якого немає сенсу витратити кошти на руйнування сформованого стереотипу, краще збудувати новий на основі того, що вже існує. Дослідник Г. Почепцов саме так і визначає сутність поняття: «Імідж – це новий стереотип, який створюють у відповідності з тим стереотипом, який вже є в аудиторії. Варто лише наблизити до нього об'єкт, що нас цікавить (особистість, організацію та ін.)» [5, с. 27]. Інший дослідник з іміджології В. Шепель [6] тлумачить аналізоване поняття як індивідуальний вигляд або ореол, створюваний засобами масової інформації, соціальною групою або власними зусиллями особистості для залучення до себе уваги. Дослідник М. Гетьманець [3] також акцентує увагу на ролі засобів масової інформації та реклами у формуванні іміджу. Він зазначає, що: «Імідж (від англ. image – образ) – сформовані цілеспрямованою діяльністю журналістики чи реклами позитивні уявлення чи образи кого-небудь (політика, актора, письменника) або чого-небудь (товару, торгівельної марки, підприємства, фірми, країни)» [3, с. 219].

Нині імідж вважають «м'якою» силою, що допомагає вирішити питання, для реалізації яких необхідна співпраця багатьох сторін. Насправді ж створений образ держави нерідко виявляється чи не важливішим, аніж реальні характеристики. Професійне формування стилю й ідентифікації країни відіграють ключову роль при конструюванні міжнародних взаємин. Дослідниця Г. Вербицька наголошує, що «нові риси держав формуються переважно під впливом ЗМІ. Потреба в насиченості інформаційних потоків і розвиток сучасних мас-медіа відкривають їм інші можливості дії, що дозволяє перенести їх із позиції тих, що подають інформацію, на позиції, які формують ситуацію» [2].

Тож імідж країни – це процес створення й поширення за допомогою вітчизняних і міжнародних засобів масової інформації бренду країни. Нерідко імідж держави порівнюють із брендом, який є її національною ідеєю, інтелектуальною власністю, тобто комплексом думок, відчуттів, асоціацій та уявлень, що виникають у людини, коли вона бачить, чує назву країни чи купує вироблений у ній товар.

Нині міжнародний імідж свідчить про політичну силу, економічне процвітання, високий рівень культурного розвитку держави і є показником авторитетності й успішності її дій на міжнародній арені. Позитивний образ насамперед пов'язаний зі ставленням світової спільноти та власних громадян до своєї країни. Від нього залежить рівень патріотизму її мешканців. Настрої всередині суспільства формують ставлення громадян, а воно, у свою чергу, впливає на думку представників інших країн. Науковець В. Данилов [4] наголошує, що створення іміджу держави передбачає також формування в суспільстві розуміння того, що без неї та її базових інститутів неможливе існування будь-якої країни, адже держава – це необхідний політичний інститут для можливості існування суспільства в цілому.

В умовах глобалізації необхідність формування іміджу є очевидною. Британський дослідник Мартін Нанн наголошує, що в сучасному світі розміри передових компаній перевищують території більшості країн, а позиції країни значною мірою залежать від росту економіки. Інтернет зробив доступним чи не кожен куточок планети. Перебуваючи в одній країні, людина може дивитися фотографії чи відео онлайн із іншої. У таких умовах важко приховати суттєві недоліки державного управління, адже споживач може проаналізувати й порівняти стан справ у різних країнах. Новини транслюють у прямому ефірі, тож будь-яка подія відразу стає власністю суспільства, а громадськість може істотно впливати на державну політику. Мартін Нанн (гендиректор міжнародної піар-компанії «Whites Communication», яка має офіс в Україні), акцентує увагу на тому, що захист корпоративної репутації нині є однією з найбільш актуальних тем на засіданнях ради директорів. Саме через «силу суспільної думки» компаніям довелося повністю переглянути свою позицію щодо збереження етичних норм, політики у сфері зайнятості тощо. Імідж є настільки суттєвим, що під час вибору продукту чи послуги люди відмовляються скористатися ними саме тому, що вважають деякі організації неавторитетними («підозрілими»).

Варто окреслити визначальні тенденції у формуванні іміджу, розвиток яких спровокований світовою кризою. По-перше, це жорстка конкуренція, адже сегменти споживання скорочуються як у світі, так і в окремих галузях, що змушує розробників іміджу бути більш винахідливими, пропонувати потенційним користувачам те, чого не може дати ніхто інший. Із цим пов'язана ще одна важлива тенденція – зміни в підходах і парадигмах. Прискорення прогресу та кризових процесів призвело до принципової зміни правил гри в економіці, політиці, бізнесі. Використання новітніх технологій і підходів чи адекватних старих підвищує шанси країн на успіх у мінливому сучасному світі, насиченому інформаційно-комп'ютерними інноваціями.

Першочергове місце в підвищенні конкурентоздатності країни посідає вибір необхідної стратегії. Той, хто знає послідовність дій, які треба виконати, щоб досягти успіху, перебуває у виграшному становищі порівняно з іншими. В умовах кризи кожен прагне запропонувати щось нове, небачене раніше, те, що вразить аудиторію та змусить її зупинити свій вибір на певному товарі. Саме тому нині триває ера інноваційних проектів, нових рішень та ідей, які вкрай важливі під час формування іміджу країни.

В умовах жорсткої конкуренції, чітко продуманих стратегій і рекламних ходів, зрештою, спрацьовує головне правило: кожен отримує відповідно до рівня своєї підготовки. Формування позитивного образу є додатковою можливістю для просування нових ідей, втілення новітніх технологій в умовах, що постійно трансформуються. Також створення іміджу дозволяє залучити додаткові фінансові й інтелектуальні ресурси, які з часом допоможуть державі піднятися на якісно новий рівень.

Акцентуємо увагу на двох групах факторів, за якими оцінюють імідж будь-якої країни, – зовнішні та внутрішні. Складниками першої групи є міжнародна політика України, національні інтереси та пріоритети, членство в міжнародних організаціях, розвиток відносин зі стратегічними партнерами, інвестиційний клімат і т. ін. До внутрішніх факторів належать добробут населення, дотримання конституційних прав кожного громадянина, рівень корупції, злочинність, обсяг тіньового сектору економіки, соціальне самопочуття населення тощо. Також важливими є психологічні аспекти сприйняття позитивного іміджу України, зокрема гордість за свою країну, бажання в ній жити та її захищати, відчуття щастя й комфорту, зацікавлення робити в ній бізнес і вкладати кошти, комфорт і безпека та ін.

Проаналізуємо особливості вітчизняного іміджетворення, визначимо слабкі та сильні аспекти його формування. Передусім зауважимо, що імідж України – це образ країни та її складників в уявленні різноманітних цільових груп на міжнародному, національному й локальному рівнях. Загальний імідж України складається з інвестиційного, туристичного, соціального й політичного складників. Елементами такого образу є також іміджі лідерів країни, відомі торговельні марки та бренди, цікаві події тощо.

PR-агенція «Богуш Комунікейшнз» здійснює загальні огляди зазначених показників у проекції на нашу державу. У результаті дослідження сформовано такий образ: Україна – маловпливова європейська країна, яка перебуває в пошуках свого місця у світі; вона є кризовою, політично нестабільною, із неефективною владою; демократичною стала недавно; події на Чорнобильській АЕС, під час Помаранчевої та Революції гідності спровокували ставлення до неї як до потенційно небезпечної; наявні глибинні проблеми з Російською Федерацією. Тож варто зауважити, що допоки переважають негативні аспекти в сформованому образі, інвестиційні ризики залишаються високими, насамперед через хабарництво в усіх органах влади.

Водночас імідж нашої країни має свої переваги: репутація відомих співвітчизників (спортсменів братів Кличків, Сергія Бубки, Яни Клочкової, письменника Тараса Шевченка, політичних діячів Віктора Ющенка, Юлії Тимошенко, співачок Руслани, Джамали, Верки Сердючки); українська кухня (борщ, вареники, сало, котлети «по-київські» як страви-візитівки); красиві жінки та ін.

За дослідженнями «Богуш Комунікейшнз», Україна має низку потенціалів, які дозволяють їй бути світовим лідером у багатьох сферах, передусім в аграрній, туристичній і науково-технічній. У цьому випадку йдеться не лише про іміджеві атрибути, але й про реальні можливості для розвитку нашої країни. Нині ці потенціали не є елементами іміджу України, оскільки основні меседжі, що транслюються назовні, стосуються політичних конфліктів усередині України, нестабільної економічної ситуації, збройного конфлікту з Росією, корупції та хабарництва органів державної влади тощо.

Міжнародний експерт із комунікацій і стратегії паблік рілейшнз Мартін Нанн розробив поради щодо того, як покращити національний імідж України. Передусім дослідник пропонує зробити пріоритетним завдання захисту репутації країни, вказати політикам на збиток, якого завдають їхні політичні ігри на громадськість, пояснити державним лідерам техніки презентації і менеджменту ЗМІ. Не менш важливо, на його думку, навчити міжнародних стандартів підприємців, які працюють у сфері зв'язків із громадськістю, створити державну систему управління інформацією, яка б працювала в інтересах нації та визначити реалістичний бюджет для національного маркетингу.

Отже, у статті визначено основні критерії, за якими оцінюють образ держави, окреслено специфіку сформованого іміджу України. Серед переваг визначено досягнення відомих співвітчизників, смачні страви, привабливі жінки, емоційність і гостинність українців тощо. Найсуттєвішими недоліками є політична й економічна нестабільність, збройний конфлікт, корупція, високі інвестиційні ризики тощо. Однак окреслені негативні аспекти можна подолати, якщо розробити стратегію, спрямовану на професійне формування іміджу нашої держави.

Література:

1. Богуш Д. Імідж України 2010 – нові реалії / Д. Богуш. – Режим доступу: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/bogush/4d002f43397d6>.
2. Вербицька Г. Міжнародний імідж України: проблеми та шляхи реформування / Г. Вербицька. – Режим доступу: http://ijimv.knukim.edu.ua/zbirnyk/1_2/1-verbytska.pdf.
3. Гетьманець М. Ф. Сучасний словник літератури і журналістики / М. Ф. Гетьманець, І. Л. Михайлин. – Х.: Прапор, 2009. – 384 с.
4. Данилов В. Особливості формування політичного іміджу держави / В. Данилов. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/pome/2009_2/PDF/07_Danilov.pdf.
5. Почепцов Г. Г. Имиджелогия / Г. Г. Почепцов. – М.: Рефл-бук, К.: Ваклер. – 2006. – 576 с.
6. Шепель В. М. Имиджелогия. Как нравиться людям / В. М. Шепель. – Режим доступа: <http://evartist.narod.ru/text9/17.htm>.

Науковий керівник:

кандидат філологічних наук Федоренко Ольга Дмитрівна.

**Ольга Хорошко
(Черкаси, Україна)**

ПЛАНУВАННЯ КОНТЕНТУ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ РАДІОПРОГРАМ З ОГЛЯДУ НА ПОТРЕБИ АУДИТОРІЇ

Постановка наукової проблеми та її значення. Радіомовлення – органічний компонент медійного простору. З одного боку, радіо є виразником інтересів суспільства, виконує функцію громадського мовника, а з іншого – постає в ролі передавача обробленої інформації, доносить новини до громадськості. Завдання радіо полягає в повідомленні всіх новин, за допомогою яких слухачі зможуть дізнатися про те, що відбувається у світі. При цьому необхідно брати до уваги той факт, що для споживача важливо, наскільки оригінальний, актуальний, гострий, «свіжий», несподіваний матеріал, чи нестандартно, яскраво, талановито він написаний.

Нині тривають активні дискусії з приводу смерті дротового радіо чи його реанімації. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України вивчив стан інфраструктури українського проводового мовлення та можливі шляхи його модернізації. Усе ще наявні в Україні майже 1,5 млн радіоточок і зацікавленість громадян, представників місцевих органів влади в їх функцію ванні роблять актуальним пошук можливих шляхів оновлення цього ресурсу та створення передумов для його запотребованості користувачами. Одним із перспективних напрямів є модернізація контенту, що пропонує дротове радіо, яке має безпрецедентну перевагу – локальний характер. Для завоювання уваги аудиторії радійники докладають зусиль до оновлення програми створення такого інформаційного продукту, який би суттєвою мірою відрізнявся від інших, схожих за форматом та тематикою.

В інформаційно-аналітичних програмах, які готують на радіо, порушують значущі питання сьогодення, які більшою чи меншою мірою стосуються кожної особи. Крім того, у програмах ідеться про умови існування людини, тут фігурують переважно відомі, видатні люди, а програми за участі офіційних осіб становлять три чверті від усіх програмних ресурсів.

Стрімкий розвиток інформаційного соціуму вмотивує доцільність реалізації медійних новацій, які впливали б на формування громадської думки та на потреби суспільства в цілому. Це можливе за допомогою створення оригінального продукту, оновлених форм і синтезованих жанрів подання відомостей. У процесі підготовки й випуску продукту в ефір потрібно зважати на інформаційні запити потенційної аудиторії, пропонувати широку тематичну палітру, дбати про суспільну значущість й актуальність інформації.

Короткий аналіз досліджень із порушеної проблеми. Вивчення наукової літератури засвідчує, що проблеми становлення й функціонування радіо загалом та його інформаційно-аналітичного складника зокрема поставали предметом пильної уваги багатьох дослідників. У цій галузі запропоновано характеристики інформаційно-аналітичного радіо контенту (див. праці О. Гояна [1], О. Кузнецова [2], В. Лизанчука [3]); проаналізовано відмінності інформаційно-аналітичних програм від інших жанрів (Е. Ромазанов [5], Ю. Шаповал [8], Н. Шопен [12]); описано основні методи та принципи роботи редактора над створенням сценарію радіопроеграми (І. Світлич [6]); з'ясовано технічні аспекти роботи радійника (Е. Ромазанов [5], М. Філоненко [7]). У дослідженнях О. Гояна [1] зосереджено увагу на ролі радіопроеграм у системі ЗМІ та наголошено на тому, що радіопроеграма оперативно інформує, реагує на актуальні питання, глибоко й компетентно представляє сутність суспільних подій і явищ, правдиво узагальнюючи їх із певних групових, державних, загальнолюдських інтересів, сміливо, аргументовано, цікаво й переконливо втілює думки співрозмовників та журналіста в стислій і досконалій формі. Попри це бракує спеціальних розвідок, зорієнтованих на аналіз особливостей планування контенту інформаційно-аналітичних радіопроеграм з огляду на потреби аудиторії.

Мета й завдання розвідки. Дослідження покликане проаналізувати специфіку підготовки інформаційно-аналітичних радіопрограм у контексті потреб регіональної аудиторії. Досягнення мети передбачає виконання таких основних завдань: схарактеризувати основні вимоги до написання радіоматеріалу, а також до окреслення портрету аудиторії.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У контексті порушеної проблеми важливо витлумачити таке поняття, як «радіограма», «інформаційно-аналітичні програми на радіо». А. Шерель зазначає, що радіограма – це жанр радіожурналістики, який не можливо чітко схарактеризувати. Проте радіограма має свою конкретну роль у системі ЗМІ й вирізняється певною композиційною організацією матеріалу. Із позиції редактора радіограма постає як канал зв'язку зі слухачами. Радіограма дає змогу «оперативно інформувати, відгукуватися на актуальні питання та теми, глибоко і компетентно проникати в суть суспільних подій і явищ, правдиво узагальнюючи їх з певних групових, державних, загальнолюдських інтересів, сміливо, аргументовано, цікаво і переконливо втілювати власні думки і думки співрозмовників у стислій і досконалій формі, домагаючись певних духовних і практичних результатів» [12]. О. Гоян стверджує, що радіограма – вияв індивідуальності автора, який можна оцінювати лише в суб'єктивних категоріях, а можна розглядати з позиції виконання соціального замовлення [1].

Інформаційно-аналітична радіограма – це така програма, що присвячена актуальним питанням сьогодення, з'ясуванню їхніх причин, значущості для суспільства, пошукові шляхів розв'язання тієї чи тієї проблеми. Переваги такої програми полягають у тому, що обраний формат дає змогу всебічно схарактеризувати явище, залучити різні джерела, подати коментарі експертів.

Для успішності радіограми необхідно, щоб її автори чітко усвідомлювали ідею своєї роботи, докладно осмислювали специфіку продукту, окреслювали переваги й недоліки обраного жанрового формату, розставляли необхідні акценти. Обґрунтування чіткої ідеї радіограми вможливує створення якісного радіопродукту. Готуючи продукт для радіо, акцентують увагу на актуальних для слухачів темах, правильно вибудовують матеріали в композиційному вимірі, обирають гостей програми, експертів. Підготовка інформаційно-аналітичної радіограми є специфічною не лише в аспекті жанру, а й у руслі пошуку теми та джерел інформації. Вдале обрання теми й джерел інформації сприяє успішній реалізації суспільнозначущої інформації.

Окреслення ідеї й мети інформаційного проекту тісно пов'язане зі створенням портрету аудиторії, якій адресовано радіограму. Сутність аудиторії полягає не в тому, що вона складається з окремих людей, а в тому, що вона відображає їхні взаємозв'язки між собою, із суспільством загалом у процесі масового спілкування.

Поняття аудиторії витлумачують як стійку сукупність людей, що виникає на підставі спільності інформаційних потреб. Що глибше і краще будь-який орган масової комунікації відповідає на запити людей, то більш широкою й сталою є його аудиторія. Обсяг аудиторії, з одного боку, слугує показником значущості мас-медіа, з іншого – масштабів його впливу.

Профіль цільової аудиторії – це сукупність характеристик, згрупованих за чотирма напрямками: географічні характеристики; соціально-демографічні ознаки; психографічні маркери; поведінкові риси. До уваги варто брати насамперед соціально-демографічні характеристики слухачів: стать, вік, рівень прибутку, освіту, соціальний статус тощо. Прогнозована аудиторія інформаційно-аналітичних програми – це чоловіки та жінки віком від 45 до 80 та більше років. Рівень прибутку – стабільний середній, освіта – середня, вища. Соціальний статус слухачів – працівники освіти, медичної й культурної сфери, безробітні та пенсіонери.

Серед психографічних ознак аудиторії називають спосіб життя, особливості особистості, риси характеру, життєву позицію, домінуючі мотиви поведінки, систему цінностей. Спосіб життя слухачів радіо – переважно пасивний. Риси характеру потенційного слухача – доброзичливість, упевненість у собі, відповідальність, цілеспрямованість, комунікативність та емоційна стійкість. Життєва позиція слухачів – активна; система цінностей і мотиви поведінки в цілому – збереження національної історичної й культурної спадщини; патріотизм.

Поведінкові характеристики стосуються опису зацікавлень аудиторії, корисності продукту, ступеня лояльності до товару й готовності до купівлі (обізнаність, схильність, переконаність). Радіо має властивість ефективного звукового впливу на масову аудиторію, оскільки передбачає аудіювання – одночасне слухання й розуміння інформації. Аудиторія готова сприймати новий продукт тоді, коли її можна зацікавити інформацією, що подають, звуковим портретом ведучого (голос, тембр, інтонація, мелодика та ін.).

Отже, масовий слухач аналітичної радіограми – це люди віком 45–80 років, ядро становлять особи 35–60 років. Це освічені люди з активною життєвою позицією: спеціалісти, керівники та підприємці.

У руслі налагодження зворотного зв'язку з аудиторією, вивчення її потреб зазначимо, що для дрогового радіо ефективним способом такої комунікації залишаються дзвінки до редакції або листи. Аудиторія може співпрацювати зі ЗМІ як пасивно (отримання інформації та її сприйняття), так і активно (участь в акціях, листування тощо). Слухачі програм на радіо часто телефонують і пропонують власні теми для сюжетів. На початку та в кінці програми ведуча озвучує номер телефону, за яким слухачі звертаються до редакції радіо й висловлюють свої побажання, вдячність або критику. Також аудиторія може реагувати на матеріали автора, обстоюючи власні погляди щодо порушеної теми, підказувати героя чи тему для

наступної програми. Крім того, журналістові часто доводиться допомагати реципієнтам зустрітися з героєм програми, зокрема тоді, коли в студії виступав лікар чи громадський діяч.

Менш поширена форма зворотного зв'язку – листи до редакції. Після прослуховування програми слухач може надіслати лист до редакції. Журналіст, ознайомившись із написаним, робить для себе певні висновки: сподобалася програма чи ні, що потрібно вдосконалити та ін. Нерідко слухачі ініціюють цікаві теми для наступних випусків програми.

Радіопрограма представляє актуальну інформацію про суспільство, формує громадську думку та пропонує відомості, що сприяють розв'язанню актуальних суспільно-політичних проблем. Створений продукт повинен стати ціннісним для цільової аудиторії. Основне функційне призначення виготовленого продукту – досягнення якісного рівня в системі комунікації «радіо – слухач – суспільство».

Спробою оновити формат обласного дрогового радіо, привернути увагу потенційної аудиторії та зберегти реальних слухачів стало створення авторської інформаційно-аналітичної радіопрограми «Вечірні діалоги» для Черкаського обласного радіо «Рось». Інформаційний продукт адресований широкій слухацькій аудиторії – різній за віком, за інтересами та соціальним статусом. Переваги такої програми полягають у тому, що обраний формат дає змогу всебічно схарактеризувати явище, залучити різні джерела, подати коментарі експертів. У програмі не лише повідомлено про новину, а й проаналізовано її причиново-наслідкові зв'язки. Інформаційно-аналітична програма вможливує представлення широкого спектру тем: проблеми державотворення, утвердження ідеалів і принципів суспільства, екології, економіки, спорту, медицини, освіти, соціальні питання та ін. «Вечірні діалоги», на відміну від новинних повідомлень, мають яскраво виражений аналітичний початок, осмислено представляють проблему або процес, а не лише інформують про щось чи констатують факт. Характерними рисами інформаційно-аналітичних радіопрограм є глибокий зміст, більш високий рівень володіння стилістичними засобами мови. Створена нами радіопрограма є особливою ще й тому, що вона сповнена глибоким змістом і має художнє забарвлення. У програмі присутню роль відіграють «люди перед мікрофоном», які постають героями програми. Важливе значення для передання радійного продукту аудиторії має час трансляції, програма систематично виходить в ефір Черкаського обласного радіо «Рось» щонеділі о 20:00. Це оптимальний час для підсумків дня, формування узагальненої інформаційної картини світу.

Отже, для досягнення ефективності інформаційно-аналітичної програми необхідно чітко окреслити портрет цільової аудиторії, зваживши на її географічні характеристики; соціально-демографічні ознаки; психографічні маркери; поведінкові риси та запланувавши способи налагодження зворотного зв'язку з нею. Інформаційно-аналітична радіопрограма «Вечірні діалоги» – динамічний, різноплановий, суспільно важливий радійний проект, що має сформовану аудиторію та може претендувати на її розширення.

Література:

1. Гоян О. Основи радіожурналістики і радіоменеджменту: підручник / О. Гоян. – 2-ге вид., допов. – К.: Веселка, 2004. – 245 с.
2. Кузнецов О. Аналітичні методи в журналістиці / О. Кузнецов. – Л.: Вид.центр ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 120 с.
3. Лизанчук В. Радіожурналістика: засади функціонування: підручник / В. Лизанчук. – Л.: ПАІС, 2000. – 365 с.
4. Михайлин І. Основи журналістики: підручник / І. Михайлин. – 3-тє вид., доп. і поліпш.– К.: ЦУЛ, 2002. – 284 с.
5. Ромазанова Е. Бурные волны радиозфера [Электронный ресурс] / Е. Ромазанова. – Режим доступа: <http://www.guzei.com/radio/journal/article/bvr.php>.
6. Свитич Л. Г. Профессия: журналист / Л. Г. Свитич. – М.: Аспект Пресс, 2003. – 154 с.
7. Філоненко М. Спілкування як взаємодія [Електронний ресурс] / М. Філоненко. – Режим доступа: http://pidruchniki.ws/16520205/psihologiya/spilkuvannya_vzayemodiya.
8. Шаповал Ю. Изображение и слово в журналистике / Ю. Шаповал. – Л.: Вища школа, изд-во при Львовском университете, 1985. – 304 с.
9. Шейн В. Интерактив в радиоэфире – спустя 10 лет [Электронный ресурс] / В. Шейн. – Режим доступа: <http://www.elib.bsu.by/bitstream/123456789/20785/1/Shein.pdf>.
10. Шейн В. Информационные и аналитические жанры в радиожурналистике [Электронный ресурс] / В. Шейн. – Режим доступа: <http://uadoc.zavantag.com/text/1601/index-1.html>.
11. Шерель А. Радиожурналистика [Электронный ресурс] / А. Шерель. – Режим доступа: <http://evartist.narod.ru/text5/44.htm>.
12. Шопен Н. Интерактивность – это пульс жизни [Электронный ресурс] / Н. Шопен. – Режим доступа: <http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tgu>.

Науковий керівник:

кандидат філологічних наук Бондаренко Тетяна Григорівна.

ПОРТРЕТНЕ ІНТЕРВ'Ю: ПОНЯТТЯ, РІЗНОВИДИ ТА ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ

Портретне інтерв'ю як жанр посідає особливе місце в медійному просторі. Основна його мета – розкрити особистість людини та її характер. Нині портретне інтерв'ю набуває все більшої популярності серед реципієнтів у всіх типах ЗМІ. Портретне інтерв'ю є одним із найскладніших видів цього жанру. Журналіст має не лише дізнатися важливі факти з життя людини, але й сформувати певний образ, якому відповідає той чи той герой матеріалу.

У сучасному журналістикознавстві існує чимало дефініцій портретного інтерв'ю як жанру. Зокрема, дослідник В. Здоровега пропонує таке визначення: «це розмова журналіста з відомою або просто обізнаною в якійсь справі особою переважно на значущу тему, призначена для оприлюднення в мас-медіа у формі запитань-відповідей» [1]. Крім того, інтерв'ю-портрет - це особливий різновид інтерв'ю, метою якого є всебічне розкриття особистості співрозмовника». Цей вид інтерв'ю має залишити враження у реципієнта, що залишилася невелика таємниця про відомого героя. Це спонукатиме до створення інтриги та бажання знову ознайомлюватися зі схожими інтерв'ю з цією особистістю. Таке інтерв'ю для медійника – це, з одного боку, спосіб отримання інформації журналістом шляхом безпосереднього спілкування з людиною, а з іншого – публіцистичний жанр у вигляді розмови, бесіди чи діалогу, у якому журналіст дає змогу відомій особі розповісти про себе та важливі факти з її життя [5].

Портретне інтерв'ю – комплексний мовленнєвий жанр діалогічного типу дискурсу, який спрямований на розкриття своєрідного характеру співрозмовника для створення його психологічного портрету». Російська дослідниця М. Лукіна також виділяє інтерв'ю-портрет в окрему категорію та пропонує синонім «персональне інтерв'ю» або «профіль». За її словами, профіль – це інтерв'ю, сфокусоване на одному герої. Ним може стати людина, яка виявила себе в певній сфері суспільної діяльності та привертає увагу широкої публіки [3].

Варто зазначити, що в стандартах Британської мовної корпорації (Бі-Бі-Сі) портретне інтерв'ю з особистістю виокремлено як один із 12 типів інтерв'ю. Воно має таке тлумачення: «інтерв'ю – це проникнення в особисте, невідоме аудиторії». Це інтерв'ю може бути коротким спілкуванням між зіркою на її улюблену тему, тобто про неї саму, або це може бути довший, докладніший і навмисно відвертий біографічний матеріал. Персональне інтерв'ю сфокусоване на одному героєві, проте бажано провести не одну зустріч з людьми, зацікавленими чи близькими до цієї особистості. Також це можуть бути випадкові спостерігачі за життям обраної журналістом персони. Героєм такого інтерв'ю може стати людина, яка виявила себе в будь-якій сфері громадського життя і привертає увагу масової аудиторії. Ними найчастіше стають уже відомі реципієнтам люди – зірки шоу-бізнесу, спортсмени та політики. У розмові повинні бути описані будь-які факти з життя особистості. Основне завдання журналіста – не подати багато інформації, а продемонструвати, якою людиною є насправді, «олюднити гламурний образ».

Значну увагу дослідники приділяють портретному інтерв'ю на телебаченні. Зокрема, науковець Н. Симоні назазначає, що «телевізійне портретне інтерв'ю – це самостійний аудіовізуальний продукт співпраці журналіста та героя програми, щовиникає в процесі бесіди рівноправних співрозмовників, для формування телевізійного образу та психологічного портрета інтерв'юєнта. Матеріал відзнятий за допомогою телевізійної техніки і вийшов в ефір наживо або в запису» [4].

У сучасному журналістикознавстві розрізняють кілька видів портретного (біографічного) інтерв'ю за структурою та змістом:

1) *Лейтмотивне інтерв'ю*. Респондента відразу підводять до певної теми, а потім свідомо спрямовують розмову так, щоб він не дуже відхилився від цієї теми та продовжував її впродовж бесіди.

2) *Наративне*. Співрозмовника спершу просять детально розповісти історію свого життя, бажано в хронологічній послідовності.

3) *Відкрите інтерв'ю*. Під час нього медійник обирає роль «допитливого слухача» й у стилі повсякденної розмови ставить задалегідь продумані запитання, які спрямовують бесіду в потрібному напрямку.

4) *Фокусоване*. Це інтерв'ю, що передбачає бесіду на чітко визначену тему [5].

Окрім того, за тематикою портретного інтерв'ю дослідник М. Кім [2] виокремлює чотири його різновиди: подієве портретне, біографічне портретне, ювілейне портретне та політичне портретне. Нині, на думку дослідника, портрет у медіа – один з найпопулярніших видів інтерв'ю. Це спричинено кількома обставинами: інтересом читача до певної особистості, можливістю проникнути в її внутрішній світ, а також біографічною достовірністю (герой розповідає сам про себе). За ступенем інтенсивності виокремлюють три різновиди цього жанру: короткі, глибинні та фокусовані. Короткі інтерв'ю тривають від 10 до 30 хвилин. Глибинні ще називають клінічними, адже вони тривають годинами. Фокусовані орієнтовані на вивчення процесів сприйняття людиною певних тем. Їхня тривалість обмежена лише метою й завданнями інтерв'ю.

На сьогодні портретне інтерв'ю становить один із найпопулярніших публіцистичних жанрів, що пояснено прагненням аудиторії отримувати інформацію про людей: від відомих та знаменитих до таких, як вони самі. Практично всі науковці, які досліджують портретне інтерв'ю, виділяють його в окремий жанр. Варто зазначити, що портрет – досить широке поняття, що може позначати:

- художньо-публіцистичний жанр (портретний нарис);

- публіцистичний жанр (портретне інтерв'ю);
- метод відображення дійсності.

Від інших публіцистичних жанрів його відрізняє передусім діалогічна природа спілкування. Тож персональне інтерв'ю – це акт комунікації журналіста з респондентом, іншими словами – це бесіда. У ній співрозмовники – журналіст (інтерв'юєр) і його партнер (інтерв'ююваний) – беруть участь в інформаційному обміні для надання відомостей головному учаснику комунікації – аудиторії. Важливою жанровою особливістю портретного інтерв'ю є фокус на одному героєві, яким має бути відома публічна особа, що викликає великий інтерес у масової аудиторії. У цьому жанрі журналісту належить основна роль ініціатора та координатора бесіди. Усі форми його висловлювань мають бути спрямовані на отримання інформації про особистість героя для відкриття нових унікальних фактів з його життя.

Необхідно зазначити, що специфіка персонального інтерв'ю як жанру полягає в тому, що факт чи подія з життя персонажа розкриваються через повідомлення, думку обраного співрозмовника, що володіє цією інформацією. Отримання відомостей про персонажа безпосередньо від нього самого забезпечує відчуття достовірності та довіри аудиторії [4].

Основними ознаками жанру портретного інтерв'ю є:

- 1) особистісний характер бесіди;
- 2) створення для публікації в різних типах ЗМІ;
- 3) публічний характер діалогу;
- 4) суспільна значущість персони, з якою спілкується журналіст;
- 5) безпосередній контакт співрозмовників;
- 6) діалогічність: запитально-відповідальна форма;
- 7) двоадресність: вплив не лише на учасників діалогу, але й на читача/глядача.

Композиційні елементи портретного інтерв'ю практично не відрізняються від класичного літературного твору: зав'язка, кульмінація, фінал (розв'язка). Водночас під час планування такого діалогу варто визначати моменти найбільшого емоційного навантаження. У портретному інтерв'ю є не лише кульмінація, а кілька підйомів, загострень, що дають змогу тримати інтерв'ююваного в тонусі й підтримувати увагу глядача. Вступне й вирішальне слово журналіста (зав'язка та фінал) – це відтворення початку та інтонаційної кінцівки бесіди (оцінка того, що відбувається).

Побудова портретного інтерв'ю залежить від послідовності запитань і смислового зв'язку між ними. Існує два основних її типи – вільна, у якій порядок запитань довільний, можлива їхня перестановка; імпровізована бесіда, у якій запитання залежить від попередньої відповіді, унаслідок чого поміняти їх місцями не можна, оскільки вони впливають одне на іншого. На практиці частіше використовують ще один тип композиції – змішаний, тобто поєднання вище вказаних варіантів [1].

Окрім того, науковці виділяють елементи, з яких складається інтерв'ю-портрет:

- 1) найважливіші етапи життя персонажа (народження, вибір професії, створення родини, пік кар'єри);
- 2) цікаві випадки з життя персонажа;
- 3) його коментарі;
- 4) спостереження автора;
- 5) спостереження тих, хто знає героя;
- 6) новинна зачіпка [3].

Необхідно зазначити, що за композицією портрети бувають трьох типів: зорієнтовані на час, сценорієнтовані та літературні. Зорієнтовані на час інтерв'ю становлять аналіз певного його відрізка з життя персонажа (день, тиждень, місяць) або все його життя. Початок і кінець такого портрета – відповідно ранок і вечір, понеділок та неділя, перший та останній дні місяця, народження та смерть. У сценорієнтованій композиції – дія розгортається через зміну типових сцен з життя персонажа. До того ж перша вихідна сцена формує певне ставлення до особистості, потім у ході програми трансформується, а завершення програми розкриває людину з іншого боку.

Ще однією важливою особливістю портретного інтерв'ю є правильний вибір учасників бесіди. Відомо, що портретне інтерв'ю є продуктом співпраці медійника й героя програми, тому варто охарактеризувати цих учасників. Героєм найчастіше та краще обирати публічну людину (політика, представника шоу-бізнесу), саме її судження, поведінка, особисте життя можуть бути цікавими для аудиторії. Необхідно зазначити, що автор портретного інтерв'ю має відповідати певним критеріям. Поширеною серед науковців є думка про те, що журналістом в цьому жанрі повинен бути досвідчений фахівець із високим рівнем ерудиції та інтелекту, здатний підтримати бесіду на будь-яку тему. Бажано, щоб він мав досвід ведення подібних діалогів та авторитет серед аудиторії та колег.

Отже, портретне інтерв'ю як жанр посідає важливе місце у створенні образу особистості. Персональне інтерв'ю – це жанр метою якого є розкриття особистості людини та її характеру. За структурою та змістом розрізняють кілька його видів: лейтмотивне інтерв'ю, нарративне, відкрите та фокусоване інтерв'ю. Основними ознаками є: особистісний характер бесіди, створення для публікації в різних типах ЗМІ та публічний характер діалогу. До композиційних елементів портретного інтерв'ю зараховують зав'язку, кульмінацію та фінал. Важливим під час створення цього жанру є правильний вибір учасників діалогу.

Література:

1. Здоровега В. Теорія і методика журналістської творчості: підр. / В. Здоровега; Міністерство освіти і науки України; Львівський національний університет імені І. Франка. – 2-е вид., перероб. і доп.– Львів: ПАІС, 2004. – 268 с.
2. Ким М. Жанры современной журналистики / М. Ким. – С.Пб.: Изд-во Михайлова В. А., 2004. – 336 с.
3. Лукина М. Технология интервью: [навч. посіб. для вузів] / М. Лукина. – 2-е изд., доп. – М.: Аспект Пресс, 2008. – 192 с.
4. Симоніна Н. Класифікація сучасного телевізійного інтерв'ю / Н. Симоніна // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. – Випуск 27. – С. 180–184.
5. Техніка інтерв'ю: зб. навч. матеріалів / за ред. А. Лазарєвої, С. Тарана. – К.: Інститут масової інформації, 2003. – 120 с.

Науковий керівник:

кандидат філологічних наук, доцент, Цапок Олена Миколаївна.

СЕКЦІЯ: СОЦІОЛОГІЯ

Тетяна Семігіна, Дмитро Лиховид
(Київ, Україна)ЗНАЧЕННЯ ОН-ЛАЙН ОПИТУВАННЯ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ
ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

В Україні нагальною є проблема участі членів територіальної громади у її розвитку, самоорганізації задля розв'язання проблем громади [6; 8; 9], а відтак і формування спроможних громад. Це актуалізує питання вивчення соціальних практик територіальної громади. Одним із найважливіших аспектів вивчення практик територіальної громади, з нашого погляду, слід вважати поняття «соціального капіталу» (як його описували Р. Барт, П. Бурд'є, Р. Патнем та інші), який складається з активних взаємозв'язків між людьми, коли спільні цінності та довіра пов'язують членів мереж і громад, роблять можливою їх взаємодію. На думку Е. Остром [5], самоорганізація територіальної громади буде успішною лише тоді, коли всі її члени зацікавлені у продовженні діяльності спільного ресурсу і поділяють норми взаємодії та довіри, створюючи тим самим соціальний капітал.

Формування такого капіталу в сучасних умовах відбувається, зокрема, через використання інформаційно-комунікаційних технологій. У цій роботі ми розглядаємо використання он-лайн опитувань як одну із технологій, що сприяють утворенню нових соціальних практик і форм взаємодії у територіальній громаді.

Російська дослідниця Т.Філіпова [10] у 2001 році визначила, що он-лайн опитування можуть відбуватися у таких формах, як: 1) надсилання анкет електронною поштою (email-розсилка); 2) розміщення текстових анкет у групах новин (newsgroups); 3) інтернет-форуми, блоги і телеконференції (дошки оголошень); 4) анкети на веб-сторінках у форматі html; 5) стандартний веб-опитувальник; 6) самозавантажувальний опитувальник; 7) он-лайн фокус-групи. Інша російська дослідниця М. Насретдінова [4], розвиваючи ці ідеї, дискутувала щодо формування вибірки для он-лайн опитування. Такі опитування – із використанням інформаційних систем і технологій – можуть проводитися з метою задоволення потреб територіальних громад.

Аналіз більш сучасних публікацій [1; 2; 3; 7; 11] та вивчення веб-сторінок органів місцевої влади (Київ, Львів, Рівне, Черкаси) дає підстави для узагальнення, що для організації взаємодії між місцевою владою та територіальною громадою недостатньо використовувати он-лайн опитування у їх традиційній формі. Актуальності набувають інші форми взаємодії, як-от: он-лайн референдуми, електронні петиції тощо, які по суті також є різновидами он-лайн опитування. На рис. 1 подано авторське узагальнення таких форм он-лайн опитування у територіальній громаді, котрі не стільки мають наукове призначення, як більше слугують інструментами та технологією забезпечення сталого розвитку спроможних громад, сприяють громадській активності та залученню громади.

Табл.1. Он-лайн інструменти участі населення в житті громади

Характеристика Різновид	Формалізований характер (верифікація даних щодо учасників)	Імперативність результатів (обов'язковість розгляду владою громади)	Підвищення участі громадськості	Підвищення обговорюваності питання
Міні-референдум	Так	Так	Так	Так
Он-лайн голосування	Не завжди	Консультативний характер	Так	
Он-лайн дебати/форум	Не завжди	Консультативний характер		Так
Електронні петиції	Так	Так (за наявності певної кількості голосів)	Так	

Наприклад, місцева влада в Україні часто застосовує он-лайн голосування (он-лайн опитування) для визначення підтримки тих чи тих локальних проектів, що припускає розподіл частини бюджету суб'єкта або муніципальних утворень на цілі, котрі визначаються за підсумками громадського обговорення та голосування. Це може сприяти нівелюванню негативних думок стосовно розподілу місцевого бюджету, посилювати довіру громади, а відтак зменшувати соціальні дистанції між членами громади. Он-лайн голосування та он-лайн обговорення використовують і для моніторингу діяльності органів місцевого самоврядування, своєрідного громадського контролю, що також формує спільні ресурси в громаді.

Обов'язковість врахування місцевою владою результатів он-лайн активності населення визначається нормативно-правовими документами місцевого самоврядування.

Активність громадськості у зверненні до он-лайн голосувань залежить як від предмета голосування, так і від наявності зацікавлених груп, котрі люблять ухвалення певного рішення. У цілому ж он-лайн

голосування сприяють як підвищенню участі населення у житті громади, так розвиткові афективного компонента належності до громади.

Водночас, як звертає увагу В. Радченко [7], он-лайн опитування в громаді можуть стимулювати вияв «кризи компетентності», коли ухвалення відповідальних і складних рішень перекладається на необізнаних у проблемі людей, або до «тиранії більшості», за якої ігноруються потреби меншості та відкидається пошук консенсусу. Слід звернути увагу, що з он-лайн голосування можуть виявитися виключеними чимало груп у громаді, які не мають доступу до сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Такі негативні наслідки можуть звести нанівець усі зусилля із піднесення рівня соціального капіталу в громаді, розвитку її самоорганізації. Отримання громадою контролю та повноважень через різні форми суспільного впливу може також виявитися марним через маніпулювання результатами он-лайн опитування.

Отже, он-лайн опитування у територіальній громаді можуть проводитися у різній формі та бути пов'язаними із політико-правовими засадами місцевого самоврядування. Вони покликані не тільки виявити потреби та оцінки членів громади, а й слугують виявами безпосередньої демократії, скорочують дистанцію між різними групами у громаді, сприяють посиленню довіри в громаді. Проте слід взяти до уваги, що можливі й певні негативні наслідки від організації он-лайн голосування, які замість посилення соціального капіталу зумовляють поглиблення недовіри в громаді.

Список літератури та джерел інформації

1. Варинський В. Політичний механізм формування соціального капіталу / Варинський В. // Вісник Львівського університету. Серія:Філософ.-політолог. студії. –2014. – Вип. 4. – С. 142-149.
2. Гончарова Т. В. Значення інформаційних технологій у задоволенні потреб територіальних громад [Електронний ресурс]/ Гончарова Т. В. // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2011. – № 2.– Режим доступу: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02\(6\)/11qtvzta.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11qtvzta.pdf).
3. Митко А. М. Е-петиції як інструмент політичних консультацій / Митко А. М. // Вісник Дніпропетровського університету. – 2015. – № 5. – С.173-178.
4. Насретдинова М.М. Виды выборов для онлайн опросов [Электронный ресурс / Насретдинова М.М. // Психология, социология и педагогика. – 2014. – № 9]. – Режим доступа:<http://psychology.snauka.ru/2014/09/3517>
5. ОстромЕ. Керуванняспільним: еволюціяінституційколективноїдії / Е. Остром; пер. зангл. – К.: Нашчас, 2012. – 398 с.
6. Паніотто В. Місцевий розвиток за участі громад/ Паніотто В. та ін.– К.: КМІС, 2011. – 108 с.
7. Радченко О.В. Форми безпосередньої демократії територіальної громади [Електронний ресурс]/ Радченко О.В. // Право та державне управління. – 2011. – № 2. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Ptdu/2011_2/files/PD211_22.pdf
8. Семигіна Т. В. Як перетворити населення на спільноту? (соціально-технологічні аспекти розвитку територіальної громади) / Семигіна Т. В., Лиховид Д. О. // Наукові записки НаУКМА. – 2015. – Т. 174: Соціологічні науки. – С. 81-85.
9. Семигіна Т. Моделі та форми громадської активності у територіальних громадах / Семигіна Т., Лиховид Д. // Нова парадигма. – 2015. – Вип. 128. – С. 170-177.
10. Филиппова Т. Интернет как инструмент социологического исследования / Т. Филиппова // Социологические исследования. – 2001. – № 9.– С. 115–122.
- 11.Химиця Н. Інформаційне забезпечення діяльності територіальної самоврядної громади в соціальних мережах [Електронний ресурс] / Химиця Н., Кіпень Н. // Інформація, комунікація, суспільство 2015: матеріали 4-ої Міжнар. наук. конф. ІКС-2015, 20–23 травня 2015 р. – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2015. – С. 150–151. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/33211>.

СЕКЦІЯ: СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

**Нурлан Керимбаев, Гульнара Сейдалиева, Гаухар Сейдалиева
(Алматы, Казахстан)**

РАЗРАБОТКА ИНФОРМАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ЦЕНТРА

С середины 90-х годов казахстанский рынок предлагал широкие возможности для получения высоких доходов при минимальной эффективности. Все предприятия, обладающие определенной степенью практичности и активности, были успешны. Но как только спрос стабилизировался, многие организации пришли к выводу, что для дальнейшего нахождения в бизнесе необходимо меняться. Развитие и процветание компаний невозможно без высококвалифицированных специалистов. Самым важным аспектом в доходности компании является регулярное профессиональное обучение и развитие персонала. В связи с этим компаниям необходимо проводить курсы повышения квалификации и профессиональной переподготовки, способствующие развитию профессионализма сотрудников компаний.

Современной формой организации повышения квалификации специалистов является проведение тренингов. На сегодняшний день тренинги являются одним из самых эффективных инструментов развития персонала организации. Тренинг представляют собой активную форму обучения персонала, основанную на выполнении определенных упражнений, целью которых является выработка и тренировка деловых навыков, способствующих повышению профессионального уровня работников для роста эффективности и конкурентоспособности организации. Тренинг – это как раз та форма подготовки, которая помогает в короткие сроки привить специалисту все необходимые навыки. Но для того чтобы достичь существенных показателей, недостаточно ограничиваться разовыми акциями тренингов. Необходима организация системной работы, где одним из самых значимых факторов в достижении результативности становится умение поддерживать обучающиеся процессы.

В связи с этим возникает необходимость организации эффективной работы при формировании и проведении тренингов.

Сегодня управление предприятием без компьютера просто невыполнимо. Современный бизнес требует широкого применения информационных технологий в управлении предприятием. Жизнеспособность и развитие информационных технологий объясняется тем, что современный бизнес крайне чувствителен к ошибкам в управлении. Информационные системы ориентируются на конечного пользователя, не обладающего высокой квалификацией в области применения вычислительной техники. Поэтому клиентские приложения информационной системы должны обладать простым, удобным, легко осваиваемым интерфейсом, который предоставляет конечному пользователю все необходимые для работы функции, но в то же время не дает ему возможность выполнять какие-либо лишние действия.

В каждой компании есть три основных составляющих:

- капитал (финансы);
- недвижимость и движимость (здания и оборудование);
- люди (человеческий капитал).

Люди – это главная составляющая любой компании. В современных компаниях 70-80% всего, что делается людьми, создается при помощи их интеллекта.

Сотрудники компаний объединяют технологии и капиталы с идеями и знаниями, превращая все это в конкурентоспособный рыночный продукт. Сегодня это основа конкурентной борьбы: успех в бизнесе зависит от умения выстраивать конкурентоспособную рыночную стратегию, от умения управлять людьми, от правильного взаимоотношения с клиентами и потребителями. Как знания превратить в умения и навыки? Один из наиболее эффективных способов - это тренинг.

Тренинг определяется как форма активного обучения, целью которого является обогащение знаниями, развитие конкретных умений и навыков. Тренинг - это передача именно необходимых для конкретного момента времени знаний, того, что необходимо человеку или команде в ближайшем будущем, чтобы добиться успеха и не потратить время впустую.

Главными отличиями тренинга от обычного обучения являются:

- центральная роль тренера, так как это не обучение, а организация группового процесса, при котором и происходит обучение;
- взаимодействие происходит не только между тренером и участниками, но и между самими участниками;
- обучение происходит в живой, динамичной, часто, в игровой форме;
- тренинговая форма обучения доступна в любом возрасте и легко усваивается через практические действия.

Для большинства казахстанских компаний тренинговая форма обучения непривычна: в прежние времена считалось, что все необходимые знания человек получает до 25 лет (существовали различные формы "повышения квалификации" имеющих разную степень пользы для предприятий).

Таким образом, можно сделать вывод, что тренинг состоит из двух частей: передачи необходимых для конкретного момента времени знаний и развития навыков.

Почти все тренинги можно классифицировать по четырем группам:

1. Тренінги, направленні на підвищення ефективності роботи команди і організації в цілому:
 - побудова команди;
 - ефективні комунікації.
2. Тренінги по розвитку навичок, зв'язаних з бізнес-процесами:
 - управління проектами;
 - навички продаж;
 - продажі по телефону;
 - маркетинг;
 - фінанси;
 - підбір персоналу.
3. Тренінги, направленні на підвищення личної ефективності менеджерів і співробітників:
 - навички личної ефективності;
 - управління часом;
 - управління стресом;
 - управління командою;
 - управління мотивацією;
 - управління конфліктами;
 - лідерство;
 - навички проведення ефективних зборів;
 - навички публічного виступу.
4. Тренінги по розвитку персоналу:
 - тренінг для тренерів;
 - наставництво (coaching);
 - навички передачі повноважень (делегування).

В більшості компаній, використовують тренінг як форму навчання персоналу, частіше за все організують тренінги тільки для відділів продаж, оскільки відділ продаж – це головна сила компанії, приносять гроші і взаємодіює з зовнішнім середовищем. Це і пояснює великий попит на тренінги по продажам, переговорах і презентаціях.

Найбільший інтерес в нинішній час представляє новий вид тренінгів – по управлінню, формуванню команди і розвитку особистих навичок.

Офіційного каталога тренінгових компаній Казахстану в нинішній момент не існує. Дану послугу в своєму продуктовому портфелі декларують близько 200 компаній, що працюють на ринку консалтингових послуг, підбору персоналу, навчання і інших.

Всі компанії, що працюють на ринку бізнес-тренінгів, можна умовно розділити на 3 типи:

- компанії "повного сервісу", всі тренери яких перебувають в штаті, залучені тренери не використовуються;
- компанії "змішаного типу", які приваляють до проведення тренінгів як власних співробітників, так і т.н. вільних тренерів - "фрилансерів", що проводять строго визначені курси для кількох компаній;
- компанії "провайдерів", які не мають власних тренерів і приваляють фрилансерів для реалізації всіх проектів або продають курси іншим учасникам ринку.

За думкою експертів, компанії, що належать до третього типу, грають незначительну роль на ринку бізнес-тренінгів. При роботі зі спеціалістами, не являючись співробітниками компанії, суттєво зростають ризики, в першу чергу висока ймовірність незадоволення клієнта якістю продукту. Тому обсяг продажів компаній-провайдерів зазвичай незначительний і великою відомістю як постачальників послуг по проведенню бізнес-тренінгів вони не користуються.

Практично всі учасники ринку готові запропонувати своїм клієнтам бізнес-тренінги по наступним темам:

- продажі (як в оптовому, так і в розничному напрямках);
- формування команди;
- проведення переговорів;
- загальний менеджмент.

Тренінги, вказані в переліку, і деякі інші теми можуть бути стандартними або створеними під конкретного замовника. Деякі тренінгові фірми не мають стандартних тренінгів, а створюють кожен раз нові спеціальні програми під конкретного замовника.

Сучасне ефективне навчання тісно пов'язано з Інтернет-технологіями. В цій зв'язі важливим аспектом організації підвищення кваліфікації є використання Web-технологій в розробці програмного забезпечення поставленої цілі. Такими є мови PHP, бази даних MySQL [1, 2].

Література:

- 1 Джеймс Р. Грофф, Пол Н. Вайнберг, Эндрю Дж. Оппель SQL: полное руководство, 3-е издание = SQL: The Complete Reference, Third Edition. - М.: «Вильямс», 2014. - 960 с.
- 2 Суэринг С. PHP и MySQL. Библия программиста. – Издательство: Символ-Плюс, 2010

**Наталія Кінзельська
(Богуслав, Україна)**

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МУЛЬТИМЕДІЙНОЇ ПРЕЗЕНТАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ЗАНЯТТЯ. СТВОРЕННЯ НОТАТОК. РЕЖИМ ДОПОВІДАЧА

Використання презентацій PowerPoint на заняттях інколи викликає у педагогів суперечливі думки. Одні викладачі заповзято доводять, що сучасне заняття без комп'ютерної презентації багато втрачає. Інші, не менш творчі та досвідчені педагоги, стверджують, що звичайні дошка і крейда забезпечують живий діалог між педагогом та студентом з теми заняття, що саме в такій ситуації можна спостерігати за роботою викладача, яка залежить і від діяльності студентів. Якщо презентація супроводжує розв'язування задачі, то рано чи пізно на екрані з'явиться відповідь. І це послаблює прагнення студентів до пізнання та їх розумову діяльність. Отож, маємо дві протилежні думки.

Цілком прийнятна думка викладача, що проводить самоаналіз заняття: «На сьогоднішньому занятті я використав рівно стільки слайдів, скільки потрібно – жодного». Далеко не завжди комп'ютерна презентація доречна на занятті [1, с. 4].

Давно відомо, краще сприймається інформація по візуальному каналу, простіше кажучи, ми краще запам'ятовуємо те, що побачили. Особливо це твердження є актуальним для числової інформації. Спробуйте оформити презентацію так, щоб максимально спростити сприйняття інформації, яку ви намагаєтеся донести аудиторії. Нижче зібрані поради як зробити презентацію більш привабливою для слухачів.

Добре продумайте титульний слайд та заголовок презентації. З першого слайду аудиторія, як мінімум, повинна одразу зрозуміти, про що буде мова, а як максимум, зацікавитися даною темою.

Візуалізуйте інформацію. Перед створенням нового слайду подумайте, у якому вигляді краще відобразити інформацію. Дотримуйтеся пріоритету: схема, малюнок, графік, таблиця, текст. Якщо не вдається створити схему чи малюнок, то використайте графік. Але текст в презентації використовуйте тільки в тому випадку, якщо всі попередні способи відображення інформації вам не підійшли.

Визначіть ключові думки вашого виступу. Базуючись на цих думках, варто створити презентацію. Для слайдів вибирайте тільки найголовнішу інформацію та намагайтеся скоротити кількість слайдів до мінімуму.

Один слайд – одна думка. Скорочуючи кількість слайдів, можна впасти в іншу крайність: почати розміщувати на слайді багато різнотипної та непов'язаної між собою інформації. Це ще більше заплутує слухача.

Не забувайте про зв'язок між слайдами. Щоб ваша презентація не створювала цілісне враження, між слайдами повинен бути зв'язок, тобто, кожен наступний слайд повинен бути пов'язаний із попереднім ідейним або логічним зв'язком.

Не захоплюйтеся надміру ефектами та анімаціями. Перенасичення презентації яскравою анімованою графікою та затяжними ефектами переходу між слайдами відволікає увагу від основної теми презентації та швидко втомлює слухачів. Суть вашого виступу – донести аудиторії потрібну інформацію, а не продемонструвати ваші вміння працювати у PowerPoint.

Використовуйте для презентації кольори емблеми коледжу. Якщо ви створюєте ділову презентацію, то не намагайтеся придумати велосипед. Використайте вже готові кольори і емблему нашого коледжу. Для слухачів саме ці кольори будуть асоціюватися із нашим коледжем, а емблема стане більш впізнаваною.

Використовуйте контрастні кольори. Текст має контрастувати з фоном. У більшості випадків проєктори відображають значно менше кольорів, ніж ваш монітор. Використовуючи не надто контрастні і схожі за відтінком кольори, вся інформація може злитися із фоном та стати нечитабельною [1, с. 12].

Зробіть фінальний слайд. Психологи стверджують, що найкраще запам'ятовується те, що було сказано останнє. Подумайте, що ви б хотіли, щоб кожен слухач запам'ятав із вашого виступу, зробіть загальні висновки та помістіть їх в останньому слайді.

В чому перевага презентацій?

Послідовність викладення. За допомогою слайдів, що змінюють один одного на екрані, утримати увагу аудиторії набагато легше, чим бігаючи з вказівкою між розвішаними плакатами.

Мультимедійні ефекти. Слайди презентації – не просто малюнки. В них можуть міститись елементи анімації, аудіо- і відеофрагменти.

Копіювання. Копії електронних презентацій створюються миттєво. Складні схеми, таблиці перед заняттям можна роздрукувати студентам, щоб полегшити процес обговорення, а отже засвоєння матеріалу.

Транспорتابельність.

Нотатки. Презентація – це не тільки те, що бачить і чує аудиторія, але і нотатки для доповідача: про що не забути, як розставити акценти. Ці нотатки видно тільки доповідачу: вони виводяться тільки на екран комп'ютера, і не виводяться на екран проектором. **При цьому текст презентації не повинен дублювати виступ доповідача, а лише доповнювати, структурувати, акцентувати увагу на головному.**

Про нотатки

Область нотаток у звичайному режимі можна використовувати для додавання зауважень до слайдів.

Вводити й формувати нотатки можна у звичайному режимі. Щоб побачити, який вигляд матимуть нотатки й форматування тексту (наприклад, кольори шрифтів) у надрукованій версії, перейдіть до режиму попереднього перегляду. У цьому режимі можна також перевірити та змінити колонтитули.

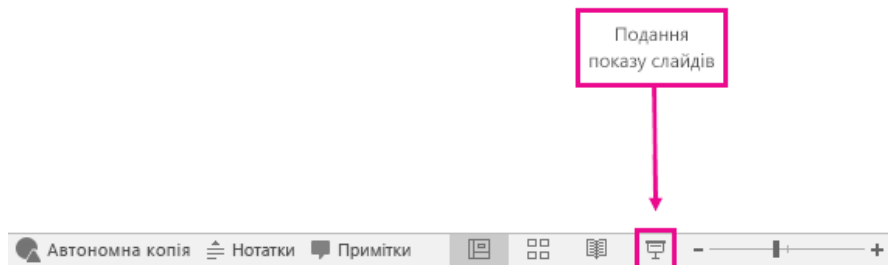
Нотатки до слайдів можна надрукувати у вигляді сторінок нотаток і використовувати їх як довідку під час презентації або, якщо нотатки призначені для слухачів, роздати їх як супровід до слайдів.

Якщо потрібно змінити розмір, розташування або форматування області слайда або області нотаток, перейдіть до режиму сторінок нотаток і внесіть потрібні зміни.

Використання режиму доповідача дає змогу переглядати презентацію та нотатки доповідача на одному комп'ютері (наприклад, на ноутбуку), тоді як інші учасники переглядають презентацію без нотаток на іншому моніторі (наприклад, презентація проектується на великий екран).

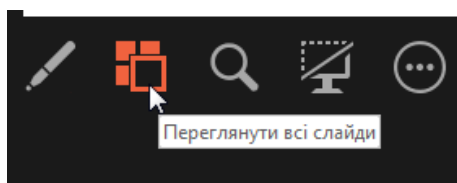
Огляд режиму доповідача

Режим доповідача – це чудовий спосіб перегляду презентації з нотатками доповідача на одному комп'ютері (наприклад, на ноутбуці), у той час як аудиторія переглядає презентацію без нотаток на іншому моніторі. У режимі доповідача нотатки недоступні для аудиторії. Режим доповідача постійно вдосконалюється. У програмах PowerPoint 2013 або PowerPoint 2016 достатньо просто підключити монітори, і програма PowerPoint автоматично настроїть цей режим. Унизу вікна слайдів PowerPoint виберіть подання Показ слайдів (як показано нижче) [2].

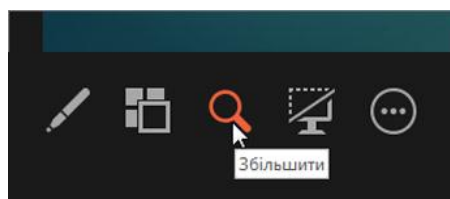

У поданні доповідача можна виконати такі дії:

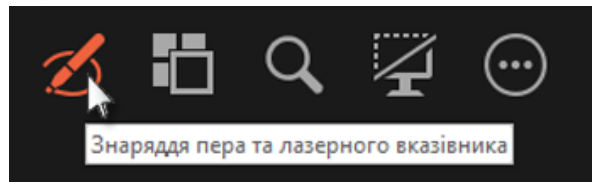
- Щоб перейти до попереднього або наступного слайда, натисніть кнопку Повернутися до попереднього слайда або Перейти до наступного слайда.
- Щоб переглянути всі слайди презентації, натисніть кнопку Переглянути всі слайди (як показано нижче).

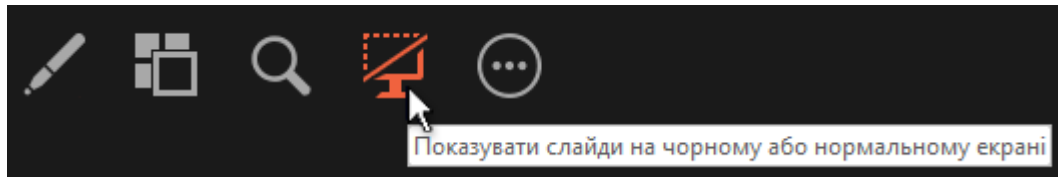
- Щоб переглянути збільшений фрагмент слайда, виберіть елемент Збільшити, а потім наведіть вказівник миші на потрібну частину (як показано нижче).

- Щоб указувати на слайди або писати на них під час доповіді, натисніть кнопку Знаряддя пера та лазерного вказівника (як показано нижче).

- Щоб приховати або відобразити поточний слайд презентації, натисніть кнопку Показувати слайди на чорному або нормальному екрані (як показано нижче).

Подання доповідача автоматично поширюється на проектор або зовнішній монітор. Проте за бажання монітори можна перемикаєти.

Але непотрібно намагатися використати презентацію як додаткову шпаргалку для своєї розповіді, а як допоміжний наочний матеріал для слухачів.

Ефективне заняття схоже на унікальний спектакль, сюжет якого вибудовується спільними зусиллями всіх учасників: викладача і студентів. Заняття без студентів позбавлене суті.

Комп'ютерна презентація - це лише засіб навчання, а не самоціль

Отож, грамотна, продумана, використана в потрібному місці заняття комп'ютерна презентація не зашкодить. І нарешті, не забувайте, що жодна презентація не здатна замінити людське спілкування [3].

Комп'ютерна презентація – не шпаргалка, що допомагає викладачу-початківцю не забути матеріал, а лише ще один засіб, що допомагає в сучасному стилі подати тему заняття.

- Що дає використання комп'ютерної презентації на даному конкретному занятті?
- Що вона привносить такого, що не можна добитись іншими засобами?

І якщо конкретних відповідей на ці запитання немає, **тоді презентація на цьому занятті не потрібна**

Таким чином, все залежить від викладача: презентація спроможна збагатити хороше заняття і навряд чи врятує непродумане.

Літератури:

1. Інноваційні технології та творчість у навчанні. Особливості підготовки мультимедійної презентації навчального заняття.: Навчальний посібник / Н.В. Попко – Богуславський гуманітарний коледж імені І.С. Нечуя-Левицького. 2012. – 39с.
2. Довідка Windows. (сторінки підтримки присвячені PowerPoint). [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://windows.microsoft.com>
3. Створення презентацій. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://ckzh-kyzmenko.blogspot.com/>
4. Впровадження та поширення ІКТ. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://ellhow.ru>
5. Презентації у навчально-виховній роботі. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://kosarschool.ucoz.ua>

Аліна Логвиненко
(Богуслав, Україна)

ПРОГРАМА «КІНОСТУДІЯ Windows» У РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Інформатизація освіти - це великий простір для прояву творчості педагогів, яка спонукає шукати нові, нетрадиційні форми і методи взаємодії з дітьми; вона сприяє підвищенню інтересу у дітей до навчання, активізує пізнавальну активність, розвиває дитину всебічно. Володіння новими інформаційними технологіями допоможуть педагогу почувати себе комфортно в нових соціально економічних умовах. Використання на заняттях комп'ютера, мультимедіа та інших технічних засобів з метою виховання і розвитку творчих здібностей дитини, формування її особистості, збагачення інтелектуальної сфери дошкільника дозволяють розширити можливості педагога. Діти із задоволенням працюють на таких заняттях, активно включаються у виконання завдань, так як технічні засоби дозволяють включати в процес виховання і звук, і дію, і мультиплікацію, що підвищує інтерес і увагу дітей [1, с. 7].

Сьогодні важко уявити навчальний процес без застосування мультимедіа. Використання відеоматеріалів є одним із найбільш перспективних засобів візуальної наочності. Використання відео фрагментів в навчальній діяльності дає змогу пожвавити будь який етап заняття – його організаційну

частину, мотивацію навчальної діяльності, надання необхідної інформації, повторення і закріплення, перевірку і корекцію знань.

Необхідність застосування ІКТ в дошкільній освіті, насамперед для формування пізнавальної компетентності дошкільників, також зумовлена складністю об'єктів вивчення (скажімо, певних явищ довкілля), які неможливо продемонструвати лише вербальними засобами і за допомогою одиничного зображення. ІКТ дають змогу «вийти» за межі навчального середовища на занятті; зробити видимим те, що неможливо побачити неозброєним оком, імітувати будь-які ситуації і процеси в довіллі.

Тому, на мою думку, буде корисним навчитися шляхом перемонтажу з інших відео створювати свій власний відеокліп, який відповідає дидактичним вимогам та змістові навчального матеріалу.

Створити якісний кліп з відео або фото зараз має можливість кожен. Для цього достатньо володіти азами роботи у відеоредакторах і трохи таланту. І якщо останнє від нас не залежить, то навчитися прийомам обробки і монтажу можна досить легко.

У домашньому використанні рекомендується мати декілька програм, які доповнюють функціонал один одного. Найпростіший варіант, що не вимагає ніяких витрат – російськомовна програма **Windows Live Movie Maker (або Кіностудія Windows)**. У Кіностудії Windows Live можна легко створювати кліпи як з фото, так і з відео, додавати в них цікаві ефекти, переходи, звуковий супровід, заголовки і підписи. Тісна інтеграція Windows Live Movie Maker з соціальними мережами дозволяє легко обмінюватися своїми відео в Інтернеті.

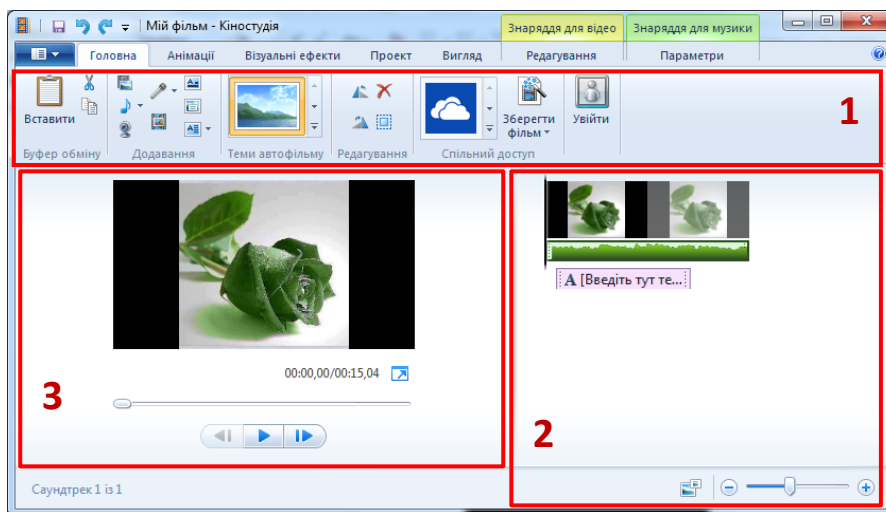

Рис. Вікно програми Кіностудія

Знайомство з вікном програми:

1. Стрічка активної закладки;

2. Розкадровка. Використовується для відображення послідовності кліпів і малюнків у фільмі. Під кліпами відображається доріжка музичного супроводу, а під нею текстові елементи (назва, заголовки і титри). Вертикальна лінія на розкадровці вказує поточну точку фільму; перетягнувши її мишкою, можна швидко перейти в будь-яке місце фільму. В нижній частині вікна програми є кнопка **Змінити розмір ескізу**

і Регулятор масштабу часу

3. Монітор. Слугує для попереднього перегляду створеного фільму, або окремих його частин. В нижній частині монітора є кнопки управління відтворенням, як у Програвача Windows Media.

Створення відеокліпу, в Кіностудії Windows Live, з фотографій буде ділитися на 3 етапи:

1. додавання та організація фотографій;
2. настройка переходів і ефектів;
3. озвучування.

Дуже важливо правильно підготувати матеріал для створення кліпу. Вибирайте якісний фотоматеріал (неменше 600 пікселів по ширині) [3]. Враховуйте той факт, що при подальшому монтажі їх якість суттєво погіршиться.

Підвищену увагу необхідно приділяти підбору аудіозаписів (звуки природи: дощ, грім, спів птахів, скрип снігу під ногами, ...)

1. На вкладці **Головна**, у групі **Додати** виберіть **Додати відеозаписи та фотографії**; знайдіть на диску (у діалоговому вікні,) необхідні зображення і відкрийте їх; вибудуйте їх на монтажному столі за допомогою перетягування мишею.

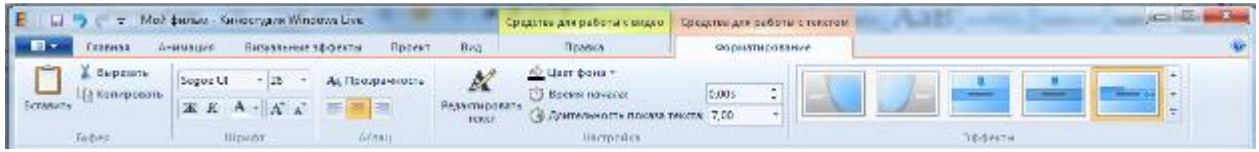
Для зміни часу їх відображення в кліпі, необхідно у розділі **Знаряддя для відео** на вкладці **Редагування** у групі **Настроювання** встановити своє значення в полі **Тривалість**.

2. Переходи та ефекти для кожної фотографії накладаються в закладці **Анімація** у групах **Переходи** і **Панорамування та масштабування**.

3. Щоб додати музику, виберіть **Додати музику** на вкладці **Головна** у групі **Додавання** та натисніть музичний файл, який потрібно використати, та натисніть кнопку **Відкрити**. Щоб музика поступово з'являлася (зникала), натисніть список **Поступова поява (Поступове зникнення)** та виберіть швидкість наростання (спадання) звуку.

Для зміни гучності композиції, натисніть файл композиції та у розділі **Знаряддя для музики** на вкладці **Параметри** у групі **Аудіо** натисніть **Гучність музики** та перемістіть повзунок ліворуч, щоб понизити гучність, або праворуч, щоб підвищити її.

4. Вкладка **Знаряддя для тексту** дозволяє налаштувати титри, написи.

5. Але можна скористатися і шаблонами оформлення, що розміщені на вкладці **Головна** в групі **Теми автофільму**. Програма автоматично додає назву, титри, переходи, ефекти та ін.

Створення кліпу з відео в Кіностудії Windows Live аналогічно створенню кліпу з фотографій. Тут теж належить додати необхідні ролики (ролик), додати до них переходи і накласти музику.

Окремої уваги заслуговує саме останній пункт, так як відео зазвичай володіє власною звуковою доріжкою. Щоб збалансувати гучність треків відносно один одного необхідно:

1. в закладці **Проект** натиснути на кнопку **Аудіомікс** (звуковий мікшер);
2. зрушувати мишею повзунок у бік пріоритетною доріжки.

Початок і кінець відеозапису можна обітнути, щоб включити у фільм лише потрібну частину. Наприклад, якщо на початку відеозапису є кілька чорних кадрів, відеозапис можна обітнути на початку, і чорні кадри не відобразяться в остаточній версії фільму [4].

Обтинання фільму в "Кіностудії" не впливає на вихідний відеофайл. У ньому залишається все відзняте відео.

Обтинання відео в програмі "Кіностудія"

1. На вкладці **Головна** у групі **Додавання** виберіть **Додати відеозаписи та фотографії**.
2. У діалоговому вікні **Додавання відеозаписів і фотографій** відкрийте папку з фотографіями та відеозаписи, які потрібно додати, виберіть потрібні фотографії та відеозаписи й натисніть **Відкрити**.
3. Натисніть відеозапис, який потрібно обітнути.

Щоб вибрати кілька фотографій і відеозаписів, натисніть і утримуйте клавішу **Ctrl** і натискайте потрібні фотографії та відеозаписи.

4. У розділі **Знаряддя для відео** на вкладці **Редагування** в групі **Редагування** виконайте одну або кілька таких дій:

- Щоб задати нову точку початку відео, перетягніть повзунок під екраном попереднього перегляду в місце, звідки має починатися відео, і натисніть **Установити точку початку**.
- Щоб задати нову точку завершення відео, перетягніть повзунок під екраном попереднього перегляду в місце, де має завершитися відео, і натисніть **Установити точку завершення** [2].

Видалення точок початку та завершення відео для відтворення всього відеозапису

1. Натисніть обітнуте відео в проекті.
2. У розділі **Знаряддя для відео** на вкладці **Редагування** в групі **Редагування** натисніть **Засіб підрізання**.

3. Виконайте одну або кілька таких дій:

- Щоб обітнуте відео знову відображалось з початку, натисніть маркер початку підрізаного відео під екраном попереднього перегляду та перетягніть його на початок відеозапису.
- Щоб обітнуте відео знову відтворювалося до кінця, натисніть маркер завершення обітнутого відео під екраном попереднього перегляду та перетягніть його в кінець відеозапису.

4. На вкладці **Підрізання** в групі **Підрізання** натисніть **Зберегти підрізання**, щоб зберегти внесені зміни та закрити засіб обтинання.

Примітки.

- Щоб швидко обітнути відео в "Кіностудії", відтворіть відео, яке потрібно обітнути, і натисніть клавішу **I** в момент, коли відео має починатися, або клавішу **O**, коли воно має завершитися.
- Якщо обітнути частину відео з підписом, підпис також буде обітнуто.

Розділення відео

Можна розділити відео на два менші елементи, а потім продовжити редагування. Наприклад, після розділення відео можна поміняти дві частини місцями, щоб змінити порядок відтворення відеозаписів у фільмі.

Розділення відео на дві частини

1. Натисніть фільм і перетягніть індикатор відтворення в місце, де потрібно розділити відео.

2. У розділі **Знаряддя для відео** на вкладці **Редагування** у групі **Редагування** натисніть

Розділити.

Для зміни гучності відео у розділі **Знаряддя для відео** на вкладці **Редагування** у групі **Аудіо** натисніть **Гучність відео** та перемістіть повзунок ліворуч, щоб понизити гучність, або праворуч, щоб підвищити її [2].

Література:

1. Впровадження та поширення інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховній роботі з дітьми дошкільного віку. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.izone.com.ua/>
2. Довідка Windows. (сторінки підтримки присвячені Кіностудії). [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://windows.microsoft.com>
3. Методичні вказівки для вивчення програми «Кіностудія Windows Live» [Текст]: навчальний посібник/ Н.В. Кінзельська. – Богуслав. 2016. – 28 с.
4. Як створити кліп? [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://ellhow.ru>
5. Н.В. Кінзельська. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в сучасному дошкільному. – КВНЗ КОР «Богуславський гуманітарний коледж імені І.С. Нечуя-Левицького». – Богуслав, 2015. – 93 с.

Науковий керівник:

викладач інформаційних технологій КВНЗ КОР «Богуславський гуманітарний коледж імені І.С. Нечуя-Левицького», спеціаліст вищої категорії Кінзельська Наталія Володимирівна.

**Гульназ Нурбек, Гульнара Сейдалиева, Гаухар Сейдалиева
(Алматы, Казахстан)**

МЕКЕМЕНІҢ АРХИВ БӨЛІМІН АВТОМАТТАНДЫРУ

Бүгінгі таңда электрондық архив бөлімін құру өте маңызды болып табылады. Қағаз құжаттардың көлемінің өсуімен және оларды пайдалану және сақтау күрделілігін арттыруымен байланысты маңызды орынға ие болып отыр. Сондықтан архив бөлімін автоматтандыру, қағаз мұрағаттар электрондық айналымы құжат мұрағатымен жұмыс жасауға ұйым үшін тиімді болып табылады. Біріншіден, бұл құжаттардың жоғалуы немесе жойылуы сақтандыру түрі болып табылады. Екіншіден, ол іздеу және пайдалану қарапайымдылығын арттырады.

Электрондық мұрағатын құру артықшылықтары:

Құжаттармен тиімді жұмыс істеуге мүмкіндік бере алады, электрондық мұрағат іздеу немесе қажетті құжатты көшіру өте аз уақыт алады, қауіпсіз сақтауды қамтамасыз етеді Электрондық мұрағат түрінде құжаттары мәңгі сақтауға болады. Олар қасиеттері мен нысандарын жоғалтпайды, қыметкерлердің жұмысын жеңілдетеді, сол құжаттармен электронды мұрағат арқылы дұрыс ұйымдастыру бір мезгілде бірнеше адам жұмыс істей алады.

Сақтандыру және қорғау. жалғандық жасау, өзгерту, жою және жою қорғалған электрондық мұрағат құжаттары. Электрондық мұрағат - барлық құжаттар үшін сақтандыру компаниясы секілді.

Құжаттардың электрондық мұрағатын құру бірнеше кезеңнен өтеді:

Барлық құжаттарды сканерлеу. Яғни, құжаттар электронды түрде түрлендіріледі. Сканерлеуді пайдалану барлық егжей сақтай отырып құжаттарды, нысандарын, мөрлер, қойылған қолдардың нақты сандық көшірмелерін (Сканирлеу) жасайды.

Екінші кезең - сканерленген құжаттарды индексстеу. Құжаттар түріне, іс нөмірі, атауы, күні, тақырыптық аксессуарлар индекстеледі.

Үшінші қадам - электрондық құжат мұрағатын толтыру. Бұл кезеңде, олардың индекстер мен керек-жарақтары сәйкес құжаттар электрондық мұрағатқа жазылады.

Ол адам ресурстарын үнемдеу, тиімділігін арттырады және шығындарды төмендетеді Көптеген ұйымдар мен компаниялар қазірдің өзінде, электрондық мұрағатын жасау қажеттігіне тап. өздерін құруға немесе осы мәселе сарапшыларға тапсыруда. Нарықтық экономиканың функционалды құрылымының ақпарат жүйесіне негізінен экономикадағы ақпарат жүйесі кіреді - бұл экономика бағытындағы қызметкерлерді, техникалық және программалық жабдықтарды, мәліметтерді өңдеу амалдары мен әдістерді, сондай-ақ нақты бір саладағы ақпараттық жүйені қосатын жоғарғы деңгейде арнайы тұрғызылған ақпарат жүйесі. Экономикадағы ақпарат жүйелерінің кіріс құжаттарына ішкі және сыртқы ақпарат жатса, ал шығыс құжаттарына басқару шешімдерін қабылдауға арналған ақпарат жатады.

Microsoft аспаптық құралы бүгінгі таңда стандартты өнімді қолдануға негізделген, ақпараттық

технологія бойынша әдебиеттерде көшбасшы экономикалық әдіске балама болып табылатын, басқарушылық есеп жүйесінде бизнес ақпаратты компьютерлік өңдеудің кең ауқымды міндеттері үшін жеке бизнес қосымшасын жасауда қол жетімді және әлеуетті аспап болып табылады. Microsoft бағдарламалық құралының экономика саласындағы мүмкіндіктері толық зерттелмеген, сонымен қатар оларды басқарушылық есеп тапсырмаларын экономикалық ерекшелігімен қолданудың аяқталған бағдарламасының жоқтығы зерттеу тақырыбы өзектілігін дәлелдейді. Қазіргі заманда барлық салада автоматтандыру маңызды болып табылады. Сондықтан, компания менеджерінің жұмысын автоматтандыру барлық компания жұмыстарын жылдамдатуға, жеңілдетуге, дамытуға ықпалын тигізеді. Кез келген жүйе жұмысын автоматтандырғанда, ең бірінші стратегияны қалыптастыру керек, яғни құрылатын жүйе негізіне басқарудың қандай концепциясы енетіндігі, осы концепция төңірегінде қандай бизнес-үрдістерді автоматтандыру қажеттігі және жобаны жүзеге асыру үрдісінде, жүзеге асыру үшін дайындық кезінде қандай шектеулерді (финастық, кадрлік, техникалық) ескеру керектігі. Сондықтан қарастырылып жатқан тақырып маңызды және орынды болып табылады. Қазіргі заманғы ақпараттық технологиялар мекеме құрылымдарының қызметін үйлестіріп, мекеме аралық байланыстарды кеңейтіп, бірнеше мемлекеттің қаржы нарығында бір мезгілде әрекет ету мүмкіншілігін ұсына алды.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы мәліметтер базасын бағдарламалаудың дәстүрлі құралы ретінде емес, басқарушылық есепті автоматтандыру үшін компьютерлік жүйе құру құралы ретінде заманауи фирмаларының аспаптық құралын қолданудың логикалық аяқталған технологиясы табылғанында болып отыр. Осы арқылы әзірleme тиімділігі бірнеше есе артатын, бұл мақсаттағы арнайы басқарушылық есептің компьютерлік жүйесін құрудың жинақты технологиясын және бағдарламалық платформаны құруға мүмкіндік берді.

Архивтеу мекемелерінің жүйесін жетілдіру барысында қалалық, аудандық мұрағаттарда бөлімшелерін ұйымдастыру жолдары. Республикалық мұрағатта Қазақстан тарихына қатысты құжаттарды басқа республикасынан жинақтап шоғырлануы. Мұрағаттық құжаттарды пайдаланудағы кеңестік биліктің саяси мүддесі. Жаңа биліктің қарсыластарының құжаттарын іздестіру және жинау.

Құжаттардың барлығы мен өзгерістер мұрағат қорындағы құрамын, құжат есебін жүргізетін арнайы жүйе құрылған, бұларға мынадай есеп құжаттары жатады:

- құжаттар түсімінің есеп кітабы;
- архивтеу жиынтығы;
- архивтеу төлқұжаты;
- аса бағалы құжаттар тізімі және тағы басқа құжаттар.

Дәлдікпен есеп жүргізу үшін қорлар ісі құралады. Олар мынадай элементтерден тұрады:

1. қор құрайтын тарихи қорлар;
2. тарихи анықтама;
3. қорлар мінездемесінің көшірмесі;
4. қорларды пайдалану жөніндегі мәлімет;
5. қорларды өңдеу туралы жазбалар;
6. сақтауға жарамсыз құжаттарды жоюға бөлінген актілер;
7. өңдеуге келмейтін құжаттар тексеру материалдарының барысы тағы басқалар.

Қорлардағы өзгерістер қаралған құжаттар қорлар ісіне тіркеледі. Қорлар ісінің қорлар тәрізді реттік саны болады. Қорлар ісіне тіркеуге болады, олар тігіліп, реттік саны қойылып, сенімділік жазбамен толықтырылады. Есеп құжаттарының сақтау міндетіне жауапты тұлғаларға міндеттеледі. Олар есеп құжаттарын арналған көлемдегі шкаф пен сейфтерде сақталу ережесін мүлтіксіз орындауға міндетті.

Архив қорлары мекемелерде белгіленген жылдар бойы жинақталады, тура солай жанұялық құжаттар да, міне сол құжаттарды жинақтағанда фонд құрастырушы деп аталады. Мұрағат мекемесі осы фондтарды арнайы тізіммен алып сақтауға, зерттеуге алады.

Архив көлемі, сақтауда тұрған сақтау бірліктерімен есептеледі, ол бір сақтау бірлігінен, бірнеше жүз, мың бірлікке жетуі мүмкін.

Мекеме қызметіндегі архивтеу бөлімінің ақпараттық жүйесіне қойылатын талаптарды қарастырайық.

Ақпараттық жүйе – жеке бөлім мен элементтерге бөлуді қажет ететін күрделі жүйе. Толық жүйеге істей алмайтын нәрсені жеке элементтерге бөліп істей алуға болады. Жүйе элементтері мен бөлімдері неғұрлым нақты әрі толық бөлінсе, бөлім қатынасы анық болса, соғұрлым жүйені функциялау мен құру үрдісі тиімді болады. Ақпараттық жүйені құраушы элементтер, өзінің алатын орнына қарай функционалдық және жабдықтайтын болып екіге бөлінеді. АЖ-нің функционалды бөлімі – ішкі жүйе мен кешен жиынынан және басқарудың маңызды бөлімін құрайтын құрылымнан құралған жиынтық. Функционалды бөлім ішкі жүйе қамтылған кешен жиынынан тұратын функционалды ішкі жүйе кешенін құрайды. Функционалды ішкі жүйе – нақты белгілер бойынша бөлінген жүйенің салыстырмалы тәуелсіз бөлігі.

Әрбір кіші жүйе кешен жиынына бөлінуі мүмкін. Кіші жүйе – нақты белгімен белгіленген жеке жүйе бөлімі. Кешендер жиыны – нақты белгі бойынша топталған жиын. Ақпарат жүйесінің негізгі талаптары қызметкерлер орындайтын жұмыс кешенін автоматтандырылған түрде орындалуы.

АЖ ресурстарының келесілеріне талаптар қойылады:

- ақпаратты қамтамасыз етуге қойылатын талаптар;
- ұйымдастырушылық – құқықтық қамтамасыз етуге қойылатын талаптар;
- техникалық қамтамасыз етуге қойылатын талаптар;

- математикалық қамтамасыз етуге қойылатын талаптар;
- программалық қамтамасыз етуге қойылатын талаптар;
- ақпаратты қорғауға және программа құралдар жабдығына қойылатын талаптар.

Ақпаратты қамтамасыз ету төмендегі талаптарды қанағаттандыруы керек:

- есептеу жүргізетін объектілер мен субъектілердің сипаттамаларына сәйкес келуі тиіс, сонымен қатар ақпарат анық және өзекті болуы керек;

- есептеу мәліметтерінің есебіне қойылатын талаптарына сай келуі және ақпарат толық болуы керек;
- ақпарат құпиялылық деңгейі бойынша жіктелуі тиіс;

ашық ақпаратқа қол жеткізу максималды түрде жеңілдетілгені жөн.

Есеп кешенін шешуде қолданушының техникалық құрал – жабдықтарымен есептерді шешу үрдісі кезінде ұйымдастырушылық қамтамасыз ету жеткілікті болуы шарт.

Жобалау үрдісі кезінде ұйымдастырушылық қамтамасыз ету бойынша өңделетін қолданушыға берілетін нұсқау түсінікті, нақты орындалатын іс - әрекеттер көрсетілуі керек. АЖ-ның функционалдық бөлімі – бұл басқарудың маңызды бөлігін құрайтын ішкі жүйелердің немесе есептер жиынтығының және есептердің бірігуі. *АЖ құқықтық қамтамасыздандыру* – АЖ функциялау мен құрудағы құқықтық нормалар жиынтығы. Техникалық қамтамасыз ету – АЖ функционалдылығы үшін қолданудағы техникалық құралдар кешені.

PHP (негізгі аты "PHP: Hypertext Preprocessor") сервер – жақты HTML-ге енгізілген скриптік тіл [1]. PHP тілін жобалағанда ең басты фактор қолайлылық болып табылады. PHP программистке қойылған есептің тез әрі тиімді шешімін қамтамасыз ету керек. Жалпы PHP сипаттамалары бес негізгі қасиеттермен сипатталады: дәстүрлілікпен, қарапайымдылықпен, тиімділікпен, қауіпсіздікпен, икемділікпен.

Мәліметтер базасы – белгілі бір арнаулы ауқымға қатысты мәліметтерді баяндау, сақтау мен амал – тәсілдермен ұқсата білудің жалпы принциптерін қарастыратын белгілі бір ережелер бойынша ұйымдастырылған мәліметтердің жиынтығы. Адамның қатысуы ықтимал, автоматтық құралдармен өңдеуге жарамды түрде ұсынылған ақпарат мәліметтер ретінде түсініледі.

Толық функционалды мәліметтер қорын қажет ететін, қайнары тегін проекттер жиі MySQL- ды қолданады. Серверді коммерциялық проекттерде қолдану үшін, қосымша функциялармен ұсынылатын бірнеше нұсқалары бар. MySQL-ді қолданатын бағдарламаларға TYPO3, Joomla, WordPress, phpBB, MyBB, Drupal және де басқа LAMP бағдарламаларын жатқызуға болады. MySQL сонымен қатар Google, Wikipedia, Facebook және Twitter сияқты дүниежүзілік және кең ауқымды web - бағдарламаларында қолданылады [2].

Әдебиеттер:

- 1 Суэринг С. PHP и MySQL. Библия программиста. – Издательство: Символ-Плюс, 2010.
- 2 Джеймс Р. Грофф, Пол Н. Вайнберг, Эндрю Дж. Оппель SQL: полное руководство, 3-е издание = SQL: The Complete Reference, Third Edition. - М.: «Вильямс», 2014. - 960 с.

СЕКЦІЯ: ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Дилмурод Ахмеджонов, Ибрагимова Хафиза
(Ташкент, Узбекистан)

ПОЛИМЕРНАЯ И ОРОСИТЕЛЬНАЯ МЕЛИОРАЦИЯ - ТЕХНОЛОГИИ ВОДОСБЕРЕЖЕНИЯ

К настоящему времени МКИД (Международный Комитет по Ирригации и Дренажу), как международный орган, придает большое значение внедрению совершенных методов полива, как наиболее эффективному средству водосбережения. Рассматриваемый в данной работе вопрос, посвящается к совершенствованию техники бороздкового полива с применением водосберегающих способов орошения, как полив в каждую борозду и через междурядье с противифильтрационным экраном из интерполимерного комплекса (ИПК), заложённый на глубине пахотного слоя почвы.

Исследования проводились в фермерском хозяйстве «Омад» Уртачирчикского района Ташкентской области в условиях глубокого залегания грунтовых вод.

Механический состав почвы по фракциям оценен в разрезе на глубине 1,0 м для типичного серозема в опытном участке, где на глубине до 0,32-0,58 м преобладают мелкие фракции с диаметром частиц 0,01-0,005 мм.

Высокие сорбционные и набухающие свойства, а также низкие значения коэффициента проницаемости пленок ИПК, синтезированный на основе карбоксиметилцеллюлозы и мочевиноформальдегидной смолы, дали основания применения их для создания противифильтрационных экранов, производимый с помощью специального агрегата [1].

Раствор ИПК приготавливается с помощью агрегата АЗМ-0,8 предназначенного, обычно, для приготовления высокодисперсных эмульсий.

Исследования заключались в сравнении поливов хлопчатника по бороздам на полях с внутрпочвенным экраном и в обычных условиях в борозды с различной длиной, при водоподаче в каждое и через междурядье. Полевые исследования на полях с внутрпочвенным экраном проводились в течение вегетационного периода 2016 года на поле в фермерском хозяйстве «Омад», согласно методикам с четырехкратной повторностью.

Анализировались два варианта («А» и «В»), куда включены опыт № 1 и опыт № 2 в варианте «А» с длинами борозд, соответственно, 180 и 280 м, вариант «В» представляет контроль №1 для опыта № 1 и контроль № 2 для опыта № 2. Площади опытных и контрольных вариантов составляли 1,0 и 1,3 га, соответственно. В целях исчерпания конечного сброса принято проведение полива дискретным методом.

Сроки полива и длительность водоподачи в контрольном варианте «В» назначались согласно графику поливов хозяйства.

В исследовании включали оценку: расходов водоподачи в борозду и поверхностного сброса из борозды, добегаания и спада поливной струи, длины борозды, а также глубинной инфильтрации.

Влажности почвы определялись термостатно-весовым методом и разработанным авторами данной работы, электронным влагомером.

Средний слой (мм), поданную на орошаемую площадь и объем конечного сброса при поливах определяются по известным формулам [2].

Полевыми исследованиями установлено, что для достижения достаточного увлажнения конечные сбросы наблюдались при поливах только на контрольных полях. Так, например, в контрольном участке № 1 при расходе воды 0,5 л/с, нормы конечного сброса составили: I полив - 16 мм; II полив - 17,6 мм; III полив - 16,8 мм; и IV полив - 17,5 мм.

Были изучены распределения поливных норм на отрезках по длине борозд полученных проведением пробных поливов по поливам на опытном и контрольном участках

По данным исследований лучшими оказались результаты в опыте №2, где поливы производились через междурядье. То есть, если разница поливных норм для первого полива в начале и конце борозды в контроле №2 50,5-33,4 мм, то в опыте №2 она составила 36-28,8 мм. В опыте №1 они составили соответственно 32-25,6 мм и 48-32,6 мм на контроле №1.

Причинами таких результатов являются близкие значения при поливах времени добега и спада из-за экрана в глубине почвы. Поливные нормы по поливам вычислены по величине времени общей водоподачи и расхода воды в борозды.

Коэффициент равномерности увлажнения по длине борозды в опыте №1 – 0,80, на контроле - 0,69, а также в опыте №2 и контроле №2 они составили, соответственно, 0,84 и 0,68.

Также, нужно сказать, что по данным таблицы 2 в опыте №1 за вегетационный период экономия составила 107,0 мм, а в опыте №2 - 123,0 мм нормы оросительной воды. Нужно отметить, что большим преимуществом обладают поливы через междурядье с длинными бороздами и большими расходами, где больше экономия воды и меньше затраты труда на проведение поливов.

Внедрение научно-обоснованных разработок по водосберегающим технологиям полива в производственных условиях позволяет повысить рост урожайности хлопчатника. В 2016 году на полях фермерского хозяйства «Омад», с внутрпочвенным экраном из ИПК, урожайность была выше на 5,9 ц/га,

что годовой экономический эффект определенный по общепринятыми формулами внедрения разработанных предложений составляет 305 долларов США из расчета на 1 га.

Литература:

1. Мухамедов Г.И., Ахмеджонов Д.Г., Ахмеджанов Г.А. Рекомендации по применению ИПК и созданию противодиффузионного экрана с целью экономии оросительной воды. - Ташкент, 2008, 17 с.
2. Роде А.А. Основы учения о почвенной влаге. – М.: Гидрометеиздат., 1985. - 564 с.

СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

Іван Хомяк, Олег Леус
(Львів, Україна)

СТРУКТУРА ЗМАГАНЬ НАПІВПРОФЕСІЙНОЇ ЛІГИ У СУЧАСНОМУ БОКСІ НА ПРИКЛАДІ ВСЕСВІТНЬОЇ СЕРІЇ БОКСУ

Актуальність роботи. Бокс на сучасному етапі здійснив крок в організації та проведення змагань а саме, світу представлена напівпрофесійна ліга під егідою міжнародної аматорської боксерської асоціації AIBA, яка набуває великою популярності серед спортсменів та глядачів. Всесвітня серія боксу дає змогу боксерам аматорам виступати у напівпрофесійній лізі, де вони мають можливість плавного переходу з аматорів у професіонали [1]. І не втрачати за собою право виступати у національних та світових чемпіонатах аматорського рівня. Отже актуальність роботи полягає у підвищенні, розвитку та популяризації боксу шляхом наближення аматорського боксу до професіонального.

Мета роботи: Охарактеризувати систему змагань ВСБ на сучасному етапі розвитку боксу.

Завдання:

1. Встановити історичні передумови виникнення.
2. Визначити статті видатків та прибутків.
3. Описати структуру проведення змагань та ліцензування.

Методи досліджень:

1. Аналіз і узагальнення літературних джерел;
2. Педагогічне спостереження;
3. Інтерв'ювання та анкетування;

Аналіз і обговорення результатів дослідження

Президент AIBA, після його обрання у 2006 році, признав що майбутнє боксу знаходиться на роздоріжжі. Він виріши створити новий надійний і революційний шлях для переходу боксерів на професійний ринг. Ним було розроблено концепцію Світової серії боксі(WSB), вона вперше була представлена світу в серпні 2008 року [3]. Ця пропозиція була схвалена.

ВСБ- це справжня революція, адже вони дають змогу боксерам стабільної і подальшої професійної кар'єри [2]. Вперше WSB дає можливість боксерам боротися професійно та зберігати за ним право брати участь на Олімпійських Іграх. Перший офіційний турнір був проведений у 2010 році Структура змагань за якими проводиться цей турнір була взята з професійного спорту з північно-американського континенту.

1 сезон 2010-2011 Особливості сезону: Три групи по чотири команди розподілені по регіонах (А: Америка, В: Азія С: Європа) 4 кращі команди вийшли в півфінал (2 з Азії, і по 1 з Америки і Європи). Команди провели по 2 півфінальні зустрічі, і фінал. Також проходили індивідуальні чемпіонати, що складаються з 7-й раундовий поєдинків.

2 сезон 2011-2012 Особливості сезону: Дві групи по 6 команд. Всі команди всередині групи провели по дві зустрічі між собою. По чотири кращі команди вийшли в плей-офф. Всі ігри плей-офф грали двічі (вдома і в гостях). Фінал пройшов за підсумками однієї гри. Також індивідуальні чемпіонати.

3 сезон 2012-2013 Особливості сезону: Дві групи по 6 команд. Всі команди всередині групи провели по дві зустрічі між собою. По чотири кращі команди вийшли в плей-офф. Всі ігри плей-офф грали двічі (вдома і в гостях), включаючи фінал, який на відміну від попередніх сезонів пройшов не в одній зустрічі, а в двох, обидві фінальні зустрічі пройшли в Казахстані. Індивідуальні чемпіонати були скасовані. Україна дебютувала у турнірі 2 місце УКРАЇНСЬКІ ОТАМАНИ

4 сезон 2013-2014 Особливості сезону: Додані нові вагові категорії, тепер їх стало не 5, а 10. (Перший найлегша вага (46-49 кг), найлегший вага (50-52 кг), Найлегша вага (53-56 кг), Легка вага (57 -60 кг), Перший напівсередню вагу (61-64 кг), напівсередня вага (65-69 кг), Середня вага (70-75 кг), напівважкій вага (76-81 кг), Важкий вага (82-91 кг), Суперважка вага (понад 91 кг). Обидва фінальні дні пройшли в Азербайджані (Баку). Спочатку фінал був запланований в Україні (Києві), але був перенесений. Україна дійшла до чверть фіналу

5 сезон 2014-2015. Особливості сезону: Кількість команд беруть участь збільшено з 12 до 16 (по 8 у групу). Початок виступів не з кінця року, а початку нового року. Лідер групи виходить відразу в півфінал, другий і третій номер групи виходять до чвертьфіналу. Професійні боксери навіть з досвідом до 15 боїв тепер не можуть брати участь в турнірі. На чемпіонаті розігрувалися так само путівки на Олімпійські Ігри. Легіонери могли брати участь тільки в тому випадку, якщо команда їх країни не бере участь в турнірі. 17 спортсменів отримали. А також починаю з цього сезону у турнірі появилася драфт система [4], де команди мали змогу обирати собі легіонерів у команди. На драфт можна виставляти тих, країна якої не представлена команда.

6 сезон 2016. Особливості сезону: 4 групи по 4 команди. Спортсмени котрі провели 2 боя мають право брати участь у ліцензійному турнірі на Олімпійські Ігри.

Статті видатків та прибутків

Видатки: Зарплата спортсменів, членські внески у aiba, транспортні видатки, адміністративні видатки(зарплата тренерам, обслуговуючого персоналу, утримання офісів). **Прибутки:** продаж квитків,

рекламно-спонсорська діяльність, концесії спортивних споруд(продаж підприємствам права здійснювати торг товарами чи послугами під часу матчу, продаж атрибутики.

Кваліфікація відбору на Олімпійські Ігри проводиться за принципом індивідуальної гонки за очками. Відмінності від Олімпійського боксу: боксери Всесвітньої серії боксу виступають без спортивних майок, також тривалість бою збільшилась з трьох раундів до п'яти.

№	Рішення суддів	Очки за перемогу	Очки за поразку
1	КО (перемога нокаутом)	5	0
2	ТКО (перемога технічним нокаутом)	5	0
3	Перемога одноголосним рішенням суддів	5	0
4	Перемога різноголосним рішенням суддів	4	1
5	ТКО-INJURY (технічний нокаут у зв'язку з травмою)	4	0
7	Дискваліфікація	5	-1
8	TD (технічна нічия)	1	1

Висновки

Історичними передумовами розвитку є те, що бокс знаходився на роздоріжжі між професійним та аматорським. Тому для збільшення популяризації Олімпійського боксу та плавного переходу у професіонали була запропонована концепція напівпрофесійної ліги. Всесвітня серія боксу як любий професійний спорт направлена на створення, продажу спортивного видовища та ведення спортивного бізнесу: продаж квитків, рекламно спонсорська діяльність, концесії спортивних споруд, продаж атрибути клубу, до видатків клубів належить: зарплата спортсменів, членські внески до AIBA, адміністративні видатки. Тим не менш ВСБ зберігає за собою можливість участь боксерів на Олімпійських Іграх.

Список використаних джерел:

1. <http://www.worldseriesboxing.com/>
2. akboxing.ru/wsb
3. allboxing.ru
4. <http://www.worldseriesboxing.com/news/>

СЕКЦІЯ: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Larysa Afanasieva
(Dnipro, Ukraine)

THE NATURE OF MEANING. BREAL'S CONCEPT OF MEANING AND MIND

At the beginning of his *Griechische Bedeutungslehre*, Max Hecht sums up the disciplinary position of historical-philological semantics (1888: 5):

Insofern sie zugunsten der Lexikographie die Bedeutungen in zeitlicher Folge ordnet und im Interesse der Etymologie die Gesetze der Bedeutungsänderung aufstellt, hat sie sprachwissenschaftlichen Wert. Soweit sie aber diese Gesetze aus der Natur des Geistes herleitet und eine Geschichte der Vorstellungen gibt – Bedeutungen sind Vorstellungen –, fällt sie auf das Gebiet der empirischen Psychologie [2, p. 5].

(Semantics is linguistically valuable to the extent that it chronologically classifies meanings in the interest of lexicography, and writes down the laws of semantic change in the interest of etymology. To the extent, however, that it derives these laws from the nature of the mind and that it writes a history of ideas – meanings are ideas – it falls within the realm of empirical psychology.)

This quotation (which will, incidentally, turn out to be quite important when we describe the transition from historical-philological to structuralist semantics) nicely ties in with the fact that diachronic semantics is concerned with the classification of mechanisms of semantic change, an activity that links up with lexicography on the one hand and historical linguistics on the other. At the same time, Hecht's quotation introduces an additional aspect of historical-philological semantics: it is an approach that assumes a psychological conception of meaning, one in which the linguistic phenomena under study are seen as revealing characteristics of the human mind. These two perspectives in fact demarcate the domain of historical-philological semantics. On the one hand, it produces a wealth (not to say a plethora) of systems for the classification of semantic change. On the other, it engages in a thorough reflection on the nature of semantic facts.

With regard to the psychological orientation of historical-philological semantics (which forms the focus of the present section), three steps need to be taken. First, we will introduce the overall characteristics of the approach on the basis of the work of the French linguist Michel Breal. Next, we look at the very important addition to the psychological approach formulated by the German linguist Hermann Paul: he spells out the importance of context and usage for the explanation of semantic change. (It is no coincidence, by the way, that we focus on Breal and Paul: France and Germany were the dominant countries in this period of the development of lexical semantics, and Breal and Paul were leading figures within those national traditions.) And finally, we will add a number of nuances by looking at differences of opinion or perspective that exist within the psychological orientation of historical-philological semantics.

How then, to begin with, can we characterize the overall methodological and theoretical profile of a psychologically oriented historical-philological approach? There are three prominent features, which we will illustrate with quotations from Breal (1897), not because Breal is the first or the single most important exponent of historical semantics, but because his highly influential work clearly expresses the major methodological ideas. The three characteristics listed here need not be simultaneously present in all of the works belonging to the historical-philological era; they do, however, adequately characterize the basic methodological outlook that is shared by a majority of the semantic studies in this period. (But we will come back to the dissident voices in a moment.)

First, it can hardly come as a surprise, after what we saw in the previous section, that semantics is defined as a *historical* discipline. Already on the first page of Breal's *Essai de sémantique*, the diachronic orientation of semantics is indicated as an intuitively obvious matter of fact [1, p. 1-3].

Si l'on se borne aux changements des voyelles et des consonnes, on réduit cette étude aux proportions d'une branche secondaire de l'acoustique et de la physiologie; si l'on se contente d'énumérer les pertes subies par le mécanisme grammatical, on donne l'illusion d'un édifice qui tombe en ruines; si l'on se retranche dans de vagues théories sur l'origine du langage, on ajoute, sans grand profit, un chapitre à l'histoire des systèmes. Il y a là, il me semble, autre chose à faire [...] La linguistique parle à l'homme de lui-même: elle lui montre comment il a construit, comment il a perfectionné, à travers des obstacles de toute nature et malgré d'inevitables lenteurs, malgré même des reculs momentanés, le plus nécessaire instrument de civilisation. (If one restricts oneself to the study of the changes of vowels and consonants, this discipline is reduced to a secondary branch of acoustics and physiology; if one merely enumerates the losses suffered by the grammatical mechanism, one creates the illusion of a building tumbling into ruins; if one hides behind vague theories about the origin of languages, one adds, without much profit, a chapter to the history of systems. There is, it seems to me, something else to be done [...] Linguistics talks to man about himself: it shows how he has constructed, how he has perfected, through difficulties of all sorts and in spite of an inevitable inertia, in spite even of temporary retreats, the most indispensable tool of civilization.) It is even the case that an adequate understanding of words in their contemporary meaning requires a thorough knowledge of their semantic history:

Second, Breal highlights the *psychological orientation* of the study of meaning. There are actually two aspects to this: linguistic meaning in general is defined as a psychological phenomenon, and, more specifically, change of meaning is the result of psychological processes. With regard to the first feature, meanings are

considered to be psychological entities, i.e. (kinds of) thoughts or ideas: '[Le langage] objective la pensee' (Language makes thought objective) (Breal 1897: 273). The mental status of lexical meanings links up directly with the overall function of thinking, i.e. with the function of cognition as a reflection and reconstruction of experience. Language, one could say, has to do with categorization: it stores cognitive categories with which human beings make sense of the world: 'Le langage est une traduction de la realite, une transposition ou les objets figurent deja generalises et classifies par le travail de la pensee' (Language is a translation of reality, a transposition in which particular objects only appear through the intermediary of the generalizing and classificatory efforts of thought) [1, p. 275]. Language, then, is not autonomous; it is linked with the total set of cognitive capacities that enable men to understand the world with ever more refined conceptual tools, and it is embedded in their experience of the world. If meaning as such consists of cognitive categories—a psychological type of entity—then meaning changes must be the result of psychological processes. That is to say, the general mechanisms of semantic change that can be derived from the classificatory study of the history of words constitute patterns of thought of the human mind. Breal calls these mechanisms 'les lois intellectuelles du langage' (the conceptual laws of language), but he hastens to add that 'law' means something different here than in the natural sciences: a law of semantic change is not a strict rule without exceptions, but it represents a tendency of the human cognitive apparatus to function in a particular way. In a passage that opposes restricting linguistics to the study of the formal aspects of language [1, p. 338-9].

The moving force of the human mind also shows up in the fact that the fundamental factor that brings the psychological mechanisms of semantic change into action consists of the communicative needs of the language user. Languages change because people try to express their thoughts as accurately and satisfactorily as possible [1, p. 8].

The psychological orientation of semantics has methodological consequences (this is the third major feature of the historical-philological approach). In the following quotation, Breal does not simply repeat the point that semantics is a historical science, but he also has something to say about the way in which that scientific project is put into practice [1, p. 278].

Although Breal does not mention the word as such, semantics as he describes it here is a *hermeneutic discipline* in the sense of the German philosopher Wilhelm Dilthey. Clearly, the natural sciences *also* study historical processes (as in geology or the study of biological evolution), and that is why the difference between the natural and the human sciences that is mentioned in the quotation has to be sought on the methodological level rather than on the level of the subject matter of both approaches. The distinction made by Breal probably refers to the theories of Dilthey, whose views on the relationship between the natural and the human sciences (*Naturwissenschaft* versus *Geisteswissenschaft*) were widely popular near the end of the nineteenth century (see e.g. Dilthey 1910). The methodological independence of the human sciences with regard to the natural sciences resides in the fact that they try to understand, by means of an empathetic process of interpretation (*Verstehen*, understanding or comprehension), the cultural forms of expression in which men have, throughout history, laid down their experience of the world.

In sum, if we take Breal as our starting point, historical-philological semantics is characterized by a focus on the dynamism of language, by a cognitive, psychological conception of meaning, and by an interpretative methodology. But how does a Breal-like approach deal with the collective side of the language? This is where Hermann Paul's view of semantics provides an answer.

Bibliography:

1. Breal, Michel. *Essai de semantique: science des significations*. – Paris: Hachette. 1897, - 354 pp.
2. Hecht, Max. *Die griechische Bedeutungslehre: eine Aufgabe der klassischen Philologie*. Leipzig: Teubner. 1888 – 153 pp.
3. Mowrer, O. Hobart. *Learning theory and behavior*. – Hoboken, NJ, US: John Wiley & Sons Inc, xii, 1960, - 555 pp.
4. Webster Dictionary.

Iryna Afanasievskya, Anastasiia Vasylieva
(Kherson, Ukraine)

TEACHING IN THE MULTILEVEL CLASSROOM

The problem of multilevel groups has been studied yet by L. Balliro, C. Shank, S. Broad and M. Burt. The problem of teaching students of different levels in one group is really challenging. Multilevel groups are as varied as the students in them. Most often, they include students who communicate in English at a variety of different levels. Besides they are to be analyzed multi-level due to they consist of learner with dissimilar kinds of knowledge scopes, much as those who get discovered orally and those who get determined principally from a schoolbook. Learner may besides get dissimilar levels of literacy in their have aboriginal lyric. A group that includes any learner who are acquainted with the European alphabet and any learner who are not ballplayer besides be analyzed multi-equivalent. Lastly, the designation of multilevelgroup is concerned to a grouping of learners excavated and well-organized.

When faced with the challenge of a multilevel group many teachers do not know where to start. They fear that the preparation will take much longer, and that the students will be more demanding. The teacher should also capture into thoughtfulness the superiority and defy which are loss to physiognomy in instructing these kinds of classes, in ordering to operate them to accomplish the studying target. Possibly, it is reliable to recommend that there are many challenges than advantage to instructing big multilevel classes. Representing instance, various instructor finish away of control in much a sphere. In extension, various instructor besides palpation treed in the difficulty of administration; safekeeping learner on job and verbalizing in English.

Advantages of multilevel groups: learners are capable to study at their own level, students exercise well in a groupwork, learners get a peer trainee, learners build hard relations with their groupmates, learners get accomplices in knowledge.

Managing a classroom of students at these different learning levels can present a challenge for instructors; however the use of grouping strategies has been found to be an effective management tool in multi-level settings to provide efficient use of teacher and student time [2, p. 10]. Students can assist each other, which frees the teacher to work with individuals or small groups.

The ESL teacher does not just carry directive, on the other hand besides to mastermind the pairing, grouping, and teaming-up of learners. In the multilevel groups, this mechanism is chiefly decisive representing the under-level and overhead-level learner. Learner buoy be matched and classified as either "like-ability" or "cross-facility" [3].

Similar-facility or "like-ability" is where learners of the equivalent adeptness work together. The advantage of similar-facility corresponding is that learners have standard needs. Cross-ability is where learners of dissimilar adeptness levels cooperate. The advantage of cross-ability is that the higher level learner support the weak learners. Teamwork is always an interbreeding-facility grouping (it would be hard representing low-level students to ever make an achievement), as is entire-category exercise, close to its extremely complexion. With duo exercise and grouping exercise, nevertheless, however teachers can decide, supported upon the task, whether to match students by like-ability or cross-ability, as well as who to match with whom. A side benefit of ongoing and varied matching is the building of a strong, vibrant, comfortable, safe learning environment and group community.

There was a date when a general imitation representing multilevel brief compelled the teacher to select an issue and so modernize dissimilar lectures with dissimilar objectives representing the dissimilar skillfulness levels in his/her groups. The instructor stirred from grouping to grouping, in core, managing a three-ring circus [4]. The lesson planning was uncontrollable and burdensome, usually compelling the teacher to modernise his/her program and handouts. Nowadays there are many aids representing the multilevel educator, containing teacher's printings and self-made reproducibles, which may be simply modified to multilevel instruction. A substitute of composing dissimilar lectures with dissimilar objectives representing the dissimilar expertise levels, instructor buoy "teach to the middle" and so impute dissimilar, properly leveled missions.

Starting the lesson with the whole group brings a basis representing the leveled duty that desire pursue. During the preview and represent group of the lesson, the teacher intermittently decreases and lifts up command to hold the under-equivalent and overhead-equivalent learner fascinated. Owing to many exercise in beginning-level ESL classes start with knowledge the cognition that desire be victimized in the element, it is easy to first admonition with the entire category well-organized. The essential mechanism of previewing, presenting, and practicing the dictionary lends itself purely to entire-category, multilevel statement.

Testing and assessment are important in any classroom. In addition to the obvious goal of finding out if students have learned what is required for the end of term or year, assessment also gives teachers information about what students might need more work on. It can also motivate students to study, giving them a sense of achievement as they learn [1].

Leveled tasks assessment uses many groups during the practice and assessment stages of the lesson, students' assignments are leveled according to facility and language skills. Whether the purpose, representing instance, is to concluded an ordering formation "from a mail-order catalog company, a student can learn skills of following written instructions, filling out forms, and doing various math operations" [2,p. 8]. The leveled tasks varied to suit the skill levels and interests of the learner: one person might order a single item, like a hat, while another might take on the very challenging task of measuring windows and ordering curtains of the correct size" [5, p. 2].

It is full of help to take a teacher's issue, what one provides a multiformity of enlargement activities. These spreading activities have power to exist inestimable resources from that to pick out limited tasks to transfer to different-leveled groups. In the discussions that follow, we think how to use both the student's book and the teacher's edition to do this. A multilevel group sits extra defy to the teacher. It could be contended that each group is multilevel. Nevertheless, representing the article purpose is that multilevel group is specified as group of learners who approach from extremely dissimilar knowledge experience, or those in which learners get extremely dissimilar levels of adeptness. Evaluation in these stages requires to be fair for each learner and requires to offer sufficiency objection or aid so as not to drill-hole or pull learner. Here are some ideas for assessment:

End the lesson with the whole class together. In the application stage of your lesson, bring the whole class back.

You could consider setting individualized targets (or engender your students to set their own). In adjust to assess students adhering their ensign armorial of their mark, you may stand in want of not the same assessment

criteria and this strife of necessity to be clear. In the same manner assessment is the final part, students are improbable to opt notwithstanding easier choice than they are fitted of. Here more examples follow:

a) Select the 5 key words you anticipate are completely essential representing each learner to study, distinct many that would be great representing them to study and a terminal hardly any that would be superlative whether they could study. Put the tete-a-tetes to everyone learner (or move them to select their level of challenge). Evaluate learner on the vocabulary you have chosen and assigned.

b) Put dissimilar word limits with respect to paragraphs and essays. At the lowest level, seek information regarding students to write down a 50-word paragraph. The next text may be a 100-word paragraph under which circumstances the highest level might be two 100-word paragraphs. A resembling design is able to have existence made during the term of speaking tasks.

c) Set dissimilar touchstones for writing and speaking. Whether a student's exercise is difficult to peruse due to spelling, set the aim of emending spelling and evaluate just on that. Another student might not get difficulty spelling, on the other hand he demonstrates subject/verb understanding, so rather, build this the focus of the assessment.

Create a master list of targets for yourself, and assign 2-3 targets at a time for students. This has the effect of making learning manageable. Some students may already be quite good at word stress, for example, while others, possibly from L1 interference, might need to work a lot on their pronunciation.

Your master list should be comprehensive and cover all language areas. For pronunciation, it might include:

- a) Correct word stress on vocabulary words
- b) Clear distinction between /s/, /z/ and /d/ in past tense
- c) Rising intonation on yes/no questions

For speaking, it might look like this:

- a) Can ask and respond to questions about likes and dislikes
- b) Can speak about likes and dislikes for 1 minute
- c) Can give reasons or examples for likes and dislikes.

Specialize between assessment interrogations and allow learners to select their level of challenge.

Again, this will be finest whether the assessment is not recognizable or graded.

a) Representing a reading or listening assessment, offer various dissimilar interrogations, and examine learner to result many representing higher levels of objection. Representing instance, the Level1 objection could be to result interrogations 1-3, Level 2 could be interrogations 1-5 and Level 3 could be interrogations 1-7. If you set this kind of task, make sure each question increases in difficulty.

b) Permit representing levelling in replies. Level 1 objection solutions could be 1-2 consultations or yes/no interrogations, with level 3 objection responses could be entire decisions or spread-complete interrogations.

c) Offer facultative indications representing those who demands it. Learners could select to achieve the classification with or without tip, representing instance. This effort good in junction with digital or on-line assessment.

At the foot of the designation or academy year, it is wanted to test or not learners get stretched the knowledge target representing the grade. Representing those learners who aren't still set to advance, build confident they get a category to move ahead into that isn't aloof a retell of the level they get aloof finished. Any way offers a center between levels that victual represents those weaker learners, English File 3rd edition Intermediate Plus. In this method, weaker learners don't feel penalized, on the other hand have an impression of deed in having realized a level.

Learners in beginning-level multilevel groups demand and wish the chance to experience writing. Writing is a skill that is usually thought-provoking defy in the writer's basic language, allows to only the second language. For learners who get a limited vocabulary and comprehending of grammar, trying to organize statements can be frustrating. Writing activities must be essential and worthy in the students' English-speaking world. Tasks such as completing an application or individual data formation, writing an lack notice (for student's own ESL category or for his/her class), writing an e-mail or postcard to admired ones outside Ukraine, or writing an ask for holiday date from a manager, are ones that learners desire run into in their individual entity.

Writing tasks should start with a model and provide students with clear instructions on how to "swap out" the information on the model with their own. To ensure the beginning-level students were successful with the activity, a teacher may use different-colored markers on a white board or overhead, so the students were clear on where to put their own information. All the more with modeling, nevertheless, occasionally several drafts had to be realized previously an article was excellent. Writing action can be realized as a class or with learners in pairs in crossbreed-ability groups. As the higher-level learners finish their tasks, they can exercise with the learners who demand extra support.

The chiefly of high standing constituting of a beginning-level ESL course of studies is the teacher's impression of your classroom textbook. How much additional support does your teacher's issue bargain? An unblemished teacher's impression order embraces many suggestions, and not only so more resources and worksheets, that expand on the inmost part of lesson. Your teacher's number printed at once, as antidote to exemplification, power embrace a predetermined of reduction by evaporation cards against the low-level students to application (by or lacking their books laid bare), in which case the at-level students discuss a controversial topic and write a paragraph about their conclusions, which they read to the whole class [6, p.48]. Choosing which

expansion activity to assign to each level requires familiarity with each student's language skills. The goal is to get each level of students to complete the assigned tasks at the same time.

Teaching in the multilevel group is both difficult and enriching. What keeps the dedicated teacher moving forward with staunch resolve is the determination that all the wonderful students in his/ her class will feel that they learned something, that their confidence was sustained or uplifted, and that everyone is looking forward to the next lesson.

References:

1. Assessment in the multi-level classroom. Oxford University Press ELT// [Electronic resource]. – Access mode: <https://oupeltglobalblog.com/2014/12/02/assessment-in-the-multi-level-classroom/>. – Title from the screen.
2. Balliro L. Ideas for a multilevel class. Focus on Basics, 1(C) // [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.ncsall.net/?id=771&pid=443/>. – Title from the screen.
3. Broad S. Outreach and retention in adult ESL literacy programs. ERIC Digest (ED383241). // [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.ericdigests.org/1996-1/outreach.htm/>. – Title from the screen.
4. Burt M. The multilevel umbrella. Focus on Basics, 1(C). // [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.ncsall.net/?id=771&pid=442/>. – Title from the screen.
5. Cowles S. Technology melts classroom walls. Focus on Basics, 1(C). // [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.ncsall.net/?id=771&pid=440/>. – Title from the screen.
6. Hess N. Teaching large multilevel classes.– New York, NY: Cambridge University Press, 2001. – 196 p.

Наталія Ломака
(Переяслав-Хмельницький, Україна)

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ТИПОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ЇХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Сучасне мовознавство є доволі розгалуженою сферою, де різноаспектно досліджується матеріал різних лінгвістичних систем. З-поміж інших напрямів наукових розвідок значної уваги заслуговує типологічний аспект, що є одним із проявів зіставного мовознавства. Зіставне, або контрастивне, мовознавство – це розділ лінгвістики, який досліджує дві і більше мов без огляду на їх спорідненість і спрямований на виявлення спільних і відмінних рис на всіх рівнях мовної структури.

«Теоретичними завданнями зіставного мовознавства є з'ясування подібного й відмінного в мовах; виявлення специфічних у кожній із систем безеквівалентних проявів, які актуалізуються лише у процесі зіставлення мов; окреслення загальних і часткових тенденцій, притаманних досліджуваним мовам; визначення міжмовних корелятивів і одиниць та явищ, притаманних лише одній із досліджуваних мов тощо» [2, с. 7].

Нині існує багато підходів до розуміння мовної типології. Відомий учений М.П. Кочерган дає таке її трактування: «Мовна типологія – грец. *typos* – форма, зразок і *logos* – слово, вчення) – порівняльне вивчення структурних і функціональних властивостей мов незалежно від характеру генетичних відношень між ними» [5, с. 40]. Типологічні дослідження можуть стосуватися різних рівнів мовної системи: фонологічного, лексико-семантичного, граматичного. З огляду на системність найширшого висвітлення набули фонологічні та граматичні розвідки; лексико-семантичний рівень, незважаючи на ґрунтовні праці вітчизняних дослідників: М.П. Кочергана, Л.Г. Верби, Л.Е. Довбні, І.В. Корунця, В.В. Левицького, В.М. Русанівського, О.О. Тараненка й інших – та зарубіжних учених: Н.Д. Арутюнової, О.М. Вольф, Ю.О. Сорокіна, М.С. Beardsley, M. Black, A. Blank, B. Campbell, L. Goossens, T. Hawkes та інших – мовознавчими напрацюваннями охоплені менше.

З огляду на це набуває важливості вивчення універсальних у лінгвістичному аспекті процесів трансформації лексичних значень слів, унаслідок чого розвиваються нові лексико-семантичні варіанти й формується багатозначність (полісемія). У всіх мовах світу діють регулярні і продуктивні семантичні процеси – метафоризація й метонімізація, які спричинюють появу в межах слова нових семем. Це зумовлено тим, що людське мислення має асоціативний характер незалежно від мови спілкування. У зв'язку із цим механізм дії зазначених процесів є тотожним для різних мов. Однак національно-культурна специфіка їх у різних лінгвістичних системах часто призводить до розвитку нетотожних утворень, іноді – безеквівалентних. Слід вказати, що моделі як метафоризації, так і метонімізації є різними для різних лексико-граматичних розрядів. При метафоризації в лексичних значеннях слів актуалізується інтегральна сема, природа якої визначає більшу чи меншу образність новоутвореного значення. Якщо ця сема в лексичних значеннях обох слів представлена реально, то розвивається менш образне значення; якщо ж у лексичному значенні одного слова така сема представлена реально, а в значенні іншого слова вона є потенційною (тобто такою, що в лексичному значенні слова не представлена, однак за певних умов може актуалізуватися), то розвивається значення із яскравою позитивною або негативною образністю.

Зокрема, «...у результаті аналізу слів тематичної групи «Назви основних дій і процесів» можна виділити характерні для дієслів спільні семи, при актуалізації яких утворюється велика кількість похідних семем; до числа цих сем належать: 'динаміка', 'мета', 'переміщення'; меншою мірою – 'біль' та 'збиток';

досить активною є семантична тема 'спрямованість'. Спільність сем і аналогія в процесі метафоризації далеко не завжди призводить до перехрещення дієслівних значень у різних мовах; це має місце лише в окремих випадках» [3, с. 44]. Інші семи актуалізуються при метафоризації слів іменних частин мови.

Слід зазначити, що метонімічні перенесення у сфері дієслова не є продуктивними. У більшості випадків вони формують елементи ланцюжкової полісемії, хоча інколи при метафоризації спостерігається утворення радіального типу багатозначності. Найчастіше дієслівна метонімізація здійснюється за семантичними моделями «елемент процесу – весь процес», «процес – можливість його здійснення», а також у результаті просторової суміжності. Указані закономірності властиві словам не лише близько-, а й неблизькоспоріднених мов. У словах іменних лексико-граматичних розрядів різних мов (у т. ч. й неблизькоспоріднених) перенесення за суміжністю здійснюються за чітко визначеними напрямками: «частина – ціле» й навпаки, «суб'єкт, задіяний у процесі, – сам процес», «знаряддя – продукт», «причина – наслідок» тощо.

Література:

1. Верба Л.Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов: посібник для перекладацьких відділень вузів / Верба Л.Г. – Вінниця: Нова книга, 2008. – 248 с.
2. Довбня І.П. Порівняльна типологія англійської та української мов. Частина I: навч.-метод. посіб. для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / І.П. Довбня. – Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2015. – 108 с.
3. Довбня Л.Е. Семантичні зміни праслов'янських дієслів на позначення основних дій і процесів в українській та російській мовах / Л.Е. Довбня, Т.І. Товкайло // *Studia Slavistica: etnolingwistyka i komunikacja międzykulturowa*. – Lublin: KUL, 2015. – 281 с. – С. 33-44.
4. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства: підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 368 с.
5. Кочерган М.П. Основи зіставного мовознавства: підручник для студентів вищих навчальних закладів / М.П. Кочерган. – К.: Видавничий центр «Академія», 2006. – 424 с.
6. Campbell B. Metaphor, Metonymy, and Literalness / B. Campbell // *General Linguistics*. – Vol. 9. – № 3. – The Pennsylvania State University Press, 1969. – P. 149–166.
7. Ullmann St. The principles of Semantics / St. Ullmann. – Glasgo; Oxford: Oxford Univ. Press, 1959. – 348 p.

Науковий керівник:

кандидат філологічних наук, доцент Л.П. Летюча.

Людмила Гончаренко
(Миколаїв, Україна)

ХУДОЖНІЙ ПЕРЕКЛАД: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

У сучасному світі усі налаштовані на взаємообмін інформацією. Людство намагається спрямувати свій розвиток у єдине русло. Особливо охоче країни демонструють свої надбання у мистецькій сфері, тим більше, що музика й живопис є мистецтвами універсальними, тому що вони безпосередньо, через зір і слух, впливають на почуття людини. Література займає особливе місце серед інших видів мистецтв. Літературний твір інколи стикається із значними перешкодами на шляху до свого читача, якщо цей читач є носієм іншої мовної системи, ніж автор твору. На допомогу приходять переклад, вид творчості, який посідає особливе місце у літературному процесі. Переклад як літературне явище має багатовікову історію, але сучасне перекладознавство як самостійна наука сформувалося в основному у другій половині минулого століття, оскільки післявоєнне розширення міжнародних контактів у всіх сферах людського спілкування викликало зростання потреб у перекладах і перекладачах.

Кожен вид літератури послуговується певним видом перекладу. Зокрема, художня література послуговується художнім перекладом. Він – один із найнаглядніших проявів між літературної (і значить, певним чином між культурної) взаємодії. Фактично, переклад є основною частиною національно-літературного процесу, оскільки виступає посередником між літературами, без нього неможливо було б говорити про міжлітературний процес у всій його повноті.

Художній переклад – особливий вид перекладу, оскільки він є не точною передачею змісту, а «відображенням думок і почуттів автора прозового або поетичного першотвору за допомогою іншої мови, перевтіленням його образів у матеріал іншої мови» [5, с. 193]. Він повинен зберігати атмосферу сюжету, стиль автора. Тому основна його мета – збереження ідіостилію. Індивідуальний стиль – система змістовних і формальних лінгвістичних характеристик, властивих творам певного автора, яка робить унікальним втілений у цих творах авторський спосіб мовного вираження [2, с. 145].

Продуктування тексту художнього перекладу нерозривно пов'язане із знанням життя, побуту, соціального середовища, історичної епохи тощо, але про максимальне наближення тексту перекладу до тексту оригіналу теж непотрібно забувати, кажуть нам перекладознавці. Тому виходить, що до перекладача висувують дві взаємовиключні вимоги:

1. Перекладений текст має бути максимально наближеним до тексту оригінального;
 2. Сприйняття перекладу людиною іншої культури має бути максимально наближеним до сприйняття оригіналу людиною культури початкової. Мабуть, вміння балансувати між цими двома крайнощами, намагаючись зберегти і стилістику і зміст, а також творчу своєрідність та ідіостиль автора вихідного твору, підтасовуючи їх під особливості сприйняття майбутніми читачами є запорукою успішного і якісного перекладу [4].

Твори художньої літератури протиставляються іншим творам завдяки тому, що для них домінантною є одна із комунікативних функцій, а саме – художньо-естетична. Основною метою будь-якого художнього твору є здійснення певного естетичного впливу, створення художнього образу. Така естетична направленість відрізняє художнє мовлення від інших актів мовленнєвої комунікації, інформативний зміст яких є первинним, самостійним [2, с. 147].

Одна з проблем художнього перекладу – співвідношення контексту автора і контексту перекладача. У художньому перекладі контекст останнього дуже наближається до контексту першого. Критерієм співпадання, або, навпаки, розходження обох контекстів є міра співвідношення даних дійсності і даних, взятих з літератури. Письменник іде від дійсності і свого сприйняття її до закріпленого словами образу. Іншими словами, якщо переважають дані дійсності, то ідеться про авторську діяльність. Перекладач іде від існуючого тексту і відтворюваної в уяві дійсності через її «вторинне», «наведене» сприйняття до нового образного втілення, закріпленого в тексті перекладу. Тобто, якщо переважають дані літературного походження, то йдеться про контекст перекладача. Таким чином, художній переклад обумовлений не лише об'єктивними факторами (конкретно-історичним літературним каноном, нормативним обиходом), але й суб'єктивними (поетикою перекладача). Жоден переклад не може бути абсолютно точним, оскільки сама мовна система приймаючої літератури за своїми об'єктивними даними не може досконало передати зміст оригіналу, що неминуче призводить до втрати певного об'єму інформації [6].

Ще одна проблема художнього перекладу – проблема точності і вірності, особливо це помітно у поезії. При перекладі прози перед перекладачем постає проблема неспівпадіння у смислового навантаження і стилістичній виразності слів та зворотів різних мов. Але у прозі слово несе перш за все змістове навантаження і є виразником стилістичного тону, а в поезії слово стоїть в ритмічному ряді поетичного твору, і це призводить до певної зміни його якостей. Спроба відтворити у поетичному творі усі конструктивні елементи неодмінно призведе до втрати гармонії твору, тому необхідно визначити, які елементи в даному творі є головними і відтворити їх з усією можливою точністю, не звертаючи, або звертаючи неістотно, увагу на інші. Як зазначають науковці, переклад повинен звучати як оригінальні вірші і це один з елементів точності чи вірності. Але через призму приймаючої мови повинні чітко відчуватись національний дух та національна форма оригіналу, а також індивідуальний стиль поета. Перекладач поетичних творів повинен пропонувати своїм читачам з кожним новим перекладом нові образи, нові форми, нові стилі, і в кожному перекладі повинен вгадуватися його особистий стиль [3].

Художній переклад має двосторонній характер: з одного боку він є продуктом міжлітературної комунікації, в той же час він багато в чому обумовлює і визначає її. Традиційно вважалося, що основна функція перекладу – інформативна, оскільки теорія художнього перекладу не виходила за рамки національно-літературного процесу, або розуміла його надто односторонньо. Але нині переклад виконує дві основні функції: інформативну і творчу.

Переклад також може мати двоїсту літературну приналежність, як це можна спостерігати в слов'янській між літературній спільності, зокрема в між літературній спільності східних слов'ян, серед літератур народів колишнього СРСР, а також в спільності літератур Британських островів, та деяких інших. У всіх цих випадках існують об'єктивні передумови для того, щоб переклад деяких творів функціонував у двох чи кількох національних літературних системах і набув, таким чином, статус двоїстої чи множинної літературної приналежності. Втім, двоїста приналежність перекладу – явище не дуже розповсюджене [1; с. 56].

Отже, художній переклад – це відтворення засобами рідної мови особливостей чужоземного літературного тексту в нерозривній діалектичній єдності його змісту і форми. І є одним з важливих елементів сприйняття літератури іноземною мовою.

Література:

1. Дюришин Д. Художественный перевод в межлитературном процессе // Проблемы особых межлитературных общностей. (Под общей редакцией Д. Дюришина). – М., 1993. – 432 с.
2. Комиссаров В. К. Теория перевода. – Москва: Высшая школа, 1990 г. – 253 с.
3. Лановик М. Перекладознавчі проблеми компаративістики крізь призму літературознавчих теорій // Електронний ресурс: <http://infopedia.su/6x73dc.html>
4. Линтвар О. М., До проблем художнього перекладу // Електронний ресурс: <http://naub.oa.edu.ua/2012/do-problemy-hudozhnoho-perekladu/>
5. Москаленко М. Тисячоліття: переклад у державі слова / Москаленко М. // Тисячоліття: поетичний переклад України-Русі. – К.: Дніпро, 1995. – 345с.
6. Штангурська І. Ю. Проблеми художнього та фахового перекладу // Електронний ресурс: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/natural/Nvnu/filolog/2009_16/R2/Shtangurska.pdf.

ПАРЕМІЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА-ФІЛОЛОГА

Мова є дзеркалом національної культури. Як соціальний феномен вона нерозривно пов'язана з її носіями. Будь-який народ створює особливі принципи відношення людини до Світу, Бога, Людства в цілому і робить це рідною мовою. Мова виражає та презентує цінність і унікальність кожної національної культури.

Одним із основних пріоритетів у процесі навчання іноземної мови у вищій школі є розвиток лінгвосціокультурної компетентності студента, основою якої є створення мотивації та інтересу до країнознавчої тематики, до культури та традицій країни і народу, мова якого вивчається. Тому необхідно здійснювати ретельний відбір мовного та мовленнєвого матеріалу для ефективного формування лінгвосціокультурної компетентності на основі програмних вимог [6, с. 58].

Паремія як вагомий мовний презентант соціолінгвістики є необхідним сегментом у формуванні лінгвосціокультурної компетентності. Вивченням паремій займалися такі вчені: О. Кунін, О. Самойленко, С. Єрмоленко, В. Жуковська. Вони вважають, що паремії є тим джерелом, яке можна досліджувати на предмет лінгвокультурної інформації. Особливо актуальними постають паремії у контексті методики навчання іноземних мов, а саме у формуванні лінгвосціокультурної компетентності (ЛСКК) (Е. Ленец, С. Ніколаєва, Е. Соловова, Н. Стрілець). Проте проблема формування полікультурної особистості студента-філолога у контексті паремійного підходу досліджена не в повному обсязі, що й становить **актуальність** дослідження.

Мета статті: дослідити шляхи формування полікультурної особистості студента-філолога засобами паремій. Окреслена мета зумовила вирішення таких **завдань**: визначити зміст поняття лінгвосціокультурної компетентності; дати характеристику паремійним одиницям, як лінгвокультурним концептам змісту поняття іншомовної ЛСКК; визначити особливості формування полікультурної особистості студента-філолога у контексті паремійного підходу.

ЛСКК є складником іншомовної комунікативної компетентності, а отже і складником мовленнєвої і мовної компетентності [3, с. 425]. Формування ЛСКК відбувається інтегровано і комплексно з формуванням таких компетентностей як фонетична, лексична, граматична, а також мовленнєвих компетентностей у говорінні, письмі, аудіюванні та читанні.

С. Ніколаєва зазначає, що формування іншомовної комунікативної компетентності передбачає навчання спілкування іноземною мовою. Йдеться не просто про діалог на рівні індивідумів, а готовність і здатність до ведення діалогу культур, що, у свою чергу, передбачає знання власної культури і культури країни, мова якої вивчається [4, с. 14].

У процесі формування здатності особистості до міжкультурної комунікації важливе місце посідає полікультурність як інтегративна якість людини. За визначенням О. Котенко, полікультурність – це особливий компонент у структурі особистості, її якість, що передбачає визнання багатоманітності культурного простору та здатність до міжкультурної комунікації на засадах рівноправності [2, с. 11].

Формування полікультурної особистості є складним процесом, який вимагає усвідомлення її існування в багатокультурному світі, готовності до спілкування з представниками різних країн. Полікультурна особистість – це особистість, що володіє умінням та навичками успішної взаємодії з представниками іншої держави та культури, осмислення картин світу іншої соціокультури, готовність до вирішення конфліктів, що виникають у процесі спілкування, позитивне ставлення до мови, що вивчається та її носіїв. Наявність цих умінь і навичок вказує на готовність особистості до міжкультурного діалогу [2, с. 12].

Культурна самобутність мовної спільноти найбільш яскраво проявляється при вивченні паремійного фонду мови. Прислів'я, приказки, фразеологічні одиниці є своєрідними компонентами культурного знання, де відбувається взаємодія мовної та культурної семантики. Паремії є семіотичними феноменами мови, оскільки вони мають подвійну спрямованість: з одного боку, це знаки системи мови, що виявляють парадигматичні ознаки й мають певну синтаксичну природу, з іншого, вони є мікротекстами, зануреними у відповідні дискурсивні сфери, репрезентантами різних мовленнєвих жанрів. Отже, паремії – це стійкі відтворювані, культурно марковані одиниці переважно реченнєвої структури, зокрема, прислів'я, приказки, примовки, загадки, прикмети, скоромовки, замовляння тощо [5, с. 536]. Паремії є одними з найкращих дидактичних засобів та об'єктів навчання, що виконують функцію мікротекстів, де в стислому вигляді передається інформація потужного розвивального та виховного потенціалу. Вони виступають у ролі своєрідної форми передачі соціально-історичного досвіду, зафіксованого в мові. Як готові структури для вживання у мові паремії є інформаційно навантажені та не використовуються для повідомлення нових фактів чи подій, а функціонують у мовленні для комунікації та пізнання їх носія.

Паремія виконує потрійну навчальну функцію: 1) слугує зразком для презентації та розуміння мовного явища, 2) є тим навчальним матеріалом, який застосовується для формування мовних та мовленнєвих навичок, 3) є презентантом лінгвокультурної картини народу, мова якого вивчається

Під час відбору паремійного матеріалу для навчання студентів-філологів слід керуватися такими критеріями: країнознавча цінність, відповідність віковим особливостям, відповідність мовленнєвому

досвіду, відповідність життєвому досвіду, відповідність інтересам, доступність з точки зору мовних засобів. Під час опрацювання паремійна практичних заняттях іноземної мови викладач повинен урахувати їх як одиниці специфічного лексичного рівня з функціями різних фольклорних жанрів.

Паремії як частина мовної системи виступають як сховище культурних традицій та рідного менталітету, в яких найбільш яскраво помічені і відображені моменти життєдіяльності представників певного мовного соціуму.

Опис національно-культурної специфіки паремій тісно переплітається з проблемами дослідження людської свідомості, визначення способів його усвідомлення, відображених у мові. Антропоцентричний підхід базується на вченні В. фон Гумбольдта, Л. Вейсгербера, гіпотезі лінгвістичної відносності Е. Сепіра і Б. Уорфа, концепції неогумбольдтіанства, антропологічних та культурологічних дослідженнях, орієнтованих на розробку ідей картини світу, концептів та ін.

Дослідження паремій в когнітивному аспекті засноване на розумінні їх як знаків, що співвідносяться за структурою зі згорнутим текстом і мають у своєму змісті кілька блоків інформації (макрокомпонентів), що охоплюють об'єктивний і суб'єктивний компоненти сигніфікату – денотацію, оцінку, мотиваційну стилістичну маркованість [1, с. 2]. Крім того, когнітивний підхід до вивчення прислів'їв, приказок і фразеологічних одиниць дозволяє розглядати способи проникнення в них знаків національної культури – установок, стереотипів, символів.

Як відомо, зіставлення паремій різних мов допомагає виявити менталітет носіїв мови. Докладне дослідження семантики паремій дозволяє заглянути в процеси об'єктивної національних рис характеру. Культурологічний підхід до зіставного аналізу паремій допомагає визначити специфічне в сприйнятті світу. Порівняння паремій неспоріднених мов допомагає виявити оптимальні можливості їх перекладу, що має велике значення в міжкультурній комунікації.

Зіставлення паремійних картин світу народів досить плідно проводиться на базі їх тематико-ідеографічної класифікації. Наш аналіз показує, що в українській, англійській, латинській та німецькій мові є велика кількість прислів'їв і приказок, які збігаються за тематикою, що обумовлено, на наш погляд, схожим способом життя протягом багатьох століть. Так, у збірниках прислів'їв і приказок різних мов виділяються такі теми: «Робота», «Ставлення до грошей», «Сімейні стосунки», «Батьки і діти», «Дружба», «Гостинність», «Здоров'я», «Ставлення до дому» тощо.

Вивчення мови у співвідношенні з його носіями передбачає мінімізацію складу його одиниць, мірою якої є обсяг мовної пам'яті людини. Мовна пам'ять, моделлю якої є асоціативно-вербальна мережа, включає мовні одиниці, що характеризуються як споживані, активні і живі. З числа одиниць паремійного фонду мови до них належать такі паремійні одиниці, які носії мови не пам'ятають, а щоразу ніби заново створюють їх, використовуючи для цього можливості, закладені у внутрішньому лексиконі мовної особистості.

Покликанням сучасної вищої школи є вирішення проблем вдосконалення мовної діяльності студентів та розвиток їх мовної культури, яка є не лише основою загальної культури, але і засобом формування полікультурної особистості, яка буде соціально успішною, зможе вільно орієнтуватися в культурному просторі та буде здатною до ефективної мовної взаємодії.

Література:

1. Ковшова М. Л. Культурно-національна специфіка фразеологічних одиниць (Когнітивні аспекти): Дис. ... канд. філол. наук. спец.: 13.00.02 «Іностранные языки» / М. Л. Ковшова. – М.: 1996. – 60 с.
2. Котенко О. В. Розвиток полікультурної компетентності вчителів світової літератури в системі післядипломної освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: [спец.]: 13.00.02 «Теорія і методика проф. освіти» / Котенко Ольга Володимирівна; ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України. – К., 2011. – 20 с.
3. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. / за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2013. – 590 с.
4. Ніколаєва С. Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу / С. Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 2010. – № 2. – С. 11–18.
5. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 844 с.
6. Смирнова Е. В. Профессионально-направленное формирование социокультурной компетенции в процессе подготовки будущих учителей иностранного языка (на материале немецкого языка): Дис. ... канд. пед. наук: 13.02.02 «Иностранные языки». – М.: Наука, 2001. – 182 с.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, Сторчова Тетяна Володимирівна.

МЕТОДЫ И ТЕХНОЛОГИИ ПРЕПОДАВАНИЯ ЛИТЕРАТУРЫ В ПОЛИЭТНИЧЕСКОЙ ИПОЛИКУЛЬТУРНОЙ СРЕДЕ

Проблема выбора методов и технологий работы словесника приобрела актуальность в связи с социально-культурными процессами в современном литературном образовании. В организации процесса литературного образования обучающихся в контексте полиэтнической и поликультурной среды актуализируются методы преподавания литературы, основным механизмом комплексной реализации которых являются сравнительно-сопоставительный и концептный методы, направленные на установление и развитие межкультурной коммуникации.

Межкультурная коммуникация способствует изучению литературы в контексте мировой культуры, что создает необходимые условия для организации процесса литературного образования использованием информационных и мульти-медиа технологий, а также формирования знаний, умений и навыков, «важных для становления личности, способной ориентироваться в пространстве поликультурной среды современного мира» [1, 219].

Сравнительно-сопоставительный метод преподавания литературы основывается на выявлении и актуализации диалога культур в художественном тексте посредством технологии сопоставления:

- 1) с мифами народов мира,
- 2) сказками народов мира,
- 3) образцами мировой литературы разных периодов развития,
- 4) интерпретациями художественного текста в мировом искусстве разных периодов развития.

Необходимо уточнить, что задания к мифологическим текстам развивают у обучающихся такие виды деятельности, как воспроизведение и запоминание текстов, формирование представления об архаической картине мира; «сопоставление мотивов и персонажей внутри одной мифологической системы, выяснение функций персонажей; сравнение мотивов и персонажей различных мифологий (скандинавской, античной, славянской, тюркской и др.), установление подобия и выявление типов персонажей; определение смысла мотивов, сюжетов, многократно повторяющихся в дальнейшей истории словесного искусства» [2, 23].

Процесс литературного образования обучающихся в полиэтнической среде происходит, таким образом, по следующей модели: изучение художественного текста той культурной среды, в контексте которой происходит обучение, через установление соотношения с собственной культурой и далее сопоставление результата с образцами литературы и других видов искусства поликультурного пространства в целом. Например, раздел программы по литературе для VI класса «Славянская и древнетюркская мифологии и литература» включает:

- 1) «Представление древних славян об устройстве мира» -
– структура славянской мифологии,
– пантеон славянских богов,
– образцы мифологии,
- 2) «Отражение славянских мифов в русской поэзии XIX-XX веков»;
- 3) «Древнетюркские мифы и предания» -
– миф о происхождении Тенгри,
– мифы о происхождении божеств и космическом мироустройстве,
– миф о происхождении человека;
– тенгрианство – древнейшая религия тюрков;
– общее и особенное в античных, славянских и древнетюркских мифах [3, 50-51].

В современном преподавании литературы в поликультурной среде основные приоритеты филологического образования, его методология, теоретические основы взаимосвязаны с развивающим обучением и пониманием литературы в контексте развития мировой культуры, что обуславливает правильное применение этих законов в практической деятельности. Соответственно, задачи методики преподавания литературы в сравнительно-сопоставительном аспекте в значительной степени определяются своеобразием общекультурной ситуации, включающие:

- взаимосвязь литературоведения и методики преподавания литературы,
- проблему чтения, восприятие художественной мировой литературы как искусства слова,
- формирование читателя, его духовного мира,
- углубление связей между восприятием произведения, его интерпретацией, анализом и самостоятельной деятельностью обучающихся,
- проблему изучения литературного развития обучающихся в системе филологического образования.

Соответственно словеснику важно не только осознать специфику преподавания литературы, но и приобрести определенную перспективу, представление о возможных путях собственной творческой работы, учитывая гуманизацию учебно-воспитательного процесса, дифференциацию обучения,

інтеграцію предметів і конкретних методик, приближення рівня преподавання к рівню розвитку сучасної науки і культури, створення нових технологій навчання, варіативних програм, інтенсифікація методів преподавання літератури.

Углублення в зміст об'єкта аналізу і його трактування напряму пов'язані з засобами організації навчальної діяльності в системі літературної освіти при вивченні світової літератури, а саме:

- в використанні в процесі діяльності не тільки логико-гносеологічних, раціональних, але і образно-емоціональних, пов'язаних з світом мистецтва слова, а також суб'єктивних форм досягнення людини і дійсності,
- в ізначальному включенні в мотиви оцінки діяльності таких компонентів, як художній замысел, педагогічна завдання і др.,
- чітке усвідомлення того, що метою використання художніх елементів в їх єдності є внутрішнє розширення простору значення для учасників навчального процесу.

Гносеологічний (дослідницький) компонент літературної освіти виражається в здатності знайти в процесі пізнання нове, оригінальне рішення поставлених проблем. Проекційний компонент полягає в здатності планувати діяльність в відповідності з цілями навчання характером матеріалу, рівнем розвитку навчаних і можливостями мовця. Конструктивний компонент характеризується здатністю вибирати оптимальні методи, інформаційні і мультимедійні технології навчання і виховання з урахуванням їх цілей (аудіоінформації, відеоінформації, анімації).

В шкільній практиці інтерпретаційна діяльність при цьому повинна поєднуватися з формуванням вміння аналізувати твір, що є фундаментальною науковою основою його сприйняття і оцінки при збереженні особистого початку. Розрізнення видів інтерпретацій може допомогти мовцю при підготовці уроку вибрати необхідну і науково обґрунтовану різноманітність трактування художнього тексту.

Отримуючи літературну освіту, учасники засвоюють мову літератури, мову культурних традицій і етичних цінностей, мову вигадки і життєвої правди, мову автора і його героя, письменського замысла і читальського розуміння. Оскільки літературна освіта – це не сума прочитаних творів і знань про них, а здатність і потреба побудувати власні відносини з текстом на базі отриманих знань. А виховання власних відносин можливо тільки в процесі інтерпретаційної діяльності.

Люба інтерпретаційна діяльність ґрунтується на оцінці відношення до мистецтва: потреба з'ясувати зміст твору виникає тому, що він викликає певну естетичну реакцію. «Інтерпретація синтезує мислосприймаче-естетичне сприйняття і інтелектуальне розуміння» [4, 182], змушує звертатися не тільки до тексту, але і до текстових зв'язків, складає в результаті невід'ємну частину культури (Е.С. Романичева).

Концептний метод преподавання літератури при цьому ґрунтується на встановленні відношення полярних складових концептної опозиції (наприклад, добро-зло, правда-броб) за допомогою технології співставлення значень в контексті вивчаемого художнього тексту і полікультурного простору.

Слово в контексті художнього тексту при навчанні є реалізацією духовних категорій, на яких ґрунтується модель поведінки взагалі. Слово, вивчаєме поза контекстом, діє як місткість знаків різноманітних культур. Звернення до слова в контексті художнього тексту того культурного простору, в якому відбувається становлення особистості школяра, є основою шляху до досягнення мови і, відповідно, моделі поведінки в даному конкретному суспільстві. Слово в даному випадку дає сигнал саме той культурі, знання якої допоможе зрозуміти мову. Механізмом, завдяки якому цей сигнал стає можливим, є активізація знань знаків культури, носієм якої є особистість, отримуюча літературну освіту і проходить етап становлення в поліетнічній середі, і встановлення «відношення з іншими знаками полікультурного простору» (Коханова В.А.).

Технології співставлення і встановлення відношення будуються не тільки на прикладах літератури і інших видів мистецтва тієї культури, носієм якої є школяр, але, ґрунтуючись і відходячи від цього шляху, звертаються до прикладів полікультурного простору в цілому, що дозволить організувати роботу інтерпретаційної діяльності, враховуючи індивідуальні особливості і здатності навчаних. Виконання роботи, при цьому, по співставленню з іншим культурним простором може здійснюватися учасниками – носіями культури, в контексті якої відбувається навчання.

Реалізація технологій співставлення і встановлення відношення може здійснюватися по наступним напрямкам:

- 1) представлення зразків літератури і інтерпретацій художнього твору в інших видах мистецтва тієї культури, представителем якої є навчаний, з метою знайомства в рамках вивчення художнього твору, творчості письменника або періоду розвитку літератури в системі уроків, а також на уроці позакласного читання або на позакласному заході;

2) сопоставление изучаемого художественного произведения, творчества писателя или периода развития литературы с образцами литературы и интерпретациями художественного произведения в других видах искусства поликультурного пространства в целом.

Реализация сравнительно-сопоставительного и концептного методов происходит в контексте всех методов преподавания литературы и всех форм организации процесса литературного образования школьников в полиэтнической и поликультурной среде -

1) на уроке посредством:

- актуализации знаний учащихся в области той культуры, носителями которой они являются, в процессе устных ответов на вопросы словесника, беседы, дискуссии;
- историко-культурологического комментария в контексте слова или рассказа учителя, в контексте интегрированного урока;
- выполнение письменных ответов на вопросы словесника, написания сочинения в качестве домашнего задания к уроку или на уроке;

2) в процессе самостоятельной деятельности учащихся и представления её результатов на уроке или внеклассном мероприятии (самостоятельное чтение текста, подбор текстового и иллюстративного материала и др.).

Таким образом, профессиональная деятельность словесника организует внутри культуры канал образования, через который воплощается самое существенное для данной культуры содержание, которое становится достоянием конкретного обучающегося, и через его деятельность вновь возвращается в культуру. Это подразумевает контакт культур, при котором билингвизм учащегося становится инструментом деятельности в поликультурной среде и полиэтническом пространстве.

Литература:

1. Технологии и методики обучения литературе / Под ред. В.А. Кохановой – М.: Флинта: Наука, 2011. – 248 с.
2. Иванова И.Э., Николаева С.А. Изучение зарубежной литературы в школе. 5-9 классы – М: Дрофа, 2001. – 384 с.
3. Учебные программы по предметам образовательной области «Язык и литература» для 5-9 классов общеобразовательной школы – Астана, 2013. – 183 с.
4. Романичева Е.С. Введение в методику обучения литературе – М.:Флинта: Наука, 2012. – 208 с.

Бибигул Каражанова
(Ақтөбе, Қазақстан)

ШЕШЕН СӨЙЛЕУ - ТІЛ МӘДЕНИЕТІНІҢ НЕГІЗІ

Сөйлеу мәдениетінің ең жоғары формасы – шешендік. «Өнер алды-қызыл тіл» екенін білген адам сол шешендік өнерді білуді құлшынады, бірақ жұрттың бәрі даңқты шешен бола алмайды. Әркімнің білім дәрежесі, ақыл-ойы, парасаты әр түрлі болатыны сияқты, жалпы тіл мәдениетінің, әсіресе шешендік өнерінің дәрежесі де түрлі болады. Шешендікке ерте замандардан-ақ үлкен мән берілген. Халқымыздың даналығының үлгісі шешендік сөздер-ғасырлар бойы халық сынынан ерекшеленіп өткен құнды мұра, асыл қазына. Сөйлеу мен тілді зерттеуде адамзат өмір сүрген барлық кезеңдерде Платон мен Аристотель заманынан бастап, осы кезге дейін қызығушылық болып отырған. Платон өзінің еңбегінде: «сөз-оқыту мен мәнерді таратудың құралы» - деген. Сонымен бірге, ол сөздердің формасы кездейсоқ емес, ол оның функциясы мен мазмұнына байланысты деп есептеген. Аристотель Платоннан басқаша түсіндіреді. Ол жаратынды түрінде емес, конвенциялық (шартты) ұстаным жағынан қарастырып, тіл адамдар арасындағы келісім жемісі деп санаған.

Ежелгі грек, рим елдерінде шешендік өнерді «риторика» деген атпен жеке пән ретінде оқыған. Дүние жүзіне әйгілі ерте заман шешендері Пратогор, Демоссфен, Цицерон, Квинтилиан сияқты өз заманының ел аузына қараған ойшылдары болған. «Риторика» ғылымы ерекше бағаланып, М.В.Ломоносовтың 1748 жылы басылып шыққан «Шешендікке қысқаша басшылық» - атты еңбегі бұл өнердің Ресейде қалыптасып, дамуының мотиві болды. Қазақ халқының шешен сөйлеу мәдениеті, оның дамуы сонау ежелгі сақ дәуірінен, Орхон, Енисей, Талас ескерткіштерінен бастау алып, орта ғасыр түркі жазба ескерткіштерінің бәрі- біз үшін ұрпақтан ұрпаққа берілетін тарихи мұра. Қазақтың шешендік сөйлеу мәдениетінің дамуы XII-XIII ғасырларда Майқы би мен Аяз билерден басталып, ал XIV-XV ғасырда Жиренше шешен, Асан қайғы есімдерімен қатысты қалыптасып, дами түсті. XV- XVIII ғасырларда Шалкиіз, Бұхар, Дулат, Төле би, Қаз дауысты Қазбек би, Әйтеке биге жалғасып, шешендік өнер қарқынды дамыды. Бұл кезең қазақ халқының жоңғар, қалмақ, қытай басқыншыларына қарсы тұрып, өз тәуелсіздігін қорғау жолындағы күрес жылдары еді.

XIX-XX ғасырларда сөйлеу өте қарқынды зерттелді. Ғалымдар В.Вундт, Ф-де Соссюр, И.П. Павлов, А.Г. Смоленский, А. Байтұрсынов, Қ. Жұбанов т.б. зерттеулері құнды болды. Олардың қорытындылары бойынша, сөйлеу таным құралы ғана емес, сонымен бірге жоғары психикалық процестерді реттеуші құрал болып табылады. Зерттеушілердің қорытындысында адамның маңызды психологиялық функцияларының

қатарында тіл қатысымен сөйлеудің алатын орны ерекше екендігі дәлелденді. Сөйлеу арқылы адам өзінің ішкі дүниесін сыртқа шығарады, оны басқалар түсіне алады. Сөйлеудің мағынасы сананың ағымдық бағыттарын баяндайды. Сөйлеу психикалық феномендікті психологиялық өнімге айналдырады, яғни ой тіл арқылы көрініс табады. Сөйлеу адамның дербестік санасының феномені болып табылады. Психология мен лингвистика сөйлеу мен тіл айырмашылығын мойындайды. Ф-де Соссюр деген тіл маманы сөйлеуді психологиялық құбылысқа жатқызады, өйткені ол қарым-қатынастық ситуацияға байланысты, ал тілді әлеуметтік құбылыс деп есептейді, себебі лингвистикалық жағынан зерттелуге жатады.

Атақты тарихшы, түрік тарихын түп негізіне дейін зерттеген Л.Н. Гумилев: «... дұрысын айтсақ, қазақ халқының мәдениеті, олардың тіл байлығы, жауапкершілігі, суретшілігі, мүсіншілігі, зергерлігі, музыкантылығы басқа халыққа үлгі боларлықтай» десе; Итальян ғалымы Марко Поло «О разнообразии мира» деген еңбегінде қазақтың намысқойлығына, қайтпас қара нардай зеректігіне, қара сөзге шеберлігіне өнші-күйшілігіне таңдай қаққан.

М. Арын «Бес анық» мақаласында («Серпін»-«Резонанс» газеті, 12.08. 1994жыл) Ұлттың ең бірінші, ең қасиетті сипаты-тіл. Тіл дегеннің өзі бүкіл бір халықтың жинаған рухани қазынасының жиынтығы, соның бәрін сақтайтын қоймасы сияқты. Қойма дегенде ойға оралады, сол жиналған рухани өмірін жаңадан бастаған болар еді...

Ұлт пен тіл еш уақытта ажырамайтын, бірінен-бірі кірігіп, бөліп алуға болмайтын нәрсе. Ұлттың ең негізгі қасиеті- қабілетінде, ал қабілет-ойлаумен байланысты, өз кезегінде ойлау дейтін нәрсені құрайтын-тіл. Ұлттың рухы тілдің мазмұнын рухтандырып тұрады. Рухсыз тіл,- тіл емес деген.

Ел бастайтын көсем, жұртты аузына қарататын шешен болмаса да әрбір мәдениетті кісінің қоғамда атқаратын қызметіне сәйкес шешендік өнері болуға тиіс. Сондықтан сөйлеу мәдениеті - алдымен, әдеби тілдің грамматикалық, лексикалық, стилистикалық, орфоэпиялық, орфографиялық нормасын меңгеру. Сонымен бірге, бейнелеуіш, көріктеуіш амал-тәсілдерді қарым-қатынас жасаудың мақсаты мен мазмұнына сай, сөйлеу мазмұндылығы мен мәнерлілігін сақтай отырып қолдана білу. Қазақ сөз қадірін білген халық. Шешендікті жоғары бағалап өз ойын, өз пікірін шебер түйіндеп, ұтқыр, әсерлі етіп айта алатын, естігені, көргені көп, соның бәрін халық мүддесіне, парасаттылық пен әділдікке пайдалана білген адамдарды қатты қадірлеген, жастарға үлгі еткен. Әсіресе, XV-XVII ғасырларда Тәуке хан тұсында халықтың шешендік өнеріне қатты мән берілген. Хан Тәуке қазақтың жырауларының, шешендер мен шежірешілерінің басын қосып халықтың мақал-мәтел, аңыз, жырларын жинатқан. Оның төңірегінде ердің құнын екі ауыз сөзбен бітіретін Төле би, Қазыбек би, Әйтеке би сияқты аты аңызға айналған адамдардың болуы да Тәукенің сөз құдіретін, шешендікті жоғары бағалағанын байқатады. Қазыбек би Тәуке ханның тапсырмасымен Жоңғар ханына барғанда өзінің қандай мақсатпен келгенін былай баяндайды: «Сен темір де мен көмір, еріткелі келгенмін. Екі еліктің баласын теліткелі келгенмін. Егесетін ел шықса, иілткелі келгенмін. Тұтқыр сары желіммен жабысқалы келгенмін. Жаңа үйреткен жас тұлпар, шабысқалы келгенмін. Танымайтын жаттарға, танысқалы келгенмін. Қазақ-қалмақ баласы, табысқалы келгенмін. Табысуға тұрмасақ, тұрысатын жеріңді айт, сен қабан да мен арыстан, алысқалы келгенмін». Осындай өткір де төкпе сөздермен халқының мақсат мүддесін оның басқа жұрттан, тіпті де кем емес, терезесі тең екенін, тату болып табысам десең де, жау болып шабысам десең де қарсы алдыңда лайықты халықтың өкілі тұрғанын анықтап, ашық айтады. Қазақтың шешен билері, «Тура биде туған жоқ» дегендей, ханнан қаймықпаған, пара алмаған шешен, билер сөзге шебер болумен бірге елдің шежіресін, тарихын, ел басынан өткен ұлылы-кішілі оқиғаларды, дау-жанжалды, айтыс-тартысты реттеудің тәртібін, әдет-ғұрып заңдарын жетік білген. Осындай әдет-ғұрып қарым-қатынас ережелерін қалыптастырған Тәуке ханның «Жеті Жарғысы» халықтың жадында күні бүгінге дейін жасап келеді. Халық оның ережелері мен талаптарын мақал-мәтелге айналдырып, ұмытылмай есте сақталатын ұшқырда уытты сөздермен ұғымды етіп айта білген. Мәселен, «Әділ билік –алтын таразы», «Жетпеген билік жеті ұлықтың есігін ашады», «Қара қылды қақ жарған әділдік», «Батыр айғақ, балуан куә», «Сорғалаған қан, сойдақтаған із», «Ханға хандық, биге билік», «Алдыңа келсе атаңның құнын кеш», «Жан алып жат болма», «Судың түбін шым бөгейді, даудың түбін қыз бөгейді» деген сияқты тамаша тапқырлықпен айтылған сөздер арқылы қазақтың билері мен шешендері заңға, адамгершілік нормаға қатысты ережелер мен құқықтарды жұртшылық санасына орнықтыруға күш салған. Қазақ сахарасының шешендері мен билерінің ақылды аталы сөздері, өнегелі өсиеттері мақал-мәтелдердің тууына себепші болған. Халық даналығынан туған мұндай қанатты сөздер, мақал-мәтелдер ескірмей, тозбай жұртшылық зердесіне ерте замандардан бері сақталып келеді. Олардың көбі мәнін күні бүгінге дейін жойған жоқ. «Күн түспеген жер көгермес, көсемі жоқ ел көгермес», «Кереге бойы қар жауса, жұтамайды сауысқан, қанды қалпақ кесе де қиыспайды туысқан», «Қарын қамын ойлаған қаралықтың белгісі, халық қамын ойлаған даналықтың белгісі»- деген сияқты халқымыздың даналығы мен шешендігінің үлгісі болып табылатын мақал-мәтелдер мен аталы сөздерге қазақ жері кеңде емес. Сөз байлығы-сөз сапасының аса маңызды белгілерінің бірі. Бұл қасиет шешеннің жалпы мәдениетіне, біліміне, оқыған-тоқығаны мен топ алдында сөз сөйлеу тәжірибесіне байланысты. М. Балақаевтың пікірінше, қазақ тілінде жүз мыңдай сөз болуы керек. «Әрбір тілдің сөз байлығына сол халықтың өміріне, тіршілігіне, тұрмысына керекті, солардың негізінде танымал болған заттардың аттары енеді де, іс-әрекет, тіршілігінде керек болмаған, танылмаған заттардың аты бола бермейді» дейді. Сөз байлығының тағы бір құралы-дауыс екпіні, интонация. Дауыс екпіні мен әуенін шебер өзгерте отырып сөйлеген шешен табысқа жетуге бір табан жақын тұрады. Демек, актерлік қабілет те белгілі бір дәрежеде шешеннің ажырамас серігі болып табылады. Шешендік сөз тыңдаушының ақыл-ойына, сана-сезіміне әсер етеді. Демек, шешен сөзі қызу қанды, әсерлі сезімге толы болғанда ғана

тыңдаушының жүрегіне жетіп, өтімді болмақ. (Жүректен шықпаса, жүрекке жетпейді). Ғалымдар мұндай сөз адамның ойына, жадына, назарына оң әсер ететінін анықтаған. Шешен тыңдаушысын қандай көңіл-күйге бөлеп, оның жүрегінде қандай сезім оятқысы келсе, соны алдымен өз жүрегінен өткізіп, өзі шынайы сезінгені абзал.

Сонымен шешен сөйлеу мәдениетінің дамуы шешендік сөздер-ел құралып, халық қалыптаса бастағаннан бері халықтың өнеге тұтып, өмір тәжірибесіне пайдаланып келе жатқан, билер мен хандардың, ақындар мен шешендердің, ел ағасы болған данышпандардың, жастайынан жалындап өскен өткір ойшылдардың аузынан шыққан дуалы, өнегелі, қисынды, қасиетті сөздер. Қазақ ауыз әдебиетіндегі шешендік сөздерді мазмұнына қарай: шешендік арнау, шешендік толғау, шешендік дау деп үш топқа бөлуге болады, өлеңмен айтылған шешендік сөздер-термелі, қара сөзбен айтылғандары пернелі деп аталынады. Арнау шешендік сөздері: әзіл, сықақ, сын, бата, алғыс, естірту, көңіл айту. Шешендік толғау: өсиет, насихат. Шешендік дау: жер дауы, жесір дауы, мал дауы, ар дауы. Шешендік сөздер халықтың түсінік сөздерімен баяндалады. Ол түсінік (кіріспе) сөздердің құрылымының көркемдік дәрежесі шешендік сөздерден төмен болуы мүмкін, дегенмен түсіндірме сөздер шешендік сөздерді жеткізе айтудың құралы болып табылады. Жиын-тойда, мәжілістерде, бас қосу рәсімдерінде сөз жүйесіне шешендік сөздерді арқау етіп сөйлеу-қазақ қариелерінің дәстүріне айтылған құбылыс. От басында ата-ана бала тәрбиесіне үлгі етіп шешендік сөздерден мысал келтіріп, баланы әңгімеге тартып, ойын оятып отыруға міндетті, шешендік сөздерді от басында оқуды әдетке айналдырып, әдеттен дағды, дағдыдан дәстүрді қалыптастыру ләзім. Қазіргі кезде ел аузында көбірек айтылып жүрген «қанатты сөздер» де шешендік сөздердің бір түрі болып табылады. Сондықтан халықтың шешендік үлгілерін тәрбие ісіне пайдалана білудің маңызы ерекше. Шешендік сөз шешендікке үйретеді, адамгершілікке тәрбиелейді, ұлттық мақтаныш сезімді оятып, ұрпақтың тілді, асыл сөздерді қадірлеу борышын баянды етеді.

Әдебиеттер:

1. Маданов Х. Қазақ мәдениетінің қалыптасу кезеңдері. - Алматы: «Қаржы-қаражат», 1995.
2. Табылдиев Ә. Халық тағылымы. – Алматы: «Қазақ университеті», 1991.
3. Оразбаева А.С. Шешендік өнерге тарихи шолу. «Этнопсихология және Этнопедагогика» сериялы ғылыми жинақ XVIII шығуы. Алматы 2009.
4. Фрумкина Р.М. Психолінгвистика. –Москва: «Академия», 2001.
5. Берікұлы Н. Жантану. – Ақтөбе: «NOBEL», 2006.

Анастасія Коваленко
(Житомир, Україна)

ПРОБЛЕМА КОЛІРНОГО СИМВОЛІЗМУ В ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ

Проблема колірного символізму є однією з центральних при вивченні взаємозв'язків між кольором та психікою людини. Для кращого емоційного впливу на читача колірні символи широко використовуються у художній літературі. Проте кількість колірних символів достатньо обмежена, найчастіше у цій якості використовуються так звані «основні кольори», до яких зазвичай відносять білий, чорний, червоний, синій, зелений, жовтий і фіолетовий. Але цей список може змінюватись залежно від культури. Крім образних, чуттєвих колірних символів, існують і мовленнєві - «колірні метафори».

Виділяють три основні типи колірної символіки. Колір сам по собі, тобто ізольовано від інших кольорів і форм, представляє собою перший тип колірного символу, що відрізняється багатозначністю та протиріччями. Другим типом колірного символу є сполучення кольорів, що містить два і більше кольорів, які складають єдине ціле, смисл якого не зводиться до суми значень взятих окремо кольорів. Поєднання кольору і форми представляє собою третій тип колірних символів - символіку кольорових форм, причому як абстрактних геометричних фігур (коло, квадрат, трикутник), так і конкретних фізичних предметів, наприклад, символіка дорожніх каменів.

Сприйняття кольору та його естетичне переживання суттєво залежить від асоціацій, що викликаються кольором. Явище колірних асоціацій полягає в тому, що даний колір викликає певні емоції, тобто колір впливає на органи чуттів, пам'ять, уяву. Механізм утворення колірних асоціацій схожий на процес утворення умовних рефлексів. Відчуття та емоції, що викликаються певним кольором, аналогічні відчуттям, пов'язаним із предметом чи явищем, постійно зафарбованим у цей колір. Хоча існують і вроджені колірні асоціації. Наприклад, світлі кольори здаються легкими, темні - важкими. Це людина відчуває ще у ранньому дитинстві.

Численні дослідження психологів, а також спостереження художників та письменників, визначають певні закономірності зв'язків об'єктивних властивостей кольору з реакціями, які він викликає. Чим чистіше та яскравіше колір, тим інтенсивніша та стійкіша реакція. Найбільш однозначними є слухові, температурні та вагові асоціації. Різні люди оцінюють ці якості однаково. Так, червоний всім здається гарячим та голосним, а блакитний - холодним і тихим. Інші види асоціацій не такі однозначні, вони більш пов'язані з індивідуальним досвідом людини.

Пурпурні кольори навіть у чистому та яскравому вигляді викликають різні реакції, що можна пояснити

подвійною їх природою. Жовті та зелені кольори викликають найбільше різноманіття реакцій, так як в даній області спектра око розрізняє найбільшу кількість відтінків, а в природі найбільше представлені саме ці кольори. Кожен з відтінків жовтого чи зеленого пов'язаний у свідомості з певним предметом чи явищем - звідси і багатство асоціацій.

Так, Фабер Біррен у своєму екстралінгвістичному дослідженні значень кольору виділяє чотири типи асоціацій: 1) загальне уявлення; 2) розумові асоціації; 3) об'єктивні асоціації; 4) суб'єктивні асоціації. Під розумовими асоціаціями мається на увазі асоціації у формі іменників. Під об'єктивними та суб'єктивними - ситуації, коли колір співвідноситься із зовнішнім об'єктом чи внутрішнім душевним станом. Наприклад, жовтий колір, загальне уявлення: сонячний, променевий, променястий; розумові асоціації: сонячне світло; об'єктивні асоціації: привітний, життєвий, небесний, надихаючий; суб'єктивні асоціації: висока духовність, здоров'я.

Поряд з антрополого-психологічними напрямками у вивченні колірної категоризації з'являються праці і в когнітивній лінгвістиці. А. Вежбицька, наприклад, слушно зазначає, що осмислення кольору людиною не обмежується лише фізичними, етнографічними, антропологічними чи нейрофізіологічними чинниками і, тим більше, не описується і не пояснюється ними [3, с. 780 с.]. Тут слід зважати на культурний фон, тобто колірні лексикони різних мов подібні завдяки номінації кольорів з опорою на певні лінгвістичні універсали (наприклад, «бачити») і певний життєвий досвід ловців і, в той же час, відмінні через різні умови їх життя. Можливо, саме тому більшість кольороназв походить від назв об'єктів довкілля, які характерно забарвлені і цей колір (наприклад, небо, вогонь, трава, сонце тощо).

Вивчення кольору у психолінгвістиці базуються на асоціативних дослідженнях у сфері номінації кольорового континіуму (які кольори у різних мовах позначаються певними КП, з назвами яких об'єктів дійсності асоціюються, у яких символічних значеннях функціонують у мові тощо), вивчаючи при цьому не лише основні, але й відтінкові кольороназви. Р.М. Фрумкіна пропонує методику опису значення кольороназви, виділення центральних груп КП, а також досліджує зв'язок між оточуючим світом і мовою [4, с. 175]

Важливі лінгвістичні дослідження про позначення кольору однієї мови, їх утворення, функціонування, а також сполучуваність виконав В.А. Москович. Так, В.А. Москович вивчає семантичне поле кольору в художній прозі на матеріалі сучасної англійської мови і пропонує поділ КП на основні, КП 1-ї та 2-ї підсистеми, що покривають певний спектральний відрізок, використовуючи семантичні і формальні критерії класифікації позначень кольору. [2, с. 83-87] Цими критеріями є: 1) частота вживання кольороназви; 2) відсутність чи наявність внутрішньої форми; 3) односкладовість чи складність кореня; 4) стилістична характеристика; 5) сполучуваність слова у контексті.

Класифікація кольороназв за цими критеріями здійснюється з опорою на статистичні методи.

О.В. Коміна та А.П. Кириченко розглядають кольороназви у структурно-семантичному аспекті. Так, А.П. Кириченко подає структурно-семантичну класифікацію КП, не опираючись на поділ КП на групи за спектральними ділянками, оскільки вважає таку систему непридатною для лінгвістичної класифікації [1, с. 127-136]. Адже, беручи до уваги лише фізичний чинник кольору, ми втрачаємо з поля зору КП, які не потрапляють до відтінків спектральних кольорів, позначаючи не стільки забарвлення, скільки світлість/темність, яскравість, насиченість.

Вивчення історії виникнення і розвитку колірних лексем у різних мовах займає важливе місце в етимологічних дослідженнях. Так елементи етимологічних досліджень колірних лексем німецької мови використовує А.М. Куслик досліджуючи їх семантичну структуру, функціонування та символіку. Система позначень кольору української мови (а саме їх походження, функціонування, семантика) вивчається у працях О.Б. Ткаченко, В.Й. Горобець [6, с. 76-82]. Т.Б. Козак вивчає проблеми розвитку семантики німецьких кольороназв на різних етапах історичного розвитку мови [5, с. 70-73].

Значний інтерес викликають кольороназви як об'єкт досліджень у перекладознавстві. Проведені у цьому напрямку дослідження засвідчили, що вибір адекватної лексичної одиниці при перекладі на іншу мову справляє значний вплив на збереження стилістичних та авторських особливостей тексту в художньому перекладі.

Значна кількість наукових праць зарубіжних та вітчизняних дослідників присвячена вивченню стилістичних та символічних особливостей кольороназв, їх функціонування у художньому тексті різних стилів, жанрів, авторів. Такий широкий інтерес науковців до естетичного значення лексем кольору цілком природний, оскільки важко знайти найбільш підвладний суб'єктивному авторському вибору лексичний прощарок. Колірні атрибути дозволяють точніше і, в той же час, яскравіше та образніше описати ознаки, властивості реалій оточення, зображуваного письменником. Крім того, колірні характеристики, завдяки їх смисловій та емоційній насиченості, є одним із засобів втілення естетичних ідеалів автора; вони виражають його оцінки і ставлення до описуваного, слугують розкриттю його ідей, уявлень та поглядів, тобто особливостей його світогляду. Вивчення тенденцій вживання кольороназв у творчості того чи іншого автора дозволяє повніше дослідити неповторність авторського стилю.

Література:

1. Кириченко А. П. Структурно-семантичний типи назв кольорів в східно- слов'янських мовах // Питання українського мовознавства. - Кн. IV./ А.П. Кириченко. - Львів, 1960. - 127-136 с.
2. Москович В. А. Система цветообозначений в современном английском языке // Вопросы языкознания. -

1960. - №6, - 83- 87 с.
3. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / А. Вежбицкая. - М.: Языки русской культуры, 1999. - 780 с.
 4. Фрумкина Р. М. Цвет, смысл, сходство. Аспект психолингвистического анализа / Р. М. Фрумкина. - М: Наука, 1994. - 175 с.
 5. Козак Т. Б. Слово «красный», его семантика и происхождение в немецком языке // Часопис «Мова». - Вип. 3 - 4. - Одеса: ОДУ, Астропринт, 1999. - 70-73 с.
 6. Комова Т. А. Цветообозначения как объект категоризации (на материале русского и английского языков) / Т. А. Комова // Когнитивные аспекты языковой категоризации. - Рязань, 2000. 76-82 с.

Науковий керівник:

кандидат філологічних наук, доцент Сніховська Ірина Едуардівна.

Юлія Олексійчук

(Кам'янець-Подільський, Україна)

ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ: МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

Нове століття визначає нові напрями в організації освітнього процесу. Вважається, що "докорінні зміни в соціально-економічному, духовному розвитку держави потребують підготовки вчителя нової генерації", що у свою чергу "вимагає визначення концептуальних довгострокових стратегій щодо подальшого вдосконалення та розвитку педагогічної освіти" [3]. Також з часу приєднання України до Болонської декларації вітчизняна вища освіта потребує перегляду й уточнення пріоритетних напрямів свого розвитку. Розробка ефективних методів навчання іноземної мови базується на досягненнях лінгвістики, психології, педагогіки та суміжних дисциплін. Одним із суттєвих недоліків організації процесу навчання іноземних мов у сучасній освіті є переважання традиційних форм і методів навчання без урахування гендерних особливостей.

Проблеми гендерної освіти та гендерної педагогіки в Україні стали предметом дослідження І. Іванової, В. Кравця, Л. Харченко, Л. Штильової та ін. Гендерну психологію досліджують Ш. Берн, Т. Говорун, О. Кікінеджи та ін. Гендерна компетенція педагога обґрунтована В. Ковтун та І. Мунтяном. Необхідність упровадження гендерних підходів у систему освіти доводить Л. Штильова. Натомість системно-методичний підхід формування гендерної компетентності в педагогічній освіті є явищем досі не вивченим, що й становить **актуальність** дослідження.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування аспекту формування гендерної компетентності майбутніх філологів.

Гендерні дослідження вперше виникли на Заході і проводилися на матеріалі германських та романських мов. Виникнення робіт в даній галузі було спричинено зацікавленістю темою таких мовознавців як О. Есперсен, Ф. Маутнер, Е. Сепір, виходом на перший план соціального аспекту в лінгвістичному описі, який розглядає мову у зв'язку з суспільством і людиною у суспільстві, і, як наслідок, появою нових гілок у мовознавстві: соціолінгвістики, психолінгвістики, прагматики, теорії дискурсу та комунікації.

Поняття «гендер» в науковий обіг було введено для того, щоб провести межу між біологічною статтю (sexus) і соціальними та культурними аспектами, присутніми в концепті чоловіче – жіноче: поділ ролей, культурні традиції, відносини влади у зв'язку зі статтю людей [1, с. 24].

Отже, гендерологія вивчає взаємозв'язок біологічної статі людини з його культурною ідентичністю, соціальним статусом, психічними особливостями, поведінкою, в тому числі мовною [4, с. 64].

Здійснюючи науковий пошук, ми зафіксували той факт, що гендерні дослідження були започатковані у британській (М. Адлер, Р. Макаулей) та американській лінгвістиці (Д. Камерон, Р. Лакофф). Протягом останнього десятиріччя гендерна проблема активно досліджується у вітчизняному (О.Л. Бессонова, А.П. Мартинюк та ін.) та в російському (О. С. Гриценко, А.В. Кириліна, В.В. Потапов, О.Н. Токарева та ін.) мовознавстві. Об'єктом вивчення є аспекти гендерних особливостей: переважно фонетичні (В. Лабов, Р. Макаулей, Р. Шай) та граматичні (В. Вольфрам, Р. Фасольд, Дж. Холмс), а також відмінності в реальному спілкуванні (Д. Камерон, П. Фішман та ін).

Робота П. Традгіла, проведена на матеріалі англійської мови, показала, що жінки частіше вживають більш престижні форми мови, мотивуючи це бажанням сигналізувати про свій статус лінгвістично, беручи до уваги їхню соціальну підлеглість у суспільстві. Серед таких випадків, наприклад, – використання престижного носового «ng» жінками та стигматизованого «n» чоловіками [9].

Необхідно зазначити, що об'єктом гендерної лінгвістики частіше є жіночий варіант мови, тому що зазвичай мова чоловіків розглядається як норма, а жінок – як відхилення від неї, а тому вона вважається маркованим варіантом мовлення [4, с. 65].

Кінець 60-х-початок 70-х років позначався Новим жіночим рухом у США та Німеччині, що стало значним поштовхом у гендерній лінгвістиці. Основоположною роботою в галузі лінгвістики стало дослідження Робін Лакофф «Мова і місце жінки», яка обґрунтувала антропоцентричність мови і ущербність образу жінки у картині світу. За Р. Лакофф, існують такі основні відмінності жіночого варіанту мови від

чоловічого: 1) жінки використовують слова, які не використовують чоловіки (*mauve* – рожево-ліловий); 2) більш пустих «оцінюючих» прикметників більше у висловлюваннях жінок (*adorable, sweet, divine, cute*); 3) жінки обирають питальні форми (включаючи *tag questions*) у тих випадках, де чоловіки – стверджувальні; 4) форми, що виражають невпевненість (*well, you know, I wonder, I guess, I believe*) більше зустрічаються у мовленні жінок; 5) інтонаційні підсилювачі типу *so, very, really* більш характерні для мовлення жінок (*so nice, very nice, really charming*); 6) гіперкоректність в граматиці – характеристика, частіше притаманна жінкам (*hyper-correct grammar*); 7) використання вибачень («*I'm sorry, but I thin kthat...*») та модальних конструкцій (*can, would, should, ought*: »Should we turn up the heat?») характерно для жінок; 8) брак почуття гумору (*lack of a sense of humour*) – жінки не вміють розповідати жарти і часто не розуміють анекдотів [7].

Отже, на думку Р. Лакоффа, мовну поведінку жінки можна схарактеризувати як невпевнену, менш агресивну (порівнюючи з чоловічою), гуманну, уважну, компромісну, недомінантну і таку, що концентрує увагу на співрозмовнику. Однак, частими є випадки, коли жінка використовує «чоловічі» мовні тактики.

Як зауважує А. Фомін, варто пам'ятати, що в основі гендерної мовної особистості лежить гендерний тип (чоловічий, жіночий, андрогінний), який є передумовою виділення четвертого лінгвогендерного рівня, який дозволяє виділити гендерні особливості мови/мовлення мовної особистості. Лінгвогендер є одним із компонентів структури гендерної мовної особистості як психолінгвістичної моделі [5, с. 211].

Стає цілком зрозумілим, що гендерна освіта сьогодні – це не лише запровадження гендерних навчальних курсів, це формування нового світогляду, позбавленого ієрархії чоловічого і жіночого, формування гендерно-збалансованого середовища, врахування гендерного компоненту в методиці виховання і навчання. Цілком об'єктивно постає проблема формування гендерної компетентності і гендерної чутливості вчителя. На думку В. Ковтун "Гендерна компетентність педагога, з нашої точки зору, передбачає: знання основ гендерної теорії; знання сучасних проблем і тенденцій гендерного розвитку; знання законодавчих та нормативних актів; розуміння особливостей гендерної соціалізації; володіння формами та методами гендерного навчання та виховання; уміння керувати процесом гендерної соціалізації учнів; уміння організувати навчальний процес на основі гендерної рівності; здатність сформулювати власну гендерну ідентичність; уміння мотивувати учнів до гендерної самоосвіти; формування гендерної чутливості; повагу до особистості незалежно від статі та інші" [2].

Відповідно, гендерна чутливість – це здатність усвідомлювати проблеми нерівності за статевими ознаками, уміння розпізнавати гендерні стереотипи, упередження, дискримінації у ставленні до осіб певної статі, це здатність реагувати на прояви сексизму. Гендерна чутливість виступає основою гендерної культури особистості, закладає фундамент для формування гендерно-збалансованого суспільства [2].

Виходячи з вище зазначеного, ми можемо окреслити основні складники формування гендерної методичної компетентності:

- отримання знань з гендерної психолінгвістики, тобто поняття гендера крізь призму мови та мовлення як бази, що дає змогу чітко уявляти різницю між особливостями комунікативної поведінки студентства;

- дотримання гендерної паритетності навчання;

- подолання гендерних стереотипів і формування особистісно-орієнтованого (егалітарного) підходу в навчально-виховній роботі;

- пізнання гендерної ідеології в гуманістичній педагогічній спадщині і створення на цій основі позитивної моделі навчання та виховання студентства, яка б підкріплювала сучасні стандарти гендерної рівності статей;

- використання феміністичних методів, матеріалів та вправ; підбір змісту, тем (*Subject-matters*), що допомагає зацікавити як студентів, так і студенток, і підготувати їх до гендерно-збалансованих умов праці у цьому середовищі, залучити їх до критичних роздумів, включаючи гендерні питання в уже розроблені заняття; і застосування нових методів управління аудиторією та прийняття рішень;

- оновлення навчальних планів у процесі викладання включає створення нових програм, перегляд уже існуючих і введення нових занять та модулів з метою кращого врахування потреб студентства. Наприклад, у канадському контексті вивчення англійської мови як іноземної, зміни у навчальних планах не рідко пов'язані з включенням потреб жінок-емігранток, а саме надання їм можливості поєднувати домашні обов'язки як дружин, матерів, домогосподарок і доглядальниць із вивченням англійської мови. Під час занять викладач виконує роль радника, співробітника і помічника, у той час як учасники створюють теми для обговорення, такі як практика прийому на роботу, шкільний порядок, взаємодія з носіями нглійської мови, расові упередження і гендерна рівність [6, с. 6].

Таким чином, замість того, щоб працювати з цілком визначеним і віддаленим від контексту навчальним планом, викладачі іноземної мови реорганізують його у відповідності до потреб і досвіду певної групи. Такі навчальні плани включають досвід учасників навчального процесу, оскільки феміністська методика викладання передбачає, що студентство більш активне у процесі навчання, якщо вони роблять свій внесок у навчальний план, і якщо вони можуть пов'язати своє навчання із труднощами, які вони зустрічають у житті за межами аудиторії. Такі заняття надають викладачам можливість використовувати крос-культурні відмінності і соціальні конструкції гендеру і, таким чином, допомогти студентству розвинути лінгвістичну і міжкультурну компетентність, або «багатогранну свідомість». Такий підхід визнає різноманітне походження викладачів і студентів, залучаючи їх до альтернативних систем знання, цінностей, уявлень і способів гендерної поведінки [8, с. 509 – 510].

Для того, щоб визнати різноманітність і досягти паритету та інклюзивності, викладачі можуть вводити суперечливі теми, які раніше не піднімалися студентством. У такому випадку оптимальним для реалізації даного завдання стане проблемно-пошуковий підхід, що залучає студентів шукати відповіді та розв'язання до певних життєвих сценаріїв і обговорювати як певні ситуації розв'язуватимуться у певних культурах. Дискусії, що виникають у результаті, ознайомлюють студентство із альтернативними дискурсами гендеру і підвищують їх здатність критично мислити, інтерпретувати вербальну і невербальну поведінку у контексті і виконувати гендерні ролі у відповідному контексті.

Застосування даних практик у процесі викладання іноземної мови дозволить краще розкрити потенціал студентства та відкриє їм нові можливості для кращої його реалізації.

Література:

1. Кирилина А. В. Гендер: Лингвистические аспекты / А. В. Кирилина. – М.: Институтсоциологии РАН, 1999. – 180 с.
2. Ковтун В. В. Гендерна компетентність педагога – запорука особистісного підходу в освіті / В. В. Ковтун // Режим доступу: <http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/1138/1/Komp.pdf>
3. Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір. Затверджено наказом МОН № 998 від 31.12.2004 р. // <http://www.mon.gov.ua/education/average/topic/rozv/knc.doc>
4. Токарева Е. Н. Специфика выражения оценки в гендерном дискурсе: дисс. ... на соиск. уч. степени канд. филол. наук: спец. 12.02.04 «Германские языки» / Е. Н. Токарева. – Уфа, 2005. – 204 с.
5. Фомин. А.Г. Языковое сознание как имманентно присущий признак гендерной языковой личности. Ползуновский вестник, №3-4 2003, с.211-214.
6. Frye, D. Participatory education as a critical framework for immigrant women's ESL class/ Dana Frye// TESOL Quarterly. – 1999. – Vol. 33, issue 3. – p. 501–513.
7. Lakoff, Robin. Language and women's Place / Robin Lakoff // Language in Society, 1973. – N 2. – P. 45–79.
8. Norton, B., Pavlenko, A. Addressing Gender in the ESL/EFL Classroom/ Bonny Norton, Aneta Pavlenko// TESOL Quarterly. – 2004. – Vol. 38, issue 3. – p. 504 – 514
9. Trudgill P. The Social Differentiation of English in Norwich. – Cambridge: Cambridge University Press, 1974. – 279 p.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, Сторчова Тетяна Володимирівна.

Валентина Прутчикова
(Дніпро, Україна)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ГАЛУЗЕВОГО ПЕРЕКЛАДАЧА

Останнім часом відзначається значна активізація ринку перекладацьких послуг, особливим попитом на якому користуються спеціалісти галузевого перекладу. Такі процеси є наслідком соціальних змін, глобалізації світової економіки і значної активізації ділових та економічних відносин між країнами. Як свідчать соціологічні та маркетингові опитування [5], потреба у висококваліфікованих перекладачах буде збільшуватися і особливо у фахівцях, які не лише володіють мовами світового спілкування адекватно до потреб часу, але й мають відповідні основи політичних, економічних, технічних знань та у змозі здійснювати посередницьку діяльність, забезпечувати ефективні ділові контакти.

Проблеми професійної підготовки перекладачів досить активно досліджуються у різних аспектах. Зокрема питання спеціалізації перекладацької освіти, кваліфікаційних напрямів підготовки перекладачів, складових професійної компетенції перекладача висвітлювались у працях основоположників сучасного перекладознавства (Л. Бархударов, В. Комісаров, Л. Латишев, Р. Міньяр-Белоручев, Г. Мірам, Я. Рецкер, А. Федоров, І. Халєєва, М. Цвіллінг), і у подальшому знайшли своє продовження у працях українських вчених (В. Карабан, І. Корунець, В. Радчук, О. Чередниченко, Л. Черноватий, С. Швачко та ін.).

Останнім часом особливої актуальності набуває проблема ефективної підготовки галузевих перекладачів відповідно до сучасних потреб суспільного розвитку та економічних відносин нового типу, які б змогли обслуговувати різні сфери економічних відносин, володіти навичками і вміннями соціально-побутового і професійно-орієнтованого мовлення, а також базовими технічними, економічними та адміністративно-управлінськими знаннями.

Надзвичайно актуальним завданням дидактики галузевого перекладу є актуалізація універсальних методів навчання в умовах вітчизняного освітнього простору, напрацювання нових методик та змістовного наповнення навчального процесу, орієнтованих на вироблення низки компетенцій відповідно до вимог сучасної практики міжкультурної комунікації та галузевої сфери професійної діяльності перекладача.

У дидактичній літературі європейського простору набуто певного консенсусу щодо змісту програм підготовки професійно-орієнтованих перекладачів та основних засад компетентісного підходу до навчання [7, 10, 11], проте дидактика саме галузевого перекладу ще не досить чітко окреслена, що є не

менш важливим і для самих викладачів у плані їх особистісних ролей та компетенцій [9]. Зокрема наголошується на тому, що викладачі мають володіти понад ті компетенції, які вимагаються від студентів, і не лише декларативними знаннями, а й тими «know-how», які з'являються у рамках даної професії, а також мати власний перекладацький досвід і творчо використовувати його.

Метою даної статті є визначення актуальних на сьогодні професійно-орієнтованих знань та вмінь галузевого перекладача, оптимального алгоритму навчального процесу та систематизація основних компетенцій перекладача технічного профілю.

Науково-технічний та діловий переклад, як відзначають науковці [1, 2, 3, 6], це ті сфери перекладацької діяльності, в яких професійне виконання роботи можливе тільки висококваліфікованими спеціалістами, які добре знають предметну сферу та її специфічну термінологію, достатньо володіють іноземною мовою, вміють грамотно висловлювати свої думки мовою перекладу, максимально зберігаючи суть і стильові особливості оригіналу.

Загальну характеристику необхідних знань та вмінь перекладача надано в Стандарті СТТУ АПУ 001-2000 Асоціації перекладачів України [4], де відзначається що перекладач має знати: мови, що використовуються під час перекладу; методики перекладу; чинну систему координації перекладів; спеціалізацію діяльності установи (організації), для якого(-ої) виконується переклад; термінологію з певної тематики мовами, що використовуються для перекладу; має вміти працювати зі словниками, термінологічними стандартами, збірниками, довідниками; знати основи наукового і літературного редагування; граматику і стилістику мови.

Як наголошують дослідники дидактики перекладу, перекладач має бути як міжмовним і міжкультурним посередником у комунікації, так і мовним експертом зі спеціальними знаннями у тій чи іншій сфері життєдіяльності суспільства [8, S. 363], а також фаховим транслятором актуальних різновидів спеціальних текстів при передачі їх змісту з вихідної мови до цільової [6, S. 1]. Такі вимоги до перекладача передбачають обов'язкове включення у його професійну підготовку елементів спеціалізації певної сфери професійної діяльності.

Головним завданням у навчальному процесі підготовки галузевого перекладача є підпорядкування усіх дидактичних засобів, прийомів, використовуваних матеріалів, завдань та вправ забезпеченню засвоєння різного роду лінгвістичних і екстралінгвістичних знань та виробленню вмінь і навичок, необхідних на усіх або на окремих фазах перекладацького процесу, на основі яких формується ціла низка професійних компетенцій перекладача. Особливо важливим є вибір та оптимальний обсяг навчального матеріалу, на певному етапі навчання автентичного характеру, який має бути актуальним та корелювати з реальними завданнями професійного перекладача.

У рамках навчальних програм з галузевого перекладу основна увага має бути спрямована на міждисциплінарний компетентнісний підхід до набуття та закріплення у студентів основних професійно-орієнтованих знань та вмінь, таких як:

- фонові знання соціокультурних особливостей галузі перекладу;
- загальні та спеціальні знання у галузі перекладу;
- знання лексичних, граматичних, прагматичних та соціокультурних особливостей іншомовної галузевої підмови;
- знання іншомовної галузевої термінології;
- знання особливостей іншомовних загальнонавчаних різновидів галузевих текстів;
- знання способів та прийомів загального та галузевого перекладу;
- уміння здійснювати трансляцію іншомовних типів тексту на мову перекладу та навпаки;
- уміння користуватись загальними та галузевими інформаційними, довідковими та автентичними друкованими і електронними матеріалами тощо;
- уміння використовувати електронний перекладацький інструментарій.

Оскільки перекладацький процес є складним та специфічним видом аналітичного опрацювання та мовного перекодування певної інформації, що здійснюється у мовному, позамовному та ситуативному аспекті, то основним алгоритмом навчального процесу має бути: 1) засвоєння етапів перекладацького процесу; 2) визначення, які знання та уміння необхідні на тому чи іншому етапі перекладу; 3) набуття вмінь актуалізувати та застосувати певні знання та навички залежно від етапу перекладу.

Як свідчать сучасні дослідження [1, 2, 3, 6, 8], для забезпечення успішного проходження такого алгоритму навчального процесу заняття з галузевого перекладу мають бути:

- орієнтованими на набуття фахових знань та навичок їх застосування у певній галузі перекладу;
- проблемно-орієнтованими, тобто вирішувати перекладацькі проблеми вибудовуючи певні перекладацькі стратегії;
- динамічними, тобто враховувати динаміку розвитку перекладацького процесу у плані його логічності та когерентності;
- текстоцентричними, тобто спрямованими на вироблення певних рецептивних та продуктивних перекладацьких знань, вмінь та навичок у плані текстотвірної компетенції (опрацювання типових текстів у системном узв'язку зі сферою їх функціонування).

Таким чином, завдяки набутим професійно-орієнтованим знанням та вмінням, необхідними на усіх етапах процесу перекладу, галузевий перекладач має володіти наступними основними компетенціями:

- 1) галузевою іншомовною компетенцією;

- 2) фоновою галузевою компетенцією;
- 3) галузевою соціокультурною компетенцією;
- 4) термінологічною компетенцією;
- 5) рецептивною та репродуктивною іншомовною компетенцією галузі перекладу;
- 6) пошуковою компетенцією;
- 7) загальною та профільною перекладацькою компетенцією.

Вищезазначений перелік професійно-орієнтованих знань та вмінь, етапи алгоритму навчального процесу, наповнення конкретних занять, а також основи складові загальної професійної компетенції галузевого перекладача потребують подальшої конкретизації з урахуванням напрацювань сучасної лінгвістики, методики, перекладознавства та суміжних з ними наук.

Слід також зазначити, що професійна компетенція перекладача включає і певні особистісні характеристики, які мають важливе значення для успішної професійної діяльності перекладача і заслуговують окремого дослідження з залученням результатів напрацювань у сфері психолінгвістики, соціолінгвістики, етнолінгвістики тощо.

Література:

1. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми [Текст] / В. І. Карабан. – Вінниця: Нова книга, 2002. – 564 с.
2. Чередниченко О.І. Про мову і переклад [Текст] / О.І. Чередниченко. – Київ: Либідь, 2007. – 248 с.
3. Черноватий Л.М. Методика викладання перекладу як спеціальності: підручник для студ. Вищих заклад. Освіти за спеціальністю «Переклад» / Л.М. Черноватий. – Вінниця: Нова книга, 2013. – 376 с.
4. Стандарт СТТУ АПУ 001-2000 Асоціації перекладачів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uta.org.ua/15>
5. European Society for Translation Studies (EST) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.est-translationstudies.org>.
6. Göpferich, Susanne. Text produktion im Zeitalter der Globalisierung: Entwicklung einer Didaktik des Wissenstransfers. Studien zur Translation 15. 3. Aufl. [Text] / Susanne Göpferich. – Tübingen: Stauffenburg, 2008.
7. Hans G. Hönl: Konstruktives Übersetzen. Studien zur Translation 1. [Text] / Hönl G. Hans. – Stauffenburg, Tübingen, 1995.
8. Holz-Manttäri, Translatorisches Handeln – theoretisch fundierte Berufsprofile, in: Snell-Hornby (Hrsg.): Übersetzungswissenschaft Eine Neuorientierung. Francke [Text] / Manttari Holz. – Tübingen 1986, S. 348–374.
9. Piotrowska, Maria. Proces decyzyjny tłumacza: podstawy metodologii nauczania przekładu pisemnego [Text] / Maria Piotrowska. – Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2007.
10. Stolze, Radegundis. Übersetzungstheorien: eine Einführung. 2. Aufl. [Text] / Radegundis Stolze. – Tübingen: Narr Studienbücher, 1997.
11. Wilss, Wolfram. Knowledge and skills in translator behavior (Benjamins translation library) [Text] / Wolfram Wilss. – Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 1996.

Майя Смирнова
(Днепр, Україна)

DAS COMPUTERUNTERSTÜTZTE FREMDSPRACHENLERNEN

Es ist inzwischen eine allgemein anerkannte Tatsache, dass Computer und Internet Auswirkungen auf alle Bereiche der Gesellschaft haben. So verändert der Einsatz dieser neuen Medien auch die Formen und Wege des Lernens. Welche neuen Mittel es bereits heute gibt, welche Veränderungen sie herbeiführen und welche Perspektiven sich für die Zukunft ergeben - hierzu erscheint es sinnvoll, zunächst "traditionelle" Wege des Computereinsatzes im Lernbereich darzustellen und dann intensiver auf das Internet als Lernmedium einzugehen.

Computer werden schon seit vielen Jahren beim Lernen von Fremdsprachen eingesetzt. Zu Beginn waren vor allem einfache Vokabel-Lernprogramme verbreitet, die meist auf der Abfrage einer simplen Vokabelgleichung beruhten. Später kamen Grammatik-Übungsprogramme auf, die zusätzlich zur Überprüfung eines in einen Satz zusammenhang einzugewendenden Worts eine kurze Hilfestellung ausgeben konnten, sowie Text-Rekonstruktionsprogramme, Simulationen und in den letzten Jahren, dank der Fortschritte in der Hardware, auch Multimedia-Anwendungen.

Das Fremdsprachenlernen hat durch die Entwicklung der neuen Medien in den letzten Jahren entscheidende Impulse erhalten, die die Grenzen des traditionellen Sprachunterrichts aufheben. Computernetzwerke wie z. B. das Internet fügen dem orts- und zeitunabhängigen Lernen am Einzelplatzcomputer zahlreiche Möglichkeiten der zwischenmenschlichen Kommunikation und Kooperation hinzu. Diese kommunikative Komponente bedeutete für das computerunterstützte Fremdsprachenlernen einen riesigen

Qualitätssprung, der ihm neue Dimensionen eröffnet hat. Zunehmend wird das Internet als Sprachlernraum genutzt, denn die vielfältigen Möglichkeiten der Stoffpräsentation für Online-Kursmaterialien durch Hypertext, Multimedia, interaktive Übungsaufgaben und Simulationen lassen sich zudem mit asynchronen und synchronen Kommunikationsmöglichkeiten anreichern, so dass auch über geographische Distanzen hinweg eine Art Klassenraum-Situation entstehen kann.

Neben der Frage, wie sich Lehrende und Lernende in fremdsprachlichen Lehr- und Lernprozessen der neuen Medien bedienen, hat auch die Diskussion um das autonome Lernen zu einer Neubewertung des Selbstlernens geführt, sowohl was die Gestaltung von Selbstlernmaterialien betrifft als auch die angeblich finanziell attraktive Ersetzung von Lehrende-Lernende-Interaktionen durch Selbstlernen [1, S. 20].

Die anfängliche Hoffnung, die Kosten des Sprachunterrichtes mithilfe des Einsatzes der neuen Medien zu senken, indem sukzessive auf Lehrende verzichtet werden könne, ist mittlerweile von Erfahrungen aus verschiedenen auf multimedialer Basis durchgeführten Sprachkursen widerlegt worden, da solche Kurse keineswegs Arbeit und Kosten reduzieren.

Seitdem das Internet in den 90-er Jahren seinen Eingang in den Sprachunterricht gefunden hat, wird es vor allem für Rechercheaufgaben, für das Publizieren von Texten, für die Arbeit an aktuellem und authentischem Sprachmaterial in der Zielsprache, für Hörübungen durch authentische Tondokumente, Grammatikarbeit, Wörterbucharbeit mit online-Wörterbüchern, für die Arbeit an interaktiven Übungen und an Drillübungen genutzt. Als Informationsquelle für Lernende und Lehrende kann das Internet zudem bei ungünstigen geographischen und ökonomischen Ausgangsbedingungen den zielsprachlichen Input anreichern. Gerade eine der vielversprechendsten Dimensionen des Internets für den Fremdsprachenunterricht - nämlich authentische Kommunikation zu ermöglichen - macht sich der Fremdsprachenunterricht zunehmend zunutze. Der Einsatz von E-Mail, die Arbeit in "Newsgruppen" und in Chaträumen, Videokonferenzen und Online-Kurse haben es ermöglicht, der zielsprachlichen Kultur auch außerhalb des sich nicht im Zielsprachenlandes befindlichen Klassenzimmers zu begegnen. Nun muss überprüft werden, wie sie die Entwicklung der kommunikativen Fähigkeiten in der Fremdsprache fördern. Auch im Deutsch als Fremdsprache-Unterricht [2, S. 35] spielt der Einsatz des Internets mit seinen kommunikativen Komponenten zunehmend eine wichtige Rolle, wie Projektbeschreibungen der letzten Jahre belegen.

Allein die Übersicht des Goethe-Instituts, Z.B., benennt ca. 33 online-Angebote für Deutsch, wobei hierunter sowohl Grammatikübersichten, Ergänzungsmaterialien zu Printlehrwerken wie "Themen neu" u. a., Text- und Arbeitsblätter, eigenständige online-Kurse als auch ergänzende Internet-Übungen, die bestimmte sprachliche Fertigkeiten trainieren sollen, gezählt werden.

Zu den auf der Homepage abrufbaren Kursen kommen etliche hinzu, die entweder privat von Sprachlehrern im Internet zur Verfügung gestellt werden oder Kurse, die im Rahmen von Partnerschaften zwischen verschiedenen Ländern und Institutionen durchgeführt wurden.

Die vor allem von "Sprachpraktikern" erstellten Kurse demonstrieren z. T. auf sehr eindrucksvolle Weise, wie mithilfe des Mediums Internet an den verschiedenen Sprachfertigkeiten (abhängig vom technischen Standard) gearbeitet werden kann. Noch sind viele als Komplement zu Präsenzsprachkursen konzipiert, aber auch die Zahl online-präsentierter Vollkurse dürfte tendenziell steigen.

Noch wird die Möglichkeit zur Echtzeitkommunikation in Online-Konferenzen wenig genutzt im Unterricht. Obwohl durch die Übermittlung der visuellen Dimension zusätzliche Lernpotentiale entstehen, werden Projekte dieser Art nur vereinzelt durchgeführt, da sie einen sehr hohen Vorbereitungs- und Betreuungsaufwand erfordern und infrastruktureller Mindestvoraussetzungen bedürfen.

Gute Erfahrungen hingegen existieren schon bei grenzüberschreitenden E-Mail- und Tandemprojekten. Sie sind sowohl für individuelles Sprachenlernen sehr geeignet (wie bei Sprachtandems) als auch bei Klassenpartnerschaften und bieten zudem den Vorteil, tatsächlich den Prozess des autonomen Lernens zu unterstützen. Sie scheinen sich als Motivationsmotor zu bewähren, da sie in der Regel keine Simulationen darstellen, weil sie zwischen realen Korrespondenzpartnerinnen stattfinden. In ihnen lässt sich neben dem fremdsprachlichen Lesen auch das Schreiben als Fremdspracherwerbsstrategie hervorragend anwenden, wie einige Schreibprojekte gezeigt haben. Sie zeigen u. a., dass das Internet nicht nur authentische interkulturelle Kommunikation im fremdsprachlichen Diskurs ermöglicht sondern auch das Schreiben am PC schneller Überarbeitungsprozesse und selbstinitiierte Revisionen bei Fremdsprachenlernern in Gang setzt. So ist bei Schreibprojekten die Frage von Interesse, inwieweit das Bemühen um Mitteilung zur Verbesserung der sprachlichen Kompetenz beiträgt.

Alle bisherigen Untersuchungen betonen den kommunikativen Mehrwert, den der Einsatz von E-Mail und das Kommunizieren in Chaträumen erzeugen kann: er führt zu einem Motivationsschub für den Erwerb einer Fremdsprache, wenn man als Lernender die Erfahrung machen kann, dass tatsächlich mit der neuen, noch unvollkommen erworbenen Fremdsprache mit Sprechern dieser Sprache kommuniziert werden kann [3, S. 15].

Bisher gibt es kaum Untersuchungen zur Chatkommunikation im fremdsprachlichen Kontext. Vor allem Untersuchungen zu muttersprachlichen Chats haben auf die Hybridität der Sprache im Chat hingewiesen, die sowohl sprechsprachlich als auch schriftsprachlich konzipiert ist. Aus fremdsprachendidaktischer Perspektive wäre es interessant zu untersuchen, ob die Sprache der Teilnehmer in einem Chat, der in der Fremdsprache stattfindet, ähnliche Merkmale aufweist.

Noch ist das Fremdsprachenlernen mit den neuen Medien relativ neu, aber die jüngsten Entwicklungen deuten zumindest die Möglichkeit zur positiven Beantwortung von Röslers Frage an:

"(...) inwiefern es einmal möglich sein wird, dass per virtueller Realität auch ein sich physisch außerhalb des zielsprachigen Raums aufhaltender Lernender die Zielsprache in einer quasi-natürlichen, reichen Sprachumgebung lernt, dabei aber im Paradigma des gesteuerten Lernens bleibt, so dass er nichts oder nur wenig von den Nachteilen des natürlichen Zweitspracherwerbs mitbekommt, wie sie in der Migration überall da, wo Zweisprachigkeit nicht glückt, zu beobachten sind?" [4, S. 122].

Literaturverzeichnis

1. Brammerts, Helmut: "Fremdsprachenlernen mit neuen Technologien: Didaktische Überlegungen". In: Donath, Reinhard (ed.) (1999): Internet und Multimedia in der Erwachsenenbildung, 1999. – 420.
2. Fritz, Gerd / Jucker, Andreas.: Kommunikationsformen im Wandel der Zeit. Tübingen: Niemeyer, 2000. – 300.
3. Grätz, Ronald: "Lerndimensionen. Neue Medien und was sich durch sie verändert". In: Fremdsprache Deutsch 2 (H 21), 2000. – 160.
4. Rösler, Dietmar: "Fremdsprachenlernen außerhalb des zielsprachigen Raums per virtueller Realität". In: Fritz, Gerd/Jucker, Andreas, 2000. – 230.

Дмитро Дадак
(Переяслав-Хмельницький, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ ЯК ЗАСОБУ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ Е. ПО)

Взаємопроникнення різних культур актуалізує такі поняття як міжнаціональна та міжкультурна комунікація. Саме вони стали основою для сучасних досліджень у царині лінгвістики, соціології, культурології, психології, політології, літературознавства. На сучасному етапі суспільно-політичні умови породжують проблему міжкультурної комунікації, яка виникає тільки за умов повного взаєморозуміння носіїв різних культур.

Переклад творів художньої літератури – один з важливих засобів збагачення скарбниці національних літератур. Розширення літературних горизонтів відбувається шляхом запозичення моделей, концепцій, мотивів, образів, форм і жанрів. Кожна національна література може запропонувати щось своє, специфічне, самобутнє, притаманне лише їй. Величина такого внеску для кожної літератури, звичайно, неоднакова. Це залежить від багатьох чинників: рівня розвитку суспільства, культури, мови, віку нації, кількості мовців, літературної традиції тощо.

Художній переклад є духовним надбанням народу цільової культури, а також автономним твором, що функціонує в чужій культурі невіддільно від оригінальної літератури. Переклад забезпечує спілкування між двома національними літературами, знайомить із здобутками світової культури, єднає народи та епохи. Переклад є засобом міжкультурної комунікації, за допомогою якого відбувається інтегрування культур у єдину світову культуру, ознайомлення читачів з реаліями, притаманними іншій культурі, що сприяє розширенню їх кругозору і виховує повагу до цих культур.

Сучасні читачі пізнають світ інших народів завдяки перекладним творам. Так, до творчості Едгара Аллана По зверталися багато українських перекладачів. Зважаючи на те, що, за твердженням І. Корунця, перекладів американської літератури українською мовою до XIX століття не існувало, Е. По став одним із американських авторів, які першими отримали перекладацьке визнання в Україні. Українські письменники запозичують в нього теми, ідеї, образи, мотиви, структурні й композиційні моделі, метричні й стилістичні засоби, фонетичні прийоми тощо. А це збагачує нашу літературу і допомагає їй інтегруватись у світову.

Проблема вивчення лінгвістичних аспектів міжкультурної комунікації, що займає важливе місце у сучасному мовознавстві, вивчається у численних працях вітчизняних та зарубіжних дослідників теорії міжкультурної комунікації (Ю. Найда, В. Комісаров, А. Швейцер, Р. Зорівчак, В. Карабан, Г. Турі, С. Флорін, А. Федоров, О. Чередниченко, В. Коптілов, І. Корунець, В. Радчук та ін.).

Вивчення творчості Е. По українськими перекладачами – важливий аспект становлення вітчизняної перекладної думки. Великий обсяг матеріалу з даної теми потребує узагальнення і системного аналізу художнього стилю Е. По, що сприяє подоланню проблем, пов'язаних із відтворенням його художньої спадщини українською мовою.

Поезії передають почуття автора за допомогою створених образів, які закодовані у змісті твору і будуються на основі образного значення окремих слів та асоціаціях. Такий вплив досягається завдяки різноманітним стилістичним засобам – метафорам, епітетам, архаїзмам, синтаксичними та звуковими повторами. Тому завдання перекладача – відтворити особливості форми та змісту поезій. Перенесення поезій з одного культурного середовища в інше може здійснюватись по-різному в залежності від мети, що ставить перекладач. Навіть якщо перекладач не порушує художньої суті твору, все ж можуть виникнути міжкультурні розбіжності, які будуть перешкоджати його розумінню.

Унікальність поезій зумовлює неможливість перенесення всіх параметрів у нову мовно-культурну систему. Кожна поезія – це особливий світ, який повинен розтлумачити та декодувати перекладач. Тому перекладач повинен визначити домінанту, для того щоб зосередити увагу на головному, посилити емоційний та естетичний ефект. Поезіям Е. По характерна складна композиційна побудова,

звукосимволізм, милозвучність. Тлумачення його поезій потребує особливого підходу. Розбіжності у перекладах можна пояснити прагненням зберегти ключові компоненти, адже для увиразнення якоїсь деталі завжди доводиться жертвувати іншою.

Таким чином, міжкультурна комунікація – процес спілкування людей, які належать до різних національних лінгвокультурних спільнот, і, як правило, використовують засоби мовного коду з культурно-специфічними смислами. Високим ступенем дотримання структурних і змістовно-концептуальних параметрів відзначаються переклади Г. Гордасевич, С. Гординського, Є. Крижевича, Л. Мосендза, Д. Павличка, М. Стріхи, М. Тулайла, які вивели український поетичний переклад на новий щабель, в тому числі завдяки перекладам поезії Е. По.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Теорія міжкультурної комунікації: сутність, презентативна одиниця, специфіка термінології [Електронний ресурс] / Ф. С. Бацевич. – Режим доступу: <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/peredmova>
2. Білоус О. М. Теорія перекладу: курс лекцій: навч. посібник для студ. вищих навч. закладів / О. М. Білоус. – Кіровоград: РВЦ КдПУ ім. В. Винниченка, 2002. – 116 с.
3. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу / В. В. Коптілов. – К. : Вища школа, 2001. – 166 с.
4. Стріха М. Американський класик та українські перекладачі / М. Стріха // Всесвіт. – 1998. – № 7. – С. 132-133.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української лінгвістики та методики навчання Юрійчук Н. Д.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

- Афанасієвська Ірина Олександрівна** – викладач кафедри англійської мови в судновій енергетиці Херсонської державної морської академії, м. Херсон, Україна.
- Ахмеджонов Дилмурод Гуломович** – кандидат технічних наук, Ташкентський інститут ірригації і меліорації, г. Ташкент, Узбекистан.
- Барановська Леся Валеріївна** – к.ф.-м.н, доцент, ННК «ІПСА» НТУУ «КПІ», м. Київ, Україна.
- Бекбенбетова Жанар Шоныковна** – учитель географії СШ ім. Ї. Мухамеджанова, Казахстан.
- Берестова Валерія Вікторівна** – викладач-методист, Коледж Національного фармацевтичного університету, м. Харків, Україна.
- Білик Наталія Михайлівна** – асистент кафедри педагогіки та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна.
- Бухтатий Олександр Євгенійович** – кандидат наук з державного управління, Адміністрація Президента України, м. Київ, Україна.
- Васильєва Анастасія Олександрівна** – асистент кафедри англійської мови з підготовки морських фахівців за скороченою програмою Херсонської державної морської академії, м. Херсон, Україна.
- Васюра Ірина Володимирівна** – магістрантка кафедри журналістики, реклами та PR-технологій, ННІ української філології та соціальних комунікацій, Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна.
- Гаврюсєв Сергій Михайлович** – старший викладач кафедри інформатики та прикладної математики Рівненського державного гуманітарного університету, м. Рівне, України.
- Гаврюсєва Тетяна Олександрівна** – викладач кафедри інформаційно-комунікаційних технологій та методики вивчення інформатики Рівненського державного гуманітарного університету, м. Рівне, Україна.
- Головка Ірина Олександрівна** – магістр ЧНУ імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна.
- Гончаренко Людмила Олексіївна** – к. філол. н, доцент кафедри теорії та практики перекладу, ЧНУ ім. П. Могили, м. Миколаїв, Україна.
- Давулбаєва Жанмира Мухабеткалиєвна** – учитель історії СШ ім. Ї. Мухамеджанова, Казахстан.
- Дадак Дмитро Ігорович** – студент 1 курсу філологічного факультету, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди», м. Переяслав-Хмельницький, Україна.
- Журавльова Ольга Андріївна** – аспірант кафедри соціальних комунікацій, Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.
- Жусупова Маржан Мырзалиєвна** – учитель казахського язика и литературы СШ ім. Ї. Мухамеджанова, Казахстан.
- Зубик Анна Анатоліївна** – магістрант, КПН-У імені Івана Огієнка, факультет іноземної філології, м. Кам'янець-Подільський, Україна.
- Ибрагимова Хафиза Ринатовна** – старший преподаватель кафедры «Эксплуатация гидромелиоративных систем», Ташкентский институт ирригации и меліорації, г. Ташкент, Узбекистан.
- Имжарова Динара Манатовна** – учитель русского языка и литературы СШ №5, Казахстан.
- Камза Гаухар Баймырзакызы** – магістр педагогических наук, ст. преподаватель кафедры педагогики и методики начального обучения, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алма-Ата, Казахстан.

- Каражанова Бибигул Тулегеновна** – учитель казахського мови та літератури СШ ім. Ї. Мухамеджанова, Казахстан.
- Кінзельська Наталія Володимирівна** – викладач інформаційних технологій КВНЗ КОР «Богуславський гуманітарний коледж імені І.С. Нечуя-Левицького», спеціаліст вищої категорії, м. Богуслав, Україна.
- Кітченко Антон Павлович** – Харківський національний автомобільно-дорожній університет, м. Харків, Україна.
- Коваленко Анастасія Владиславівна** – магістр, Житомирський Державний Університет імені І. Франка, ННІ Іноземної філології, м. Житомир, Україна.
- Коваленко Ольга Юрійівна** – викладач математики та інформаційних технологій в фармації, Коледж Національного фармацевтичного університету, м. Харків, Україна.
- Кулеша-Любінець М. М.** – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної та клінічної психології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ, Україна.
- Лаврова Олена Олексіївна** – к.е.н., доцент кафедри економіки, фінансів, обліку і аудиту, ПВНЗ «Європейський університет», черкаська філія, м. Черкаси, Україна.
- Лиховид Дмитро Олегович** – аспірант кафедри соціології, Національний університет «Києво-Могилянська академія», м. Київ, Україна.
- Логвиненко Аліна Андріївна** – студентка 4 курсу КВНЗ КОР «Богуславський гуманітарний коледж імені І.С. Нечуя-Левицького», м. Богуслав, Україна.
- Ломака Наталія Володимирівна** – студентка I курсу філологічного факультету, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди», м. Переяслав-Хмельницький, Україна.
- Лютова Ганна Михайлівна** – к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту, Черкаський навчально-науковий інститут ДВНЗ "Університет банківської справи", м. Черкаси, Україна.
- Матейчук Юлія Костянтинівна** – студентка 4 курсу факультету обліку, аудиту та інформаційних систем, Київський національний торговельно-економічний університет.
- Мелентьева Татьяна Николаевна** – доцент, кандидат філософських наук, кафедра філософії та соціології, НФаУ, г. Харків, Україна.
- Моргун Анастасія Василівна** – магістрант Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна.
- Новикова Валерія Іванівна** – кандидат географічних наук, доцент, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Навчально-науковий інститут економіки і права, м. Черкаси, Україна.
- Олексійчук Юлія Олексіївна** – КРН-У імені Івана Огієнка, факультет іноземної філології, м. Кам'янець-Подільський, Україна.
- Олексюк Юлія Василівна** – студентка 6-го курсу, факультету соціології і права Національного технічного університету України «КПІ» ім. І. Сікорського, м. Київ, Україна.
- Олійник Михайло Миколайович** – Луцький національний технічний університет, с. Чаруків (Луцький р-н), Україна.
- Орманова Жулдыз Саятбековна** – Магістрант 2-го курсу, спеціальність «Государственное и местное управление», Жетысуский государственный университет ім. И. Жансугурова, г. Талдыкорган, Казахстан.
- Павлова Ольга Іванівна** – викладач математики, Коледж Національного фармацевтичного університету, м. Харків, Україна.
- Петрів Марія Миколаївна** – магістрант кафедри загальної та клінічної психології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ, Україна.

- Погребняк Руслана Олегівна** – магістрантка 2 – М курсу ННІ української філології та соціальних комунікацій Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна.
- Прутчикова Валентина Василівна** – доц., к. філол. н., завідувач кафедри перекладу та іноземних мов, Національна металургійна академія України, м. Дніпро, Україна.
- Расулова Дильфуза Валиєвна** – доктор економічних наук, г. Ташкент, Узбекистан.
- Рудакова Ольга Володимирівна** – викладач другої категорії, Коледж Національного фармацевтичного університету, м. Харків, Україна.
- Семигіна Тетяна Валеріївна** – професор, доктор політичних наук, Академія праці, соціальних відносин і туризму, м. Київ, Україна.
- Сідякіна Єлизавета Олексіївна** – Харківський національний автомобільно-дорожній університет, м. Харків, Україна.
- Смирнова Майя Львовна** - преподаватель, каф.ин. яз., Днепрпетровский национальный университет железнодорожного транспорта, г. Днепр, Украина.
- Теличко Любов Петрівна** – аспірант Інституту агроєкології і природокористування НААН, м. Київ, Україна.
- Тихоліз Юлія Іванівна** – аспірант, ПДАТУ Подільський державний аграрно-технічний університет, м. Кам'янець-Подільський, Україна.
- Товстюк Катерина Ігорівна** – студентка 6 курсу Факультету соціології і права, НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна.
- Трубицкая Людмила Александровна** – ст. преподаватель кафедры физической культуры и спорта, ассоциированный профессор (доцент), ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, г. Астана, Казахстан.
- Тюкіна Віра Миколаївна** – викладач вищої категорії, Коледж Національного фармацевтичного університету, м. Харків, Україна.
- Федоренко Ольга Дмитрівна** – філологічних наук, доцент кафедри журналістики, реклами та PR-технологій ННІ української філології та соціальних комунікацій Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна.
- Хорошко Ольга Василівна** – магістрант Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна.
- Шевців Зоя Михайлівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки початкової освіти, Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне, Україна.
- Шкретій Лілія Юріївна** – магістрантка Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна.
- Юлдашева Сафаргул** – старший преподаватель кафедры «Эксплуатация гидромелиоративных систем», Ташкентский институт ирригации и мелиорации, г. Ташкент, Узбекистан.

НАСТУПНІ КОНФЕРЕНЦІЇ / СЛЕДУЮЩИЕ КОНФЕРЕНЦИИ

Уважаемые преподаватели, аспиранты, студенты!

Государственное высшее учебное заведение

«Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды»,

молодежная общественная организация «Независимая ассоциация молодежи»,

студенческое научное общество исторического факультета «Комитет исследования истории и современности»

Информируют Вас, что с 30 по 31 декабря 2016 г. проводится XXXIII Международная научно-практическая интернет-конференция «Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия в странах Европы и Азии».

Планируется работа по секциям:

I. БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

1. Систематика и география высших растений.
2. Структурная ботаника и биохимия растений.
3. Микология и альгология.
4. Ресурсоведение и интродукция растений.
5. Молекулярная биология, микробиология.
6. Зоология.
7. Физиология человека и животных.
8. Биохимия и биофизика.
9. Генетика и цитология.
10. Биоинженерия и биоинформатика.

II. ГЕОГРАФИЯ И ГЕОЛОГИЯ

1. Регионоведение и региональная организация общества.
2. Наблюдение, анализ и прогноз метеорологических условий.
3. Гидрология и водные ресурсы.
4. Биогеография, биоресурсоведение, биоразнообразие.
5. Картография и геоинформатика.
6. Природопользование и экологический мониторинг.
7. Техника и технологии геологоразведочных работ.
8. Почвоведение.

9. Экономическая география.**III. ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ**

1. Повышение роли государственного служащего на современном этапе развития общества.
2. Современные технологии управления.
3. Взаимодействие различных ветвей власти.
4. Подготовка государственных служащих.

IV. ЭКОЛОГИЯ

1. Состояние биосферы и его влияние на здоровье людей.
2. Экологические и метеорологические проблемы больших городов и промышленных зон.
3. Радиационная безопасность и социально-экологические проблемы.
4. Промышленная экология и медицина труда.
5. Проблемы экологического воспитания молодежи.
6. Экологический мониторинг.

V. ЭКОНОМИКА

1. Банки и банковская система.
2. Внешнеэкономическая деятельность.
3. Финансовые отношения.
4. Инвестиционная деятельность и фондовые рынки.
5. Управление трудовыми ресурсами.
6. Маркетинг и менеджмент.
7. Учет и аудит.
8. Математические методы в экономике.
9. Экономика промышленности.
10. Экономика предприятия.
11. Логистика.
12. Экономика АПК.
13. Региональная экономика.
14. Экономическая теория.
15. Государственное регулирование экономикой.
16. Макроэкономика.

VI. ИСТОРИЯ

1. История Украины.
2. Всемирная история.
3. История науки и техники.
4. Этнография.
5. Устная история.
6. История стран СНГ.

VII. МАТЕМАТИКА

1. Дифференциальные и интегральные уравнения.
2. Перспективы систем информатики.
3. Теория вероятностей и математическая статистика.
4. Прикладная математика.
5. Математическое моделирование.

VIII. ИСКУССТВО

1. Музыкальное искусство.
2. Искусство танца.
3. Театральное искусство.
4. Фото и киноискусство.
5. Искусство дизайна.

XIX. ПЕДАГОГИКА

1. Дистанционное образование в высшей школе.
2. Проблемы подготовки специалистов.
3. Методические основы воспитательного процесса.
4. Стратегические направления реформирования системы образования.
5. Современные методы преподавания.
6. Социальная педагогика.

X. ПОЛИТОЛОГИЯ

1. Избирательные технологии.
2. Проблемы интеграции Украины в мировое сообщество.
3. Отношения Украины с НАТО.
4. Отношения Украины со странами СНГ.

XI. ПРАВО

1. История государства и права.
2. Административное и финансовое право.
3. Охрана авторских прав.
4. Трудовое право и право социального обеспечения.
5. Уголовное право и криминология.
6. Борьба с экономическими преступлениями.
7. Экологическое, земельное и аграрное право.
8. Конституционное право.
9. Гражданское право.
10. Хозяйственное право.
11. Криминалистика и судебная медицина.
12. Предпринимательское и банковское право.
13. Уголовно-процессуальное право.

XII. ПСИХОЛОГИЯ

1. Место психолога на производстве.
2. Формы работы психолога-практика.
3. Современные тенденции в методологии психологических исследований.
4. Психология терроризма.
5. Психолого-педагогические проблемы развития личности в современных условиях.
6. Клиническая психология.
7. Общая психология.
8. Педагогическая психология.
9. Психология развития.
10. Психология труда.
11. Психофизиология.
12. Социальная психология.

XIII. СОЦИОЛОГИЯ

1. Кадровый менеджмент.
2. Современные технологии социального опроса.

XIV. СОВРЕМЕННЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

1. Компьютерная инженерия.
2. Вычислительная техника и программирование.
3. Программное обеспечение.
4. Информационная безопасность.

XV. ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ СПОРТ

1. Физическая культура и спорт: проблемы исследования, предложения.
2. Развитие физкультуры и спорта в современных условиях.

XVI. ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

1. Методика преподавания языка и литературы.
2. Риторика и стилистика.
3. Теоретические и методологические проблемы исследования языка.
4. Синтаксис: структура, семантика, функция.
5. Методы и приемы контроля уровня владения иностранным языком.
6. Актуальные проблемы перевода.
7. Язык, речь, речевая коммуникация.
8. Украинский язык и литература.
9. Русский язык и литература.
10. Этно-, социо- и психолингвистика.

XVII. ФИЛОСОФИЯ

1. Философия литературы и искусства.
2. Социальная философия.
3. История философии.
4. Философия культуры.
5. Философия религии.
6. Философия науки.

XVIII. ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ

1. Металлургия.
2. Горное.
3. Литейная Дело.
4. Машиноведение.
5. Электротехника
6. Теплотехника.
7. Гидротехника.
8. Радиотехника.
9. Строительство

XIX. СОЦИАЛЬНЫЕ КОММУНИКАЦИИ. МЕДИА.

1. Журналистика. Теория и история журналистики.
2. Книговедение, библиотековедение, библиографоведение.
3. Социальная информатика. Прикладные социально-коммуникационные технологии.

Оргкомитет конференції планує розміщати доповіді на Web-сторінці по адресу: <http://conferences.neasmo.org.ua>.

По результатам конференції буде сформований електронний збірник матеріалів, який можна буде завантажити в PDF-форматі на головній сторінці конференції по адресу: <http://conferences.neasmo.org.ua/>.

Робочі мови конференції – український, польський, російський, англійський, французький, білоруський, грузинський, армянський, азербайджанський, казахський, узбекський, таджицький, киргизський, молдавський, туркменський.

Останній термін подання матеріалів – 29 грудня 2016 г. (включительно).

Вартість участя в конференції та розміщення статті в електронному збірнику становить:

Організаційні збори – 10 USD США або 10 Євро (переклад в гривнях – 500 гривень). (в організаційні збори входить оплата за розміщення на сайті, верстка макета, редактування текстів).

Обсяг статті – не більше 7 сторінок. Завантажити збірник можна буде **через тиждень** на головній сторінці конференції.

Для учасників країн Європи та Азії (за виключенням України) засоби перераховуються наступним чином:

ВНИМАНИЕ!!! В Україні працюють тільки такі системи перекладу.

1. СПОСОБ ПЕРЕВОДА

Або поштовою перекладкою на Ф.І.О.: Король Андрій Петрович, 08401, Україна, Київська обл., г. Переяслав-Хмельницький, ул. Сухомлинського, 32, к. 808.

2. СПОСОБ ПЕРЕВОДА Western Union на Тихая Инна Викторовна (TYKHA INNA VIKTORIVNA) (вказуйте код перекладу Ф.І.О того, хто перекладає організаційні збори)

3. СПОСОБ ПЕРЕВОДА Moneygram на Тихая Инна Викторовна (TYKHA INNA VIKTORIVNA) (вказуйте код перекладу Ф.І.О того, хто перекладає організаційні збори)

ОБРАЗЕЦ ОФОРМЛЕНИЯ СТАТЕЙ

Научная степень и ФИО автора
по образцу Иван Петренко (Киев, Украина)

Секция, подсекция по образцу (Филологические науки
Методика преподавания языка и литературы.)

НАЗВАНИЕ СТАТЬИ (БОЛЬШИМИ БУКВАМИ)

Текст статьи

(Ссылки на литературу по тексту в квадратных скобках по образцу [1, с. 23])

Литература:

1. Евремов С. Михаил Коцюбинский / / Ефремов С. Избранное: Ст. науч. разведки. Монографии - К.: Наук. мысль, 2002. – 760 с.

Научный руководитель:

кандидат исторических наук Бобровник Юрий Викторович

Внимание!

После литературы (в правом углу указывается научный руководитель (для студентов и аспирантов)) подаются сведения об авторах (Ф.И.О. (полностью), телефон, E-mail, место работы или учебы, должность, ученое звание, ученая степень.

К участию в конференции принимаются статьи объемом до 7 страниц набранных в редакторе **WORD** в виде компьютерного файла с расширением *. doc. Шрифт Times New Roman 14. Междустрочный интервал 1,5. Поля со всех сторон 20 мм. Материалы на конференцию принимаются по электронной почте по адресу: neasmo@gmail.com (тема сообщения: 30.12-31.12.2016 г.) (в случае если Ваш почтовик выбрасывает **ошибка не отправления** отправляйте на адрес neasmo@ukr.net) или на CD-дисках (дискеты не принимаются) с добавлением печатных материалов + отсканированную копию или ксерокс квитанции об оплате оргвзноса. **В случае отправки научной статьи по электронной почте**, печатные материалы присылать не надо, а к статье, нужно прикрепить отсканированную копию квитанции об оплате оргвзноса.

Адрес оргкомитета:

08401, Украина, Киевская обл, г. Переяслав-Хмельницкий, ул. Сухомлинского, 32, к. 108.

Контактное лицо в Украине и за рубежом: Король Андрей Петрович

Контактные телефоны: +38 (097) 923 16 58 :

E-mail: neasmo@gmail.com

ВНИМАНИЕ!

После того, как мы получили от Вас статью, Вы обязательно должны получить ответное сообщение: **«Вашу статью получили и приняли»**. Если такой ответ не поступил, через день после отправки, тогда обязательно позвоните в оргкомитет и сообщите о ситуации.

ВНИМАНИЕ! В случае если Вам нужен электронный сертификат, то в сведениях об авторе, укажите об этом. И мы Вам его вышлем по электронной почте в течение двух недель после завершения проведения конференции.

РАБОТЫ ОБЪЕМОМ более 7 страниц не принимаются!

Тексты, набранные межстрочным интервалом 1,0 **НЕ ПРИНИМАЮТСЯ!**

С результатами и форматом проведения подобных мероприятий можно ознакомиться по адресу <http://conferences.neasmo.org.ua/>

Участие в конференции – это отличная возможность осветить свои научные работы для студентов, аспирантов и преподавателей!

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ УЧАСНИКІВ З УКРАЇНИ

Шановні викладачі, аспіранти, студенти!

Державний вищий навчальний заклад

«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,
молодіжна громадська організація «Незалежна асоціація молоді»,

студентське наукове товариство історичного факультету «Комітет дослідження історії та сучасності»

Інформують Вас, що з 30 по 31 грудня 2016 р. проводиться XXXIII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція

«Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії».

Планується робота за секціями:

I. БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

1. Систематика та географія вищих рослин.
2. Структурна ботаніка та біохімія рослин.
3. Мікологія та альгологія.
4. Ресурсоведення та інтродукція рослин.
5. Молекулярна біологія мікробіологія.
6. Зоологія.
7. Фізіологія людини та тварин.
8. Біохімія та біофізика.
9. Генетика та цитологія.
10. Біоінженерія та біоінформатика.

II. ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

1. Регіоноведення і регіональна організація суспільства.
2. Спостереження, аналіз та прогноз метеорологічних умов.
3. Гідрологія та водні ресурси.
4. Біогеографія, біоресурсоведення, біорізноманітність.
5. Картографія та геоінформатика.
6. Природокористування та екологічний моніторинг.
7. Техніка та технологія геологорозвідувальних робіт.
8. Грунтознавство.
9. Економічна географія.

III. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

1. Підвищення ролі державного службовця на сучасному етапі розвитку суспільства.
2. Сучасні технології управління.
3. Взаємодія різних гілок влади.
4. Підготовка державних службовців.

IV. ЕКОЛОГІЯ

1. Стан біосфери та його вплив на здоров'я людей.
2. Екологічні та метеорологічні проблеми великих міст і промислових зон.
3. Радіаційна безпека та соціально-екологічні проблеми.
4. Промислова екологія і медицина праці.
5. Проблеми екологічного виховання молоді.
6. Екологічний моніторинг.

V. ЕКОНОМІКА

1. Банки та банківська система.
2. Зовнішньоекономічна діяльність.
3. Фінансові відносини.
4. Інвестиційна діяльність та фондові ринки.
5. Управління трудовими ресурсами.
6. Маркетинг та менеджмент.
7. Облік та аудит.
8. Математичні методи в економіці.
9. Економіка промисловості.
10. Економіка підприємства.
11. Логістика.
12. Економіка АПК.
13. Регіональна економіка.
14. Економічна теорія.
15. Державне регулювання економіки.
16. Макроекономіка.

VI. ІСТОРІЯ

1. Історія України.
2. Загальна історія.
3. Історія науки і техніки.
4. Етнографія.
5. Усна історія.

VII. МАТЕМАТИКА

1. Диференціальні та інтегральні рівняння.
2. Перспективи систем інформатики.
3. Теорія ймовірностей та математична статистика.
4. Прикладна математика.
5. Математичне моделювання.

VIII. МИСТЕЦТВО

1. Музичне мистецтво.
2. Мистецтво танцю.
3. Театральне мистецтво.
4. Фото і кіномистецтво.
5. Мистецтво дизайну.

IX. ПЕДАГОГІКА

1. Дистанційна освіта у вищій школі.
2. Проблеми підготовки фахівців.
3. Методичні основи виховного процесу.
4. Стратегічні напрями реформування системи освіти.
5. Сучасні методи викладання.
6. Соціальна педагогіка.

X. ПОЛІТОЛОГІЯ

1. Виборчі технології.
2. Проблеми інтеграції України у світове співтовариство.
3. Відносини України з НАТО.
4. Відносини України з країнами СНД.

XI. ПРАВО

1. Історія держави та права.
2. Адміністративне і фінансове право.
3. Охорона авторських прав.
4. Трудове право та право соціального забезпечення.
5. Карне право та кримінологія.
6. Боротьба з економічними злочинами.
7. Екологічне, земельне та аграрне право.
8. Конституційне право.
9. Цивільне право.
10. Господарське право.
11. Криміналістика та судова медицина.
12. Підприємницьке та банківське право.
13. Кримінально-процесуальне право.

XII. ПСИХОЛОГІЯ

1. Місце психолога на виробництві.
2. Форми роботи психолога-практика.
3. Сучасні тенденції в методології психологічних досліджень.
4. Психологія тероризму.
5. Психолого-виховні проблеми розвитку особистості в сучасних умовах.
6. Клінічна психологія.
7. Загальна психологія.
8. Педагогічна психологія.
9. Психологія розвитку.
10. Психологія праці.
11. Психофізіологія.
12. Соціальна психологія.

XIII. СОЦІОЛОГІЯ

1. Кадровий менеджмент.
2. Сучасні технології соціального опитування.

XIV. СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

1. Комп'ютерна інженерія.
2. Обчислювальна техніка та програмування.
3. Програмне забезпечення.
4. Інформаційна безпека.

XV. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

1. Фізична культура і спорт: проблеми дослідження, пропозиції.
2. Розвиток фізкультури і спорту в сучасних умовах.

XVI. ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

1. Методика викладання мови та літератури.
2. Риторика і стилістика.
3. Теоретичні та методологічні проблеми дослідження мови.
4. Синтаксис: структура, семантика, функція.
5. Методи та прийоми контролю рівня володіння іноземною мовою.
6. Актуальні проблеми перекладу.
7. Мова, мовлення, мовна комунікація.
8. Українська мова та література.
9. Російська мова і література.
10. Етно-, соціо- та психолінгвістика.

XVII. ФІЛОСОФІЯ

1. Філософія літератури та мистецтва.
2. Соціальна філософія.
3. Історія філософії.
4. Філософія культури.
5. Філософія релігії.
6. Філософія науки.

XVIII. ТЕХНІЧНІ НАУКИ

1. Металургія
2. Гірництво
3. Ливарна справа
4. Машинознавство
5. Електротехніка
6. Теплотехніка
7. Гідротехніка
8. Радіотехніка
9. Будівництво

XIX. СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ. МЕДІА.

1. Журналістика. Теорія та історія журналістики
2. Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство.
3. Соціальна інформатика. Прикладні соціально-комунікаційні технології

Оргкомітет конференції планує розмішувати доповіді на web-сторінці за адресою: <http://conferences.neasmo.org.ua/>

Робочі мови конференції: українська, польська, російська, англійська, французька, білоруська, грузинська, вірменська, азербайджанська, казахська, узбецька, таджицька, киргизька, молдавська, туркменська.

Останній термін подання статей – 29 грудня 2016 р. (включно).

Вартість участі в конференції та розміщення статті в електронному збірнику складає:

Оргвнесок – 90 грн. (в оргвнесок входить оплата за розміщення на сайті, верстака макету, редагування текстів). Об'єм статті – не більше 7 сторінок. Скачати збірник можна буде через тиждень після закінчення роботи конференції за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua/> натиснувши на слово.

Увага! Реквізити змінено. Кошти перераховуються на:

Картку Приват банку 4149 4996 4061 9514 (одержувач – Тиха Інна Вікторівна) та відправити SMS підтвердження про оплату на моб. 097 923 16 58 у повідомленні вказати прізвище учасника конференції.

Або

МГО «Незалежна асоціація молоді» ЄДРПОУ ДРФО 26426765, Київська філія, МФО 321842, р/р 26002053144531
Призначення платежу: безповоротна благодійна допомога на виконання статутних завдань організації

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

ПІБ автора
Місто
за зразком Іван Петренко
(Київ, Україна)

Секція, підсекція за зразком **ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ**
(Методика викладання мови та літератури)

Назва статті (великими літерами)

Текст статті

(посилання на літературу по тексту у квадратичних дужках за зразком [1, с. 23])

Література:

1. Коцур В.П. Історія середніх віків: [у 2-х т.]. – Т.1. Раннє середньовіччя: курс лекцій. / В.П. Коцур, В.О. Балух. – Чернівці: Наші книги, 2009. – 496 с. █
2. Пангелов Б.П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей: навч. посіб. / Б.П. Пангелов. – К.: Академвидав, 2010. – 248 с.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, Петренко Іван Петрович

Увага!

Після літератури (у правому куті вказується науковий керівник (для студентів та аспірантів)) подаються **відомості про авторів** (П.І.П. (повністю) телефон, Е-mail, місце роботи або навчання, посада, вчене звання, науковий ступінь).

До участі у конференції приймаються статті **обсягом від 5 до 7 сторінок** набраних у редакторі WORD у вигляді комп'ютерного файлу з розширенням *.doc. Шрифт Times New Roman 14. Міжрядковий інтервал 1,5. Поля з усіх сторін 20 мм. Матеріали на конференцію приймаються електронною поштою за адресою: neasmo@gmail.com (тема повідомлення: **30-31. 12. 2016 р.** (у разі якщо Ваш поштовик викидає помилку не відправлення відправляйте на адресу neasmo@ukr.net)) або на CD-дискетах (**дискети не приймаються**) із додаванням друкованих матеріалів + відскановану копію або ксерокс квитанції про сплату оргвнеску. У разі відправки коштів оргвнеску на картку Приватбанку ксерокопію квитанції не надсилається (достатньо відправити **SMS** вказавши прізвище **автора доповіді**).

Увага! У разі відправки статті та квитанції про оплату оргвнеску електронною поштою, надсилати друковані матеріали Укрпоштою не потрібно!

Увага! Після того, як ми отримали від Вас статтю, Ви обов'язково маєте отримати повідомлення-відповідь: **«Вашу статтю отримано та зараховано»**. Якщо така відповідь не надійшла через день після надсилання, тоді обов'язково зателефонуйте оргкомітету і повідомте про ситуацію.

Увага! У разі якщо Вам потрібний електронний сертифікат, то у відомостях про автора, вкажіть про це. І ми Вам його надішлемо електронною поштою на протязі двох тижнів після завершення проведення конференції.

Адреса оргкомітету:

08401, Київська обл. м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 32, гурт. 1, кім. 108.

Координатор – Тиха Інна Вікторівна, Король Андрій Петрович

Контактні телефони: (097) 923 16 58.

РОБОТИ ОБ'ЄМОМ менше 3 сторінок НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!

ТЕКСТИ, НАБРАНІ МІЖРЯДКОВИМ ІНТЕРВАЛОМ 1,0 НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!!!

З результатами та форматом проведення попередніх конференцій можна ознайомитися за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua/>

ЗМІСТ / СОДЕРЖАНИЕ**СЕКЦІЯ: БІОЛОГІЧНІ НАУКИ**

- Віра Тюкіна, Валерія Берестова, Ольга Рудакова (Харків, Україна)**
ЗНАЧЕННЯ БОТАНІКИ, ЯК НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ В ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ФАРМАЦІЇ 6

СЕКЦІЯ: ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

- Валерія Новикова (Черкаси, Україна)**
ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД: СТРУКТУРА, СТАН В УКРАЇНІ ТА ЧЕРКАСЬКІЙ ОБЛАСТІ..... 7

СЕКЦІЯ: ЕКОЛОГІЯ

- Любов Теличко (Україна, Київ)**
ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНЕ ВИРОЩУВАННЯ КУКУРУДЗИ ЦУКРОВОЇ..... 11

СЕКЦІЯ: ЕКОНОМІКА

- Олена Лаврова, Ганна Лютова (Черкаси, Україна)**
ОПТИМІЗАЦІЯ СИСТЕМИ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ СТРАХОВИКІВ..... 14
- Лаура Байтуова, Анара Елбаева, Гаухар Уржанова (Астана, Қазақстан)**
САТЫП АЛУШЫЛАР МЕН ТАПСЫРЫС БЕРУШІЛЕРДІҢ БОРЫШТЫҚ ЕСЕБІ..... 16
- Лаура Байтуова, Динара Габдуллина, Бибарс Мыктыбаев (Астана, Қазақстан)**
НЕГІЗГІ ҚҰРАЛДЫҢ ТОЗУЫН ЖӘНЕ АМОРТИЗАЦИЯСЫН ЕСЕПТЕУ..... 19
- Антон Кітченко, Єлизавета Сідякіна (Харків, Україна)**
ИННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЯК ШЛЯХ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТНОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА..... 22
- Юлія Матейчук (Київ, Україна)**
СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ..... 24
- Кантуреев Мансур, Жулдыз Орманова (Талдықорган, Казахстан)**
О НЕКОТОРЫХ АСПЕКТАХ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ В РК..... 27
- Карина Пурдя, Мария Хорова (Харьков, Украина)**
ЛИДЕРСТВО ЖЕНЩИН В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ..... 30
- Дильфуза Расулова (Ташкент, Узбекистан)**
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ И ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ..... 32
- Юлія Тихоліз (Кам'янець-Подільський, Україна)**
ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ШЛЯХОМ ПОЛІПШЕННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ОРІЄНТАЦІЇ..... 34

СЕКЦІЯ: ІСТОРІЯ

- Керимова П.Ж., Сағындықова А.Ә. (Шымкент, Қазақстан)**
АЛАШ ҚОЗҒАЛЫСЫ ТАРИХЫНДАҒЫ ЖЕР МӘСЕЛЕСІНІҢ АЛАТЫН ОРНЫ..... 38
- Сағындықова А.Ә., Рахымжан Қ.Ә. (Шымкент, Қазақстан)**
АСТАНАНЫҢ ҒЫЛЫМ МЕН БІЛІМ ОРДАСЫНА АЙНАЛУЫНЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ: ҒАЛЫМ-КАДРЛАР ӘЛЕУЕТІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ..... 40

СЕКЦІЯ: МАТЕМАТИКА

- Дилмурод Ахмеджонов, Юддашева Сафаргул (Ташкент, Узбекистан)**
МАТЕМАТИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ БОРОЗДКОВОГО ПОЛИВА И МИНЕРАЛИЗАЦИИ ПОЧВ С УЧЕТОМ ПРОТИВОФИЛЬТРАЦИОННЫХ ЭКРАНОВ..... 43
- Юрій Климюк (Рівне, Україна)**
МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ДООЧИСТКИ ВОДИ ВІД ДОМІШОК У ШВИДКИХ ФІЛЬТРАХ З ОДНОРІДНИМИ ПОРИСТИМИ ЗАВАНТАЖЕННЯМИ ІЗ ВНУТРІШНІМ КРІПЛЕННЯМ..... 45
- Ольга Коваленко, Ольга Павлова (Харків, Україна)**
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИКЛАДНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ КОЛЕДЖІ..... 50
- Махсуда Тилляшайхова (Ташкент, Узбекистан)**
МАСОФАВИЙ ТАЪЛИМ МОДЕЛЛАРИ ВА УЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИНИ ЭКСПЕРТ БАҶОЛАШ УСУЛИ ОРҚАЛИ АНИҚЛАШ..... 52

СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІКА

- Baranovska L.V. (Kyiv, Ukraine)**
HOW LONG WILL YOUR SKILLS LAST? DEPENDS ON YOUR JOB..... 54
- Жанар Бекбенбетова (Ақтөбе, Қазақстан)**
ГЕОГРАФИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ..... 57
- Наталія Білик (Чернівці, Україна)**
ШКІЛЬНА МЕДІАЦІЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ПРОЯВІВ КОНФЛІКТУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЗНЗ..... 58

Тетяна Гаврюсева, Сергій Гаврюсєв (Рівне, Україна) ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМИ КОНТРОЛЮ ЧАСУ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ У НАВЧАННІ СТУДЕНТІВ ПРИ РОБОТІ З ПК.....	61
Жанмира Давулбаева (Ақтөбе, Қазақстан) ЖЕКЕ ТҰЛҒАҒА БАҒЫТТАП ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ.....	62
Маржан Жусупова (Ақтөбе, Қазақстан) ОҚЫТУДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ТЕХНОЛОГИЯСЫ.....	65
Гаухар Камза (Алматы, Казахстан) РАЗВИТИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ НА УРОКАХ МУЗЫКИ И ВО ВНЕУРОЧНОЕ ВРЕМЯ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ.....	67
Татьяна Мелентьева (Харьков, Украина) САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА СТУДЕНТА – КАК ОРГАНИЗАЦИОННЫЙ ФАКТОР ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ.....	68
Михайло Олійник (Луцьк, Україна) ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС.....	70
Людмила Трубицкая (Астана, Казахстан) «ПРОБЛЕМЫ РАЦИОНАЛЬНОГО ПИТАНИЯ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА».....	72
Зоя Шевців (Рівне, Україна) ІНДИВІДУАЛЬНА ТРАЕКТОРІЯ НАВЧАННЯ СТУДЕНТА ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ІНКЛЮЗИВНОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ.....	74
СЕКЦІЯ: ПРАВО	
Юлія Олексюк (Київ, Україна) ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ.....	77
Катерина Товстик (Київ, Україна) ПРОБЛЕМАТИКА СУЧАСНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	78
СЕКЦІЯ: ПСИХОЛОГІЯ	
Мирослава Кулеша-Любінець, Марія Петрів (Івано-Франківськ, Україна) ВПЛИВ ФІЗИЧНОГО Я-ОБРАЗУ НА СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ЧОЛОВІКІВ ЗРІЛОГО ВІКУ З ЦУКРОВИМ ДІАБЕТОМ.....	80
СЕКЦІЯ: СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ. МЕДІА	
Олександр Бухтатий (Київ, Україна) ДЕМОКРАТИЧНИЙ РОЗВИТОК СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА В АСПЕКТАХ ФУНКЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ДЕРЖАВИ.....	83
Ірина Васюра (Черкаси, Україна) КОНФЛІКТИ В ЖУРНАЛІСТСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА МЕТОДИ ВИРІШЕННЯ.....	85
Ірина Головка (Черкаси, Україна) АУДІОВІЗУАЛЬНА ДРАМАТУРГІЯ ТЕЛЕВІЗІЙНИХ НОВИН.....	88
Володимир Грисюк (Київ, Україна) МЕХАНІЗМ СТВОРЕННЯ ТА ВПЛИВУ НА АУДИТОРІЮ РЕАЛІТІ-ШОУ ТА ПРОГРАМ ТЕЛЕКАНАЛУ СТБ.....	90
Ольга Журавльова (Київ, Україна) ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІНОМОВНОЇ СЛУЖБИ «РАДІО КИЇВ».....	92
Анастасія Моргун (Черкаси, Україна) ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ ДЛЯ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК СУСПІЛЬНО ЗАПОТРЕБУВАНІ ПРОЕКТИ.....	94
Ольга Федоренко, Руслана Погребняк (Черкаси, Україна) ІМІДЖ УКРАЇНИ ЯК СПОСІБ ЇЇ ПОЗИЦІОНУВАННЯ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ	97
Ольга Хорошко (Черкаси, Україна) ПЛАНУВАННЯ КОНТЕНТУ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ РАДІОПРОГРАМ З ОГЛЯДУ НА ПОТРЕБИ АУДИТОРІЇ.....	99
Лілія Шкрібтій (Черкаси, Україна) ПОРТРЕТНЕ ІНТЕРВ'Ю: ПОНЯТТЯ, РІЗНОВИДИ ТА ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ.....	102
СЕКЦІЯ: СОЦІОЛОГІЯ	
Тетяна Семигіна, Дмитро Лиховид (Київ, Україна) ЗНАЧЕННЯ ОН-ЛАЙН ОПИТУВАННЯ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	105

СЕКЦІЯ: СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Нурлан Керимбаев, Гульнара Сейдалиева, Гаухар Сейдалиева (Алматы, Казахстан) РАЗРАБОТКА ИНФОРМАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ЦЕНТРА.....	107
Наталія Кінзельська (Богуслав, Україна) ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МУЛЬТИМЕДІЙНОЇ ПРЕЗЕНТАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ЗАНЯТТЯ. СТВОРЕННЯ НОТАТОК. РЕЖИМ ДОПОВІДАЧА.....	109
Аліна Логвиненко (Богуслав, Україна) ПРОГРАМА «КІНОСТУДІЯ Windows» У РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	111
Гульназ Нурбек, Гульнара Сейдалиева, Гаухар Сейдалиева (Алматы, Казахстан) МЕКЕМЕНІҢ АРХИВ БӨЛІМІН АВТОМАТТАНДЫРУ.....	114

СЕКЦІЯ: ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Дилмурод Ахмеджонов, Ибрагимова Хафиза (Ташкент, Узбекистан) ПОЛИМЕРНАЯ И ОРОСИТЕЛЬНАЯ МЕЛИОРАЦИЯ - ТЕХНОЛОГИИ ВОДОСБЕРЕЖЕНИЯ.....	117
--	-----

СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

Іван Хомяк, Олег Леус (Львів, Україна) СТУКТУРА ЗМАГАНЬ НАПІВПРОФЕСІЙНОЇ ЛІГИ У СУЧАСНОМУ БОКСІ НА ПРИКЛАДІ ВСЕСВІТНЬОЇ СЕРІЇ БОКСУ.....	119
---	-----

СЕКЦІЯ: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Larysa Afanasieva (Dnipro, Ukraine) THE NATURE OF MEANING. BREAL'S CONCEPT OF MEANING AND MIND.....	121
Iryna Afanasievskaya, Anastasiia Vasyliieva (Kherson, Ukraine) TEACHING IN THE MULTILEVEL CLASSROOM.....	122
Наталія Ломака (Переяслав-Хмельницький, Україна) ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ТИПОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ЇХ РЕЗУЛЬТАТІВ.....	125
Людмила Гончаренко (Миколаїв, Україна) ХУДОЖНІЙ ПЕРЕКЛАД: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ.....	126
Анна Зубик (Кам'янець-Подільський, Україна) ПАРЕМІЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА-ФІЛОЛОГА.....	128
Динара Имжарова (Актобе, Казахстан) МЕТОДЫ И ТЕХНОЛОГИИ ПРЕПОДАВАНИЯ ЛИТЕРАТУРЫ В ПОЛИЭТНИЧЕСКОЙ ИПОЛИКУЛЬТУРНОЙ СРЕДЕ.....	130
Бибигул Каражанова (Ақтөбе, Қазақстан) ШЕШЕН СӨЙЛЕУ - ТІЛ МӘДЕНИЕТІНІҢ НЕГІЗІ.....	132
Анастасія Коваленко (Житомир, Україна) ПРОБЛЕМА КОЛІРНОГО СИМВОЛІЗМУ В ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ.....	134
Юлія Олексійчук (Кам'янець-Подільський, Україна) ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ: МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ	136
Валентина Прутчикова (Дніпро, Україна) ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ГАЛУЗЕВОГО ПЕРЕКЛАДАЧА.....	138
Майя Смирнова (Днепр, Украина) DAS COMPUTERUNTERSTÜTZTE FREMDSPRACHENLERNEN.....	140
Дмитро Дадак (Переяслав-Хмельницький, Україна) ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ ЯК ЗАСОБУ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ Е. ПО).....	142

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ.....	144
---	-----

НАСТУПНІ КОНФЕРЕНЦІЇ / СЛЕДУЮЩИЕ КОНФЕРЕНЦИИ

Інформація для учасників из зарубешных стран.....	147
Інформація для учасників з України.....	150

Українською, польською, російською, англійською, французькою, білоруською, грузинською, вірменською, азербайджанською, казахською, узбецькою, таджицькою, киргизькою, молдавською, туркменською мовами

Матеріали XXXII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії» // Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2016 р. – 158 с.

Материалы XXXII Международной научно-практической интернет-конференции «Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия в странах Европы и Азии» // Сборник научных трудов. – Переяслав-Хмельницкий, 2016 г. – 158 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

В.П. Коцур,

доктор історичних наук, професор, дійсний член НАПН України,

ректор ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Упорядники: І.В. Тиха, А.М. Вовкодав

Верстка та дизайн: І.В. Тиха, А.М. Вовкодав

Проведення XXXII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії» та видання збірника наукових матеріалів стало можливим завдяки організаційній підтримці **молодіжної громадської організації «Незалежна асоціація молоді»**

Відповідальність за достовірність матеріалів несуть автори публікацій.

Матеріали конференції розміщені на сайті МГО «Незалежна асоціація молоді» за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua>

Адреса оргкомітету конференції:

08401, Київська обл. м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 32, кім. 108.

